

Հարգելի՛ ընթերցող.

ԵՊՀ հայագիտական հետազոտությունների ինստիտուտը, չհետապնդելով որևէ եկամուտ, իր կայքերում ներկայացնելով հայագիտական հրատարակություններ, նպատակ ունի հանրությանն ավելի հասանելի դարձնել այդ ուսումնասիրությունները:

Մենք շնորհակալություն ենք հայտնում հայագիտական աշխատասիրությունների հեղինակներին, հրատարակիչներին:

Մեր կոնտակտները՝

Պաշտոնական կայք՝ <http://www.armin.am>

Էլ. փոստ՝ info@armin.am

ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ/HAIGAZIAN UNIVERSITY
Հայկական Սփիւռքի Ուսումնասիրության Կենտրոն
Armenian Diaspora Research Center
Հայկական Սփիւռք Ա./ARMENIAN DIASPORA I

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՆԴՐՍԱՀՄԱՆԱՅԻՆ
ՏԱՐԱԾԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ
ԱՐԴԻ ՀԱՂՈՐԴԱԿՑԱԿԱՆ
ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ

Գիտաժողովի Նիւթեր
(15-17 Մայիս 2013)

Խմբագրեց
Անդրանիկ Տազևեան

Haigazian University Press
Պէյրուք 2014

Original Title:

Հայկական Անդրսահմանային

Տարածականությունը Եւ

Արդի Հաղորդակցական Միջոցները

Գիտաժողովի Նիւթեր (15-17 Մայիս 2013)

Edited by

Dr. Antranik Dakessian

First Edition 2014

© 2014 HAIGAZIAN UNIVERSITY PRESS

Beirut, Lebanon

All rights reserved.

No part of this publication may be reproduced, stored in or introduced into a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means (electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise), without the prior permission of the publisher.

www.haigazian.edu.lb

ISBN 978-9953-585-08-6

Բովանդակություն

Բովանդակություն	3
Հայկական Համացանցումի Խնդիրներ. Կորիզ, Լեզու, Նպատակներ	5
Մուտք	7
Հայկական Սփիւռքի Ուսումնասիրության Կեդրոն	
Բացում Հայկական Սփիւռքի Ուսումնասիրության Կեդրոնի	13
Ծրագիր Եւ Նպատակ	17
Սփիւռքի Նախարար Հրանուշ Յակոբեանի	19
Շնորհաւորագիրը՝ Կեդրոնի Բացման Առթիւ	
Հայկական Անդրասահմանային Տարածականութիւնը Եւ Արդի	21
Հաղորդակցական Միջոցները Գիտաժողովի Յայտագիր	
Բացման Խօսքեր	
Անդրանիկ Տագեւեան , «Համացանցը Եւ Ազգային	23
Ներուժի Ու Կարողականութեան Համադրութիւնը»	
Արմէն Ապտալեան , «Հաղորդակցութեան Արդի Միջոցներու	26
Ընձեռած Կարելիութիւններուն Հայկական Օգտագործման	
Մարտահրաւերները»	
Շիրազ Ճերէճեան , «Բաց Կամուրջներ. Մարդոց Եռուզեռ Եւ	29
Լրատուական Երթեւեկ»	
Աւօ Կիտանեան , «Համացանցը՝ Յանուն Հայկական	33
Ինքնուրոյնութեան Պահպանման»	
Վեր. Դոկտ. Փօլ Հայտօսթեան , «Մահմանէն, Ժամանակէն, Նեղ	36
Ինքնութենէ, Գիր Ու Խօսքէն Անդի՛ն Հայկական Գոյութեան	
Ապագայ Փնտռող Հաղորդականութիւն»	
Զեկոյցներ	
Վաչէ Բրուտեան	39
Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան Արխիւները.	
Կատարուած Աշխատանքներ Եւ Հեռանկարներ	
Վահէ Թաշճեան	51
Յիշողութիւն, Ցանց Եւ Համացանց.	
Յուշամատեան Կայքէջին Փորձառութիւնը	
Հիլտա Սապունճեան-Չոպոյեան	65
Եւրոպահայ Քաղաքական Համայնքի Մը	
Յառաջացումը Եւ Զարգացման Հեռանկարները	
Վաղինակ Վարդանեան	79
ՀՀ Սփիւռքի Նախարարութեան Տեղեկատուական	
Արհեստագիտական Միջոցներով Իրականացուող	
Ծրագրերը	

Վարանդ Վրդ. Քորթմուսեան	97
Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Հաղորդակցական Ցանցը	
Արթուն Համալեան	105
Հ. Բ. Ը. Միութեան Կրթական Համակարգը Եւ Հեռավար Գոլէճի Ծրագիրը	
Անդրանիկ Տազեան	117
Սփիւռքահայ Հաղորդակցական Իւրօրինակ Ցանց Մը. 1940-80ականներուն Միմոն Սիմոնեանի Մեւան Հրատարակչական Տան Հայերէն Դասագիրքերը	
Յարութ Մասունեան	145
Ամերիկայի Միացեալ Հայկական Հիմնադրամի Մարդասիրական Արդիւնաւետ Օժանդակութիւնը Հայաստանին՝ Առանց Օգտագործելու Արդիական Հաղորդակցութեան Միջոցներ	
Արթուր Բախտամեան	161
Հայկական Հեռատեսիլի Տեղապտոյտը	
Արմէն Իւրնէշլեան	171
Մշակոյթի Հաղորդակցական Ուժը. ԳՈՀԱԸ Համոյթի Փորձը	
Պետրոս Թորոսեան	189
Համացանց, Պլոկ, Twitter, Facebook Եւ Youtube	
Վահագն Քէշիշեան	191
Համացանցային Խումբերը	
Եղիկ Թաշճեան	195
«Սահմաններէն» Անդին...	
Ռաֆֆի Չիլինկիրեան	201
Chanitz.org-ի Պատմականը	
Լորիկ Մապունճեան-Ծատուրեան	207
«Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամի Լիբանանի Գործադիր Մարմինին Փորձը	
Մհեր Յովհաննիսեան	223
Հայագիտութեան Ներկայացուածութեան Հիմնախնդիրները Համացանցում	
Համառօտ Կենսագրութիւն Գիտաժողովի Մասնակիցներու	233
Մամուլի Հաղորդագրութիւն	242
Հատորին Արարերէն Եւ Անգլերէն Ամփոփագիրը	245
Ցանկ՝ Հայկազեան Համալսարանի Հրատարակչատան Հրատարակած Գիրքերու	246

**ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱՑԱՆՑՈՒՄԻ ԽՆԴԻՐՆԵՐ.
ԿՈՐԻՉ, ԼԵԶՈՒ, ՆՊԱՏԱԿՆԵՐ**

Հայութեան փոխհաղորդակցականութիւնը ծառայած է իբրեւ հայապահպանման կարեւոր լծակ: Ներհայկական այս հաղորդականութիւնը կարեւոր գործօն եղած է նաեւ հայ ինքնութեան վերակերտման եւ սատարած հայութեան բարգաւաճումին:

Հայկական հաղորդակցականութիւնը ունի իր շերտերը: Կան արտաքին հաղորդակցականութեան եւ ներհայկական ու միջհայկական բազմաթիւ ուղիներ: Այս ուղիները հիմնուած են հայութեան տարբեր խմբաւորումներն ու կազմաւորումները գոյացնող, առարկայական եւ ենթակայական, աշխարհագրական թէ լեզուական եւ կամ այլ առումներով յառաջացած միաւորներուն վրայ: Բազմատարր ու բազմաբնոյթ այս հաղորդակցական ուղիներն ու շերտերը կը յառաջացնեն խրթին եւ բարդ ցանցեր, որոնք թերեւս անուղղակիօրէն կ'արտացոլացնեն համաշխարհային իրողութիւններ:

Ակնկալելի է որ յառաջացած այս համաշխարհային եւ հայկական խառնիճադանջը տակաւ բիրեղանայ եւ գեթ հայկական առումով առաւել սատարէ հայկական շահերու եւ հայապահպանութեան:

Ահաւասիկ այսպիսի մտքերով գործադրուեցաւ մեր Հայկական Սփիւռքի Ուսումնասիրութեան Կեդրոնին անդրանիկ գիտաժողովը գոր ձեռնյասօրէն վարեց Կեդրոնին տնօրէն՝ Դոկտ. Անդրանիկ Տագէսեանը:

Մեր մաղթանքն է որ գիտաժողովներուն շարքը զօրացնէ մեր յիշողութիւնն ու ապագայի տեսիլքը եւ մատենաշարի ճամփով միտքերը վերածէ հայանպաստ շտեմարանի:

Վեր. Դոկտ. Փօլ Հայտօսթեան
Նախագահ
Հայկագեան Համալսարանի

ՄՈՒՏՔ

Հայկազեան Համալսարանի Հայկական Սփիւռքի Ուսումնասիրութեան Կեդրոնի անդրանիկ գիտաժողովը յատկացուեցաւ հայութեան հաղորդակցութեան հրատապ եւ այժմեական նիւթին շարք մը յատկանշական պատճառներով.-

Ա) Հայ ժողովուրդը հաւանաբար աշխարհի ամենատարածուած ու ցանուցիւր ժողովուրդներէն է՝ գէթ ԺԱ. դարուն հայ պետականութեան Բագրատունեաց Հարստութեան, անկումէն սկսեալ: Արդարեւ, քաղաքական, ընկերային, տնտեսական, օտար արշաւանքերու եւ տիրապետութեանց բերումով կեանքի ու ինչքի անապահով պայմանները միշտ ալ մղած են որ հայեր արտագաղթեն Հայկական Լեռնաշխարհի իրենց պապենական բնօրրանէն: Արտագաղթող հայը, ճկուն պատշաճող մը ըլլալով, համարկուած է իր նոր բնակավայրին: Իսկ իր սերունդները՝ իրենց ինքնութեան բաղադրատարրերուն մէջ երկրորդական նշանակութիւն տալով հայակիր տարրերուն, միախառնուած են տեղական պայմաններուն եւ ընդհանրապէս ձուլուած՝ հայկական նշխարներ ձգելով զանազան վայրերու մէջ: Բաժանուածութեան այդ հին ու նոր պայմաններուն մէջ հաղորդակցութիւնը միշտ ալ կենսական նշանակութիւն ունեցած է:

Բ) Հայ ժողովուրդը, ազգային-ընտանեկան իր պահպանողականութեան համաչափ, միշտ ալ հակամէտ եղած է որդեգրելու գիտական, արհեստագիտական ու ճարտարագիտական նորութիւնները (յաճախ ալ ինք կատարած է նորարարութիւններ) եւ զանոնք կիրառելու իր աշխատանքային ասպարէզին մէջ, թէ՛ կենցաղային շփումներու ընթացքին, որմէ ալ անցում կատարուած է անոնց համայնաքային կիրառումին: Այսօր, հայը ի՞նչպէս կ'օգտագործէ հաղորդակցական նորութիւնները:

Գ) Վերջին քսանամեակին մարդկային գիտական միտքը չարձանագրեց հաղորդակցական միջոցներուն զարգացման համահաւասար գիտական նուաճումներու նման ազդու եւ

համամարդկային կիրառություն: Ինչպիսի՞ ազդեցություն կ'ունենան այս հաղորդակցամիջոցները հայ իրականության վրայ:

Դ) Այսօր, որեւէ ժամանակէ աւելի, հայութեան կենսական նպատակներու իրագործման համար ամենառազմավարական գործօնը կը հանդիսանան հայոցի հաղորդանիւթն ու հաղորդամիջոցը: Հայր ի՞նչ պայմաններով կը մատչի անոնց:

Մեկնելով վերոյիշեալներէն, այս գիտաժողովը կը նպատակադրէ.-

Ա- Մէկտեղուած պատկերացում մը ունենալ հայ իրականութեան մէջ նորագոյն հաղորդամիջոցներու օգտագործման տարողութեան եւ արդիւնաւետութեան:

Բ- Որոշակիօրէն յստակացնել եւ մանրամասնել ներհայկական հաղորդամիջոցներու հաղորդանիւթին բնոյթը, ծաւալը եւ կշիռը:

Գ- Ի յայտ բերել մանաւանդ սփիւռքահայ գաղթօճախներու ռազմավարական կամրջումի, ագուցումի տեսլականը, եւ՝ դերակատարներու տեսադաշտը, յառաջադրանքները, փորձը, մարտահրաւերները, իրենց գործունէութեան հորիզոնական եւ ուղղահայեաց էութիւնը:

Գիտաժողովին պաշտօնական բացման հինգ մասնակիցները անդրադարձան համացանցի դերին՝ ազգային ներուժի համադրումին, հայամէտ օգտագործման մարտահրաւերներուն, հայկական ինքնուրոյնութեան եւ արեւմտահայերէնին պահպանումին, հայկական պարունակին հաղորդակցական ցանցաւորումին, ու ժամանակէն եւ տարածութենէն անդին՝ հայկական ապագայի մը գոյութեան երաշխաւորման հարցերուն:

Գիտաժողովին նիստերուն տասնվեց մասնակիցները զեկուցեցին արխիւային, անցեալի, նախարարական, կրօնական, Հայկական Հարցի, կրթական, ուսումնական, մարդասիրական օժանդակութեան, տեսանիւթի, մշակոյթի, երիտասարդական, քաղաքական, լրատուական, ընկերային, դրամահաւաքի եւ հայագիտութեան հաղորդանիւթերու

մասին: Անոնք դիմագծեցին նաև հաղորդումներու դերակատարները՝ նախանձախնդիր անհատ, բարերար, խմբակ, համախմբում, գրասենեակ, հաստատություն, հեռահաղորդակցական կայան, միություն, կուսակցություն, եկեղեցի, նախարարություն, գիտակեդրոն են.:

Այս առումով, իր զեկուցման մեջ Վաչե Բրուտեան կը կատարէ պատմականը ՀՅ Դաշնակցութեան արխիւահաւաքման աշխատանքներուն, կ'անդրադառնայ նիւթերը պահպանելու եւ մատչելի դարձնելու զանազան քայլերուն, իրագործումներուն եւ մարտահրաւերներուն:

Վահէ Թաշճեան կը բացայայտէ *Յուշամատենան Կայքէջին* ծնունդին պատճառները, Օսմանեան Կայսրութեան պատմութեան ուսումնասիրութեանց մեջ «հայկական պարապ»ը լեցնելու առաքելութիւնը, եւ Կայքէջին որդեգրած նոր ոլորտները:

Հիլտա Սապունճեան-Չոպոյեան կը լուսաբանէ երոպահայ քաղաքական միաւորի մը ծնունդին, օրակարգին ու գործունէութեան մանրամասնութիւնները եւ արձանագրուած յաջողութեանց ռազմավարական միջոցները:

Վաղինակ Վարդանեան կը ներկայացնէ Հայաստանի Հանրապետութեան նորակազմ Սփիւռքի Նախարարութեան գործունէութեան դաշտը, անոր ռազմավարական համահայկական նշանակութիւնն ու ծրագրերը՝ ՀՀ-Սփիւռք յարաբերութեանց զօրացման եւ ծաւալման առումով եւ օգտագործած արհեստագիտական միջոցներն ու կարելիութիւնները:

Վարանդ Վրդ. Քորթմոսեան, ներկայացնելէ ետք հայոց դէմ գործադրուած Յեղասպանութեան յաջորդած թափառական տասնամեակը Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան, կը լուսաբանէ անոր դիմագրուած կազմակերպական դժուարութիւնները՝ 1930ին Անթիլիաս հաստատուելէն ետք: Ապա ան կը մանրամասնէ Կաթողիկոսութեան հաղորդակցական ցանցի նորովի կառուցման եւ աւանդական հաղորդամիջոցներու կողքին նորարարական այլազան միջոցներու որդեգրման ընթացքը:

Արթուն Համալեան լուսարձակի տակ կ'առնէ Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան Սփիւռքի կրթական համակարգը՝ հայ կրթութեան իրավիճակի, խնդիրներու եւ կողմնորոշումներու յենքին վրայ եւ կ'անդրադառնայ Հեռավար Գոլէճի ծրագրին, արձանագրուած արդիւնքներուն եւ յառաջիկայ ծրագիրներուն:

Անդրանիկ Տազէսեան կը ներկայացնէ Սիմոն Սիմոնեանի ճիգը՝ 1940-1980ականներուն «Սեւան» Հրատարակչական Տան միջոցով լոյս տեսած դասագիրքերու շարքը, ընդգծելով որ այդ շարքը տարածուելով Աւստրալիայէն մինչեւ Հարաւային Ամերիկա, յառաջացուց իւրօրինակ հաղորդամիջոց մը մտայնութեան եւ սերունդներու պատրաստման:

Յարութ Սասունեան կը ներկայացնէ իր անձնական վկայութիւնն ու փորձառութիւնը՝ 1988ին Հայաստանի երկրաշարժէն ետք Միացեալ Նահանգներու մէջ յառաջացած Հայկական Միացեալ Հիմնադրամին՝ Հայաստանի Հանրապետութեան հասցուցած մարդասիրական օժանդակութեան յառաջադրանքներուն, գործունէութեան եղանակներուն ու միջոցներուն մասին:

Արթուր Բախտամեան կը ներկայացնէ հայկական հեռատեսիլին արձանագրած նորարարական յաջողութիւնները՝ սովետական տարիներուն: Ապա, նկարագրելէ ետք հայկական հեռատեսիլի որոնումներու ընթացքը անկախութեան տարիներուն, կ'ահազանգէ անոր տեղքայլին մասին եւ կը զգուշացնէ որ հայկական հեռատեսիլը ժամանակ չունի կորսնցնելիք՝ հայ ժողովուրդին առջեւ ծառայած մարտահրաւերներուն դիմաց:

Արմէն Իւրնէշլեան, 2000ին Գիւմրիի մէջ հիմնուած ԳՈՀԱԸ համոյթի կենսափորձէն մեկնելով, կը շեշտէ հայ երգ ու պարին, գրականութեան ու նկարչութեան հաղորդակցական ուժը, հաստատելով որ հայ մշակոյթը ունի ներուժը դառնալու սեփականութիւնը բազմութիւններուն եւ կապ ստեղծելու ժամանակով ու տարածութեամբ հեռու հաւաքականութիւններու միջեւ:

Համացանցի յառաջացման եւ զարգացման առաջին իսկ օրերէն ի յայտ եկան ընկերային հաղորդակցման հայապատկան օղակներ: Լիբանահայ երիտասարդ սերունդը իր երէցներէն առաջ մխրճուեցաւ այս կալուածին: Ներկայիս, համացանցի 'լիբանահայ' կալուածը աշխուժ գործունէութիւն կը ծաւալէ: Պետրոս Թորոսեան, Վահագն Քէշիշեան, Եղիկ Թաշճեան եւ Ռաֆֆի Չիլինկիրեան կը ներկայացնեն իրենց փորձը ընկերային նորագոյն հաղորդամիջոցներու առնչութեամբ: Ուլքէ՞ր են այս ոլորտի դերակատարները, ի՞նչ են նպատակները, արժարձուող նիւթերը եւ ի՞նչ հեռանկարներ կը բանան անոնք:

Լորիկ Սապունճեան-Ծատուրեան կը նկարագրէ «Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամի Լիբանանի Գործադիր Մարմինին փորձը, կը մանրամասնէ տարեկան դրամահաւաքներու ծրագրաւորումի, նպատակներու եւ իրազեկումի համար օգտագործուող միջոցներու գործընթացը ու նոր ռազմավարութիւններու արդիւնաւէտութիւնը:

Մհեր Յովհաննիսեան կը վերլուծէ հայագիտութեան ներկայութիւնը համացանցին վրայ, կը խմբաւորէ հայագիտական կայքերը, ու կը կարեւորէ զանոնք՝ իբրեւ Ի. դարու տեղեկատուական քարոզչութիւն իրականացնող մատչելի եւ արագահաս պաշարներ:

Այս գիտաժողովով արձարծուած նիւթերը սերտելի եւ ուսանելի են: Այս հատորին մէջ տեղ գտած զեկոյց-ուսումնասիրութիւնները կը բացայայտեն.-

- 1) Հայկական անդրսահմանային հաղորդակցութեան գործընթացի այլազան դերակատարներու, հաղորդանիւթերու եւ գործօններու ծալքեր, երեսակներ.
- 2) Հաղորդող տարբեր մարմիններու (անհատ, հաւաքականութիւն, կազմակերպութիւն, հաստատութիւն) գործունէութեան իւրայատկութիւններ, նմանութիւններ, դիմագրաւած նմանատիպ եւ այլատեսակ դժուարութիւններ, արձանագրած յաջողութիւններ.

3) Հաղորդանիթի, նպատակի եւ յառաջացած արդիւնքի թափ եւ տնօրինում.

4) Թիրախի, ծիրի, հաղորդուող հաւաքականութեան համապատասխան առաջնորդութիւն.

5) Նախաձեռնութեան հիմնարար դերակատարութեան, բայց նաեւ մարդուժի սահմանափակութիւն՝ ժամանակի, միջոցներու եւ հնարաւորութիւններու առումով.

6) Գործելակերպի ոճական իրայատկութիւններ եւ միջավայրի պայմաններու կարելիութիւններ:

Այս բոլորը իբրեւ՝ նախօրինակ փորձեր, յաջող իրագործումներ, դադրած թէ՛ ծաւալող ծիրեր, իրենց տեսակարար կշիռով ատաղձ կը հանդիսանան ժամանակակից հաղորդակցութեան հայկական ոլորտին տեսականացումին եւ հեռանկարային տեսլականի մշակումին:

Այս հատորով Հայկազեան Համալսարանի Հայկական Մփիւռքի Ուսումնասիրութեան Կեդրոնը կը սկսի «Հայկական Մփիւռք» մատենաշարին, որ տարեկան պարբերականութեամբ, լոյս պիտի ընծայէ Կեդրոնին կազմակերպած գիտաժողովներուն նիւթերը:

Շնորհակալութիւն՝ բարերար տիար Երջօ Սամուէլեանին, որուն նուիրատուութեամբ իրականութիւն դարձաւ Հայկազեան Համալսարանի Հայկական Մփիւռքի Ուսումնասիրութեան Կեդրոնը: Շնորհակալութիւն նաեւ Ստեփան Փիլիպոսեան Հիմնարկին, որ նիւթապէս նպաստեց սոյն գիտաժողովին կայացման:

Անդրանիկ Տազէսեան, Տնօրէն
Հայկական Մփիւռքի Ուսումնասիրութեան Կեդրոն

**ԲԱՅՈՒՄ՝ ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՓԻՒՌՔԻ
ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ ԿԵԴՐՈՆԻՆ**

Չորեքշաբթի, 25 Յունուար 2012ի երեկոյեան, բացումը կատարուեցաւ Հայկազեան Համալսարանի Հայկական Սփիւռքի Ուսումնասիրութեան Կեդրոնին, ներկայութեամբ Լիբանանեան Համալսարանի նախագահ, նախկին նախարար Դոկտ. Ատնան Էլ Սայիիտ Հուսէյնի, բարերար տիար Երջօ Սամուէլեանի, Լիբանանի հայոց Առաքելական Թեմի առաջնորդ Գերշն. Գեղամ Արք. Խաչերեանի, Լիբանանի մէջ Հայաստանի դեսպան տիար Աշոտ Քոչարեանի, պետական երեսփոխաններ Ժան Օղասապեանի, Յակոբ Բագրատունիի, Պասէմ Շապի, Շանթ Չինչինեանի, նախկին երեսփոխան Տքթ. Եղիկ Ճերէճեանի, Լիբանանի Կեդրոնական Դրամատան փոխկառավարիչ Յարութիւն Սամուէլեանի, Հայկազեան Համալսարանի Հոգաբարձութեան անդամներու, հայ կուսակցութիւններու եւ մշակութային միութիւններու ներկայացուցիչներու, հոգեւոր հովիւներու, լիբանահայ մտաւորականներու, մամլոյ ներկայացուցիչներու եւն.:

Ներկաները նախ բարձրացան Համալսարանի *Հերիթըճ* Շէնքի չորրորդ յարկ Հայկական Սփիւռքի Ուսումնասիրութեան Կեդրոն, ուր բարերար տիար Երջօ Սամուէլեան կատարեց բացումը Կեդրոնին, որմէ ետք հանդիսութիւնը շարունակուեցաւ Շէնքի սրահին մէջ:

Բացման իր խօսքին մէջ, Հայկազեան Համալսարանի Արուեստից եւ Գիտութեանց բաժիններու տեսուչ Դոկտ. Արտա Էքմէքճի բարիգալուստ մաղթեց ներկայ հիւրերուն, եւ ուրախութիւն յայտնեց որ երկար տարիներ փայփայուած երագ մը ահա իրականութիւն կը դառնայ:

Ապա խօսք առաւ Հայկազեան Համալսարանի նախագահ Վեր. Դոկտ. Փօլ Հայտօսթեան, որ հաստատեց թէ Համալսարանի 56ամեայ ուղիին վրայ Հայկական Սփիւռքի Ուսումնասիրութեան Կեդրոնը «նոր ժամանակներու մարտահրաւերները դիմագրաւելու կը տանի»: Ան նշեց որ ճշմարտութեան որոնումը ինքնին արժէք մըն է, իսկ ուսումնասիրումն ու հետազօտումը «մեզ կը տանին աւելի խորունկը վերստին քննելու ա՛յն՝ ինչ կը կարծէինք գիտնալ»: Ան աւելցուց որ

«ուսումնասիրութեամբ ի յայտ կու գայ որ այն ինչ բացայայտ էր, միայն փոքր մաս մըն էր խոշոր իրականութեան»:

«Ահա թէ ինչու ծնաւ կարիքը այս Կեդրոնին,- ըսաւ ան:- Հայկական սփիւռքը տարածուն աշխարհ մըն է՝ ժողովուրդի, խորհրդանիշերու, թափի եւ յարաբերութիւններու, որոնք կապուած են իրարու, Հայաստանի եւ երկիրներու: Լիբանան՝ իր բացառիկ մշակութային ժառանգութեամբ եւ հայկական արմատաւորութեան իր կեդրոնացումով Հայկազեան Համալսարանը կը դարձնէ բնական վայրը Միջին Արեւելքի հայկական սփիւռքի ուսումնասիրութեան»: Վերապատուելին մատնանշեց որ «մենք զօրաւոր յիշողութեամբ ժողովուրդ մըն ենք, բայց չենք կրնար վստահ ըլլալ որ այսպէս պիտի շարունակենք՝ ի տես սրընթաց աշխարհին եւ սերունդներուն. մենք պարտինք ուսումնասիրութիւններ կատարել եւ արդիւնքը ներկայացնել ակադեմական միջավայրին, որպէսզի յաջորդ սերունդները կարենան հաշտ ապրիլ իրենց անցեալին հետ»:

Վեր. Հայտօսութեան յայտնեց որ նման կեդրոն հիմնելու ծրագիրը Հայկազեան Համալսարանի օրակարգին վրայ էր տարիներէ ի վեր եւ որուն մասին պաշտօնապէս յայտարարուեցաւ Մեպտեմբեր 2011ին, Հայաստանի Հանրապետութեան Սփիւռքի նախարար Հրանուշ Յակոբեանի ներկայութեամբ, եւ «ահա իրականութիւն կը դառնայ ան պաշտօնապէս»:

Վեր. Հայտօսութեան ընդգծեց որ այս ծրագիրը կարելի պիտի չըլլար իրականացնել առանց առատաձեռն նուիրատուութեան բարերար Երջօ Մամուլէեանին, մէջբերելով Աստուածաշունչի խօսքը, թէ՛ «ուր որ ձեր հարստութիւնն է հոն ալ ձեր սիրտն է», հաւաստելով

որ «բարերար Երջօ Մամուլեանի սիրտը կը գտնուի հոն ուր օր մը, գաղթական ժողովուրդ մը կը շարունակէ կերտել եւ հաւատարմօրէն յառաջանալ գոյատեւութենէ նուիրում ու ստեղծագործութիւն»: Ան խօսքը ուղղելով բարերարին, ըսաւ. «հոն ուր կը ներդնես՝ անկէ կը յուսաս մեր ժողովուրդի ապագային համար»: Ան յայտնեց թէ Հայկազեան Համալսարանը երախտապարտ է եւ Համալսարանի ուսանողներու եւ հետազօտողներու սերունդներն ալ երախտագէտ պիտի ըլլան բարերարին: Վեր. Հայտօսթեան յատուկ շնորհակալութիւն յայտնեց Հոգաբարձութեան անդամ Տրթ. Յարութիւն Նիկոլեանին՝ իր քաջալերանքին եւ նուիրումին համար:

Ապա ան ներկայացուց Կեդրոնին տնօրէնը, Դոկտ. Անդրանիկ Տագէսեանը, ու թուելէ ետք անոր ուսումնական վկայականները, վստահութիւն յայտնեց որ «Դոկտ. Տագէսեան պիտի առաջնորդէ այս ճիգը ջանադրութեամբ եւ կորովով, գորս արդէն դրսեւորած է Հայկազեան Համալսարանին մէջ, թէ՛ *Հայկազեան Հայագիտական Հանդէսի* իր գործունէութեամբ»:

Հուսկ, Վեր. Հայտօսթեան ուրախութիւն յայտնեց որ այս հանդիսութեան պատուոյ հիւրն է Լիբանանեան Համալսարանի նախագահ, նախկին նախարար Դոկտ. Ատնան Էլ Սայյիտ Հուսէյն, շնորհակալութիւն յայտնեց անոր ներկայութեան, բարեմաղթեց երկու համալսարաններուն միջեւ յետագայ արդիւնաւէտ գործակցութիւն:

Իր խօսքին մէջ, Լիբանանեան Համալսարանի նախագահ, Դոկտ. Էլ Սայյիտ Հուսէյն վերյիշեց 1970ականներուն լիբանանեան համալսարանականներու աշխուժ գործունէութիւնները եւ մասնակցութիւնը լիբանանեան առօրեայ հարցերուն: Ան յայտնեց որ այդ ծիրին մէջ ծանօթացած էր Հայկազեան Համալսարանի ուսանողներուն: Ապա ան նշեց կարեւորութիւնը Հայկական Հարցին եւ անոր գիտական արծարծումին, հաւաստեց որ Լիբանանեան Համալսարանի եւ Հայկազեան Համալսարանի միջեւ ստորագրուած Համաձայնութեան *Փրոթոքոլը* շուտով կ'ունենայ իր գործնական դրսեւորումը, կը յառաջանան գործակցութեան ծիրեր եւ կու տայ ակնկալուած արդիւնքը: Ան ուրախութիւն յայտնեց Կեդրոնի բացման առթիւ եւ ըրաւ իր բարեմաղթանքները:

Կեդրոնի տնօրէն Դոկտ. Տագէսեան, իր խօսքին մէջ յայտնեց թէ՛ «Լիբանան եւ ամբողջ Միջին Արեւելքը եղած են կամուրջ մը եւ շփման դաշտը Արեւելքի ու Արեւմուտքի միջեւ: Այս փաստը հարստացուցած է հոն հաստատուած եւ անկէ անցնող ժողովուրդները քաղաքակրթօրէն: Հայութիւնը հինէն ի վեր շփման մէջ է եղած Արաբական Արեւելքի այս երկիրներուն հետ: Այս

առումով, աւելի հարուստ է լիբանահայութեան նոր շրջանի հարիւրամեայ պատմութիւնը՝ երբ հայեր եկան հաստատուելու Լիբանանի եւ Միջին Արեւելքի այս ասպնջական երկիրները՝ Ցեղասպանութեան հետեւանքով: Ան նշեց որ Արաբական Արեւելքի հայութեան յետ-եղեռնեան պատմութիւնը «ունի մշակութաբանական մեծ արժէք եւ պէտք է ուսումնասիրուի»: Ու անդրադառնալէ ետք կրթօճախներու կատարած ճիգին, ան մատնաշեց. «լիբանանեան թէ միջին արեւելեան գիտական դաշտին մէջ, քիչ չեն այն անձերը եւ հաստատութիւնները, որոնք հետազոտութիւններուն ընթացքին ուղղակի կամ անուղղակիօրէն կ'առնչուին հայկական երեւոյթներու», եւ անհրաժեշտութիւն նկատեց այդպիսի ճիգերու ուղղորդումը, որ պիտի «սատարէ Լիբանանի եւ Միջին Արեւելքի բազմամշակոյթ հաւաքականութիւններուն հայկական երեսակին բացայայտումին»: Դոկտ. Տազէսեան լաւատեսութիւն յայտնեց թէ «նման ազգային նկարագիր եւ գիտականութիւն ունեցող առաքելութիւնը այլ խորք ու թափ հաղորդէ եւ կարելոր նպաստ ունենայ լիբանահայութեան»: Ապա ան խոշոր ծրագիրներու իրագործումին համար անհրաժեշտ «զանազան գործօններու երջանիկ մէկտեղումը, եւ տեսիլքի տէր, ազգայինով տոգորուած անձերու նախանձախնդրութիւնը բախտաւորութիւն» նկատելով շնորհակալութիւն յայտնեց բարերար Երջօ Սամուէլեանին «իր այս հիմնարար նուիրատուութեան համար», Համալսարանի նախագահ Վեր. Դոկտ. Հայտօսթեանին՝ «այս ծրագրի դայեակին», Համալսարանի հիմնադիրներուն եւ մերօրեայ հոգաբարձութեան՝ «որոնց փայփայած երազը այսօր նոր դրսեւորում մըն ալ կ'ունենայ», ներկաներուն՝ իրենց վստահութեան համար եւ՝ «բոլոր անոնց որոնք պիտի աջակցին այս Կերդրոնին բերքին, - աւելցնելով, որ,- մեծագոյն շահողը պիտի ըլլայ այս Կերդրոնին բերքը, արդիւնքը, որ նաեւ մեծագոյն բախտաւորն է այս իրադարձութեան»:

Ապա Լիբանանի մօտ Հայաստանի Հանրապետութեան դեսպան տիար Աշոտ Քոչարեան ընթերցեց Հայաստանի Հանրապետութեան Սփիւռքի նախարար Տիկ. Հրանուշ Յակոբեանի նամակը:

Հուսկ, Հայկազեան Համալսարանի նախագահ Վեր. Հայտօսթեան իւրայատուկ յուշանուէրով մը պատուեց բարերար Երջօ Սամուէլեանը: Յուշանուէրը, որուն վրայ արձանագրուած էր Հայկազեան Համալսարանի երախտագիտութիւնը բարերար Երջօ Սամուէլեանին՝ Կերդրոնի բացման առթիւ, կը խորհրդանշէր աշխարհատարած հայութիւնը իր ինքնութեամբ, Հայաստանն ու Լիբանանը, նաեւ՝ Հայկազեան Համալսարանը:

Հանդիսութեան աւարտին եղաւ պատշաճ հիւրասիրութիւն:

**ԾՐԱԳԻՐ, ՆՊԱՏԱԿ, ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ ԾԻՐ՝
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՓԻՒՌՔԻ
ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ ԿԵՂՐՈՆԻ**

Կեղրոնը

Հայկազեան Համալսարանի Հայկական Սփիւռքի Ուսումնասիրութեան Կեղրոնը հիմնուած է Յունուար 2012ին, ուսումնասիրելու ընդհանրապէս Սփիւռքի եւ մասնաւորաբար Միջին Արեւելքի հայագաղութներու տարբեր երեսակները՝ պատմութիւնը, մշակոյթը, համարկումը եւ նպաստը ասպնջական երկիրներուն, ինչպէս նաեւ այդ համայնքներուն յարաբերութիւնը այլ հայագաղութներու եւ Հայրենիքին հետ:

Կեղրոնը կը բանի տնօրէնին առընթեր Համալսարանի նախագահի Ակադեմական Դահլիճին ու դասախօսակազմին եւ գրադարանավարներուն գործակցութեամբ:

Նպատակ

Հայկական Սփիւռքի Ուսումնասիրութեան Կեղրոնը կը նպատակադրէ.-

- Սատարել անցեալի ու ներկայի սփիւռքահայ բնակավայրերու եւ մշակոյթի մասին ակադեմական գիտելիքի հարստացման:
- Հետազօտական լուսարձակի տակ առնել Միջին Արեւելքի հայագաղութներու ընկերային, քաղաքական, տնտեսական, մշակութային եւ մարզական նպաստը ասպնջական երկիրներուն:
- Տարածել ակադեմական գիտելիք՝ Սփիւռքի ինքնութեան, հայապահպանութեան, համարկումի գործընթացին եւ առնչակից երեւոյթներու մասին:
- Հետազօտել եւ հրատարակել առաջնային ուսումնասիրութիւններ:
- Քաջալերել ուսումնասէրներ՝ հետազօտութիւններ կատարելու եւ թեզեր գրելու Սփիւռքի զանազան երեւոյթներու մասին:
- Հաւաքել, թուայնացնել, մշակել եւ վերլուծել առաջնային տուեալներ Սփիւռքի մասին:
- Աղբիւրներ տրամադրել եւ խորհրդատուութիւն կատարել հետազօտողներու, համայնքային առաջնորդներու,

կառավարական հիմնարկներու, ոչ-պետական կազմակերպութիւններու:

- Գործել տեղական եւ միջազգային նման կեդրոններու հետ:
- Ըստ կարելիին փրկել Սփիւռքի մշակութային ժառանգութիւնը:

Գործունէութիւն

Հայկական Սփիւռքի Ուսումնասիրութեան Կեդրոնը.-

- Կը կազմակերպէ տարեկան թեմատիկ գիտաժողովներ՝ Սփիւռքի բնակավայրերու, երեւոյթներու, հաստատութիւններու թէ անձնաւորութիւններու մասին:
- Կը հրատարակէ գիտաժողովի նիւթերը, գրքոյկներ, զեկոյցներ, լրատուներ եւ այլ նիւթեր, որոնք կը լուսաբանեն Սփիւռքի զանազան երեսակներ:
- Կը հիւրընկալէ հանրային դասախօսութիւններ, նեղծիր քննարկումներ՝ Սփիւռքին եւ անոր ուսումնասիրութեան վերաբերող զանազան հարցերու մասին:
- Կը տրամադրէ *internship*ի ծրագիրեր՝ հետազոտութիւն շարունակելու Համալսարանի Տէրեան Հայագիտական Գրադարանին մէջ:
- Կը համադրէ եւ կ'ուղղորդէ տեղական հայագիտական ճիգերը՝ դէպի Միջին Արեւելքի Սփիւռքի ծիրեր:

ՆԱԽԱՐԱՐ

MINISTER

«25» 01 2012 թ.
01/07 15445-12

ՀԱՅԿԱԶՅԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀ
ՎԵՐԱՊԱՏՎԵԼԻ ԴՈԿՏՈՐ ՊՈԼ ՀԱՅԴՈՍՏԵԱՆԻՆ

Վերապատվելի դոկտոր Հայդոստեան,

Սիրով շնորհավորում եմ Ձեզ և Հայկազյան համալսարանի ողջ անձնակազմին <<Հայկական Սփյուռքի ուսումնասիրության կենտրոնի>> բացման կապակցությամբ: Ուրախ եմ, որ սեպտեմբերին Հայկազյան համալսարանում կայացած գիտաժողովի ժամանակ հնչած՝ հայկական Սփյուռքի ուսումնասիրությունների կենտրոն ստեղծելու մասին Ձեր առաջարկն այսօր իրականություն է դառնում:

Հուսով եմ, որ այս կենտրոնը կդառնա Սփյուռքի հիմնախնդիրների ուսումնասիրման գիտական կենտրոն, կանդրադառնա Սփյուռքի մարտահրավերներին և զարգացումներին և մեծապես կնպաստի Հայրենիք-Սփյուռքի գործակցության զարգացմանը: Վստահ եմ, որ << սփյուռքի նախարարության և կենտրոնի համագործակցությունը նոր լիցք կհաղորդի Սփյուռքի վերաբերյալ գիտական ուսումնասիրությունների իրականացմանը:

Եվս մեկ անգամ ցանկանում եմ շնորհավորել բոլորիս կենտրոնի բացման կապակցությամբ և մաղթել արդյունավետ գիտական գործունեություն:

Հարգանքով,

ՀՐԱՆՈՒՅ ՀԱԿՈՒՅԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՆԴՐՄԱՀՄԱՆԱՅԻՆ ՏԱՐԱԾԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ
ԵՒ ԱՐԴԻ ՀԱՂՈՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԻ
ՅԱՅՏԱԳԻՐ

Չորեքշաբթի, 15 Մայիս, Պաշտօնական բացում

Անդրանիկ Տազևեան, «Համացանցը Եւ Ազգային Ներուժի Ու
Կարողականության Համադրությունը»

Արմեն Ապտալեան, «Հաղորդակցության Արդի Միջոցներու
Ընձեռած Կարելիություններուն Հայկական Օգտագործման
Մարտահրաւերները»

Շիրազ Ճերեճեան, «Բաց Կամուրջներ.

Մարդոց Եռուզեռ Եւ Լրատուական Երթեւեկ»

Աւօ Կիտանեան, «Համացանցը Յանուն

Հայկական Ինքնուրոյնության Պահպանման»

Վեր. Դոկտ. Փօլ Հայտօսթեան, «Մահմանէն, Ժամանակէն, Նեղ

Ինքնութենէ, Գիր Ու Խօսքէն Անդի ն Հայկական Գոյութեան

Ապագայ Փնտրող Հաղորդականություն»

Lebanese Rocket Society վաւերաֆիլմի դիտում

6:00-7:30

Հինգշաբթի, 16 Մայիս, Ա. օր գիտաժողովի

9:00-9:20 Արձանագրութիւն մասնակիցներու եւ հիւրերու

9:30-9:55 Ներածական ելոյթ Վեր. Դոկտ. Փօլ
Հայտօսթեան՝ «Հայկական Համացանցումի Խնդիրներ. Կորիզ,
Լեզու, Նպատակներ»

Ա. նիստ, նիստավար՝ Վերա Եագուպեան

10:00-10:30 Ա. զեկոյց, Վաչէ Բրուտեան՝ «Հ. Յ. Դաշնակցութեան
Արխիւները. Կատարուած Աշխատանքներ Եւ Հեռանկարներ»

10:30-11:00 Բ. զեկոյց, Դոկտ. Վահէ Թաշճեան՝ «Յիշողութիւն,
Յանց Եւ Համացանց. Յուշամատեան Կայքէջին Փորձառութիւնը»

11:00-11:30 Գ. զեկոյց, Հիլտա Սապունճեան-Չոպոյեան՝
«Եւրոպահայ Քաղաքական Համայնքի Մը Ստեղծումը Եւ
Զարգացման Հեռանկարները»

11:30-11:50 Դադար

11:50-12:30 Քննարկում Ա. նիստի

12:30-2:30 Դադար եւ ճաշ

Բ. նիստ, նիստավար՝ Դոկտ. Լեւոն Աւետանեան

2:30-3:00 Ա. զեկոյց, Վաղինակ Վարդանեան՝ «ՀՀ Սփիւռքի
Նախարարութիւնում Տեղեկատուական Արհեստագիտական
Միջոցներով Իրականացուող Ծրագրերը»

- 3:00-3:30 Բ. զեկոյց, Վարանդ Վրդ. Քորթմոսեան՝ *«Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Հաղորդակցական Ցանցը»*
- 3:30-4:00 Գ. զեկոյց, Արթուն Համալեան՝ *«Հ.Բ.Ը. Միութեան Կրթական Համակարգը Եւ Հեռավար Գոյէճի Ծրագիրը»*
- 4:00-4:30 Դ. զեկոյց, Դոկտ. Անդրանիկ Տագլետեան՝ *«Հաղորդակցական Իւրօրինակ Ցանց Մը 1940-80ականներուն. Միմոն Միմոնեան Եւ Հայերէն Դասագիրքերը»*
- 4:30-4:50 Դադար
- 4:50-5:30 Քննարկում Բ. նիստի
- 5:30-6:00 Փակում Ա. օրուան

Ուրբաթ, 17 Մայիս, Բ. օր գիտաժողովի

Ա. նիստ, նիստավար՝ Քաթիա Փելթեքեան

- 10:00-10:30 Ա. զեկոյց, Յարութ Սասունեան՝ *«Ամերիկայի Միացեալ Հայկական Հիմնադրամի Մարդասիրական Արդիւնաւետ Օժանդակութիւնը Հայաստանին Առանց Օգտագործելու Արդիական Հաղորդակցութեան Միջոցներ»*
- 10:30-11:00 Բ. զեկոյց, Արթուր Բախտամեան՝ *«Հայկական Հեռատեսիլի Տեղապտոյտը»*
- 11:00-11:30 Գ. զեկոյց, Դոկտ. Արմէն Իւրնէշլեան՝ *«Մշակոյթի Հաղորդակցական Ուժը. ԳՈՀԱԸ Համոյթի Փորձը»*
- 11:30-11:50 Դադար
- 11:50-12:30 Քննարկում Ա. նիստի
- 12:30-2:30 Դադար եւ ճաշ

Բ. նիստ, նիստավար՝ Շաղիկ Գանտահարեան-Խիւտավերտեան

- 2:30-3:00 Ա. զեկոյց, Երիտասարդ խմբակ՝ Պետրոս Թորոսեան, Վահագն Քէշիշեան, Եղիկ Թաշճեան, Ռաֆֆի Զիլինկիրեան՝ *«Հայ Երիտասարդներու Պրոկներ Եւ Ընկերային Հաղորդակցման Այլ Միջոցներ. Մեր Փորձը»*
- 3:00-3:30 Բ. զեկոյց, Լորիկ Սապունճեան-Ծատուրեան՝ *«Հայաստան՝ Համահայկական Հիմնադրամի Լիբրանսի Գործադիր Մարմնին Փորձը»*
- 3:30-4:10 Գ. զեկոյց, Դոկտ. Մհեր Յովհաննիսեան՝ *«Հայագիտութեան Ներկայացուածութեան Հիմնախնդիրները Համացանցում»*
- 4:10-4:30 Դադար
- 4:30-5:10 Քննարկում Բ. նիստի
- 5:10-6:00 Քննարկում եւ փակում գիտաժողովի

**ՀԱՄԱՑԱՆՑԸ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ ՆԵՐՈՒԺԻ ՈՒ
ԿԱՐՈՂԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ
ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՏԱԳԷՍԵԱՆ**

2012ին հայութիւնը տօնեց հայ տպագրութեան հինգհարիւրամեակը: Այդ տօնակատարութիւնը նաեւ անուղղակի գովքն էր հայութեան՝ գիտութեան եւ արհեստագիտական միջոցներուն հանդէպ ունեցած արթնամտութեան, ձեռնհասութեան: Եւ իրաւամբ, հայութեան՝ գիտութեան եւ արհեստագիտական միջոցներու տուած նախապատուութեան իբրեւ արդիւնք, աւելորդ կը դառնայ հարցադրումը՝ թիով աւելի՞ հայերէն ձեռագիրեր պիտի գրուէին, քան՝ հայերէն գիրքերու այն քանակը որ տպուեցաւ վերջին հինգհարիւր տարիներուն:

Մարդուն ուղեղը միտքի վերածողը ուղեղին կարողականութեան առնչումն է, անոր հաղորդակցումն ու ներգործումն է իր միջավայրին: Չափազանցութիւն չէ երբ ըստի, թէ ուղեղը իր **հաղորդակցութեամբ** կը յառաջացնէ մարդուն մարմնի համակարգը, իսկ ինք կը վերածուի միտքի:

Եթէ լիբանահայութիւնն ու Պէրութը դադրեցան Սփիւռքի սիրտ ու մայրաքաղաք ըլլալէ, պատճառը նաեւ ա՛յն էր որ լիբանանեան պատերազմի տարիներուն լիբանահայութիւնը կտրուեցաւ հայկական 'տիեզերքէն', դադրեցաւ լիբանահայութեան հաղորդակցութիւնը հայկական անդրսահմանին հետ: Լիբանահայութիւնը ականայ կղզիացաւ, վերածուեցաւ կրաւորական ներկայութեան, դադրեցաւ հայկական համակարգին, անոր զարգացումի եւ վերաճումի գործընթացին հետեւողականօրէն, գործնապէս սատարելէ եւ անկէ ազդուելէ:

Թերեւս հայութեան կը պատկանի երկրագունդի ազգերու ցրուածութեան մրցանիշը: Չինացիք 35 միլիոն հաշուող սփիւռք ունին, որ իրենց 3.5%ը կը կազմէ: Հայերուս պարագային Սփիւռքը 70%ը կը կազմէ հայութեան: Ասիկա հայութիւնը կը դարձնէ աւելի շարժունակ, աւելի ճկուն, աւելի երկայնաբազուկ, նաեւ՝ աւելի խոցելի, ոչ-ստուար խտութեամբ

ապրող եւ ինքնութիւնը կորսնցնելու աւելի մեծ վտանգի տակ գտնուող, ցրուած խումբերէ բաղկացած ազգ-ժողովուրդ:

Աշխարհագրօրէն զատորոշուող հայկական այս ցրուած խումբերէն իւրաքանչիւրը կղզի մըն է: Այս կղզիները իրարու առնչուելով կը գոյացնեն հայութիւն համակարգը, 'հայկական տիեզերքը': Ու հարցումը ինքնաբերաբար կը ծնի. ի՞նչ կապեր եւ կամուրջներ՝ ընդատակեայ թէ բացայայտ, այս կղզիները կը վերածեն կղզեխումբի. կուսակցակա՞ն, միութենակա՞ն, հայրենակցակա՞ն, եկեղեցակա՞ն, ինամիակա՞ն-անհատակա՞ն, գերդաստանակա՞ն ճիւղաւորումներ, թէ՞ նաեւ անշունչ մշակութային ժառանգի առնչում ու պատմական եւ այժմեական իրադարձութիւններու անջատօրէն կազմակերպուող ձեռնարկներ, տօնակատարութիւններ, հայկական առնչութեամբ լուրերու տեղեկացում: Թերեւս կան նաեւ ա՛յլ երակներ՝ այս կղզիները իրար միացնող:

Որոշ է որ այս երակներուն, կապերուն ու կամուրջներուն բովանդակային ու մկանային զօրութիւնը եւ անոնց աշխուժ ու արդիւնաւէտ կիրառումը ուղղակի համեմատութեամբ կ'ուժականացնեն, կ'իմաստաւորեն եւ կը կենսաւորեն հայութիւն համակարգը:

Գաղտնիք չէ, որ հայութեան այսօր պակսողը ոչ թէ ներուժ ու կարողականութիւն է՝ իր ազգային արդար երազներու եւ տեսիլքին իրականացման համար, այլ ցրուած այդ ներուժի ու կարողականութեան համադրութիւնը, որ այսօր կրնայ իրականացուիլ հաղորդակցութեամբ:

Այս գիտաժողովը այդ հաղորդակցականութեան տարբեր ուղիները վերլուծաբար քննարկելու կը միտի:

Յանուն Հայկազեան Համալսարանի Հայկական Մփիւռքի Ուսումնասիրութեան Կեդրոնի, բարի եկած էք այս գիտաժողովին: Շնորհակալ ենք ձեր թանկագին ներկայութեան որ կը հաստատէ ձեր համոզումը եւ համարումը նման գիտաժողովներու կարեւորութեան: Յատուկ շնորհակալութիւն կ'ուզեմ յայտնել գիտաժողովի հայրենի թէ սփիւռքահայ մասնակիցներուն, որոնք իրենց թանկագին ժամանակէն դարձեալ բաժին հանեցին հայութեան: Իրենց ընդառաջումը

այս գիտաժողովին կ'արտացոլացնէ անոնց նախանձախնդրութիւնը եւ ազնիւ ճիգը՝ համահայկական իրավիճակը աւելի յստակ պատկերացնելու, զայն քայլ մը յառաջ տանելու, հանգրուան մը վեր հանելու:

Ասիկա Կեդրոնին առանձինն կազմակերպած առաջին գիտաժողովն է եւ լիայոյս եմ որ նախընթաց հաստատելու, Կեդրոնին համար չափանիշ դառնալու դեր ունեցող այս գիտաժողովը կ'արդարացնէ բոլորիս յոյսերը, որով եւ ձեռով մը գնահատուած կ'ըլլայ մեր բոլորին յանձնառութիւնը:

**ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԱՐԴԻ ՄԻՋՈՑՆԵՐՈՒ
ԸՆԶԵՌԱԾ ԿԱՐԵԼԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ
ՄԱՐՏԱՀՐԱԻԷՐՆԵՐԸ
ԱՐՄԷՆ ԱՊՏԱԼԵԱՆ**

Մօտիկ անցեալին թերեւս մեծամասնութեան մտքին մէջ չէին տեղաւորուեր համացանցն ու անոր միահեծան տիրապետութիւնը՝ մեր անհատական, հասարակական թէ հաւաքական կեանքերուն մէջ: Այսօր ատիկա իրականութիւն է եւ բոլորս ալ քիչ թէ շատ գործի բերմամբ թէ այլ պատճառներով, գրեթէ գերիները դարձած ենք համացանցային եւ ընկերային հաղորդակցութեան տարբեր միջոցներուն: Հաղորդակցական այս տարբեր միջոցները տեղեկութիւններու, կեցուածքներու, տեսակէտերու, կարծիքներու եւ տպաւորութիւններու փոխանցմամբ՝ աւելի ու աւելի մեզ կը քաշեն յատակը՝ ուրկան-համացանց-ովկիանոսին:

Կախեալ ըլլալու իրողութիւնը հասկնալի է, եւ յստակ է, որ անկէ կարելի չէ խուսափիլ: Հետեւաբար, մեզի կը մնայ լաւապէս ուսումնասիրել եւ աւելի կեդրոնանալ համացանցային այս ապրելակերպին դրական տարբեր տուեալներուն եւ զենքերուն վրայ, որոնց մէջ իբրեւ արեւմտահայեր՝ կարիքն ու պահանջը ունինք արեւմտահայերէնի առաւել ուսուցման, տարածման եւ արմատացման քայլերու եւ ծրագիրերու: Այս առնչութեամբ ալ գոյութիւն ունի քայլերն ու ծրագիրերը համացանցային եւ ընկերային հաղորդակցութեան արդի միջոցներու ընձեռած կարելիութիւններուն համապատասխան դարձնելու մարտահրաւեր մը:

Համացանցային թէ դասական գործիքներով բանող ձայնասփիւռային եւ պատկերասփիւռային մեր համեստ զինանոցը արդիականացնելու եւ ժամանակակից դարձնելու հրամայականներուն արդիւնաւետութիւնը օղակին մէկ բաժինն է: Միւս բաժինը արեւմտահայերէնի իմացութիւնն է, որ իբրեւ

խմբագիրներ, ուսուցիչներ, հանրային գործիչներ, քարոզիչներ, թե՛ *պլոկներու* հեղինակներ՝ մեզ պիտի վերածէ իսկական պայքարողներու, որպէսզի մեր լեզուն թափանցէ ու տարածուի արեւմտահայուն ուղեղին եւ առօրեային մէջ: Ասիկա է, իմ կարծիքովս, մարտահրաւերներուն գլխաւորը: Որովհետեւ որքան ալ գիտութեան, գիտելիքներու թէ արհեստագիտութեան ծալքերուն խորասուզուիք, եւ յանուն խօսքի ազատութեան՝ մեր *պլոկներուն* վրայ գրենք ու գրենք, զէնքը՝ այս պարագային հասանելի ու հասկնալի ըլլալու միջոցը, այսինքն արեւմտահայերէնը, պէտք է ըլլայ մեզ միացնող, զօղող եւ ուժեղ ճակատի մը վերածողը: Եւ զայն լաւապէս գործածելու համար՝ աւելի քան երբեք կարիքը կը զգացուի մայրենիին իմացութեան:

Թուղթին գիտէն մինչեւ տպագրութեան մեքենային յայտնաբերումը, մարդկութիւնը հազար երկուհարիւր տարի սպասեց: Իսկ այսօր սրընթաց կ'ընթանանք եւ կը նաւարկենք համացանցին մէջ՝ հասնելու համար ու՞ր: Գիտութեան խորախորհուրդ գաղտնիքներու՞ն, համամարդկային մէ՞կ ընկերութեան, թե՞ մտքի աւատապետութիւններու: Հարցումներ, որոնց կ'արժէ անդրադառնալ:

Այս գիտաժողովին ընթացքին տարբեր փորձառութիւններ պիտի պատմուին: Զեկուցաբերները մասնակիցներուն հետ պիտի բաժնեկցին իրենց պարագաները, միտքերը, գաղափարները եւ գործունէութեան հորիզոնները: Լա՛ւ պիտի ըլլար, որ մատնանշած հարցումներուս կողքին նաեւ արեւմտահայերէնը՝ իբրեւ բանալի եւ զէնք բոլոր տեսակի փորձառութիւններուն, համացանցային գործունէութեան եւ ընկերային հաղորդակցութեան արդի միջոցներուն համար դառնար առանցքայինը, որպէսզի սփիւռքեան մեր ծանր պայմաններուն մէջ ովասիսներ բացուէին համացանցին միջոցով:

Այս փափաքով եւ ակնկալութեամբ է, որ կ'ողջունեն գիտաժողովին կազմակերպիչ, Հայկազեան Համալսարանի երդիքին տակ գործող Հայկական Մփիւռքի Ուսումնասիրութեան Կեդրոնն ու գիտաժողովին նիստավարները, զեկուցաբերներն ու մասնակիցները: Եւ

Իրաւունքն ալ ունիմ վստահ ըլլալու, որ այս գիտաժողովը ուղի պիտի բանայ եւ պիտի վերածուի արդիւնաւետ գործունէութեան մը՝ ժխտելով դասականացած եւ մեծ մասամբ ալ պատճառաբանուած՝ այն մտայնութիւնը, թէ գիտաժողովներէն անդին ընդհանրապէս ոչինչ կ'իրականանայ:

Յաջողութիւն բոլորիդ:

ԲԱՅ ԿԱՄՈՒՐՋՆԵՐ. ՄԱՐԴՈՑ ԵՌՈՒԶԵՌ
ԵՒ ԼՐԱՏՈՒԱԿԱՆ ԵՐԹԵՒԵԿ

ՇԻՐԱԶ ՃԵՐԷՃԵԱՆ

Խաչքարի բացում՝ այս երկրին, հայանպաստ բանաձևի վաւերացում մէկ այլ երկրի մայրաքաղաքին մէջ: Ճատրակի ախոյեանութիւն Եւրոպայի մէջ՝ հայկական մասնակցութեամբ, քաղաքապետական ընտրութիւններ Լատին Ամերիկայի մէկ երկրին մէջ՝ հայ թեկնածուներու յաջողութեամբ: Այսօր, գրեթէ ամէնօրեայ դրութեամբ կը լսենք նման լուրեր, տեղեկութիւններ եւ պատմութիւններ՝ աշխարհի չորս ծագերէն: Արդի հաղորդակցական միջոցներու ընձեռած հնարաւորութիւններուն եւ բացած նոր հորիզոններուն մասին խօսիլ՝ նոյնիսկ աւելորդ է: Եթէ տասնհինգ տարի առաջ բաւական դժուար էր թերթի միջոցաւ գաղութային լուրերը սփռել, ապա այսօր այդ չքմեղանքը պարզապէս վերացած է:

Դժբախտաբար, հաղորդակցական միջոցներու գարունէն տուժած է մամուլը, թերթը, որ այսօր զիջած է իր յառաջատարի դիրքը՝ լուրերու հաղորդման ոլորտէն ներս: Մինչեւ վաղը առաւօտեան թերթը կարդանք՝ արդէն տեղեկութիւններուն տիրացած կ'ըլլանք մեր համակարգիչին վրայ, հեռատեսելին առջեւ, կամ արդէն վերջերս՝ բջիջային հեռախօսներուն միջոցաւ: Այս արդիական հաղորդակցամիջոցներուն, մասնաւորաբար համացանցին վրայ հիմնուած են օրինակ՝ իմ բոլոր գործերս: Ռատիօ Սեւանի¹ հաղորդումները աշխարհին կը սփռենք համացանցի միջոցաւ, իսկ Հայաստանի Հանրապետութեան պարագային՝ ուղղակի տեղական ռատիօկայանի կապով: *Future*² հայերէն լուրերու հաղորդումին կը հետեւին ուղղակիօրէն՝ արբանեակներու միջոցաւ, իսկ եթէ չհասանք՝ համացանցային կայքէջէն: Հայաստանի Հանրապետութեան Շանթ Հեռուստակայանի կապը՝ Ռատիօ Սեւանի հետ կ'իրականացուի համացանցով:

Ահաւասիկ օրինակներ, անդրսահմանային ազատ, արագ եւ անմիջական հաղորդակցական աշխարհէն: Հաղորդավարին համար մեծ նշանակութիւն ունի երբ ամերիկահայ մը

Պոսթոնէն հեռաձայնէ ու տեղեկացնէ, որ լուրերու հաղորդումը լսած է գործի գացած պահուն: Հետաքրքրական է երբ Պրագիլէն հայ մը զանգէ եւ ուրախութեամբ տեղեկացնէ, որ իր պատանութեան տարիներու նախասիրած երգերէն մէկը լսած է ռատիոյի համացանցային կայքէջէն: Յուզիչ է երբ հեռուստակամուրջի միջոցաւ զիրար գտնեն Շուշիի ազատագրութեան մասնակցած երկու հայորդիներ, որոնցմէ մէկը այսօր կ'ապրի Լիբանան, միւսը՝ Միացեալ Նահանգներ: Զուարճալի է երբ հայաստանցի մը կը պահանջէ լիբանանահայ երգիչի մը երգը լսել ուղղակիօրէն՝ իր ինքնաշարժին մէջ:

Անշուշտ, այս բոլորը անհատական, սեփական նախաձեռնութիւններ են, որոնք որքան ալ յաջող ըլլան, չեն կրնար փոխարինել անդրսահմանային տարածականութեան պատերը փշրող համահայկական ծրագիրերը: Բնականաբար, իրավիճակը շատ աւելի լաւ է քան ինչ որ էր քանի մը տարի առաջ՝ նման արդի միջոցներու բացակայութեան հանգրուանին: Այսօր շատ աւելի արագ կը տիրանանք որոշ լուրերու, կամ՝ կարելու միջոցառումի մը լուսանկարները միայն վայրկեաններ ետք կը գտնենք *Ֆէյսպուքի* վրայ: Սուրիոյ հակամարտութիւնը տխուր, սակայն լաւ օրինակ մըն է: Արդի հաղորդակցական միջոցները՝ հեռուստակայան, ռատիօկայան կամ համացանց, մեծ աշխատանք տարին ու տակաւին կը տանին բացայայտելու սուրիահայութեան դիմագրաւած դժուարութիւնները: *Ֆէյսպուքի* խումբերուն միջոցաւ բոլորը վայրկեան առ վայրկեան տեղեակ կ'ըլլան Հալէպի հայաշատ թաղամասերու իրավիճակին, Երեւան հասած հայազգի զաւակներու ամէնօրեայ կեանքին: Սակայն ակնյայտ է, որ իբր գաղութներ սփռուած հայեր, չենք կրցած ամբողջութեամբ օգտուիլ արդի միջոցներու ներուժէն եւ հնարաւորութենէն:

Հաղորդակցական միջոցներու հայկական աշխարհին մէջ կարելի է նկատել հետեւեալ երեւոյթները՝ խնդիրները, որոնք հանգրուանային լուծումներու կը կարօտին, որպէսզի հասնինք աշխարհասփիւռ հայութիւնը համախմբելու եւ «մէկը միւսին մասին լուր ունենալու» մակարդակին: Բնականաբար, ասոնք

բոլոր հարցերը չեն, սակայն կը բացայայտեն որոշ պատկեր մը.-

- Նախ՝ այն որ արդիական լրատուամիջոցները ընդհանուր առմամբ կը կեդրոնանան Յեդասպանութեան ոգեկոչման միջոցառումներուն, հայկական պահանջատիրութեան գործունէութեանց առնչուած լուրերուն շուրջ: Այսպէս, օրինակ, Լիբանանի մէջ շատ կը լսենք Լեհաստանի եւ Ճափոնի մէջ կազմակերպուած ոգեկոչման պատարագներու մասին, Ուրուկուէյի մէջ կը լսեն Լիբանանի մէջ կազմակերպուած քայլարշաւին մասին, սակայն տարուան մնացեալ ամիսներուն գրեթէ ոչինչ կը խօսինք այս կամ այն գաղութի զաւակներու իրագործումներուն, դրական թէ տխուր անցուդարձերուն մասին:

- Երկրորդ՝ մասնաւորաբար Լիբանանի պարագային, հայկական միութիւնները, կազմակերպութիւնները եւ կառոյցները ընդհանուր առմամբ որոշ դժուարութիւն ունին համակերպելու արդի հաղորդակցական միջոցներու արագ եւ աշխուժ թափին: Օրինակ, երբ լրատուական պարտականութեամբ գտնուինք ինչ որ ձեռնարկի, յաճախ կը լսենք հետեւեալը՝ «հաղորդագրութիւնը վաղը պատրաստ կ'ըլլայ»: Արդի լրատուամիջոցներու պարագային, «վաղը» գոյութիւն չունի: Կայ միայն «հիմա»ն ու առաւելագոյնը՝ «քանի մը ժամ ետք»ը: Կամ օրինակ՝ երբ միջոցառում մը նկարահանենք, կազմակերպիչը հարց կու տայ. «իրա՞ւ, այսօր պիտի հասցնէք պատրաստելու տեսանիւթը»: Այս իրավիճակը գուցէ արդիւնք է մրցակցական մթնոլորտի յաճախակի բացակայութեան, երբ առանձին գործող լրատուամիջոցներ չեն ստիպուած աճապարելու եւ տեղեկութիւնները արագ փոխանցելու:

- Երրորդ՝ անդրսահմանային խնդիրներու կողքին նաեւ գոյութիւն ունի տեղական գլխաւոր խնդիր մը, որ տեղեկութիւններու ազատ հոսքի կանխարգիլումն է՝ նեղ նպատակներով: Այս ռազմավարութեան կը դիմեն զանազան մարզերէ ներս գործող կառոյցներ, ընդհանրապէս՝ քաղաքական, յաճախ՝ անտրամաբանական պատճառներով: Այս իրականութիւն է, զոր քողարկելու եւ որմէ խուսափելու փոխարէն, աւելի

Ճիշդ է բացայայտել ու կարգաւորել: Այսպէս, օրինակ, նոյնիսկ Լիբանանի - կարելի է ըսել «փոքր» - գաղութին մէջ, միայն կարգ մը հայեր հնարաւորութիւն կ'ունենան դիտելու այս պարախումբին ելոյթի տեսանիւթը, մինչ ուրիշներ կը հետեւին միւս պարախումբի ելոյթի տեղեկագրին: Մեղքը՝ հաւաքական է, լուծումն ալ հաւանաբար հաւաքական պէտք է ըլլայ:

- Չորրորդ՝ ինդիւս մը որուն մասին յաճախ խօսած են շատ շատեր, կեդրոնական լրատուական կեդրոնի մը - ըլլայ այդ համացանցային կայքէջ, հեռուստակայան են. - բացակայութիւնն է: Կեդրոն մը, որ հնարաւորութիւն ունենայ ապահովելու աշխարասփիւռ հայութեան լուրերուն եւ տեղեկութիւններուն հոսքը, առանց խոչընդոտներու, կարմիր գիծերու կամ սահմանափակումներու:

Բնականաբար, այսօրուան դրութեամբ, հաղորդակցական լրագոյն եւ յարմարագոյն միջոցը՝ համացանցն է: Տակաւին վարժարանի գրասեղաններուն վրայ, տարեկիցներս վստահաբար կը յիշեն, թէ ինչպէս յաճախ կը գրէինք շարադրութիւններ՝ համացանցի կարեւորութեան մասին: Կարծէք միշտ ստիպուած էինք կրկնելու արդէն աւանդական դարձած արտայայտութիւնը. «համացանցը աշխարհը վերածած է փոքր գիւղի, ուր կարելի է որեւէ պահու հասնիլ որեւէ վայր»: Բայց մեր պարագային, ըստ երեւոյթին վերածուած ենք զանազան գիւղերու, որոնց միջեւ հաղորդակցութեան կամուրջները կը բացուին միայն որոշ պայմաններով, պարագաներով, կամ առիթներով եւ կամ միշտ բաց են, սակայն անցորդներ չկան: Գուցէ անհրաժեշտ է գտնել այն պաշտօնէան, այն կառոյցը, որ ընդմիշտ բաց կը պահէ կամուրջները եւ կ'ապահովէ մարդոց եռուզեռը, լրատուութեան երթելակը:

ԾԱՆՕԹԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

¹ Ռատիօ Սեւանի հաղորդումները պաշտօնապէս սկսան Հոկտեմբեր 2007ին:

² Future TVի հայկական հաղորդումները սկսած են Յունուար 2000ին:

ՀԱՄԱՑԱՆՑԸ՝ ՅԱՆՈՒՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ
ԻՆՔՆՈՒՐՈՅՆՈՒԹԵԱՆ ՊԱՀՊԱՆՄԱՆ

ԱԻՕ ԿԻՏԱՆԵԱՆ

Խորքին մէջ այս գիտաժողովը՝ իր տեսակին մէջ շատ հաւանաբար իբրեւ առաջինը, յատուկ տեղ եւ դեր պէտք է ունենայ մեր իրականութեան մէջ: Որովհետեւ, հայ ժողովուրդը տարածուն եղող ժողովուրդներու պարագլուխի դիրքը գրաւող այն ժողովուրդն է, որուն մեծամասնութիւնը իր մայր հողերէն դուրս կը գտնուի:

Մենք պէտք է ընդունինք որ արհեստագիտական այսօրուան միջոցներով մեզի ընձեռուած բոլոր կարելիութիւնները առաւելագոյն չափով կրնան օգտակար դառնալ եւ կը դառնան մեզի՝ իբրեւ հայութիւն: Արդարեւ, մենք մեր վերջին 98 տարիներու պատմութեան ընթացքին, այսինքն 1915ի Ցեղասպանութենէն ետք, գոյատեւելու խնդիր ունինք, իրարու հետ կապ պահելու, մէկս միւսին ըրածէն տեղեակ ըլլալու եւ կարողանալ գիտնալու խնդիր ունինք: Խնդիր ունինք նաեւ որ մենք մեր ինքնութիւնը ինչպէ՛ս պիտի կարողանանք պահել: Մեր հիմնական խնդիրը մեր հայկականութիւնը պահելն է, մեր հայկական դիմագիծը պահելն է, եւ մեր ինքնութիւնութիւնը պահելն է: Այսօր, վերջին 10-15 տարիներուն ընթացքին, մեզի ընձեռուած են սքանչելի այն կարելիութիւնները որով մէկս միւսէն տեղեակ կ'ըլլանք՝ առօրեայ դրութեամբ, մէկս միւսին ըսելիք կրնանք հասցնել՝ առօրեայ դրութեամբ:

Կ'ենթադրեմ որ արհեստագիտական միջոցները առաւելագոյն չափով օգտակար կ'ըլլան մեզի, որպէսզի մենք կարենանք շարունակել Հայաստանի Հանրապետութենէն դուրս, տարբեր գաղութներու մէջ - մէկս միւսէն հազարաւոր քիլոմէթրեր հեռու վայրերու մէջ - իրարու հետ կապ պահել: Անձեր, միութիւններ, կուսակցութիւններ, եկեղեցիներ, բոլոր մեր կառոյցները այս ձեւով կը կարողանան կապ պահել, եթէ կ'ուզէք՝ իրենց առօրեայ կապը չկտրել, մանաւանդ որ

Հայաստանի Հանրապետությունն դուրս մեր գոյութիւնը երկար պիտի տեւէ:

Այս գիտաժողովին օրակարգը եւ այստեղ շօշափուելիք նիւթերը կը կարծեմ որ հիմնականին մէջ շատ կարեւոր են եւ կ'ենթադրեմ՝ եզրակացութեան մէջ ի՛նչ որ կարեւորութեամբ իբրեւ բանաձեւ որդեգրուի, պէտք է յիշուի նաեւ արհեստագիտական միջոցներուն ընձեռած կարելիութիւններուն՝ անոնց առաւելութիւններուն եւ անպատեհութիւններուն մասին:

Շատ լաւ բան է համացանցը, շատ լաւ բան է նաեւ այն շաղկապումը որ համացանցի միջոցաւ մենք կ'ունենանք - նոյնիսկ առօրեայ դրութեամբ - բայց նաեւ բաւական վտանգաւոր բան է համացանցը եթէ մենք չկարողանանք լաւապէս, եւ իր ճիշդ հունին մէջ օգտագործել զայն: Ասիկա կ'ըսեմ՝ մեկնելով այն մտահոգութենէն որ ընդհանրապէս նորահաս սերունդը, այսօրուան երիտասարդները, պարման-պարմանուհիները, պատանիները այս կարելիութիւններէն օգտուելով ճիշդ է որ կապ կը պահեն եւ առօրեայ կապի մէջ են ընդհանրապէս ամէն բանի հետ, բայց այդ սերունդը այդ կապի կարելիութիւնը ունենալով, ընդհանուր աշխարհը իր աչքին առջեւ ունենալով՝ աւելի դիւրին տեղի պիտի տայ եւ աւելի դիւրին դէպի ուրիշը, դէպի ոչ-հայկականը ձգտի: Ատոր համար, կ'ենթադրեմ, որ պիտի օգտուինք իւրաքանչիւր զեկուցաբերի զեկոյցէն, ուր ան պիտի ներկայացնէ իր աշխատանքէն, իր տարիներու փորձառութենէն մեկնելով: Այս բոլորէն պիտի օգտուինք եւ այս բոլորը մեզի շունչ պիտի տան յառաջ ուղուելու: Ուշադիր ըլլալու ենք. պէտք է գիտնանք նաեւ որ մենք այս բոլորը պէտք է օգտագործենք մեր օգտին համար:

Իրօք, երկսայրի սուր է համացանցը. կայ այն որ ամբողջապէս օգտակար է մեզի եւ կայ այն որ ամբողջապէս վնասակար է մեզի: Այլ ժողովուրդներ, այլ ազգութիւններ կրնան մեր մտահոգութիւնները չունենալ: Լիբանանցիներ, ամերիկացիներ, ֆրանսացիներ ինչի՞ր չունին՝ եթէ իր երիտասարդը, իր պատանին համացանցով, հանրային հաղորդակցամիջոցներով կարողանայ ամէն տեսակ բանէ

տեղեակ ըլլալ, որովհետեւ վերջին հաշուով ինք իր հողին վրայ է, իր պետութեան մէջ է: Եթէ հայութեան 70 առ հարիւրը հայրենի հողին վրայ չէ, եւ ենթակայ է այլ ազդեցութիւններու՝ ասիկա կը նշանակէ որ մենք որ արդէն ունէինք լուրջ խնդիր, այսօր ունինք շատ անելի լուրջ խնդիր:

Ատոր համար պիտի խնդրեմ որ այս գիտաժողովին ընթացքին, պատրաստուած զեկոյցներուն կողքին, բարձրաձայնած մտահոգութեանս յատուկ ուշադրութիւն տրուի:

Շնորհակալութիւն՝ ինձի տրուած այս առիթին համար:

ՍԱՀՄԱՆԷՆ, ԺԱՄԱՆԱԿԷՆ, ՆԵՂ
ԻՆՔՆՈՒԹԵՆԷ, ԳԻՐ ՈՒ ԽՕՍՔԷՆ ԱՆԴԻ՛Ն
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՅՈՒԹԵԱՆ ԱՊԱԳԱՅ ՓՆՏՈՌՂ
ՀԱՂՈՐԴԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ
ՎԵՐ. ԴՈԿՏ. ՓՕԼ ՀԱՅՏՕՍԹԵԱՆ

Հայկական Սփիւռքի Ուսումնասիրության տասնհինգ ամսական Կեդրոնը հանդէս կու գայ իր անդրանիկ գիտաժողովի այս ծրագրով:

Անցեալ երկու տարիներուն ընթացքին Կեդրոնը գործակցեցաւ Սփիւռքի Նախարարության ու Երեւանի Պետական Համալսարանի Սփիւռքագիտության Ամբիոնին՝ հետ եւ կազմակերպեց երկու գիտաժողովներ, առաջինը՝ նուիրուած Հայաստանի Հանրապետության երկրորդը՝ Հայկական Ինքնութեան, եւ կը պատրաստուի ինքնութեան նուիրուած գիտաժողովի շարունակութիւն մը իրականացնելու յաջորդ տարեշրջանին:

Կեդրոնը մեր ուսանողութեան ներկայացուցած է լիբանանահայութեան նուիրուած դասընթացքներ, հիւրընկալած է գիտաժողովներ, կատարած հարցազրոյցներ եւ վաւերագրական այլ աշխատանքներ: Այդ բոլորին համար գնահատանքի խօսք ունինք Դոկտ. Անդրանիկ Տազետեանին եւ մեր բոլոր գործակիցներուն:

Մակայն այս գիտաժողովը կը միտի նոր հիմնաւորում տալ յառաջիկայ տարիներու մեր աւելի մասնագիտացած գիտաժողովներուն, աշխատանքներուն եւ հրատարակութիւններուն:

Հայկական գոյութիւնը, թէեւ օտարներուն կողմէ երբեմն դիտուած է որպէս ինքն իր շուրջ սահման գծող իրականութիւն եւ ինքնանպատակ, իսկութեան մէջ եղած է եւ կը մնայ անդրսահմանային եւ յամառօրէն գործօն ու կենսունակ:

Այս գիտաժողովի նիւթերն ու դասախօսները, իւրաքանչիւրը իր կերպով կը ներկայացնէ յստակ սահմանուած կալուած մը կրթական, քաղաքական,

եկեղեցական կամ այլ, միաժամանակ սակայն, իրաքանչիւրը վկայութիւն է սահմանէն անդին, ժամանակներէն անդին, նեղ ինքնութենէ անդին, գիրէն ու խօսքէն անդին փնտռելու հայկական գոյութեան կենդանի մէկ յոյսը, ապագայ եւ հաղորդականութիւն փնտռող միտքը:

Մեր սերտողութեան նիւթն են նաեւ ներհայկական հաղորդակցութիւնը եւ աւանդական ու արդի միջոցները:

Բուն նպատակը ըլլալու է, անշուշտ, հաղորդակցութեան ու տարածականութեան նիւթը առնչել հայկական խորքին, հոգիին:

Կը դիտենք ապագան, եւ այս գիտաժողովը անցեալը քննելու նպատակը չի հետապնդեր, որքան՝ պատրաստուիլ նորին, ապագային:

Յառաջիկայ ամիսներուն ընթացքին գնահատելի եւ կարեւոր աշխատանք պիտի տարուի ամէն կողմ, դիմաւորելու համար Ցեղասպանութեան 100րդ տարուան յիշատակութիւնը, բայց մենք գիտենք թէ մեր բուն նպատակը հայ ժողովուրդին, հայրենիքին, մշակոյթին, հաւատքին եւ ինքնութեան բոլոր երեսակներուն առողջ ապագային կազմաւորումն է:

Շնորհակալութիւն գիտաժողովին բոլոր մասնակիցներուն, եւ այս բացման հանդիպման մէջ բաժին վերցնողներուն, իսկ ներկաներէն յատուկ անձնաւորութիւն մը որ իր կենսական դերը խաղացած է եւ եղած է բարերարը Հայկազեան Համալսարանի Հայկական Սփիւռքի Ուսումնասիրութեան Կեդրոնին, տիար Երջօ Մամուլէեան, ողջոյն իրեն եւ քաջառողջութիւն:

Բարի երթ ձեր ընթացքին:

ՀԱՅ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
ԱՐԽԻՒՆԵՐԸ. ԿԱՏԱՐՈՒԱԾ
ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐ ԵՒ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐ

ՎԱՉԷ ԲՐՈՒՏԵԱՆ
vproodian@gmail.com

Որեւէ կազմակերպութիւն, որ կը գործէ՝ արխիւ կ'արտադրէ: Աշխատանքի համար որոշում կը կայացուի՝ կ'արձանագրուի, կը բանաձեւուի: Կատարուած աշխատանքին համար հաշուետուութիւն կը կատարուի՝ այս եւս կ'արձանագրուի: Երբ գրաւոր կապեր կը մշակուին՝ նամակագրութիւն են., արդէն արխիւ են: Արձանագրութիւնը, որ կը պահուի, իբրեւ ապացոյց ու փաստ ունենալու ներքին տրամաբանութեամբ է որ կը պահուի:

Քաղաքական կազմակերպութեան մը համար շատ աւելի կը շեշտուի արխիւ պահելու տրամաբանութիւնը, որովհետեւ գրաւոր խօսքը ունի իր ուժը եւ արժէքը: Անիկա մնայուն է, եւ իբրեւ այդպիսին՝ ներկայի համար ուղեցոյց է, իսկ ապագային համար՝ ուսումնասիրութեան նիւթ, փաստաթուղթ, որ վաւերականութիւն կու տայ հաղորդուող տուեալին:

Հետեւաբար, բնաւ զարմանալի չէ, որ որեւէ կազմակերպութեան նման, Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութիւնը (ՀԾԴ) եւս արխիւ պահած է: Իր հիմնադիրներէն Ստեփան Զօրեան (աւելի ծանօթ՝ իր ծածկանունով, Ռոստոմ՝ 1867-1919), տակաւին 1890ականներուն, երբ կուսակցութեան ղեկավար գերագոյն մարմիններէն Արեւմտեան Բիւրօն կը գտնուէր Ժընեւ, կուսակցութեան օրգան *Դրօշակի* խմբագրատան մէջ, սկսած էր համախմբել-մէկտեղել նորակազմ կուսակցութեան արխիւները՝ զլիաւորաբար նամակներ, շրջաբերականներ, կազմակերպական շրջաններէ կամ գործիչներէ զեկուցումներ եւ զանազան ժողովներու ատենագրութիւններ: Նոյնն էր պարագան նաեւ Արեւելեան Բիւրոյին, որ կը գտնուէր Թիֆլիս,

ինչպես նաև կուսակցության շրջանային մարմիններուն համար:

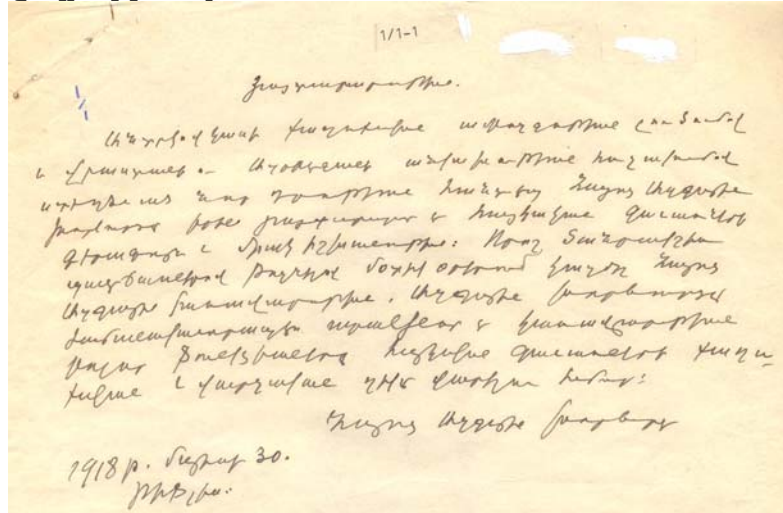
Յետագային, երբ կուսակցության կազմակերպական կառույցը փոփոխության ենթարկուեցաւ եւ երկուքի փոխարէն ունեցաւ մէկ գերագոյն, գերադաս մարմին, այդ մարմինն (Բիւրօ) մօտ կեդրոնացան հիմնական արխիւները (1923էն սկսեալ):

Ներկայիս եւ երկար տասնամեակներէ ի վեր (1949-1950) ՀՅԴ արխիւները հաւաքուած են եւ կը գտնուին Մ. Նահանգներու Պոսթըն քաղաքին մէջ, *Հայրենիք* թերթի խմբագրատան շէնքին ներքնայարկը, շատ ապահով եւ յատկապէս այդ նպատակին համար կառուցուած պահեստարանի մը մէջ:

Հայաստանի Հանրապետության խորհրդայնացումէն ետք, դաշնակցական գործիչներու եւ մտաւորականներու գրաւոր խօսքը ունէր երկու հիմնական տպագիր բեմ: Առաջինը՝ *Դրօշակ* թերթն էր, որ 1925ին սկսաւ վերահրատարակուիլ Փարիզի մէջ, իսկ երկրորդը՝ *Հայրենիք* օրաթերթին զուգահեռ հրատարակուող նոյնանուն ամսագիրն էր Պոսթընի մէջ:

Հայրենիք ամսագրին մէջ էր որ լոյս կը տեսնէին յուշագրական, գաղափարաբանական, գրականագիտական ու զուտ գրական գործեր՝ անուանի մտաւորականներու կողմէ: Նուազ տարողութեամբ ալ *Դրօշակի* մէջ լոյս կը տեսնէին յուշագրական գործեր: Ձեռով մը, *Հայրենիք* ամսագիրը դարձած էր ՀՅԴի ու անոր յարող մտաւորականութեան մտքի արգասիքի հիմնական տպագիր բեմը: Հետեւաբար, զարմանալի չէ, որ յետագային Պոսթընի մէջ կեդրոնացուեցան ՀՅԴ արխիւները: Այս նիւթերը, ինչպէս վերը ըսուեցաւ, կը պարունակեն ոչ միայն զուտ կազմակերպական բնոյթ ունեցող փաստաթուղթեր եւ վաւերաթուղթեր, ինչպէս Բիւրօներու նիստերու եւ Ընդհանուր Ժողովներու ատենագրութիւններ եւ որոշումներ, շրջաբերականներ, դատական ու հաշուական զեկուցագրեր, կազմակերպական շրջաններու քառամեայ տեղեկագիրեր, այլ նաև հայ եւ օտար կազմակերպութիւններու ու պետական շրջանակներու հետ

յարաբերութեանց առնչուող նամակներ, մտաւորականներու կողմէ յղուած նամակներ, գործիչներու եւ ֆետայիներու յուշագրութիւններ են.:

Հայաստանի Առաջին Հանրապետութեան Հռչակագիրը

Պոսթընի արխիւներու պահեստին մէջ կը գտնուին նաեւ Հայաստանի Հանրապետութեան արխիւները, ներառեալ՝ անկախութեան քանի մը տողանի հռչակագիրը, 1918 Մայիս 30 թուակիր որ կը կրէ 1-1-1 կարգաթիւը: Այս բաժինին մէջ կը գտնուին պետական արխիւներ՝ վարչապետական եւ նախարարական որոշումներ, դեսպանական զեկուցագրեր, դիւանագիտական բազմալեզու նամակներ, զինուորական քարտէսներ են.:

ԱՆՑԵԱԼԻ ԵՒ ՆԵՐԿԱՅԻ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐ

Անցեալին արխիւներու դասակարգումի կամ դասաւորման աշխատանքներու պատասխանատուութիւնը ստանձնած են Միմոն Վրացեան (1882-1969), Աբրահամ Գիւլիանդանեան (1875-1946), Վահան Նաւասարդեան (1888-1956), իսկ աւելի ուշ՝ Հրաչ Տասնապետեան (1928-2001), Ժիրայր Լիպարիտեան (1945) եւ Թաթուլ Սոնենց-Փափագեան (1928):

Դասակարգումի եւ ցուցակագրումի հիմնական աշխատանքները կատարուեցան 1970ականներէն մինչեւ 1990ականներու կէտերը:

Այսպէս, մէկ առ մէկ ցուցակագրուած եւ ցանկագրուած են մինչեւ 1924 թուականը ընդգրկող բոլոր արխիւային նիւթերը, ներառեալ՝ Հայաստանի Հանրապետութեան արխիւները: Իւրաքանչիւր արխիւային նիւթ կը կրէ յատուկ կարգաթիւ (call number), ինչպէս գրադարանի մը գիրքերը:

Այս նիւթերու ցուցակները, մեքենագրուած ձեւով, կը բաղկանան 28 մեծադիր հատորներէ: Ցուցակները կը նշեն փաստաթուղթին բնոյթը (նամակ, զեկուցում, ատենագրութիւն եւն.), թուականը, հեղինակը, որու ուղղուած է, քանի՞ էջ եւ ի՞նչ նիւթ կ'առնչուի:

1980-90ականներուն, դասակարգուած բոլոր արխիւային նիւթերը *մայքրոֆիլմի* նկարուեցան, որպէսզի կարելի ըլլայ զանոնք ապահով ձեւով տրամադրելի դարձնել ակադեմական ուսումնասիրողներու: Ներկայիս, այս բոլոր *մայքրոֆիլմերը* եւս կը պահուին Պոսթընի արխիւներու պահեստանոցին մէջ:

Արհեստագիտութեան սրընթաց զարգացման զուգահեռ, նմանատիպ աշխատանքներ, դժբախտաբար, ինչպէս աշխարհի այլ վայրերու մէջ, մեր մօտ եւս դարձան ժամանակավրէպ: Այսօր սերունդ մը եկած է, որ *մայքրոֆիլմի* մասին նուազագոյն գաղափարն իսկ չունի: Մեզմէ շատեր մոռցած են, որ անցեալին գոյութիւն ունեցած ու գործածուած են փաստաթուղթը քանի մը օրինակով պատճէնահանող սեւ կամ կապոյտ գոյնով բարակ թուղթերը: Ո՞վ կը յիշէ *սթենսիլը*: Հապա՛ գրամեքենա՞ն: Գրամեքենայ արտադրող վերջին գործարանը փակուեցաւ քանի մը տարի առաջ՝ Հնդկաստանի մէջ:

Ներկայ դարը *cyberspace*ի եւ թուային տարբերակով գործող հաղորդակցութեան դարն է: Մեր չորսկողմը ամեն ինչ թուայնացած է. *digital*: Մեր հեռատեսիլները, լսատեսողական բոլոր միջոցները, բջիջային հեռաձայնները, համակարգիչները, ամէ՛ն ինչ: Մամուլ հասկացութիւնը եւս դարձած է բազմամիտ-բազմիմաստ-բազմերես, որովհետեւ այսօր գոյութիւն ունի

ելեկտրոնային մամուլ: Այսինքն՝ տեղեկություններու փոխանակման ոչ թե տպագիր, այլ թուայնացած համակարգ: Գիրքե՛ր ամբողջ, կրնանք կարդալ համակարգչային պաստառին վրայ: Մեր ինքնաշարժներու շարժակները եւս կը բանին թուային հրահանգներով: Մէկ խօսքով՝ հաղորդակցութեան ամբողջ աշխարհը դարձած է էլեկտրոնային, թուային: Նոյնիսկ հայերէն լեզուն հարստացած է նոր բառաշերտով, ինչպէս՝ կայքէջ, համացանց, վերբեռնել եւն.:

ԱՐԽԻԻԱՅԻՆ ԾՐԱԳՐԵՐ

ՀՅԴ Արխիւներու Հիմնարկի առաջին հեռահաս ծրագիրը եղաւ *մայքրոֆիլմի* վերածուած նիւթերու թուային տարբերակը ունենալ: Այս նպատակին համար, գնուեցաւ յատուկ եւ մասնագիտական գործիք մը, որ 12 *megapixel* յստակութեամբ կը նկարէ արխիւները էջ առ էջ ու կը փոխանցէ համակարգիչի շտեմարանին:

Արխիւներու Հիմնարկի կարողական պայմաններուն բերումով, այս աշխատանքը կը տարուի կիսաժամ դրութեամբ: Ցարդ այս ձեւով նկարուած է աւելի քան 50,000 էջ արխիւային նիւթ: Նկարուելէ ետք, տակաւին, թեքնիք աշխատանք կը տարուի նկարուած նիւթերը աւելի յստակ եւ ընթեռնելի դարձնելու համար:

Զուգահեռաբար, ցուցակները եւս սկսանք համակարգիչի անցընել *excel* դրութեամբ: Ծրագիրը այն է, որ նկարուած նիւթերն ու *excel* ցուցակները համարկուին, փնտոտուքի դրութեամբ օժտուին, որպէսզի ուսումնասիրութիւն կատարող ակադեմականին համար դիւրանայ տուեալ նիւթի մասին փաստաթուղթ գտնելը: Այս նպատակին համար, արդէն իսկ մշակուած է համակարգչային յատուկ ծրագրի մը նախագիծը:

Արխիւներու Հիմնարկին երկրորդ անմիջական քայլը եղաւ արխիւներուն մասին ծանօթացման վաւերագրական ժապաւենի մը պատրաստութիւնը, բան մը որ իր տեսակին մէջ աննախընթաց երեւոյթ էր: Արհեստավարժ ֆիլմ պատրաստող, հանգուցեալ Հրայր Տէր Գրիգորեան սիրայօժար կատարեց

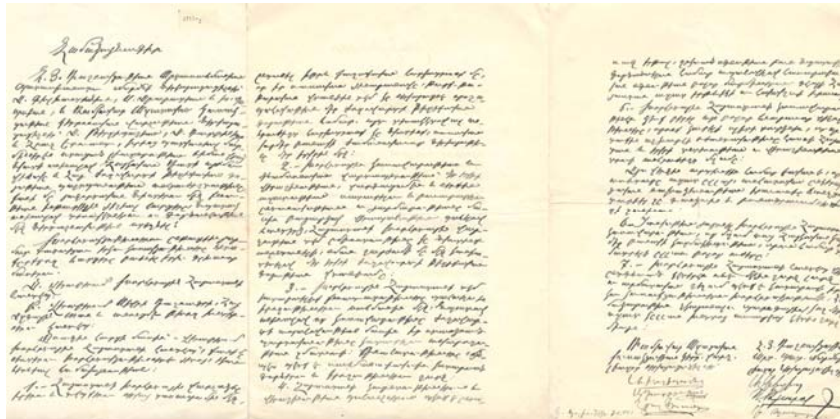
բոլոր նկարահանումները, սակայն իր վաղահաս մահուան պատճառով աշխատանքը իր լրումին հասցուց արհեստավարժ Էտո Նահապետեան: Մօտաւորապէս 1000 DVDներ բաժնեցինք այս ծրագրով, ու ապա զայն զետեղեցինք մեր կայքէջին վրայ, այս ձեւով օգտագործելով *cyberspace*ի, թուային արհեստագիտութեան առաւելութիւնները:

Երրորդ քայլը՝ ամսական լրատուի մը տարածումն էր: Օգտագործելով Արխիւային Հիմնարկի տրամադրութեան տակ եղած քանի մը հազար *իւէյլներու* հասցէները, ամսական դրութեամբ լրատուներ ուղարկեցինք: Իւրաքանչիւր ամիս, առինք հետաքրքրութիւն ներկայացնող փաստաթուղթ մը, զայն նկարեցինք, ու անոր համապատասխան բացատրութիւններ կցելով, ցրուեցինք մեր ցանկի հասցէներուն: Այս նիւթերու կարգին էին.- 1) ՀՅԴաշնակցութեան եւ Իթթիհատ Կուսակցութեան միացեալ շրջաբերականը, 1909ին ստորագրուած, 2) Քրիստափոր Միքայէլեանի նամակներէն նմուշ մը, 3) 1918 Մայիս 28ի անկախութեան յայտարարագիրը, 4) ՀՅԴաշնակցութիւն-Ռամկավար Ազատական Կուսակցութիւն համաձայնագիրը (ստորագրուած՝ Դեկտեմբեր 1921ին), 5) Համաստեղի եւ Երուխանի նամակներէն նմուշներ են.:

Չորրորդ քայլը կայքէջի մը ստեղծումն էր (<http://arfarchives.org>), որուն համար թեքնիք եւ պատկերացումի առումով լուրջ ներդրում ունեցան մասնագէտ եւ արուեստագէտ Ժիրայր Պէօճէքեան եւ Հերի Որբերեան: Այս կայքէջին վրայ զետեղեցինք մեր լուսանկարներու արխիւէն անտիպ լուսանկարներ, մեր բոլոր ամսական լրատուները, Արխիւներու Հիմնարկին առնչուող լուրեր, Արխիւներու Հիմնարկի հրատարակչական աշխատանքներուն մասին տեղեկութիւններ են.:

ԱՐԽԻՒՆԵՐՈՒ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Արխիւը յաւելեալ արժէք կը ստանայ եւ բուն նպատակին կը ծառայէ երբ օգտագործելի վիճակի մէջ է:

ՀՅԴ-ՌԱԿ Համաձայնագիրը

Երբ կը խօսինք մինչև 1924ի արխիւներու դասակարգումին մասին, կը խօսինք հարիւրհազարաւոր ու նոյնիսկ միլիոնի հասնող էջերու մասին:

1930ականներուն արդէն, կազմակերպական որոշումով, սկսան հրատարակուիլ արխիւային նիւթեր: 1934 Յուլիսին, Պոսթընի *Հայրենիք* ամսագրին մէջ, Սիմոն Վրացեանի խմբագրութեամբ սկսան լոյս տեսնել գործիչներու նամակներ, ժողովներու որոշումներ, Սարգիս Կուկունեանի (1863-1913) եւ Խանասորի (1897) արշաւանքներուն մասին նիւթեր, Մուլթան Համիտի (1842-1918) պատուիրակներ Յարութիւն եւ Տրդատ Տատեաններու հետ բանակցութեանց առնչուող փաստաթուղթեր (1898ականներ): Յետագային այս նիւթերը լոյս տեսան «Դիւան Հ.Յ.Դաշնակցութեան» անունին տակ, երկու հատորով՝ 1934ին եւ 1938ին¹: Նման նիւթեր 1933-38ի միջեւ լոյս տեսած են նաեւ Փարիզ հրատարակուող *Վէմ Անսագիր*ին մէջ, դարձեալ՝ Վրացեանի խմբագրութեամբ:

Համաշխարհային Բ. Պատերազմին պատճառով, երկարատեւ կանգ առաւ արխիւային նիւթերու հրատարակման գործը՝ մինչև 1962 երբ Վրացեան լոյս ընծայեց *Հին Թղթեր Նոր Պատմութեան Համար* հատորը², իսկ 1965ի Ապրիլէն սկսեալ, *Հայրենիք Անսագիր*ին մէջ սկսան լոյս տեսնել ՀՅԴ Պատասխանատու Մարմնի, Պոլսոյ Կեդրոնական Կոմիտէի

այն գրութիւններն ու նամակները, որոնք կ'առնչուէին 1915ի Ցեղասպանութեան:

ՀՅԴ Բիւրոյի որոշումով, արխիւներու հրատարակութեան աշխատանքը վերսկսաւ 1960ականներու վերջերուն, տրուած ըլլալով որ անհրաժեշտ էր յատկապէս հայ ժողովուրդի ազատագրական պայքարի 1890-1921 տարիներու իրադարձութեանց վրայ լոյս սփռող արխիւային նիւթերը հրատարակել: Այս ծիրէն ներս, 1970ականներուն լոյս տեսան արխիւային նիւթեր պարունակող «Նիւթեր Հ. Յ. Դաշնակցութեան Պատմութեան Համար» խորագրեալ առաջին երեք հատորները³: Ներկայիս ան գիրքերու ամբողջ շարք մը կը կազմէ. հերթական՝ Թ. հատորը լոյս տեսած է 2012ին:

Առաջին չորս հատորները խմբագրած է Հրաչ Տասնապետեան, իսկ յաջորդող 5 հատորներու խմբագիրն է Երուանդ Փամպուքեան: Այս հրատարակութիւնները ժամանակագրական շարքով կը հասնին մինչեւ 1911:

Հայրենիքի շէնքը ուր կը գտնուի ՀՅԴ Արխիւներու Հիմնարկը

Բոլոր հատորները, բայց մանաւանդ վերջին հինգը, ունին գիտական լուրջ արժէք: Հետեւեալ պատճառներով.-

Ա.- Լոյս ընծայուած արխիւային նիւթերը խմբուած են ըստ նիւթի: Իւրաքանչիւր խումբի կը նախորդէ խմբագիրին կողմէ գրուած պատմական անհրաժեշտ լուսաբանումներու բաժին

մը՝ ժամանակին եւ տիրող կացութեան ու դէպքերուն մասին, որպէսզի ընթերցողը կարենայ իրենց պատմական համապատասխան ու հարազատ պարունակին մէջ տեսնել տուեալ արխիւային նիւթերը:

Բ.- Տրուած ըլլալով, որ ՀՅԴն հիմնական դերակատար էր հայ ժողովուրդի ազատագրական պայքարին մէջ, բռնակալութեան եւ պետական հետապնդումի պայմանները որոշ գաղտնիացում-զգուշաւորութիւն մը պարտադրած են հաղորդակցման միջոցներուն եւ նամակներու բովանդակութեան: Հետեւաբար, նամակագրութեանց կամ զեկուցումներուն մէջ, տեղանուններու եւ անձնանուններու համար գործածուած են կեղծանուններ եւ ծածկանուններ: Օրինակի համար, չէ՛ ըսուած Պոլսոյ Կեդրոնական Կոմիտէ, այլ այդ բառակապակցութիւնը փոխարինուած է «Վիշապ» բառով: Չէ՛ ըսուած Ալեքսանդրապոլի Կեդրոնական Կոմիտէ, այլ՝ «Քար»: Քրիստափոր Միքայէլեան իր անունը չէ՛ ստորագրած իր նամակներուն տակ, այլ ստորագրած է «Էլլէն»: Աւետիք Իսահակեան գործածած է «Հայ Գուսան» ծածկանունը: Հետեւաբար, երբ պատմաբան մը նայի Արխիւային Հիմնարկի փաստաթուղթային բնագիրներուն, կրնայ քիչ բան հասկնալ, եւ հարցումներու պատասխաններ գտնելու փոխարէն, կրնայ գտնուիլ աւելի մեծ հարցումներու դէմ յանդիման: Սակայն հրատարակութիւններուն մէջ, տողատակի ծանօթագրութիւններով տրուած են այս բոլոր ծածկանուններուն անհրաժեշտ բացատրութիւնները: Նաեւ, իւրաքանչիւր հատորի վերջաւորութեան, տրուած են տեղանուններու եւ անձնանուններու ցուցակները:

Գ.- Կարգ մը արխիւային նիւթեր ուղղակի ծածկագիր են: Հրատարակութիւններուն մէջ սակայն, այդ հարցը եւս լուծուած է:

Կրկնելու գնով ըսենք, որ երբ կը խօսինք գեթ մինչեւ 1924ի արխիւային նիւթերուն մասին, կ'ականարկենք քանի մը հարիրհազար կամ շուրջ մէկ միլիոն էջի հասնող արխիւային փաստաթուղթերու: Գործնականօրէն կարելի չէ այս բոլորը էջ առ էջ հրատարակել: Անհրաժեշտ է նախապատուութեան

գաղափարով առաջնորդուիլ: Այս ծիրեն ներս, բնականաբար, ռազմավարական արժեք ունեցող նիւթերն են, որոնք առաջնահերթ են: Առաջնահերթութիւն տրուած է.-

1) ՀՅԴ Ընդհանուր Ժողովներուն, ուր տրուած են համապատասխան որոշումներ՝ քաղաքական վարքագիծի, գործելակերպի, գաղափարական սկզբունքներու մասին եւն.: Հետեւաբար, լոյս ընծայուած արխիւային նիւթերու մեծ մասը Ընդհանուր Ժողովներու թղթածրարներն են: Այս թղթածրարները կը պարունակեն ատենագրութիւններ, լիազօրագրեր, շրջաններու զեկուցումներ, դատական նիւթեր եւ յարակից վաւերաթուղթեր:

2) Ասոնց կողքին նաեւ լոյս ընծայուած են մեծ քանակութեամբ այլ նիւթեր, ինչպէս՝ ուսանողական միութիւններու եւ Ընկերվար Միջազգայնականի հետ յարաբերութիւններու առնչուող փաստաթուղթեր:

3) Շրջաններու զեկուցումներու, յատկապէս՝ այսօրուան հասկացողութեամբ Արեւմտահայաստանի գանազան շրջաններու զեկուցումները, որոնք յղուած են Ընդհանուր Ժողովներուն: Այս զեկուցումները կը պարունակեն հսկայ քանակութեամբ տեղեկութիւններ՝ տուեալ շրջանի բնակչութեան, գիւղերու թիւի, դպրոցներու, կազմակերպական ցանցի եւն.ի մասին: Օրինակի համար, Տիգրանակերտի Կեդրոնական Կոմիտէի տեղեկագրին մէջ կը կարդանք, որ տեղւոյն Ս. Կիրակոս Վարժարանի աշակերտութեան թիւը 600ի շուրջ է:

Եւ վերջապէս, հրատարակուած արխիւները ոչ միայն պատմաբաններու, այլ նաեւ լեզուաբան-բանասէրներու համար կարեւոր տեղեկութիւններ կը պարունակեն: Անոնց միջոցով կարելի է ուսումնասիրել մօտաւորապէս 100 տարի առաջ գործածուած հայերէնը: Գրիգոր Զօհրապի կամ Մեծարենցի լեզուն սքանչելի է, սակայն կարեւոր է գիտնալ, որ համեստ կրթութիւն ստացած դաշնակցական գործիչի մը լեզուն ի՛նչ առանձնայատկութիւններ ունեցած է, ըլլա՛յ արեւելահայերէնի, ըլլա՛յ արեւմտահայերէնի առումով: Եւ դեռ, այս փաստաթուղթերը կրնան նաեւ ընկերաբանական

ուսումնասիրության նիւթ դառնալ՝ իբրև ատենի մտայնութեանց դրսեւորում ենն.:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

Եզրափակելու համար, պետք է անգամ մը եւս հաստատել, որ ՀՅԴ Արխիւային Հիմնարկի արխիւներու խնդրով հաշուի առնուած են թէ՛ cyberspaceի ու արդի արհեստագիտութեան ընձեռած դիրտութիւնները եւ թէ՛ դասական նկատուող հրատարակչական մարզը: Այս բոլորը մեզի համար կը ստեղծեն լուրջ մարտահրաւերներ: Դժբախտաբար սակայն, Արխիւային Հիմնարկի ներկայի նիւթական եւ մարդուծի պայմանները չեն թոյլատրեր որ այս աշխատանքները ամբողջական թափով ընթանան (բացի հրատարակչական բաժինէն), որովհետեւ Արխիւային Հիմնարկը պետութիւն չէ, չունի նաեւ պետական հովանաւորութիւն, ուստի եւ գուրկ է պետական միջոցներէ: Իսկ նման աշխատանք մը ամբողջական թափով յառաջ տանելու համար համապատասխան միջոցներու կարիքը կայ: Սակայն, աշխատանքը սկսած է, մնացածը միայն ժամանակի ու միջոցներու հարց է:

ԾԱՆՕԹԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- ¹ *Դիւան Հ.Յ.Դաշնակցութեան. Յաւելուած «Հայրենիք» Ամսագրի, Հտր. Ա.,* Հրատ. ՀՅԴ Ամերիկայի Կեդրոնական Կոմիտէի, Պոսթըն, 1934, 396 էջ եւ *Դիւան Հ.Յ.Դաշնակցութեան. Յաւելուած «Հայրենիք» Ամսագրի, Հտր. Բ.,* Հրատ. ՀՅԴ Ամերիկայի Կեդրոնական Կոմիտէի, Պոսթըն, 1938, 464 էջ:
- ² Սիմոն Կրացեան, *Հին Թղթեր Նոր Պատմութեան Համար*, Պէյրութ, Տպ. Մշակ, 1962, 381 էջ:
- ³ *Նիւթեր Հ. Յ. Դաշնակցութեան Պատմութեան Համար, Ա. Հտր.*, հրտ. պատր., խմբ.՝ Հրաչ Տասնապետեան, Պէյրութ, Տպ. Համազգային, 1972, 302 էջ; *Նիւթեր Հ. Յ. Դաշնակցութեան Պատմութեան Համար, Բ. Հտր.*, հրտ. պատր., խմբ.՝ Հրաչ Տասնապետեան, Պէյրութ, Տպ. Համազգային, 1973, 348 էջ; *Նիւթեր Հ. Յ. Դաշնակցութեան Պատմութեան Համար, Գ. Հտր.*, հրտ. պատր., խմբ.՝ Հրաչ Տասնապետեան, Պէյրութ, Տպ. Համազգային, 1976, 358 էջ; *Նիւթեր Հ. Յ. Դաշնակցութեան Պատմութեան Համար, Դ. Հտր.*, հրտ. պատր., խմբ.՝ Հրաչ Տասնապետեան, Պէյրութ, Տպ. Համազգային, 1982, 384 էջ; *Նիւթեր Հ. Յ. Դաշնակցութեան Պատմութեան Համար, Ե. Հտր.*, հրտ. պատր., խմբ. եւ ծանօթ. Երուանդ Փամպուքեան, Պէյրութ, Տպ.

Համագրային, 2007, 528 էջ; *Նիւթեր Հ. Յ. Դաշնակցութեան Պատմութեան Համար, Զ. Հտր.*, հրտ. պատր., խմբ. եւ ծանօթ.՝ Երուանդ Փամպուքեան, Պէրոյթ, Տպ. Համագրային, 2010, 560 էջ; *Նիւթեր Հ. Յ. Դաշնակցութեան Պատմութեան Համար, Է. Հտր.*, հրտ. պատր., խմբ. եւ ծանօթ.՝ Երուանդ Փամպուքեան, Պէրոյթ, Տպ. Համագրային, 2010, 384 էջ; *Նիւթեր Հ. Յ. Դաշնակցութեան Պատմութեան Համար, Ը. Հտր.*, հրտ. պատր., խմբ. եւ ծանօթ.՝ Երուանդ Փամպուքեան, Պէրոյթ, Տպ. Համագրային, 2011, 494 էջ; *Նիւթեր Հ. Յ. Դաշնակցութեան Պատմութեան Համար, Թ. Հտր.*, հրտ. պատր., խմբ. եւ ծանօթ.՝ Երուանդ Փամպուքեան, Պէրոյթ, Տպ. Համագրային, 2012, 560 էջ:

Առաջին չորս հատորները վերահրատարակուած են յաջորդաբար 1984ին, 1985ին եւ 2007ին:

THE ARCHIVES OF THE ARMENIAN REVOLUTIONARY FEDERATION (ARF):
WORK CONDUCTED AND PROSPECTS

(Summary)

Vatche Proodian
vproodian@gmail.com

The author details how the ARF archives, based in Watertown Massachusetts were started in the 1890s by Rostom, one of the founders of the Party, how they took shape, grew, and reached their current status.

Proodian describes the rich content of the archives and narrates the efforts conducted to preserve the materials by sorting, listing and describing all the materials pertaining to the years up to 1924. The next step has been to microfilm these materials during the 1980s and 1990s. He notes, however, that currently microfilm is outdated and digitizing is the safest means of preservation. Information technology also enables the researcher to use search-engines in locating needed materials. Proodian stresses that policies of making archive materials accessible have been adopted; however, due to shortage of labor the process is moving slowly but steadily.

The author, however, notes that, on the other hand, some important materials of the archive which date from before 1911, have been published in a series of books called *Nuter Hay Heghapokhagan Tashnagsutyany Badmutyan Hamar*. Of these, so far 9 volumes have been published.

ՅԻՇՈՂՈՒԹԻՒՆ, ՑԱՆՑ ԵՒ ՀԱՄԱՑԱՆՑ.
ՅՈՒՇԱՄԱՏԵԱՆ ԿԱՅՔԷՋԻՆ
ՓՈՐՁԱՌՈՒԹԻՒՆԸ

ՎԱՀԷ ԹԱՇՃԵԱՆ
vtachjian@gmx.de

ՄՈՒՏՔ

Այս զեկոյցով պիտի փորձեմ անդրադառնալ *Յուշամատեան Կայքէջին* եւ ընդհանրապէս Յուշամատեան ծրագիրին երկուքուկէս տարուան փորձառութեան:

ԻՆՉՈՒ՞ ՅՈՒՇԱՄԱՏԵԱՆ ԿԱՅՔԷՋԸ

Առաջին հերթին պատմագիտական դժուարութիւններ մեզ մտածել տուին ստեղծելու Յուշամատեան Ծրագիրը՝ հետեւեալ ընդարձակ բովանդակութեամբ ու ծաւալով կայքէջ մը:

Այսպէս, օսմանագիտութեան մէջ շատ յաճախ գիտաշխատողներ դէմ յանդիման կը գտնուին աղբիւրներու օգտագործման լուրջ դժուարութիւններու: Ասոր բուն պատճառը նախ եւ առաջ Օսմանեան Կայսրութեան բազմաթնիք բնոյթն է: Կայսրութեան բաղկացուցիչ ժողովուրդները օգտագործած են մէկէ աւելի լեզուներ (օսմաներէն-թրքերէն, արաբերէն, հայերէն, յունարէն, պուլկարերէն եւն.): Այս կը նշանակէ անշուշտ, որ օսմանեան պատմութեան վերաբերող նիւթերը նոյնպէս բազմալեզու են ու անոնց ուսումնասիրութիւնը կը պահանջէ բազմակրթանք աշխատանք: Իսկ զանազան թեմաներու հետազօտման ընթացքին երբ կ'անտեսուին այս կամ այն ժողովուրդին օգտագործած լեզուն եւ այս ճամփով՝ երբեմն ալ՝ շատ հարուստ աղբիւրագիտական նիւթեր, այն ատեն պարզ է որ տուեալ ուսումնասիրութիւնը պակասաւոր կ'ըլլայ ու չի կրնար գիտական պահանջներուն լաւապէս գոհացում տալ:

Այս իմաստով հայկական աղբիւրագիտական նիւթերու օղակը երկար ժամանակէ ի վեր օսմանագիտութեան պակասաւոր օղակը հանդիսացած է: Գոյութիւն ունին գիտական բնոյթի բազմաթիւ գիրքեր ու յօդուածներ, որոնք

երբեմն ուղղակի օսմանեան հայերուն կը վերաբերին, բայց եւ այնպէս անոնք մեծաւ մասամբ հիմնուած են օսմաներէն-թրքերէնով գրուած նիւթերու վրայ: Այս բնոյթի աշխատանքներ այնքան յաճախակի են, որ ժամանակի ընթացքին օսմանագիտութեան մէջ հայկական աղբիւրներուն անտեսումը սովորական եւ մինչեւ իսկ «ընդունելի» երեւոյթի մը վերածուած է: Հետեւանքը այն կ'ըլլայ որ գիտական աշխատանքներու մէջ հայը կը ներկայացուի լոկ օսմանեան պետական արխիւներու հայթայթած տեղեկութիւններուն եւ որակումներուն ընդմէջէն: Բան մը որ պակասաւոր է եւ գիտական առումով ըստ ամենայնի անընդունելի:

Արդարեւ, Օսմանեան Կայսրութեան գիտական պատմագրութենէն կը պակսի հայ տարրին հայեացքը ի՛ր իսկ հարցերուն, ի՛ր իսկ առօրեայ կեանքին: Այս առումով հայատառ նիւթերը բազմազան են ու մեծապէս հարուստ: Անոնք մեզ կ'առաջնորդեն օսմանեան նոր աշխարհ մը, որուն զանազան երեսներուն հետքն անգամ անգտանելի է ոչ-հայատառ աղբիւրներու մէջ: Անոնք մեզի կը նկարագրեն զաւառային կեանքի այնպիսի պատկերներ, որոնք շատ յաճախ նորութիւններ են օսմանագիտութեան մէջ: Այս իմաստով ալ, Յուշամատեանի նպատակն է նոր արժէք մը տալ օսմանեան հայերուն վերաբերող հայատառ նիւթերուն ու զանոնք մատչելի դարձնել ոչ-հայախօս, նաեւ՝ գիտական հասարակութեան: Այս բոլորը կը կարծենք որ բնական, էական եւ գիտական անհրաժեշտութիւն են օսմանագիտութեան համար: Արդ, *Յուշամատեան Կայքէջ*ին ճամփով մենք կը ձգտինք ներկայացնել օսմանեան հայերու կեանքը՝ հիմնուած հայատառ սկզբնաղբիւրներու վրայ: Համոզուած ենք որ մեր այս նախաձեռնութիւնը պիտի նպաստէ օսմանեան պատմութիւնը բազմակրթանք ուսումնասիրութեան ենթարկելու ընդհանուր ճիգերուն:

ԱՌԱՋԻՆ ՔԱՅԼԵՐ ԵՒ ԾԱԻԱԼՈՒՄ

Աշխատանքի լծուեցանք 2010ին: Առաջին ամիսներուն մեր ծրագիրին եւ աշխատանքային եղանակին մասին

պատկերացումը բառական յստակ էր ու պարզ: Սրբագրուելիք պատմագրական խնդիր մը կար. ես ինքս պիտի գրեի յօդուածներ, պիտի ունենայինք պատուոգինով աշխատող յօդուածագիրներ, թարգմանիչներ, մեր ճիգերով լուսանկարներ պիտի ճարեինք, յետոյ այս բոլորը մեր արուեստի պատասխանատուին (art director) կողմէ պիտի ձեւաւորուէին, *Յուշամատեան Կայքէջին* վրայ պիտի զետեղուէին եւ հանրութեան պիտի ներկայացուէին: Մեր սկզբնական պատկերացումով՝ այս ձեւով պիտի զարգանար մեր աշխատանքը:

Աւելի քան երկու տարի անցած է *Յուշամատեան Կայքէջին* հիմնադրութենէն: Տեղադրած ենք աւելի քան տասնեակ մը քաղաքներու եւ տարածքներու մասին նիւթեր, ամսական դրութեամբ քանի մը առիթներով կ'աւելցնենք նոր յօդուածներ: Վերոյիշեալ պատմագրական խնդիրը եւ աշխատանքային եղանակը տակաւին մեծապէս ներկայ են մեր գործունէութեան մէջ, բայց եւ այնպէս սկզբնական ծրագիրին գործադրութիւնը մեր առջեւ բացած է նաեւ աշխատանքային նոր հեռանկարներ: Նոր կապեր հաստատուած են Կայքէջի անհատ այցելուներուն եւ զանազան հաստատութիւններու հետ. այս ճամփով նաեւ ցանցային համակարգ մը յաջողած ենք ստեղծել: Այս բոլորը մեր առջեւ կը բանան աշխատանքային նոր դաշտեր, որոնց պիտի անդրադառնամ քիչ ետք:

Այստեղ կ'ուզեմ փակագիծ մը բանալ եւ ըսել որ *Յուշամատեան Կայքէջին* մէջ երբ ցանցի մասին կը խօսինք առաջին հերթին կը յիշենք 1920ականներէն սկսեալ Սփիւռքի մէջ *Յուշամատեան ...ի ...* կամ *Պատմութիւն ...ի* վերնագրեալ հրատարակութիւններու պարագան:

Խօսքս կը վերաբերի այն գիրքերուն, որոնք կ'անդրադառնան Օսմանեան Կայսրութեան հայաբնակ գիւղերու, ւաններու եւ քաղաքներու: Գիրքեր, որոնք գրուած են վերապրող առաջին սերունդի ներկայացուցիչներուն կողմէ՝ 1920ականներէն սկսեալ մինչեւ յա՛տկապէս 1970ականները՝ Սփիւռքի զանազան հայազաղութիւններու մէջ: Այս հրատարակութիւնները յաճախ կը կրէին «*Յուշամատեան ...*»

անունը եւ յաճախ կը հրատարակուէին տուեալ գիրքը ներկայացնող գիւղին, աւանին կամ քաղաքին հայրենակցական միութեան կողմէ: Ինչպէս պիտի տեսնենք, ցանցային աշխատանքը մեծապէս առկայ էր այս գիրքերու պատրաստութեան եւ հրատարակութեան գործընթացին մէջ:

Այսպիսի գիրքերու խմբագրութիւնը յաճախ կը յանձնուէր նո՛յն քաղաքէն, կամ նո՛յն գիւղէն հայրենակիցի մը: Վերջինս նամակով կամ հայկական մամուլի մէջ յայտարարութիւններու ճամփով կապ կը հաստատէր աշխարհի չորս կողմերը ապրող հայրենակիցներու հետ: Անոնցմէ կը խնդրէր վկայութիւններ, յօդուածներ, լուսանկարներ, քարտէսներ՝ հայրենի գիւղին, աւանին եւ կամ քաղաքին մասին: Հայրենակցական միութիւնը իր կարգին դրամահաւաք կը կազմակերպէր՝ գիրքին տպագրութիւնը, խմբագրիին կողմէ կատարուած այլեւայլ ծախսերը եւ ի հարկին ճամփորդութիւնները ապահովելու համար: Յաճախ, ա՛յս ձեւով է որ տպուած են մեզի հասած հարիւրաւոր յուշամատենաները:

Ժամանակները փոխուած են: Այսօր չկայ վերապրող այդ սերունդը: Բայց կա՛յ իրենց ժառանգութիւնը, որուն լաւագոյն արտայայտութիւններէն են յուշամատենաները:

Այստեղ շատ չեմ կեղքոնանար սոյն գիրքերուն գիտական արժէքին վրայ: Անոնք յաճախ գրուած են ոչ-մասնագէտներու կողմէ, այնտեղ կը գործածուի ԺԹ. դարու պատմագրական հնամենի ոճը, գիրքերը կը կրեն յետ-Ցեղասպանական զօրաւոր ազդեցութիւններ, որոնք յաճախ կ'աղաւաղեն պատումը: Իմ կարծիքովս գիրքերուն իսկական արժէքը այլ տեղ է: Այս յուշամատենաները կը պարունակեն օսմանեան հայերու ժառանգութեան վերաբերեալ հում, չմշակուած նիւթեր, եւ այս պատճառով ալ մասնագէտներու համար անգնահատելի սկզբնաղբիւններ են, մանաւանդ բոլոր անոնց՝ որոնք կը փորձեն ուսումնասիրել հայերու առօրեայ կեանքը՝ Օսմանեան Կայսրութեան հայաբնակ գիւղերուն, աւաններուն եւ քաղաքներուն մէջ: Ի դէպ, անոնք անգնահատելի աղբիւր են նաեւ յետ-եղեռնեան առաջին տասնամեակներու

սփիւրջահայ կազմաւորումին առնչութեամբ եւս, բայց
ատիկա մեր այս նիւթէն դուրս կ'իյնայ:

Այսօրուայ աշխարհին մէջ, համակարգչային
արհեստագիտութեան այս ժամանակներուն, նախկին այս
յուշամատեաններուն հրամցուցած նիւթերը կարելի է այլ
աւելի՛ հաղորդական եւ գրաւիչ ձեւով ներկայացնել: Այլ
խօսքով, կարելի է նոր արժէք եւ նոր կեանք տալ վերապրող
առաջին սերունդին այս բացառիկ ժառանգութեան: Ա՛յն, ինչ որ
Յուշամատեան Կայքէջը ելեկտրոնային հաղորդակցման
ճամփով կ'ընէ՝ սոյն գիրքերուն տեղեկութիւններուն վրայ
հիմնուած համադրական յօդուածներ պատրաստելն է, զանոնք
հայերէն եւ անգլերէն տարբերակներով ներկայացնելն է
հանրութեան: Մեզի համար, սակայն, նիւթերու մատուցման
չափ, նոյնքա՛ն կարելոր է տեսողական նիւթերու վրայ
աշխատանքը: Կը փորձենք իւրաքանչիւր յօդուած առինքնող եւ
հաղորդական դարձնել օգտագործելով բազմատեսակ,
հաղորդակցման բազմատարր միջոցներ, ինչպէս՝ պատկերներ,
գծագրութիւններ, բանաւոր վկայութիւններ, երգեր, ֆիլմեր եւն.:

Համացանցը նաեւ առիթ կը ստեղծէ այսպիսի լայնածաւալ
եւ բազմաբնոյթ նիւթ մը նո՛ր բաղադրամասերով
հարստացնելու եւ մատուցելու:

ՉՆԱԽԱՏԵՍՈՒԱԾ ՀԵՏԵԻԱՆՔՆԵՐ ԵՒ ԱՐԴԻԻՆՔՆԵՐ

Այժմ անդրադառնամ մանրամասնութեանց, թէ՛ ինչպէս
Յուշամատեան Կայքէջի ծրագիրը իր հիմնադրութենէն կարճ
ժամանակ ետք ունեցաւ նաեւ չնախատեսուած արդիւնքներ:

Ասոնցմէ գլխաւորը, հաւանաբար, այն փաստն է, որ
մանաւանդ վերջին մէկ տարուան ընթացքին մեր այցելուներէն
գրեթէ ամէնօրեայ դրութեամբ կը ստանանք օսմանեան
հայերու յիշողութեան հետ կապուած նիւթեր: Ասոնք կրնան
ըլլալ անտիպ լուսանկարներ, յուշագրութիւններ, հին
նամակներ, հագուագիւտ գիրքեր, որոնք բոլորն ալ կ'առնչուին
օսմանեան հայերու կեանքին: Իւրաքանչիւր լուսանկարի
բացատրութիւնները պէտք է գրի առնել, յուշագրութիւնները
Կայքէջին մէջ հրատարակութեան պատրաստել: Մէկ խօսքով,

մեր գործը կը կայանայ նաեւ նոր ու անտիպ նիւթեր, ինչպէս նաեւ նոր սկզբնաղբիւրներ սերտելու եւ զանոնք հանրութեան ներկայացնելու մէջ:

Կը զգանք թէ մեր ծրագիրին նկատմամբ մեր ցուցաբերած յանձնառութիւնը, խանդավառութիւնը արձագանգներ ունեցած է եւ կ'ունենայ: Մեր այցելուները սկսած են վստահիլ մեր աշխատանքին: Եւ այս մէկը մեզի համար մե՛ծ առաւելութիւն մըն է: Կրնանք անոնցմէ այլեւս ինքավստահօրէն խնդրել որ մեզի ուղարկեն նիւթեր եւ այլեւս համոզուած ենք որ մեր դիմումը ընդհանրապէս անարձագանգ չի մնար:

Յուշամատեան Կայքէջի այս երկու տարիներու փորձառութիւնը մեզ այն համոզումին յանգեցուց որ ընտանեկան արխիւր, ընտանի՛քը այն կորիզն է, այն վայրն է, ուր կարելի է տակաւին գտնել նիւթեր՝ բոլորովին անծանօթ եւ երբեմն մեծապէս թանկարժէք՝ հայերու օսմանեան անցեալին վերաբերող:

Մեծաթիւ լուսանկարներ գորս Կայքէջին վրայ կը տեսնե՛ք կը պատկանին *Յուշամատեան Կայքէջի* անծանօթ այցելուներուն, մեր նոր բարեկամներուն: Անոնց առատութիւնը կը հաստատէ այն վարկածը, թէ ընտանեկան արխիւներու բազմազանութիւնը, հարստութիւնը, եւ աշխարհով մէկ ցրուած ըլլալը իրականութիւն է եւ չօգտագործուած (կամ՝ բաւարար չօգտագործուած) հանք:

Այս բոլոր աշխատանքները իրականացնելու համար Յուշամատեան Միութիւնը (Պերլինի մէջ գրանցուած ոչ-շահութաբեր միութիւն մը, որ կը տնօրինէ Յուշամատեան Ծրագիրին աշխատանքները) ունի սահմանափակ պիտօճէ մը, որուն ճամփով կարելի եղած է աշխատանքի լծել մէկ գիտաշխատող, կիսաժամ դրութեամբ աշխատող արուեստի հարցերու մէկ մասնագէտ, վճարովի աշխատող թարգմանիչներ եւ յօդուածագիրներ: Կեդրոնատեղի չունինք. մեր դրամական միջոցները կառոյցի, շէնքի չենք յատկացներ, այլ ուղղակի մարդուժին եւ հետազօտութեան: Նիւթական յատկացումի այս ռազմավարութիւնը, կը կարծեմ շատ ընդհանրացած երեւոյթ չէ հայկական միջավայրէն ներս, ուր

հմայիչը եւ առաջնակարգը աւելի շատ շէնքն է, քարաշէն կառոյցն է եւ նուազ կարեւոր է՝ հետազօտութիւնը, արտադրութիւնն ու արտադրութեան որակը:

Յուշամատեան Կայքէջի ռազմավարութեամբ, ուստի, իրաքանչիւրս իր տան մէկ անկիւնը քաշուած ստեղծած ենք մեր աշխատանքային ցանցը, իրարու հետ կը հաղորդակցինք հեռաձայնով, *իմէյլով* կամ *սքայփով*: Այս ցանցին մէջ ներգրաւած ենք նաեւ զանազան մասնագէտներ (օրինակ՝ երգի, գորգի, լուսանկարի): Երբ պէտք ըլլայ, միշտ կը դիմենք իրենց խորհուրդներ ստանալու համար:

ԱՅՑԵԼՈՒՆԵՐ ԵՒ ՀԱՏՈՐ

Անշուշտ, այս ցանցին մէջ կարեւոր տեղ ունին նաեւ մեր կայքէջին այցելուները: Անոնցմէ շատերուն հայթայթած նիւթերը եւ այս միջոցով ալ ժառանգութեան նիւթերու կուտակումը մեր գլխաւոր իրագործումներէն մէկն է: Այցելուներուն հետ այս կապը, անոնց հետ թղթակցութիւնը բաւական սպառնիչ աշխատանք է: Իրաքանչիւր նամակի պէտք է պատասխանել, հարց տալ անոնց թէ արդեօք յիշողութեան վերաբերող նիւթեր ունին իրենց ընտանիքին մէջ: Եթէ այո՝ պէտք է շարունակել հետապնդել, մինչեւ որ յաջողինք տուեալ նիւթերէն թուայնացուած օրինակներ ձեռք բերել: Այնպէս որ իրաքանչիւր այսպիսի 'որս' ժամանակ կը խլէ, եւ յաճախ այս պատճառով ալ հետազօտական-ուսումնասիրական աշխատանքն է որ կը դանդաղի: Բայց նաեւ հոգեկան գոհունակութիւն պատճառող աշխատանքն է ասիկա՝ երբ նոր, շօշափելի, նիւթերէն առարկայ մը ձեռք կ'անցընես եւ առաւել կենդանի ու ճոխ կը դառնայ *Յուշամատեան Կայքէջի* յիշողութեան նիւթերու հաւաքածոն: Երբեմն կը ստանանք այնպիսի լուսանկարներ կամ նիւթեր, որոնք՝ ինչպէս կ'ըսեն, օրդ կը շէնցնեն եւ մոռցնել կու տան օրերով կատարուած հետապնդումները, նամակագրութիւնները:

Կայքէջի այցելուներուն հետ մեր հաստատած ամուր կապն ու մեր գործին նկատմամբ վստահութիւնը մէկ այլ ձեւով արտայայտուեցաւ 2012ի վերջաւորութեան: Այսպէս,

Յուշամատենան Կայքէջի առաջին գիրք-ալպոմին հրատարակութեան ծախսերը ապահովելու համար՝ կազմակերպեցինք *crowd funding*ի արշաւ մը: 45 օրուան ընթացքին յաջողեցանք մօտ քսանհազար տոլար հաւաքել: Անշուշտ ամէն ճիգ պիտի թափենք որ սոյն գիրքը մինչև տարեվերջ հրատարակուի¹, այնպէս ինչպէս խոստացած ենք մեր նուիրատուներուն: Հետաքրքրականը հո՛ն է, որ նուիրատուներուն մեծամասնութիւնը մեր անձանօթ այցելուներն են, որոնց հետ զանազան հարցերով նամակագրական կապ պահած ենք:

ԳՈՐԾԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Ցանցային ձևի գործունէութիւնը եթէ *Յուշամատենան Կայքէջի* յատկանիշերէն է, այլ բարենիշ մըն է վերջին գոնէ մէկ տարուան ընթացքին յառաջացած երեւոյթը, երբ *Յուշամատենան Կայքէջը* դարձած է նաեւ հանդիպման վայր մը: Այսինքն, փոխադարձ կապեր կը ստեղծուին անհատներու կամ հաստատութիւններու հետ, որոնք քիչ թէ շատ *Յուշամատենան Կայքէջի* օրինակով հայկական ժառանգութեան հետ կապուած աշխատանքներ կը տանին: Կը փորձենք գործակցիլ, այն սկզբունքով որ ամէն գործակցութիւն երկու կողմերուն համար ալ հարստացնող պիտի ըլլայ:

Լաւ օրինակ մըն էր անցեալ ամառ Հայկազեան Համալսարանին հետ մեր գործակցութիւնը, երբ Յուլիս 2012ին, Պուրճ Համուտի Հայ Աւետարանական Շամլեան-Թաթիկեան Վարժարանին մէջ երեք օրերու տեւողութեամբ լիբանանահայեր ընդունեցինք, որոնք բերին նախատեղեման նիւթերէն իրեր՝ նկար, հագուստ, հիւսուածեղէն, գորգ, մետաղեայ իրեր եւն. ...

ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐ

Անդրադառնամ նաեւ երկու այլ ծրագիրերու, որոնք *Յուշամատենան Կայքէջի* յառաջիկայ աշխատանքներուն մաս պիտի կազմեն:

Ասոնցմէ առաջինը Երեւանի Թումո Կեդրոնին հետ մեր համագործակցութիւնն է: 2013 Յուլիսին մեր խումբէն երեք անդամներ ամբողջ ամիս մը պիտի աշխատին Թումո Կեդրոնի (*Ստեղծարար Տեխնոլոգիաների Կենտրոն*) աշակերտներէն խումբի մը հետ: Անոնց պիտի բացատրենք թէ՛

Ա- Ի՞նչ է յիշողութեան առարկան (արեւելահայերէնով՝ իրը).

Բ- Ինչու՞ եւ ինչպէ՞ս օսմանեան հայերու ժառանգութեան իրեր (լուսանկար, երկրագործական իրեր, գիրք եւն.) պէտք է հաւաքել.

Գ- Ինչպէ՞ս իրին ընդմէջէն կարելի է վերականգնել ընտանիքի մը, համայնքի մը, ազգային խումբի մը յիշողութիւնը.

Դ- Ինչպէ՞ս կարելի է իրին առնչուած գրութիւն յառաջացնել.

Ե- Ինչպէ՞ս իրը պէտք է լուսանկարել, կայքէջ գետեղել.

Զ- Ինչպէ՞ս անոր միջոցաւ *animation* ֆիլմեր կարելի է պատրաստել եւն.:

Պատրաստուած խումբը պիտի փորձէ մէկ ամսուայ ընթացքին ընտանիքներու մէջ պահուած յիշողութեան իրեր բերել ու նկարել: Հաւաքուած նիւթերը պիտի զետեղենք *Յուշամատեան Կայքէջ*ին մէջ: Վերջաւորութեան պիտի կազմակերպենք նաեւ նոյն այս նիւթերով ցուցահանդէս մը: Իսկ մեր մեկնումէն ետք պատրաստուած խումբը պիտի շարունակէ փնտրտուքի աշխատանքը եւ պիտի շարունակէ նոր հաւաքուած նիւթերուն թուայնացուած տարբերակները մեզի ուղարկելը:

Երկրորդ ծրագիրը, որ տակաւին սաղմնային վիճակի մէջ է, երգեր հաւաքելու աշխատանքն է: Մեր նպատակն է քանի մը մասնագէտներէ բաղկացած խումբ մը յառաջացնել, որուն նպատակը ըլլայ Օսմանեան Կայսրութեան մէջ հայերու կողմէ երգուող երգեր հաւաքել: Ծրագիրը կ'ընդգրկէ Լիբանանը, Յորդանանը, Հայաստանն ու Թուրքիան (ցաւալի է որ ներկայ պայմաններուն մէջ Սուրիոյ անունը չեմ կրնար յիշել այս ծրագիրին մէջ): Յառաջիկայ ամիսներուն պիտի դիմենք Եւրոպական Միութեան մշակութային ծրագիրեր ֆինանսաւորող հաստատութեան, այն յոյսով որ անհրաժեշտ գումարը կը ստանանք անկէ: Այսինքն, խումբին նպատակը

պիտի ըլլայ 1915էն ետք երկրորդ սերունդի հայերուն երգած երգերը (հայերէն, թրքերէն, քրտերէն) արձանագրել. ա՛յն երգերը որոնք ստրված են իրենց ծնողներէն ու մեծ ծնողներէն:

ԱՐԺԵԻՈՐՈՒՄ

Ամփոփելով, կ'ուզեմ խօսիլ համացանցին ընձեռած հնարաւորութիւններուն մասին, թէ ինչպէ՛ս՝ գիտական աշխատանք մը, ժառանգութեան վերաբերող գործ մը առաւելագոյնս կարելի է տարածել:

Կ'ապրինք նոր ժամանակներու մէջ. պատմութիւնն ու «պատմական ճշմարտութիւնը» այլեւս դադրած են մենաշնորհն ըլլալէ մէկ պետութեան, մէկ վարչակարգի, մէկ գեր-պետութեան, մէկ կրօնքի, մէկ քաղաքական կազմակերպութեան: Համացանցն ու հաղորդակցական արհեստագիտութիւնը այսօր կարելիութիւններ ստեղծած են գաղափարական անցարգելներ, պատնէշներ շրջանցելու, մատչելու եւ մատչելի ըլլալու աշխարհի չորս ծագերուն գտնուող որեւէ մէկուն: Մշակութային եւ արհեստագիտական այս փոփոխութիւնները կարելիութիւններ ստեղծած են նոր տարածքներու ստեղծման (յաճախ *virtual* տարածքներ), որոնք դարձած են իւրայատուկ վայրեր՝ հրապարակաւ նոր գաղափարներ եւ նոր մտածելակերպեր արտայայտելու, նորարար ձեւերով պատմութիւնն ու անցեալը դիտելու եւ ուսումնասիրելու:

Յուշամատեան Կայքէջի ծրագիրը նոյնպէս այս նոր ժամանակներուն ծնունդն է: Եթէ 1920ականներէն սկսեալ Սփիւռքի առաջին սերունդը տպագիր գիրքը իբրեւ միջոց ունէր իր ժառանգութիւնն ու անցեալը ուրիշներու հետ բաժնեկցելու, զանոնք փոխանցելու, ապա այսօր ունինք համացանցը եւ իրեն հետ նաեւ հաղորդակցական արհեստագիտութեան անձայրածիր կարելիութիւններ:

Պատմութիւնը կը փորձենք ներկայացնել առարկայական ձեւով, հեռու մնալով գաղափարական ազդեցութիւններէ, որոնք այնքան շատ են այսպիսի բարդ եւ ուղղակի՝ հայ-

թրքական դարաւոր յարաբերութիւններուն առնչուող ընդարձակ կալուածի մը պարագային:

Շեշտը կը դնենք 1915էն առաջ գոյութիւն ունեցած կեանքին վրայ: Մեր նպատակն է ցոյց տալ Օսմանեան Կայսրութեան հայերու կեանքի բազմաշերտ, հարուստ եւ խայտաբղետ երեսները: Մեր նպատակն է նո՛ր արժէք մը տալ գիւղերու եւ քաղաքներու հայերու տեղական պատմութեան, մանրապատմութեան:

Երբ շեշտը կը դրուի կեանքին ու տեղական պատմութեան վրայ, երբ կարելի կ'ըլլայ գրութիւններով, պատկերներով արտայայտել նախաեղեռնեան կեանքին բազմերեսութիւնը, կը կարծեմ որ համոզիչ կերպով ցոյց տուած կ'ըլլանք նաեւ այն ակնբախ բացակայութիւնը (բնակչային եւ մշակութային), որ առկայ է այսօրուան Թուրքիոյ արեւելեան նահանգներուն՝ պատմական Արեւմտեան Հայաստանի մէջ:

Կայքէջին մէջ կը փորձենք օսմանեան հայը ներկայացնել կարելի եղածին չափ հարազատ: Եւ այս պարագային նկատելի կը դառնայ որ նոյն այս հայը մշակութային, սովորութիւններու ու ասանդութիւններու առումներով որքան մօտիկ եղած է **այլին**, այսինքն՝ դրացի թուրքին, քիւրտին, արաբին, յոյնին կամ ասորիին:

Իսկ այսպիսի նմանութիւններ յաճախ հայկական եւ թրքական պատմագրութիւններու մէջ մոռցուած են: Շեշտը ակելի շատ դրուած է հակասութիւններուն վրայ:

Թրքական կողմին ընթացքը պարզ է: Պետական ամբողջ քաղաքականութիւնը հիմնուած է ժխտումի, մերժումի, ուրացումի վրայ, եւ այս մէկը լաւապէս կ'արտայայտուի նաեւ օսմանեան անցեալը ներկայացնելու փորձերուն մէջ: Այլ խօսքով՝ հայը այստեղ եւս կը ներկայացուի խեղաթիրուած ձեւով:

Հայկական դրսեւորումին պարագային բուն խնդիրը կը կարծեմ որ Ցեղասպանութենէն ետք յառաջացած իրավիճակն է: Հայկական արդի ինքնութիւնը իր շատ մը գիծերով Ցեղասպանութենէն ետք վերակառուցուած ինքնութիւն մըն է: Անկէ դուրս նետուած են օսմանեան շատ հարուստ

ժառանգություններ, յատկանիշեր, որոնք Ցեղասպանության յաջորդող տարիներուն նկատուած են թուրք-օսմանական, հետեւաբար՝ անընդունելի եւ մերժելի հայու «նոր», վերակառուցուած ինքնութեան մէջ:

Ահաւասիկ, կը փորձենք այս ձեւի ազդեցություններէ հեռու մնալ մեր էջերուն մէջ:

ԵԶՐԱԿԱՏՈՒԹԻՒՆ

Եզրափակելու համար, մէջբերում մը պիտի ընեմ անցեալ մը, կորուսեալ հաւաքական կեանք մը, ժառանգութիւն մը վերականգնել միտող գիրքէ մը: Գիրքին հեղինակներն են Մարիան Հիրշ եւ Լէօ Սփիցըր: Գիրքը կը վերաբերի Արեւելեան Եւրոպայի Չերնովից քաղաքին մէջ Ողջակիզման հետեւանքով հրեական կորուսեալ կեանքը վերականգնելուն: Նախաբանին մէջ, հեղինակները շնորհակալութիւն կը յայտնեն իրենց ծնողներուն, որոնք այս գործին պատրաստութեան ամբողջ ընթացքին եղած են իրենց ամենէն կարեւոր խորհրդատուներն եւ ուղեկիցները: Անոնք կը գրեն. “We are most grateful to them and to our other witnesses for the permission that they have implicitly and explicitly granted us: to write this book from our own perspectives. “I see what you are doing, “Carl [հայրը կամ աները] said to us once, when he read and commented on a chapter draft. “You are telling the story as you see it. I would not write this way, of course. But it’s your story now.”

Այո՛, հայկական սփիւռքի առաջին սերունդի մեր հայրենակիցներէն մեզի փոխանցուած է գիրքերու հիանալի ժառանգութիւն մը, ուր կը նկարագրուի քաղաքներու եւ գիւղերու մէջ հայկական կեանքը: Այս սկզբնաղբիւրներուն վրայ հիմնուած, միաժամանակ մեր ակադեմական եւ մասնագիտական փորձառութիւններուն վստահելով, ինչպէս նաեւ համացանցի արհեստագիտութեան օգնութեամբ այսօր կրնանք ստեղծել նոր բան մը՝ աւելի՛ հաղորդական եւ մատչելի բոլորին: Թերեւս Օսմանեան Կայսրութեան հայերու պատմութիւնը եւ կեանքը չենք ներկայացներ այնպէ՛ս՝ ինչպէս նոյն այդ սերունդի մարդիկը պիտի փափաքէին: Բայց վերջին հաշուով անիկա այսօր մե՛ր պատմութիւնն է...:

ԾԱՆՕԹԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- ¹ Հատորը (*Ottoman Armenians: Life, Culture, Society, Vol. 1*) լոյս տեսաւ Յունուար 2014ին: Ան բաղկացած է 271 էջերէ, ուր տեղ գտած են հինգ գիտական յօդուած եւ մօտ 250 պատկեր:
- ² Ծրագիրը իրականացաւ եւ անոր արդիւնքները կարելի է տեսնել *Յուշամատեան Կայքէջին* մէջ:

MEMORY, WEBSITE AND INTERNET: THE EXPERIENCE OF THE HUSHAMADYAN WEBSITE

(Summary)

Vahe Tachjian
vtachjian@gmx.de

In this article the founder and editor-in-chief of the Hushamadyan.org website, Vahe Tachjian, shares his two-year experience with the website. He notes that the motive of the establishment of Hushamadyan.org was the drive to use the internet's capacities for a broad project of reconstructing the memory and everyday life of the Ottoman Armenians.

Tachjian describes how the staff of the website functions and states that the major privilege of running the website is the support he gets from visitors, who further enrich the website with relevant materials. The author stresses that in a short time the large number of visitors to the website has enabled its further development and growth. Tachjian notes that, indeed, on a daily basis the website receives from its audience significant materials which have to do with pre-Genocide Ottoman Armenian memory, like pictures, books, notes, accounts, tapes, and recordings. Tachjian notes that as a result of the acquired materials the website was able to launch its first hard copy book on Ottoman Armenian memory.

Finally, the author underlines the fact that the internet and the website have enabled Hushamadyan.org to optimize the dissemination of Ottoman Armenian historical and cultural material to the public. Furthermore, they have become a means to collect Ottoman Armenian memory items from all over the world.

ԵՒՐՈՊԱՀԱՅ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՀԱՄԱՅՆՔԻ ՄԸ
ՅԱՌԱՋԱՑՈՒՄԸ ԵՒ

ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԸ

ՀԻԼՏԱ ՍԱՊՈՒՆՃԵԱՆ-ՉՈՊՈՅԵԱՆ

hilda.tchoboian@gmail.com

Զեկոյցս կը փորձէ ճաշակ մը տալ Եւրոպական հաստատութիւններուն մէջ 1985-2011 տարիներուն Հայ Դատի պաշտպանութեան գործի բովիին մէջ գոյացած հայկական անդրսահմանային ցանցերու հոլովոյթին եւ արդիւնաւետութեան մասին:

Երկու օրինակներով կ'ուզեմ արագ գաղափար մը տալ Հայ Դատի պաշտպանութեան գործին մէջ հաղորդակցական ցանցերու կարեւորութեան մասին:

Առաջինը կը վերաբերի 1987ի Եւրոպական Խորհրդարանին՝ կողմէ Հայոց Ցեղասպանութեան ծանօթ ճանաչման գործընթացին: Տակաւին 1984-1986ին Եւրոպական Խորհրդարանին մէջ մեր դէմ ունէինք ե՛ւ ընկերվարական ե՛ւ աջակողմեան ուժերը, որոնք հետաքրքրականօրէն մեր մէջ կը տեսնէին Սովետական Միութեան գործակալներ՝ ընդդէմ Արեւմուտքի հաւատարիմ դաշնակից Թուրքիոյ:

Տիրող ընդհանուր ժխտական մթնոլորտին մէջ մեր Դատը անելի մատնուած էր: Սակայն 1987ի առաջին ամիսներուն, Լիոնի հայաշատ արուարձանի մը մէջ պատրաստեցինք, եւ Ֆրանսայի Ընկերվարական Կուսակցութեան Նահանգային Ժողովին ներկայացուցինք բանաձեւ մը որ յաջորդ շաբաթներուն յղուեցաւ նոյն կուսակցութեան Լիլ քաղաքին մէջ ընթացող ազգային համագումարին: Համագումարը իր կարգին որդեգրեց մեր բանաձեւը: Բանաձեւը կ'ըսէր որ Ֆրանսական Ընկերվարական Կուսակցութիւնը կոչ կ'ուղղէ Եւրոպական Խորհրդարանին՝ Հայոց Ցեղասպանութիւնը ճանչնալու:

Հիմնուելով այս բանաձեւին վրայ, Ֆրանսայի օրուան վարչապետ Լորան Ֆապիուս այդ ուղղութեամբ միջամտեց Եւրոպական Խորհրդարանի ընկերվար խումբի նախագահ

Քլաուս Հանի մօտ: Այնուհետև վերջինս իր անզիջող դիրքերէն հրաժարեցաւ եւ իր կարգին փոխեց իր ղեկավարած խմբակցութեան դիրքորոշումը:

Եւ այս ընթացքով՝ տեղականէն համաֆրանսական, ապա եւ եւրոպական ծիրին հասնելով, մենք կարողացանք Եւրօխորհրդարանին մէջ տեղաշարժ յառաջացնել, հակակշռի տակ առնելով Հայոց Յեղասպանութեան ճանաչման գործընթացը, քաղաքական ուժերու ժխտական կեցուածքը փոխարինելով չէզոք կամ մեզի նպաստաւոր դիրքորոշումով:

Երկրորդ օրինակը կը վերաբերի 1978-1985ականներուն, ՄԱԿի Իրաւանց «Խորականութեան Կանխարգիլման Եւ Փոքրամասնութիւններու Պաշտպանութեան»

Ենթայանձնախումբի զեկոյցի 30րդ յօդուածին շուրջ ստեղծուած գործընթացին, երբ Արժանթինէն եկող փորձագէտ Լէանտրօ Տեսփիու, Մ. Նահանգներու օրուան նախագահ Ճիմի Քարթըրի խորհրդական եւ ՄԱԿի մօտ ներկայացուցիչ Մէթ Մոմճեան, Լիբանանէն միջազգային իրաւաբան Շաւարշ Թորիկեան, Սոսկուայէն միջազգային իրաւաբան Եուրի Բարսեղով, Ֆրանսայէն, Զուիցերիայէն, Լիբանանէն եւ Հարաւային Ամերիկայէն ժամանած Հայ Դատի գործիչներու հետ կազմեցին ազդեցութեան միջազգային աննախընթաց ցանց մը, որ Ժընեւի մէջ թրքական ուրացման յարձակողական քաղաքականութեան դէմ հայութեան արդի ժամանակներու առաջին քաղաքական յաղթանակը արձանագրեց՝ Հայոց Յեղասպանութիւնը միջազգային տեղեկագիրի մը մէջ արձանագրելով:

Այս երկու օրինակները մատնանշելով կ'ուզեմ ընդգծել ներհայկական եւ արտահայկական ցանցերու նոյնքան կարեւոր անդրադարձը համահայկական նպատակներու իրագործման վրայ:

1984ին Եւրոպայի մէջ սկսանք ցանցային դրութեամբ գործել ի նպաստ Հայոց Յեղասպանութեան ճանաչման: 1987ի Եւրօխորհրդարանի ճանաչումէն ետք, մենք հետզհետէ սկսանք թափանցել եւրոպական հաստատութիւններէն ներս, հայ կեանքի մեծ վերիվայրումներուն՝ Երկրաշարժի, Ղարաբաղեան

ինքնորոշման պայքարի եւ պատերազմի բովին մէջ: Այնուհետեւ, հետզհետէ խորացանք Եւրոպական Միութեան² հաստատութիւններուն մէջ եւ մեր աշխատանքը աւելի գիտական-արհեստավարժ ձեւով սկսանք կազմակերպել:

Արդ, Եւրոպայի մէջ մեր կատարած աշխատանքին նպատակը նոր կայացող եւ նոր կառուցուող Եւրոպական Միութեան որոշումներուն եւ գործընթացներուն վրայ ազդել էր:

Բայց ինչու ազդել:

Որովհետեւ, թէեւ Եւրոպական Միութիւնը տակաւին քաղաքական միաւոր չէր դարձած, բայց 1990ականներուն արդէն հետզհետէ մենք ականատես դարձանք Եւրոպական Միութեան անդամ երկիրներու իրաւասութիւններուն (մասնաւորաբար՝ արտաքին քաղաքականութեան մէջ) Եւրոպական Խորհրդարանին, Եւրոպական Յանձնաժողովին³ եւ Եւրոպական Խորհուրդին⁴ աստիճանական փոխանցման: Եւրոպական Համայնքը⁵ վերածուելով Եւրոպական Միութեան, միջազգային քաղաքականութեան կարեւոր դերակատարներէն մէկը դառնալու կը յաւակնէր:

Մենք կը միտէինք ազդել նոր կառուցուող Եւրոպայի որոշումներուն վրայ, որոնք կը վերաբերէին (եւ կը վերաբերին տակաւին) հայութիւնը յուզող, Հայաստանի Հանրապետութիւնը եւ Սփիւռքը յուզող հարցերուն՝ երկու կարեւոր առանցքներու շուրջ:-

Ա՛ թուրքիոյ՝ Եւրոպայի անդամակցութեան խնդիրը որ նոր այժմեականութիւն ստացաւ Եւրոմիութեան հաստատումէն ետք, այսինքն 1990ականներու սկիզբէն, եւ

Բ՛ Ղարաբաղեան հարցի լուծման միջազգայնացումը:

Եւրոպայի մէջ մեր կատարած աշխատանքին երկրորդ նպատակն էր եւրոպահայութեան համար քաղաքական գործի դաշտ ստեղծելը: Մեր շուրջ քաղաքական մեծ միաւոր մը կը ստեղծուէր, հետեւաբար **Եւրոպահայութիւն** հասկացութիւն-գաղափարը սկսաւ նաեւ ծնունդ առնել եւ հող շահիլ քաղաքական շրջանակներու մէջ, մասնաւորաբար Հայ Դատի ծիրին մէջ գործող մարդոց մտքերուն մէջ:

Եւրոպայի մէջ մեր կատարած աշխատանքին երրորդ նպատակը հետեւեալն էր.- ազդելով եւ եւրոպահայ միաւոր մը ստեղծելով մենք պէտք էր նաեւ պաշտպանէինք հայկական շահերը, այսինքն հայ աշխարհի հետաքրքրութիւններն ու մտահոգութիւնները, ինչու չէ նաեւ՝ հայկական ինքնութեան լինելիութիւնը՝ Եւրոպայի տարածքին:

Եւ վերջին նպատակ որպէս, կ'ուզէինք Եւրոպայի մէջ շահագրգռութիւն ստեղծել հայկական սփիւռքի մտահոգութիւններուն հանդէպ: Արդարեւ, տրուած ըլլալով Հայաստանի Հանրապետութեան փոքր երկրի, ինչպէս նաեւ եւրոպահայ սփիւռքի անտեսուած միաւորի հանգամանքները, հարկ էր զանոնք այդ աննշան դիրքերէն դուրս հանել, եւ կապեր ստեղծել հանրային կարծիքին եւ եւրոպական քաղաքական դասին հետ: Այս բոլորը ընելու համար անհրաժեշտ էր եւրոպահայութեան ձայնը լսելի դարձնել եւրոպական հաստատութիւններու մօտ եւ ազդել անոնց որոշումներուն վրայ:

Ահաւասիկ այն նպատակները որոնք առաջնորդեցին մեր շուրջ տասնամեայ գործունէութիւնը:

Մեր ռազմավարութիւնը կը հիմնուէր երկու սկզբունքներու վրայ.-

Ա՝ Գործող փոքրամասնութեան սկզբունքը *minorité agissante*.

Բ՝ Եւրոպահայ համայնքներուն մէջ գաղափարական կեդրոնի մը ստեղծումը:

Առաջինը կու գայ հայկական եւ միջազգային քաղաքական փորձառութենէն, ուր բազմաթիւ պարագաներու մէջ հաստատուած իրականութիւն մը կայ. երբ նորարար մտքերով փուր մը հաստատակամ մարդիկ կը յաջողին տեղաշարժ ստեղծել կորսուած համարուող դատերու մէջ:

Երկրորդ՝ «գաղափարական կեդրոն»ի գաղափարը կ'ենթադրէ եւրոպահայ հասարակութեան մէջ հիմնաւորուած եւ տրամաբանական քաղաքական գիծի հետեւող որոշիչ զանգուածի մը յառաջացումը:

Եւ այսպէս, սկսանք կապեր ստեղծել Եւրոպական Միութեան զանազան երկիրներու կազմակերպութիւններուն եւ միաւորներու մաս կազմող աշխուժ ուժերու եւ անհատներու հետ: Այն երկիրներուն մէջ, ուր մեծ հայկական կազմակերպութիւններ գոյութիւն չունին (օրինակ 'Նոր Եւրոպայի', Արեւելեան Եւրոպայի երկիրներ), հաղորդակցութեան մէջ մտանք անձնաւորութիւններու հետ, որոնք իրենց քաղաքական թէ հասարակական գործունէութեամբ կամ արհեստավարժ կեանքի բերումով յարաբերութիւններ մշակած էին քաղաքական շրջանակներու հետ՝ քաղաքական կուսակցութիւններու եւ կառավարական շրջանակներու հետ: Մենք աշխատեցանք ոչ միայն Հայ Դատի յանձնախումբերու, այլ նաեւ շատ մը ուրիշ կազմակերպութիւններու հետ, առանց «հրէի եւ հեթանոսի» զանազանութեան:

Այլ իօսքով, ցանց յառաջացուցինք, բայց ոչ՝ կազմակերպութիւն: Կազմակերպութիւն ստեղծելը մեր այդօրուան ուժերուն համար անհնար էր: Հետեւաբար, կազմակերպութիւն յառաջացնելը նպատակ չէր կրնար ըլլալ: Բայց քաղաքական նպատակներու եւ ծրագիրներու շուրջ համախոհութիւն ստեղծելը՝ կարելի մարտահրաւեր էր:

Այնուհետեւ եւրոպական իշխանութիւնները սկսան հետզհետեւ եւրոպահայութիւնը տեսնել որպէս կայացած քաղաքական գործօն եւ նկատառելի ուժ:

Կ'արժէ յիշել եւրոպահայութեան երկու կարեւոր կոչեր՝ 350-400 կազմակերպութիւններու անունով կատարուած առաջինը՝ Թուրք եւ Հայկական Հաշտութեան Յանձնախումբին դէմ, իսկ երկրորդը՝ Մ. Նահանգներու նախագահ Պարաք Օպամային ուղղուած՝ Հայոց Ցեղասպանութիւնը ճանչնալու նախընտրական իր խոստումը յարգելու հրաւիրող:

Մեր ստեղծած ցանցերը զօրաշարժի կ'ենթարկուէին համաեւրոպական կարեւոր առիթներով, բայց շատ մը համայնքներու մէջ միաժամանակ խարխիս կը հանդիսանային տեղական քաղաքականութեան առնչուելու եւ համայնքները քաղաքականապէս համարկելու առումով: Բայց

ընդհանրապես, ամեն առիթով Երօսմիութեան ամբողջ տարածքին վրայ մեր ստեղծած ցանցերը գործի կը լծէինք եւ այդ ձեւով կարելի կը դառնար ընդհանուր տեղաշարժ ստեղծել:

E.A.F.J.D. – Avenue de la Renaissance 10 – 1000 BRUXELLES
Tel. : +32 (0) 2 732 70 26 - Tel. / Fax. : +32 (0) 2 732 70 27
E-mail : contact@eafjd.org - Site Internet : <http://www.eafjd.org>

Պարզ խօսքով, եթէ 1980ականներուն մեր նպատակն էր տեղական հայկական քաղաքական ցանցերու կարողականութիւնը բարձրացնել եւրոպական մակարդակին, մէկ տասնամեակ ետք մեր յաւակնութիւնը որակական ուսում կատարեր էր եւ կը միտէր եւրոպահայութեան քաղաքական բարդ կապերով ազդել եւրոպական քաղաքական խումբերու որոշումներուն եւ միջազգային փաստաթուղթերու վրայ:

ԱՐՏԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՒ ՆԵՐՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿԱՊԵՐ ՈՒ ՑԱՆՑԵՐ

Ա.- Մեր թիրախն էր նախ՝ Եւրօխորհրդարանը: Որովհետեւ, Եւրօխորհրդարանը ժողովրդավարական, հասանելի հաստատութիւն էր, որուն կարելի էր հասնիլ տեղական կապերու միջոցով, բայց նաեւ՝ ուղղակի Եւրօխորհրդարանի անդամներուն հետ հաղորդակցելով: Այդ հաղորդակցութեան միջոցով մենք կրնայինք հասնիլ Երօսմիութիւն-Թուրքիա եւ Երօսմիութիւն-Կովկաս յարաբերութիւններու պատուիրակութիւններու ներկայացուցիչներու, Թուրքիոյ, սեւ ծովեան քաղաքականութեան, Հայաստանի, Վրաստանի, Ազրպէյճանի մասին զեկուցաբերներու:

Բ.- Մեր թիրախն էր նաեւ Հարաւային Եւրոպական Յանձնաժողովի Կովկասի բաժնի ղեկավարութիւնը:

Հայաստանի, Վրաստանի, Ազրայեյճանի տեսք օֆիսըրը- ներկայացուցիչներուն հետ մենք կանոնաւոր յարաբերութեան մէջ էինք:

Գ.- Մեր թիրախն էին նաեւ հայկական շրջանակները: Այս առումով, շատ մօտէն աշխատած ենք Հայաստանի Հանրապետութեան Արտաքին Գործոց Նախարարութեան, ներառեալ՝ երոպական երկիրներու մօտ ՀՀ դեսպաններուն հետ: Յաճախ պատահած է որ Երոպայի մէջ Հայաստանի Հանրապետութեան դեսպաններուն հետ ուղիղ կապ ստեղծենք, մասնաւորաբար՝ այն երկիրներուն մէջ ուր մենք լծակներ չունէինք, եւ Հայաստանի Հանրապետութեան իրաքանչիւր դեսպան, իր գտնուած երկրին մէջ նոյն նպատակներուն համար աշխատանք տարած է որպէսզի յաջողինք զեկոյցի մը մէջ որոշ բարեփոխումներ բերել: Այսպէս, օրինակ, Նախիջեւանի յուշարձաններուն ոչնչացման առնչութեամբ Երոպական Խորհրդարանը եղաւ միակ միջազգային կազմակերպութիւնը որ դատապարտման երկու որոշում-բանաձեւ կայացուց:

Դ.- Չորրորդ ցանցը՝ Արցախի նախագահի, Արցախի Արտաքին Գործոց նախարարի եւ Երոպայի եւ Հայաստանի Հանրապետութեան մէջ, Արցախի ներկայացուցիչներու ու սփիւռքեան կառոյցներու ու երոպահայ անհատներու միջեւ յառաջացուած ցանցն էր:

Շրջանառութեան մէջ դրուած նիւթերը ընդհանրապէս կը վերաբերէին Թուրքիոյ անդամակցութեան, Ղարաբաղի հակամարտութեան, Նախիջեւանի յուշարձաններուն, Ջաւախքի հայութեան խնդիրներուն: Այս բոլորը բերած ենք երոպական հարթակ:

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋՈՑ, ՁԵՒ ՈՒ ՈՃԻ ԽՆԴԻՐՆԵՐ

Բնականաբար հաղորդակցութեան մէջ կը ծագին միջոցի, ձեւի/ոճի եւ բովանդակութեան խնդիրներ:

Երկու ուղղութեամբ կը հաղորդակցէինք.- ա՛հայկական ուղղութեամբ, այսինքն Հայաստանի Հանրապետութիւն եւ

Մփիւոք, հանրային կարծիք եւ քաղաքական ուժեր, եւ Բ՝
Եւրոպական Միութիւն:

Որպէս ընդհանրական սկզբունք, մենք կը զանազանէինք
Եւրոպական Միութեան ուղղուած եւ հայութեան ուղղուած
խօսքերու ոճը եւ բովանդակութիւնը, որովհետեւ, յաճախ հայ
հասարակութիւնը մեր գործին անհաղորդ կը մնար, տրուած
ըլլալով հայութեան եւ Եւրոպական Միութեան տարբեր
ընկալումները:

Եւրոպահայերուն համար անակնկալ էր գրասենեակին
աշխատանքի ոճը, որ հայկական պահանջները կը
ներկայացնէր բացառաբար միջազգային իրաւունքի եւ
Եւրոպական արժէքներու դիտանկիւնէն,
իրադարձութիւններուն եւ գործընթացներուն տալով զուտ
քաղաքական պատասխաններ, հեռու մնալով լոզունգային եւ
ամբոխավարական ձեւերէն:

Յստակ է նաեւ, որ հայկական հանրային կարծիքին
ուղղուած խօսքերը եւ գաղափարները նոյն ուժգնութեամբ չեն
ընկալուիր Եւրոպական քաղաքական շրջանակներուն եւ
մամուլին կողմէ: Արտաքին ոլորտին մէջ քաղաքական
գործունէութեան առաւել յաջողութիւնը կը պահանջէ
տարբերակուած հաղորդակցութեան միջոցներ եւ
բովանդակութիւն:

Հայութիւնը ունի Ցեղասպանութենէն եւ հայրենազրկումէն
բխող մնայուն եւ հիմնական պահանջներ, որոնց անլոյծ
վիճակը եւ հետեւաբար կրկնութիւնը, Եւրոպայի քաղաքական
եւ մամուլի յարափոփոխ հետաքրքրութիւններուն դիմաց կը
դժուարացնեն այդ շրջանակներուն հետ արդիւնաւետ
յարաբերութիւնները:

Միաժամանակ, Եւրոպայի յատուկ բարդութիւնները
գրասենեակի գործը անհաղորդ կը դարձնեն ժողովուրդին
կարեւոր մէկ խաւին, որուն ազգային հասկացողութիւնը այդ
ոլորտէն հեռու կը պահէ զինք:

Աշխատանքի ոճը եւ արտայայտութեան ձեւը բոլորովին
տարբեր են երբ մենք կը խօսինք հայ համայնքներուն, հայ
հանրային կարծիքին եւ հասարակական

կազմակերպություններուն հետ: Մենք հսկայ դաստիարակչական աշխատանք ունինք կատարելիք Եւրօխորհրդարանի 766 անդամներուն մօտ:

Անոնք որոնք հայկական հոգեմտաւոր աշխարհէն մեկնելով կը խօսին եւրոպական շրջանակներուն՝ չեն հասկցուիր, եւ եթէ եւրոպական արդի հասկացողութենէն մեկնելով խօսին հայ հասարակութեան՝ դարձեալ չեն հասկցուիր: Մենք՝ հայկական կազմակերպություններս, այս երկու միաւորներուն կողմէ յաջողապէս ընկալուելու համար պարտինք երկու տարբեր աշխարհընկալումներուն տիրապետել: Ոճի այս նուրբ խնդիրը մեծ կարեւորութիւն ունի՝ Հայ Դատը ընկալելի դարձնելու համար:

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ

Հաղորդակցական ցանցի պատրաստութեան համար մենք 2000ականներու արհեստագիտական միջոցները օգտագործած ենք՝ առցանց, կայքէջ եւ էլնամակ: Ելեկտրոնային նամակներու առաքումներու շուրջ 16,000 հասցէներու տրցակ մը ունեցած ենք Եւրոպայի մէջ: Կազմակերպած ենք շրջագայություններ, համաժողովներ, գիտաժողովներ: Ի դէպ, եւրոպահայութեան առաջին համաժողովը կազմակերպուած էր 2000ին, Եւրոպայի մէջ այդ ժամանակ գոյութիւն ունեցող Եւրոպահայութեան Ֆորում կազմակերպութեան կողմէ: Երկրորդ եւ երրորդ համաժողովները Եւրոպայի Հայ Դատի Գրասենեակը⁶ կազմակերպեց: Այդ համաժողովներուն ներկայ էին մօտ 20-22 երկիրներէ ներկայացուցիչներ (թէ՛ կազմակերպություններ եւ թէ՛ անհատներ): 250ի եւ 350ի միջեւ մասնակցողներ եղած էին այդ համաժողովներուն: Համաժողովներուն ամենակարեւոր հետեւանքը եղաւ այն, որ եւրոպական հաստատութիւնները տեղ մը հասկցան թէ այն օրակարգը որուն շուրջ համախմբուած էին եւրոպահայութեան կարեւոր ուժերը - կազմակերպություններ, համայնքներ - հայութեան հետաքրքրություններու առանցքը կազմող օրակարգն էր: Այդ համաժողովներէն է՛տք է որ եւրոպական որոշ հաստատութիւններ, որոնք ընդհանրապէս միայն պետական

յարաբերութիւններ ունէին Հայաստանի Հանրապետութեան հետ, սկսան մեզ որպէս իրենց խօսակիցը նկատել: Այդ կազմակերպութիւններուն առաջինները Եւրոպական Խորհուրդն ու Եւրոպական Յանձնաժողովն էին որոնք ընդհանրապէս հասարակութեան հետ յարաբերութիւն չունէին: Համաժողովներէն ետք, մենք սկսանք ներկայացնել հայութիւնը որպէս միակամ ուժ՝ Հայաստանի Հանրապետութեան իշխանութիւններուն հետ, եւ Եւրոպայի հայ համայնքներու մտահոգութիւնները սկսանք ներկայացնել Եւրոպայի մէջ: Եւրոպական հաստատութիւնները սկսան մեզ նկատի առնել իբրեւ խօսակից՝ Հայաստանի Հանրապետութեան, Թուրքիոյ՝ Եւրոպայի անդամակցութեան, եւ այլ հայկական նիւթերու առնչութեամբ:

ՄԱՐՏԱՀՐԱԻԷՐՆԵՐ

Մեր մարտահրաւերներէն առաջինը, ինչպէս ոչ-կառավարական կառոյցներու պարագային, միշտ՝ միջոցներու եւ մարդուժի անբաւարարութիւնն էր: Մէկուկէս անձնակազմով պէտք էր աշխատիլ այս բոլոր ուղղութիւններով, իրագործելու համար մեծ նպատակներ. փաստը ցոյց տուաւ թէ *միևորիթէ աժիսանթը*, գործող-մղող փոքրամասնութիւններ հասկացութիւնը յաջողեցաւ: Իրապէ՛ս, կարելի է սակաւաթիւ ուժերով մեծ յաջողութիւններ արձանագրել:

Այն բանաձեւերը, այն բարեփոխումները, զորս մենք կարողացանք մտցնել Եւրոպական քաղաքականութեան մէջ, հսկայ ազդեցութիւն գործեցին Եւրօմիութեան քաղաքական ընկալումներուն եւ ուղղութիւններուն վրայ:

Տարիներու պայքարէն ետք Հայոց Ցեղասպանութեան ճանաչումը Եւրօխորհրդարանին կողմէ մեծ յառաջխաղացք մըն էր հայութեան զանգուածներուն համար՝ ա՛յն օրերուն, երբ Ցեղասպանութիւնը մոռացման եւ ընդհանուր անտարբերութեան զոհ կը դառնար մեծ պետութիւններու շահերուն ծանրութեան տակ:

Յաջորդող տարիներուն, Թուրքիոյ անդամակցութեան շուրջ ստեղծուած տնտեսական եւ քաղաքական հզօր ճնշումներուն հետեւանքով Հայոց Յեղասպանութեան «կամաւոր մոռացութեան» նոր շարժում մը յառաջացաւ եւրոպական շրջանակներուն մօտ: Արդարեւ, Հայոց Յեղասպանութեան հարցը Թուրքիոյ անդամակցութենէն անջատելու հզօր գործընթաց մը ստեղծուած էր, եւ փորձ կը կատարուէր Յեղասպանութեան ճանաչումը գոց դարակներու մէջ թաղել: Լաւագոյն պարագային մեզի կ'ըսուէր թէ՛ Յեղասպանութիւնը պատմաբաններուն գործն է, առանց քաղաքական անդրադարձի, եւ թէ՛ Թուրքիոյ անդամակցութեան արգելք չէր կրնար հանդիսանալ: Մինչեւ այսօր Թուրքիա կը փորձէ Յեղասպանութիւնը զգացական եւ անձնական ոլորտի խնդրի վերածել, եւ միջազգային քաղաքականութեան ոլորտէն դուրս քշել զայն:

Մեր խնդիրը եղաւ մոռացութեան եւ լուսանցքայնութեան այս հսկայ հոսանքին դէմ թիավարել եւ կարողանալ միջազգային փաստաթուղթերու մէջ արձանագրել Յեղասպանութեան ճանաչման կարեւորութիւնը՝ Թուրքիոյ արտաքին յարաբերութիւններուն մէջ:

Դժբախտաբար, բոլոր իրագործումները չօգտագործուեցան հայ պետականութեան եւ քաղաքական ուժերու կողմէ: Բոլորին համար անսպասելի, բոլորովին անակնկալ ձեռքբերումներու առջեւ գտնուեցանք, որոնց համար հայութիւնը պատրաստ պէտք էր ըլլար, որպէսզի կարողանար մեծագոյն առաւելութիւնը քաղել ստեղծուած նպաստաւոր կացութիւններէն:

Եթէ մեր դժուարութիւններուն մէկ մասը մեր միջոցներուն հետ կապուած էր, միւս մասը՝ զօրակից ուժերուն կ'առնչուէր: Շատ յաճախ պատահած է որ անսպասելի արագութեամբ արդիւնքի կը հասնէինք եւ յանկարծ կը տեսնէինք թէ մենք որպէս հաւաքականութիւն պատրաստ չէինք այդ ձեռքբերումները իրականութեան վերածելու, գործնականացնելու: Նկատի ունիմ մասնաւորաբար Հայաստանի Հանրապետութեան եւ Սփիւռքի քաղաքական

ուժերու կարողականութիւնը: Անոնք պէտք էր կարողանային ձեռքբերումները իսկական քաղաքական դրամագլուխի վերածել: Ուրեմն, պէտք է նաեւ զգուշ ըլլալ, շատ արագ չերթալ: Ապագայի հեռանկարը պէտք է այս փորձը նկատի առնել:

Այս ծիրին մէջ կարելի է դիտարկել կորսուած առիթներու ամբողջ շարքը որ յառաջացաւ այդ տարիներուն: Օրինակ 1996ին Եւրօխորհրդարանը որդեգրեց բանաձեւ մը, որ կը զօրակցէր Հայաստանի Հանրապետութեան կողմէ Արցախի հարցով ընդունուած հասարակաց պետութեան գաղափարին: Մենք յաջողեցանք այդ որոշումը ընդունիլ տալ: Սակայն, այս իրագործումը ոչ մէկ ձեւով օգտագործուեցաւ. ո՛չ Եւրօմիութեան հետ յարաբերութիւններուն մէջ, ո՛չ ալ Մինսքի Խումբի բանակցութիւններու ծիրին մէջ: Այսպիսի ձեռքբերումներու շարք մը կայ, այդ տարիներուն, զոր կարելի էր օրին քաղաքական գործօնի վերածել: Այսօր, Հայաստանի Հանրապետութեան դիւանագիտութիւնը կ'անդրադառնայ օրին առնուած այդ որոշումներու կարելորութեան: Նման որոշումներու բացած պատուհանները կարճ ժամանակ մը տեւեցին, որովհետեւ ասկէ ետք թէ՛ թրքական եւ թէ՛ ազրպէյճանական գործօնը զօրացաւ:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

Եզրակացնելու համար կ'ուզեմ ըսել որ թէեւ այսօր մեր ստեղծած եւ գործածած հայկական ցանցերը տակաւին գոյութիւն ունին, սակայն այն կարողականութիւնը զոր այդ ցանցերը մեզի տուին 1990-2000ականներուն այսօր, այժմու թրքական եւ ազրպէյճանական գործօնի հզօրացման պայմաններուն մէջ, նոյն արդիւնաւետութեամբ կարելի չէ ի գործ դնել, առանց նորարար եւ ստեղծագործ մտքի: Եւ այստեղ է որ պէտք է դիմել նոր հաղորդակցական միջոցներու եւ գործընթացներու, որպէսզի այդ կարողականութիւնը վերականգնի եւ ծառայէ իր վերանորոգուած նպատակներուն:

ԾԱՆՕԹԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- ¹ Եւրոպական Խորհրդարանը հիմնուած է 1979ին:
- ² Եւրոպական Միութիւնը հիմնուած է 1 Նոյեմբեր 1993ին, Մասշերիխթի մէջ: Ներկայիս ան կը հաշուէ 28 անդամ-երկիր:
- ³ Գործադիր մարմինն է Եւրոպական Միութեան:
- ⁴ Կը բաղկանայ Եւրոպական Միութեան անդամ պետութեանց, Յանձնաժողովին ու նոյնինքն Խորհուրդին պարագլուխներէն:
- ⁵ 1957ին, Հռոմի Համաձայնագրով կազմուած այս կազմակերպութեան նպատակն էր եւրոպական հասարակաց շուկայ մը ստեղծել:
- ⁶ Հայ Դատի Գրասենեակը հիմնուած է Փետրուար 2002ին:

THE INITIATION OF AN ARMENIAN POLITICAL COMMUNITY IN EUROPE AND ITS PROSPECTS FOR DEVELOPMENT (Summary)

Hilda Tchoboyan
hilda.tchoboian@gmail.com

The author, herself one of the founders of the movement that prompted to the organization and development of an Armenian European political community, narrates the story of the birth, motives, and achievements of this movement from 1985 to 2011.

Tchoboyan notes that the basic motive of the movement was to campaign in the European states for the recognition of the Genocide perpetrated against the Armenians by Ottoman Turkey. It started with a small proposal addressed to the local Lyon chapter of the French Socialist Party to endorse a bill that called on the European Parliament to recognize the Armenian Genocide. The Lyon chapter adopted the resolution and recommended it to the party regional assembly convened in Lille, which likewise adopted it.

Tchoboyan details how the campaign grew from local to regional to state level and eventually to the European Union. She notes that by establishing a communications network, only a handful of activists, were able to attract different Armenian individuals and groupings in Europe to a common cause, namely to counterbalance the weakness of the Armenian state in European venues with a strongly active Armenian community in Europe. Such an active community would bring to the limelight the interests of Armenians and promote these against the drive of the Turkish state.

The author explains that due to the fact that Western Europe was in a state of transition and a sort of a union had started to take shape in the form of the European Union, which was to become a world political actor, the Armenians of Europe started to reshape themselves as a political community to put pressure on the EU and take into consideration the Armenian aspect of certain political developments.

Tchoboyan notes that at the peak of their success some 360 Armenian European organizations joined in their efforts and they were supported by some 16,000 mail recipients. She also notes that the campaign faced certain setbacks when a number of undertakings had poor turn outs, others had little follow-up and were not capitalized

---

and properly developed, due to which the objectives they campaigned for were only partly fulfilled.

The author concludes that the experience of the campaign has proved the importance of such a movement, while the means used proved that an activist group representing a tiny minority, strongly motivated and politically aware, could make inroads into pan-European political affairs pertaining to Armenian interests.

ՀՀ ՍՓԻԻՌՔԻ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ
ՏԵՂԵԿԱՏՈՒԱԿԱՆ ԱՐՀԵՍՏԱԳԻՏԱԿԱՆ
ՄԻՋՈՑՆԵՐՈՎ ԻՐԱԿԱՆԱՑՈՒՈՂ ԾՐԱԳՐԵՐԸ
ՎԱՂԻՆԱԿ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ
vardanyan.vaghinak@mail.ru

ՄՈՒՏՔ

Զեկուցմանս մեջ համառոտ կը ներկայացնեմ Հայաստանի Հանրապետության Սփիւռքի Նախարարության ստեղծումը, նրա նպատակներն ու խնդիրները, իրականացրած ծրագրերը, գերակայ ուղղությունները ու զարգացման հեռանկարները:

ՀՀ ՍՓԻԻՌՔԻ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ՍՏԵՂԾՈՒՄԸ ԵՒ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԸ

ՀՀ Սփիւռքի Նախարարությունը ստեղծուեց 2008ի Հոկտեմբերի 1ին: Նրա գործունեության հիմնական նպատակն է Հայաստանի Հանրապետության եւ Հայկական Սփիւռքի գործակցության զարգացման, կապերի ամրապնդման, հայ ժողովրդի հոգեւոր միասնության, հայ կրթական, գիտական, մշակութային, տնտեսական, երիտասարդական, մարզական կեանքի զարգացմանը նպաստող քաղաքականության մշակման իրականացումը, դրա համակարգումը եւ արդիւնքների գնահատումը:

Որպէս պետական կառավարման մարմին, Նախարարությունը իրականացնում է Հայաստանի Հանրապետութիւն-Սփիւռք գործակցության զարգացման պետական քաղաքականութիւնը եւ նպաստում Հայրենիք-Սփիւռք կապերի սերտացմանը, համակարգմանը եւ զարգացմանը:

Սփիւռքի Նախարարության ստեղծմամբ համահայկական մտածողութիւնը ներմուծուեց ՀՀ պետական կառավարման, հասարակական-մշակութային ոլորտներ: Նախարարութիւնը մշակում եւ կառավարութեանն է ներկայացնում Հայաստանի Հանրապետութիւն-Սփիւռք ծիրի մեջ բոլոր այն

հարցադրումները, որոնց լուծումը բխում է հայ ժողովրդի միասնության շահերից եւ նպաստում Մայր Հայրենիքի հետ Սփիւռքի բազմակողմանի համագործակցությանը:

ՀՀ Սփիւռքի նախարարը պետական բազմափորձ գործիչ տիկին Հրանուշ Յակոբեանն է, որը Նախարարության թիմն առաջնորդում է **«Ճանաչել, վստահել, գործակցել»** բանաձեւով: Միայն միմեանց լաւ ճանաչելով է հնարաւոր աւելացնել վստահութիւնը, իսկ եթէ կայ վստահութիւն, ուրեմն հնարաւոր է եւ գործակցել, որը կարող է խորանալ եւ ընդլայնուել: Հենց սա է այն սկզբունքը, որով կազմակերպւում են Նախարարության աշխատանքները Սփիւռքի հետ:

Իր գոյութեան չորսուկէս տարիների ընթացքում լիարժէք ձեւաւորուել է մեր, աւելի ճիշտ կը լինի ասել, ձեր Նախարարութիւնը: Պետութեան ջանքերով հետզհետէ համալրուել եւ ամբողջացուել է Նախարարութեան մասնագիտական եւ նիւթաարհեստագիտական հիմքը: Միաժամանակ, սերտ կապեր են հաստատուել Սփիւռքում գործող համահայկական, մշակութային, կրթական, հոգեւոր եւ այլ կառոյցների հետ եւ սկիզբ է դրուել մի շարք հիմնարար համահայկական ծրագրերի իրագործման:

Այս իմաստով յատկանշական են քաջածանօթ ու հարազատ «Արի Տուն»¹, «Իմ Հայաստան»², «Մեր Մեծերը», «Սփիւռք Ամառային Դպրոց»³ ծրագրերը:

ՀԱՅՐԵՆԻՔ-ՍՓԻՒՌՔ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԳԵՐԱԿԱՅ ՈՒՂՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Հայրենիք-Սփիւռք գործակցութեան զարգացման գերակայ խնդիրներ են հռչակուել.-

Ա) Սփիւռքում հայապահպանութեանը աջակցութիւնը.

Բ) Ազգային ներուժի համախմբումն ու արդիւնաւետ կիրառումը.

Գ) Հայրենադարձութեանը խթանող ծրագրերի իրականացումը:

Բոլոր ժամանակներում Սփիւռքի համար գերխնդիրը եղել էւ մնում է հայապահպանութիւնը, այլ պետութիւնների

քաղաքական, տնտեսական, մշակութային ներգործության պայմաններում ազգային ինքնության պահպանումը:

Համաշխարհայնացման եւ աշխարհաքաղաքական նոր զարգացումների պայմաններում մեծացել է ուժացման վտանգը հայկական սփիւռքում. փակուում են կրթօջախներ, աւելանում են խառն ամուսնությունները, մոռացության է մատնւում հայապահպանութեան ամենազօրաւոր կռուանը՝ մայրենի լեզուն, երիտասարդութեան որոշ մասը օտարանում, հեռանում է համայնքային կեանքից, ազգային արժէհամակարգից: Վտանգւում է դարեր շարունակ հայ ժողովրդի կողմից ստեղծուած պատմամշակութային ժառանգութիւնը:

ԻԱ. դարում աշխարհասփիւռ հայ ժողովրդի դէմ նոր մարտահրաւերներ են ծառացած, որոնք հնարաւոր է յաղթահարել միմիայն միասնաբար, արդիւնաւետ գործելով, մէկտեղելով հայկական բոլոր կառոյցների ու անհատների կարողութիւնները, համախմբուելով Հայրենիքի շուրջ՝ լուծելու արդի ժամանակաշրջանի համազգային առաջնահերթ հետեւեալ խնդիրները.-

1. Հայաստանի Հանրապետութեան եւ Արցախի զարգացման, ամրապնդման ու անվտանգութեան ապահովումը.
2. Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետութեան հիմնախնդրի խաղաղ կարգաւորումը.
3. Հայոց դէմ կատարուած Յեղասպանութեան միջազգային ճանաչումը, դատապարտումը եւ հետեւանքների վերացումը.
4. Հայապահպանութիւնը Սփիւռքում եւ պայքար՝ ուժացման դէմ.
5. Հայ եկեղեցու շուրջ համախմբումը:

ՍՓԻՒՌՔԻ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ԳԵՐԱԿԱՅ ԾՐԱԳՐԵՐԸ

Ա. ՀԱՄԱԺՈՂՈՎՆԵՐ

Փորձել ներկայացնել Հայաստանի Հանրապետութիւն-Սփիւռք գործակցութեան առաջնահերթութիւններից հանդիսացող համահայկական միասնական տեղեկատուական դաշտի ձեւաւորմանն ու զարգացմանն ուղղուած, արդի հեռահաղորդակցութեան եւ համացանցային միջոցների

կիրառմամբ Սփիւռքի Նախարարութեան կողմից իրականացուող ծրագրերը:

Տեղեկատուութեան փոխանակման, համահայկական նշանակութեան ծրագրերի եւ Հայաստանի Հանրապետութիւն-Սփիւռք գործակցութեան զարգացման լուսաբանման նպատակով սերտ կապեր են հաստատուել սփիւռքեան բոլոր լրատուական կառոյցների հետ: 2010ին Արցախի մայրաքաղաք Ստեփանակերտում եւ 2012ին Երեւանում կայացան Լրագրողների 5րդ եւ 6րդ Համահայկական Համաժողովները:

Համաժողովների աշխատանքները առցանց ուղիղ միացմամբ հեռարձակուեցին ԱՄՆ եւ Կանադա: Սրան զուգահեռ տեղեկատուական արհեստագիտական միջոցների կիրառմամբ առցանց միացումներ եղան ԱՄՆի, Լիբանանի, Սիրիայի եւ Քուէթի հետ՝ հնարաւորութիւն ընձեռելով աշխատանքներին միանալ բոլոր նրանց, ովքեր ինչ-ինչ պատճառներով չէին կարողացել ժամանել Հայաստանի Հանրապետութիւն:

Սկսած 2011ից կազմակերպւում են երիտասարդ լրագրողների վերապատրաստման դասընթացները: Նոյն այս հիմքի վրայ, եւ հաշուի առնելով Սփիւռքի պահանջը, 2012ին ստեղծուեց նաեւ «Սփիւռք Ամառային Դպրոց»ը: Երկու դէպքում էլ կազմակերպւում են առցանց դասախօսութիւններ՝ մասնակիցներն ունկնդրում են աշխարհի տարբեր երկրներում ճանաչուած հայ մասնագէտների խօսքը: Նախարարութեան հրաւիրած համաժողովներին, գիտաժողովների ընթացքում, նրանց՝ ովքեր հնարաւորութիւն չեն ունենում տարբեր պատճառներով ժամանել Հայաստանի Հանրապետութիւն, ուղիղ միացումներով հնարաւորութիւն ենք ընձեռում մասնակցելու գիտաժողովների աշխատանքներին: Համացանցի հնարաւորութիւնների օգտագործմամբ արդէն, յաջողութեամբ կազմակերպւում են նաեւ Լրագրողների Համահայկական Ընկերակցութեան համակարգող մարմնի պարբերաբար հրաւիրուող նիստերը:

Բ. ՏԵՍԱԺՈՂՈՎՆԵՐ

Բարձր արհեստագիտական միջոցները եւ համացանցը օգնում են Սփիւոքի Նախարարութեան ծրագրերը տեղայնացնելու, միքանի ընդունում բազմաթիւ կազմակերպութիւնների հետ կապուելու, տեսաժողովներ կազմակերպելու եւ տեղեկատուութիւն տրամադրելու համար:

Համայնքի խնդիրներին անմիջական շփման միջոցով ծանօթանալու նպատակով Նախարարութիւնը, օգտագործելով բարձր արհեստագիտական միջոցները, պարբերաբար տարբեր երկրների հայ համայնքների ամենատարբեր կառոյցների, դպրոցների եւ համայնքի ներկայացուցիչների հետ իրականացնում է տարբեր թեմաներով հեռավար տեսաժողովներ, խորհրդակցութիւններ: Նախարարութեան չորս տարիների ընթացքում կազմակերպուել են աւելի քան 70 տեսաժողով, այսինքն՝ տարեկան ոչ-պակաս քան 15 նման ձեռնարկ: Տեսաժողովների աշխարհագրութիւնը չափազանց լայն է՝ ընդգրկելով բոլոր մայրցամաքներն ու երկրները, որտեղ առկայ է թեկուզ փոքրաթիւ հայ համայնք:

Գ. ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԿԱՅՔ

Գործում է Նախարարութեան պաշտօնական կայքէջը՝ www.mindiaspora.am, որտեղ լուսաբանում են Նախարարութեան առօրեան, պաշտօնական նիւթերը:

Նախարարութեան հիմնադրման առաջին իսկ ամիսներից ստեղծուեց Նախարարութեան պաշտօնական կայքէջը, որն աշխարհասփիւռ հայութեանը հնարաւորութիւն է ընձեռում ծանօթանալ Սփիւոքի Նախարարութեան, Սփիւոքի նախարարի գործունէութեանը, գործուղումների հաշուետուութիւններին ու դրանցից բխող առաջարկութիւններին: Նոյնպէս, կարելի է ծանօթանալ Սփիւոքի նախարարին կից ատեանի նիստերին, Նախարարութեան անցուդարձին: Նախարարութեան պաշտօնական կայքէջը պարբերաբար թարմացում, արդիականացում է: Սրա միջոցով իրաքանչիւրը կարող է ծանօթանալ Նախարարութեան կառուցուածքին,

կանոնադրությունը են.: Կայքէջում սփիւոքահայերի համար նախատեսուած են.- «երկքաղաքացիութիւն, իրաւական ակտեր», «յաճախ տրուող հարցեր», «հեռախօսազանգ՝ նախարարութիւն», «օգնութիւն՝ աշխատանք փնտռողին» եւ այլ բաժիններ: Գործում է թե՛ զի՛ծը, պարբերաբար աւելանում են այցելութիւնների թիւն ու աշխարհագրութիւնը:

Դ. ՀԵՌՈՒՍՏԱՀԱՂՈՐԴՈՒՄՆԵՐ, ՖԻԼՄԱՇԱՐԵՐ, ՏԵՍԱՀՈԼՈՎԱԿՆԵՐ

Պարբերաբար պատրաստում եւ հեռարձակում են Հայաստանի Հանրապետութիւն-Սփիւոք գործակցութեան վերաբերեալ ֆիլմաշարեր, տեսահոլովակներ եւ հեռուստահաղորդումներ:

Աշխատանքներ են տարւում տարբեր հեռուստաընկերութիւնների հետ, դրանք դիտելով որպէս Հայաստանի Հանրապետութիւնից տեղեկատուութիւն սփռելու, Նախարարութեան կատարած աշխատանքը, ծրագրերը սփիւոքահայերին հասանելի դարձնելու ամենաարդիւնատու միջոց:

Իր գործունէութեան ընթացքում Սփիւոքի Նախարարութիւնը Հայաստանի Հանրապետութիւն-Սփիւոք գործակցութեան տարբեր ոլորտներում մեծապէս կարեւորել է տարբեր համայնքների մասին պատմող հեռուստաֆիլմերի ստեղծման, հեռուստահաղորդումների նախագծերի իրականացման, տեղեկատուական ֆիլմերի, հոլովակների պատրաստման, պատուիրման աշխատանքները: Սրանցից հանրութեանն առաւել յայտնի են «Իմ Հայաստան» (հայկական սփիւոքի դերն անկախ Հայաստանի Հանրապետութեան 20 տարիների պետականաստեղծ գործընթացում), «ՀՀ Սփիւոքի Նախարարութիւնը Չորս Տարեկան Է», «Տեսնեմ Անին», «Ախալցխա», Ֆիլմաշար Ջաւախքի հինգ գիւղերի մասին՝ Կարծախ, Փոկա, Դամալա, Գանձա, Սաթխա, «Արի Տուն» ծրագրի բոլոր տարիների (2009-2013) գործունէութիւնը ներկայացնող ֆիլմերը:

Հեռուստածրագրերից յիշատակման արժանի են «Սփիւոքի

Ժամ», «Մերոնք», «Հայլուր Սփիւռք», «Հայկական Պարեր», «ՀՀ Ներգաղթելու 10 Խնդիրները Եւ Դրանց Յաղթահարման Ուղիները», «Մեր Բարերարները», «Մեր Մեծերը», «Բարի Գիշեր Հայեր»ը:

Քիչ չեն նաեւ տեղեկատուական ֆիլմերը. Պոլսի «Դալար» երգի-պարի խմբի ցուցադրութեամբ՝ «Հայկական Տարագներ» ֆիլմը, Հայ Լրագրողների Համահայկական Համաժողովներ, «Սփիւռքի Կազմակերպութիւնների Ղեկավարների Եւ Ներկայացուցիչների Համահայկական Համաժողով», «Մայրենի Լեզուի Օր», «Մեր Մեծերը», «Հայկական Առեւտրաարդիւնաբերական Պալատների Եւ Գործարարների Միութիւնների Ներկայացուցիչների Խորհրդաժողով», «Սինգապուր», «Ոսկէ Շերեփ» են.:

Ե. «ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԵՒ ՀԱՅԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՅԱՆՑԱՅԻՆ ԿԵՆՏՐՈՆ» ՓՈԽԱՐԿԻՉ ԾՐԱԳԻՐ

Շարունակում են աշխատանքները «Արեւելահայերէնից Արեւմտահայերէն Եւ Հակառակը» առցանց փոխարկիչ ծրագրի բառապաշարի մեծացման եւ *ալգորիթմական* հիմքի կատարելագործման ուղղութեամբ: Կենտրոնն ստեղծուել է հայկական համայնքներում արեւմտահայերէնով եւ արեւելահայերէնով խօսող սփիւռքեան երկու հատուածների հաղորդակցութիւնը աւելի դիւրին դարձնելու նպատակով:

Կենտրոնի նպատակն է նպաստել հայոց լեզուի պահպանմանը եւ նրա ուսուցման գործընթացին (յատկապէս Սփիւռքում), հայերէնով մատչելի դարձնել օտարալեզու տեղեկատուութիւնը, օժանդակել հայերէնով վարուող մասնագիտական ուսուցման գործընթացին:

Կատարում են արեւելահայերէն-արեւմտահայերէն-անգլերէնի միջեւ թարգմանութիւններ, հայերէն նախադասութիւնների քերականական վերլուծում, հայերէն գրութիւնների ուղղագրական սխալների սրբագրում, հայագիտական նիւթերի տրամադրում եւ նման բովանդակութիւն ունեցող այլ կայքերի կապակցում: Ծրագիրը

նպաստում է օգտուողի հայերենի բառապաշարի հարստացմանը:

Գործում է բազմալեզու թարգմանչական բացատրական բառարան, կայ ներդրուած այբբենարան, հայերեն հանրագիտարան, ուսումնական *պորտալ*՝ բուհերի ուսանողների համար, համացանց միջավայրում աշխատող խմբագրիչ:

Այժմ բառարանում ներառուած են 93,000 արեւելահայերեն, 90,000 արեւմտահայերեն, 10,000 գրաբար, 113,000 անգլերեն, 85,000 ռուսերեն, 8500 լատիներեն, 45,000 թուրքերեն եւ 30,000 քրդերեն բառեր:

Ձ. ՀԱՅԵՐՆ ԱՅՍՕՐ

2009ից Սփիւռքի Նախարարութիւնում, ապա 2011 Մայիսից առանձին աշխատակազմով՝ Սփիւռքի Նախարարութեան անմիջական հովանու ներքոյ թողարկուում է «Հայերն Այսօր» ամէնօրեայ, էլեկտրոնային եռալեզու (հայերեն, անգլերեն, ռուսերեն) պարբերականը, որը լուսաբանում է Սփիւռքի Նախարարութեան ծրագրերը, հայկական համայնքներում կատարուող կրթամշակութային, հասարակական, տնտեսական եւ այլ իրադարձութիւնները: Թերթը ներկայացնում է Սփիւռքում ապրող, ինչպէս նաեւ հայրենադարձ սփիւռքահայերի կեանքն ու գործունէութիւնը, յաջողութիւններն ու նրանց կողմից բարձրացուած հարցերն ու խնդիրները, հայկական կառոյցների գործունէութիւնը, աշխարհի տարբեր երկրներում բնակուող, տարբեր բնագաւառներում ճանաչուած, յաջողութիւնների հասած հայերի մասին յօդուածներ, հարցազրոյցներ, ճանաչողական նիւթեր եւն.:

Էլեկտրոնային օրաթերթի հիմնական նպատակն է նպաստել.-

- ✓ Հայաստանի Հանրապետութիւն-Սփիւռք գործակցութեան զարգացմանը.
- ✓ Տեղեկատուական ընդհանուր միջավայրի ձեւաւորմանը.
- ✓ Աշխարհի տարբեր երկրներում լոյս տեսնող հայկական

թերթերի եւ էլեկտրոնային լրատուամիջոցների միջեւ տեղեկատուութեան փոխանակմանը.

✓ Համագործակցութեան նոր հնարաւորութիւնների ստեղծմանը:

Թերթը անցած երկու տարուայ իր գործունէութեան ընթացքում հիմնականում կատարում է իր առջեւ դրուած խնդիրները՝ արձանագրելով ակնառու առաջընթաց՝ տեղեկատուութեան *օպերատիւ*ութիւն, սեփական նիւթերի քանակային ու որակական ընդգծուած աճ եւ բազմազանութիւն: Եռանդուն համագործակցութիւն կայ տեղական եւ սփիւոքեան լրատուամիջոցների, ինչպէս նաեւ Սփիւոքի Նախարարութեան ստորաբաժանումների հետ: Հնարաւորինս արագ արձագանգում է սփիւոքահայ համայնքներում տեղի ունեցող կարեւոր իրադարձութիւններին: Սփիւոքի Նախարարութեան նախաձեռնութեամբ կամ անմիջական աջակցութեամբ տեղի ունեցող միջոցառումները *օպերատիւ* լուսաբանում են, սփիւոքահայ ազգային, հասարակական, մշակութային գործիչների դիմանկարներ են մատուցում, Հայաստանի Հանրապետութիւն այցելած Սփիւոքի համայնքային կառոյցների ղեկավարների եւ ներկայացուցիչների հետ մշտական հարցազրոյցներ են կայացում, իսկ վերջին շրջանում՝ նաեւ համացանցային հեռահարցազրոյցներ են: Այս ամէնը նպաստել է պարբերականի ընթերցողների յաճախումների աճին եւ նրա աստիճանական կայացմանը համահայկական լրատուական դաշտում (անցած մէկ տարում օրական յաճախումների միջին ցուցանիշն է շուրջ 750 ընթերցող՝ նախկին (մինչեւ 2011 Մայիսը) 40-50ի դիմաց):

Անցած երկու տարում էլ-թերթը տպագրել է շուրջ 6600 լրատուական նիւթ (ամսական 275 միաւոր), աւելի քան 780 յօդուած, ակնարկ, վերլուծական նիւթեր (ամսական շուրջ 33 միաւոր), 490 հարցազրոյց (ամսական շուրջ 22 միաւոր), զետեղել է 44 նկարազիրք (միջինը 30-40 լուսանկարներով), 60 տեսանիւթ:

Վերոյիշեալ նիւթերի միջոցով պարբերաբար լուսաբանուել են Սփիւռքի Նախարարութեան բազմաթիւ եւ բազմաբովանդակ ծրագրերն ու միջոցառումները, զանազան միջազգային համաժողովներ, գիտաժողովներ, դասընթացներ, Նախարարութեան կազմակերպած մրցանակաբաշխութիւններն ու մրցոյթները, Հայաստանի Հանրապետութիւնում սփիւռքահայ համայնքների օրերին նուիրուած եւ այլ մեծարման միջոցառումներ, Նախարարութեան միջոցներով եւ աջակցութեամբ հրատարակուած գրքերի շնորհանդէսներ են։

Արդէն շուրջ մէկ տարի է, ինչ արեւմտահայերէնի մասնագետի ընդգրկմամբ կայքի դասական ուղղագրութեան բաժնում նիւթերի գերակշիռ մասը ներկայացում է արեւմտահայերէն փոխադրութեամբ, ինչը, ըստ էութեան, կայքը դարձրել է քառալեզու։

Ներկայ պահին աւարտուել են կայքի ձեւաչափի արդիականացման աշխատանքները որոշակի արհեստագիտական ծրագրային բարեփոխումների տեսքով, եւ շատ շուտով լիովին հնարաւոր է իրականացնել ծրագրուած մի շարք նպատակային գաղափարներ եւ նոր խորագրեր, ինչի արդիւնքում կայքը այսուհետ իր ընթերցողին կը ներկայանայ առաւել հարուստ բովանդակութեամբ, աւելի գրաւիչ, աշխուժ ու հետաքրքիր կերպի մէջ։

ԱՌԱՋԱԼԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- Շարունակուում է Սփիւռքի մի շարք լրատուամիջոցների եւ համայնքային կառոյցների հետ կայքի գործակցութիւնը՝ տեղեկատուութեան փոխանակման միջոցով, ինչը անընդհատ ընդլայնելու եւ խորացնելու կարիք ունի։ Յատուկ «Հայերն Այսօր»ի համար Սփիւռքի համայնքներից եւ թղթակիցներից ստացուած նիւթերը այսօր կազմում են ընդհանուր լրատուութեան շուրջ 5-6 տոկոսը, որը չափազանց քիչ է համահայկական արժեքներ քարոզող մի կայքի համար։

- Կայքի յետագայ գործունէութեան կարելոր ձեռքբերումներից կարող է լինել աշխատակիցների անմիջական համացանցային կապը Սփիւռքի համայնքային

կառույցների ղեկավարների, համայնքների անուանի մարդկանց հետ: Նրանց հետ համացանցային հարցազրույցները՝ այս կամ այն իրադարձության առիթով կը հարստացնեն կայքի էջերը անմիջապես համայնքներից ստացուած «կենդանի խօսքով», ինչը ինքնըստինքեան կը մեծացնի յաճախումների թիւը: Այս առումով կայքը լուրջ ակնկալիքներ ունի համայնքային կառույցների ղեկավարներից եւ համայնքի մտաւորական անձանցից, ովքեր, ցանկութեան պարագայում, կարող են անմիջական կապի մէջ լինել «Հայերն Այսօր»ի հետ՝ կազմակերպելով պարբերականին թղթակցելու շնորհակալ գործը:

Է. ԷԼԵԿՏՐՈՆԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ՀՀ կառավարութեան 2011 Մարտի 10ի N 211-Ն որոշմամբ հաստատուել է Սփիւռքի Նախարարութեան «Տեղեկատուական Եւ Ուսուցողական Կայքերի Մշակման Եւ Սպասարկման Ծառայութիւններ» ծրագիրը:

Ծրագրի շրջանակներում համացանցում առկայ հայերէն գրականութիւնը եւ հայալեզու ուսումնական եւ գիտահանրամատչելի նիւթերի բացը լրացնելու նպատակով մշակուել եւ գործարկուում է Սփիւռքի Նախարարութեան «Էլեկտրոնային Գրադարան» ծրագիրը (www.lib.mindiaspora.am): Անընդհատ համալրում է համահայկական հայալեզու գրադարանային շտեմարանը, որում հաշուի են առնուում հայերէն լեզուի երկու ուղղագրութիւնները: Համալրուող գրականութիւնը ներառում է ինչպէս հայ դասական, այնպէս էլ Հայաստանի Հանրապետութեան, Արցախի եւ Սփիւռքի ժամանակակից հեղինակների ստեղծագործութիւններ, աշխատութիւններ, ուսումնական նիւթեր: Բացի գրքերից տեղադրուում են տեսանիւթեր, ձայնագրութիւններ, բառարաններ, հանրագիտարաններ: Գրադարանում հիմնականում տեղակայուում են այն գրքերը, որոնց կարիքն ունեն հայկական դպրոցները:

Այսպէս, Էլեկտրոնային Գրադարանում արդէն իսկ տեղադրուել է Հայաստանի Հանրապետութիւն-Սփիւռք

գործակցութեանն առնչուող 15 անուն տեղեկատուութիւն եւ գրականութիւն, Լեոնային Ղարաբաղի մասին՝ 8, Ցեղասպանութեան խնդիրները վերհանող՝ 20, տնտեսական՝ 6, իրաւական՝ 5, գիտական՝ 213, վերլուծական՝ 43, մանկական՝ 40, դասագրքեր՝ 52, հոգեւոր՝ 10, գեղարուեստական՝ 320, պատմական՝ 200, մշակոյթի՝ 80՝ տեղեկատուական, տեղեկատուական-վերլուծական, ճանաչողական եւ այլ բնոյթի տեղեկատուութիւն եւ գրականութիւն:

Ցարդ գրադարանն ունեցել է շուրջ 10,000 այցելու՝ աշխարհի տարբեր երկրներից:

Ը. ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՓԻՒՌՔԻ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՎԻՐՏՈՒԱԼ ԹԱՆԳԱՐԱՆ

Սփիւռքի Նախարարութեան «Տեղեկատուական Եւ Ուսուցողական Կայքերի Մշակման Եւ Մպասարկման Ծառայութիւններ» ծրագրի շրջանակներում ստեղծուել եւ գործում է «Հայկական Սփիւռքի Վիրտուալ Թանգարան» կայքը՝ www.armdiasporamuseum.com, որի նպատակն է ներկայացնել հայկական սփիւռքի պատմութիւնը, ներկան եւ զարգացման հեռանկարները: Կայքում տեղադրուում են Սփիւռքի հայկական համայնքների, համահայկական կազմակերպութիւնների ու հոգեւոր կառոյցների, Հայաստանի Հանրապետութեան, Հայ Դատի վերաբերեալ նիւթեր, հայկական անձնանունների եւ ազգանունների բառարաններ, ներկայացուում են հայկական մշակութային ժառանգութիւնն ու նուաճումները, մեծանուն հայորդիների նպաստը համաշխարհային քաղաքակրթութեան: Ծրագիրը նպաստում է Հայաստանի Հանրապետութեան եւ Սփիւռքի համայնքների փոխճանաչմանը, հայ ժողովրդի համախմբմանը, 'հայկական աշխարհի' ձեւաւորմանը:

«Հայկական Սփիւռքի Վիրտուալ Թանգարան» ծրագրի խնդիրներն են.-

- Հանրահռչակել հայ ժողովրդի պատմութիւնը, մշակութային ժառանգութիւնը եւ նուաճումները.

- Ձեւաւորել եւ արմատաւորել սփիւոքահայ երիտասարդների շրջանում հայ ազգային ինքնութեան, հայ ազգին պատկանելութեամբ հպարտանալու գիտակցութիւնը.

- Ճանաչելի դարձնել Հայաստանի Հանրապետութիւնը եւ Մփիւոքի հայ համայնքները միմեանց համար.

- Ամրապնդել Հայրենիք-Մփիւոք, Մփիւոք-Մփիւոք կապերը.

- Նպաստել Հայաստանի Հանրապետութեանը՝ որպէս հայ պետականութեան խորհրդանիշ եւ համայն հայութեան հայրենիք ընկալուելուն:

Թանգարանի «Հայկական Վիրտուալ Աշխարհ» բաժնի «Հայ Համայնքներ» ենթաբաժնում ներառուած են «Հայկական Մփիւոք» տարեգրքերի նիւթերը: Ըստ երկրների նշուած են համայնքների ձեւաւորման պատմութիւնը (հիմնականում), տեղեկատուութիւն՝ գործող հայկական կազմակերպութիւնների, դպրոցների եւ հոգեւոր կառոյցների վերաբերեալ տուեալներ: Որոշ երկրների դէպքում ներառուած է հայ համայնքների կողմից կազմակերպուած կամ կազմակերպուող միջոցառումների վերաբերեալ տեղեկատուութիւն: Նշուած են պատմամշակութային հաստատութիւնների, եկեղեցիների լուսանկարներ:

«Համահայկական Կազմակերպութիւններ» ենթաբաժնում ներառուած է տեղեկատուութիւն՝ կազմակերպութիւնների հիմնադրման, գործունէութեան եւ բարեգործական ծրագրերի վերաբերեալ, նրա մասնաճիւղերի մասին՝ ըստ երկրների: Նշուած են դրանց ղեկավարները կամ ղեկավար կազմի անդամների ցանկը, ինչպէս կապ հաստատել կազմակերպութիւնների հետ են.:

«Հոգեւոր Կառոյցներ» ենթաբաժնում ներառուած են հայկական հոգեւոր կառոյցների ցանկը եւ տեղեկատուութիւն՝ նրանց հիմնադրման եւ գործունէութեան վերաբերեալ: Առկայ են եկեղեցիների լուսանկարներ:

«Շտեմարան» բաժնում տեղեկատուութիւն կայ միայն «Ցուցասրահ» ենթաբաժնում, այն էլ միայն՝ *Յաւի, Յիշողութեան Եւ Պայքարի Կոթողներ*⁴ պատկերագիրքը:

ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՒՆՆԵՐ

- Ժամանակակից սփիւոքահայ գրողների ստեղծագործությունների (այդ թւում՝ օտարալեզու) տեղադրում էլեկտրոնային Գրադարանում, ու տարածում: Հեղինակների լուսանկարներ, գրքեր, շնորհանդէսների մասին տեղեկություններ ու յղումներ.
- Սփիւոքի մշակութային իրադարձությունների մասին տեղեկությունների ու յղումների տեղադրում էլ-Գրադարանում (լուսանկարներ, նկարչական ցուցադրություններ, նկարագրքեր, տեսանիւթեր).
- Սփիւոքի հայկական հրատարակչությունների հետ կապերի հաստատում, նրանց հրատարակությունների մասին տեղեկությունների ու ազդագրերի տարածում էլ-Գրադարանում.
- Սփիւոքում իրականացուող հայագիտական ուսումնասիրությունների վերաբերեալ տեղեկություններ՝ հեղինակների եւ ստեղծագործությունների մասին, գրախօսականներ, գիտաժողովների նիւթեր՝ էլ-Գրադարանում հրապարակելու համար.
- Համայնքների պատմութեան վերաբերեալ նիւթերի (լուսանկարներ, գրքեր, մամուլի ուշագրաւ հրապարակումներ, յղումներ եւն.) տրամադրում՝ *վիրտուալ* թանգարանում եւ էլ-Գրադարանում հրապարակելու նպատակով.
- Հայագիտական կառոյցների հետ մշտական էլեկտրոնային կապի (*e-mail, facebook, twitter* եւն.) հաստատում՝ տեղեկությունների *օպերատիւ* փոխանակման համար.
- Հայոց Յեղասպանութեան 100ամեակին ընդառաջ Սփիւոքի համայնքներից լուսանկարների, վկայությունների, ականատեսների պատմությունների հաւաքագրում՝ կայքում հրապարակելու համար.
- Սփիւոքի մամուլում (այդ թւում՝ էլեկտրոնային) հրապարակուող հայագիտական նիւթերի եւ ուսումնասիրությունների յղումների փոխանակում.

- Սփիւռքահայ երիտասարդ գրողների ստեղծագործությունների հրապարակում կայքում:

Թ. ՏՈՒԵԱԼՆԵՐԻ ՀԱՄԱՊԱՐՓԱԿ ԷԼԵԿՏՐՈՆԱՅԻՆ ՇՏԵՄԱՐԱՆ

Հայկական սփիւռքի գիտական, կրթական, տնտեսական մշակութային եւ այլ ոլորտներում առկայ ներուժի հաշուառման եւ համախմբման նպատակով մշակուել եւ գործարկուել է ծրագիր՝ տուեալների համապարփակ էլեկտրոնային շտեմարան, որտեղ ամբարտում են Սփիւռքի համահայկական եւ տարածաշրջանային կառոյցների, անհատների եւ տեղեկատուական աղբիւրների մասին լիարժէք տեղեկութիւններ ու տուեալներ: Նոյն ծրագրի շրջանակներում Սփիւռքի ներուժի յայտնաբերման, համախմբման նպատակով ստեղծուել են մասնագիտական համահայկական ընկերակցութիւններ եւ ցանցեր:

Հայաստանի Հանրապետութեան կողմից ձեռնարկուող պետական եւ հասարակական նախաձեռնութիւնների, համապետական եւ համահայկական նշանակութիւն ունեցող հարցերի վերաբերեալ քննարկումներին, միջոցառումներին եւ ծրագրերին Սփիւռքի կրթամշակութային գործիչների, գիտնականների, մասնագէտների մասնակցութեան ապահովում:

Շտեմարանի ծրագրի իրականացման նպատակով Սփիւռքի Նախարարութիւնը համագործակցել է ՀՀ Գիտութիւնների Ազգային Ակադեմիայի, ՀՀ գերատեսչութիւնների, մասնաւորապէս՝ ՀՀ Մշակոյթի, Արտաքին Գործերի, Կրթութեան Եւ Գիտութեան, Էկոնոմիկայի, Սպորտի Եւ Երիտասարդութեան Հարցերի, Առողջապահութեան Նախարարութիւնների հետ:

Ներկայ պահին Նախարարութեան էլեկտրոնային շտեմարանում մուտքագրուած է 16,200 տուեալ:

Էլեկտրոնային Գրադարանի, Վիրտուալ Թանգարանի ինչպէս նաեւ Նախարարութեան էլեկտրոնային տուեալների պաշարը անհրաժեշտ տեղեկատուութեամբ համալրելու եւ

առաւել ամփոփ ու ընդգրկուն դարձնելու համար մենք անչափ զգում ենք Մփիւոքի համայնքների, կազմակերպութիւնների, կառոյցների եւ անհատների աջակցութեան կարիքը:

Ո՛վ, եթէ ոչ՝ հենց համայնքը եւ համայնքի լրատուամիջոցները կարող են ստոյգ եւ ամփոփ տեղեկատուութիւն ներկայացնել իրենց մասին, իրենց համայնքի կրթամշակութային արժէքների, համայնքի երեւելիների, ճանաչուած անհատների ու կազմակերպութիւնների մասին: Մենք պարբերաբար նամակներ ենք ուղարկում բոլոր հայ համայնքների կառոյցներին այս խնդրանքով, սակայն մինչ օրս արձագանգել են միայն բացառիկ դէպքերում, այն էլ փոքրածաւալ եւ թերի տեղեկատուութեամբ:

Յոյսով եմ այսուհետեւ սփիւոքեան կառոյցների մօտ մօտեցումն այս հարցի նկատմամբ կը փոխուի:

Որպէս վերջաբան ուզում եմ մէջբերել ՀՀ Նախագահ Սերժ Սարգսեանի հետեւեալ խօսքերը. *«Մփիւոքն ու Հայրենիքը պէտք է դառնան միմեանց շարունակութիւն: Մփիւոքը թէ՛ քաղաքականապէս, թէ՛ մշակութապէս, թէ՛ գիտական, առողջապահական ու մարզական առումներով պէտք է սնուի հայրենիքից եւ սնի հայրենիքը: Սա նշանակում է փոխադարձաբար լրացնել միմեանց: Թող Աստուած տայ մեզ իմաստութիւն՝ վերարժեւորելով ձեռք բերուածը, բազմապատկել ազգային ներուժը եւ նուաճել նոր բարձունքներ»:*

ԾԱՆՕԹԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

¹ Ծրագիրը սկիզբ առած է 2009ին:

² Ծրագիրը սկիզբ առած է 2012ին:

³ Ծրագիրը ստեղծուած է 2012ին:

⁴ *Յաւի, Յիշողութեան Եւ Պայքարի Կոթողներ/Memorials of Sorrow, Remembrance and Struggle (Memorials in Remembrance of the Armenian Genocide Victims)*, Երեւան, 2010, Հրատ. ՀՀ Մփիւոքի Նախարարութեան Հրատ., Տպարան Տիգրան Մեծ:

THE INFORMATION TECHNOLOGY-RUN PROJECTS OF THE
DIASPORA MINISTRY OF THE REPUBLIC OF ARMENIA

(Summary)

Vaghinak Vardanian
vardanyan.vaghinak@mail.ru

On October 1, 2008 the Ministry of Diaspora, headed by Mrs. Hranush Hagopian, was established in the Republic of Armenia. In his paper, Vaghinak Vardanian, a member of the administrative staff of the Ministry, details the founding of the Ministry, its formation and shaping, the projects it has carried out, the core objectives and future prospects of the Ministry.

Vardanian notes that the Ministry was established with the objective of developing cooperation between the Republic of Armenia and the Armenian Diaspora, strengthening the ties between the two entities and promoting the spiritual unity of the Armenian nation, as well as developing policies which enhance the growth of Armenian educational, scientific, cultural, economic, youth, and sports endeavors, and the coordination of such activities and their use for the dissemination of Armenian interests.

Vardanian argues that as a state governing body the Ministry implements the state policy of developing cooperation between the Republic of Armenia and the Diaspora and contributes to the strengthening, the coordination and development of the ties between the two. He further notes that the existence of the Diaspora Ministry has led to the incorporation of pan-Armenian thinking and perception in Armenia in both state governance and cultural fields as well as in the world Armenian space in general.

Vardanian highlights the fact that the Ministry is extensively using contemporary information technologies in disseminating all sorts of cultural materials pertaining to Armenian life, promoting Western Armenian language and translation facilities, and establishing virtual libraries of Armenian books and virtual history museum tours of different Armenian Diaspora communities, as well as producing documentaries, etc. The author also highlights a number of youth activity projects organized on a yearly basis to attract young Diaspora Armenians to the republic and acquaint them with the rich Armenian culture and history. Furthermore, he highlights the summer school sessions for Diaspora Armenian teachers, training sessions for media members, etc. and their impact on the participants. Vardanian brings to the limelight the Ministry e-journal *Hayern Aysor*, which covers all sorts of Armenian cultural events pertaining to the Diaspora.

Finally, Vardanian notes that a lot has been achieved, yet a lot still needs to be done, and he calls on Diaspora activists to pay more attention to the Ministry's IT communications network, to make more use of it and contribute to its further growth by providing materials of current events.

ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԵԱՆ
ՀԱՂՈՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ՑԱՆՑԸ
ՎԱՐԱՆԴ ՎՐԴ. ՔՈՐԹՄՈՍԵԱՆ

ՄՈՒՏՔ

Զեկոյցս կը սկսիմ պատմական ակնարկ մը տալով Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Լիբանան՝ Անթիլիաս, հաստատման, ու ապա հերթաբար կ'անդրադառնամ Կաթողիկոսութեան հաղորդակցական ցանցի զարգացման փուլերուն:

Չենք կրնար խօսիլ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան մասին, առանց անդրադառնալու Մեծ Եղեռնին: Արդարեւ, 1914-1921 տարիներու ընթացքին, օրուան տառապակիր կաթողիկոս Սահակ Բ. Խապայեան, միքանի անգամներով ստիպուած էր թողուլ հայրապետական նստավայրը եւ ապաստանիլ այլ շրջաններ: 1921 Նոյեմբեր 25ին է, որ հայրապետը վերջնականապէս պիտի լքեր Կիլիկիան ու անցնէր Հալէպ: Իսկ 1921-1930 տարիներու ընթացքին, Հալէպ-Լիբանան-Կիպրոս պիտի դեգերէր ան, մինչեւ 1930ին, եւ վերջնականապէս, հաստատուիլը Անթիլիասի մէջ:

1930էն մինչեւ օրս, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը իր առաքելութիւնը կը կատարէ իբրեւ ծառայութիւն հայ եկեղեցիին ու հայ ժողովուրդին:

Հոգեւոր կառոյց ըլլալէ անդին, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը է նաեւ վարչական կեդրոն: Ունի թեմեր, հաստատութիւններ, որոնք իր հովանին կը վայելեն առանձնակի թէ այլ կառոյցներու հետ գործակցութեամբ: Եւ ըլլալով հոգեւոր ու վարչական կեդրոն, ան ունի նաեւ իր հաղորդակցական միջոցները, առանց որոնց Կաթողիկոսութեան գործելադաշտը պիտի սահմանափակուէր նեղ շրջագիծի մը մէջ միայն:

ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԵԱՆ
ՀԱՂՈՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ՑԱՆՑԸ

Միքանի կետերով պիտի փորձեմ ներկայացնել
Կաթողիկոսության հաղորդակցական ցանցը:

Կը սկսիմ առօրեայ կեանքին մէջ փոխ-յարաբերականով, եւ
ապա կ'անդրադառնամ համացանցի դրութեան:

Ա. Թուղթ, Նամակ, Կոնդակ.-

Եթէ ակնարկ մը նետենք եկեղեցւոյ պատմութեան ու
ընդհանրապէս քրիստոնէութեան պատմութեան, պիտի
տեսնենք որ քրիստոնէութեան հաստատման առաջին օրերէն
իսկ հաղորդակցութիւնը, քրիստոնէական հաղորդակցութիւնը
գոյութիւն ունեցած է: Այդ հաղորդակցութիւնը կայացած է
նամակագրութեան դրութեամբ, որով առաքելները
մանաւանդ, տարածելու համար Քրիստոսի Աւետարանը
ամբողջ աշխարհին, նամակագրութեան ձեւը օգտագործած են,
վկայ՝ Պօղոս, Պետրոս, Յակոբոս ու Յովհաննէս
առաքելներուն նամակները, որոնք ծանօթ են «թուղթ»
անունով: Քրիստոնէական եկեղեցւոյ ամբողջ պատմութեան
ընթացքին նամակագրութիւնը միշտ գործածուած է:
Քրիստոնէական գրականութեան մէջ յատուկ գրական սեռ
եղած է նամակագրութիւնը, որ մինչեւ օրս ալ տակաւին կը
շարունակուի: Անցեալին տարբեր էին պայմանները.
հետեւաբար, նամակագրութեան ձեւերը տարբեր էին:
Նամակները կը գրուէին եւ բաւական երկար ժամանակ կը
տեւէր մինչեւ հասնէին հասցեատիրոջ: Այսօր պայմանները
փոխուած են, եւ այնքան դիրացած են փոխ-յարաբերութեան,
փոխ-հաղորդակցութեան միջոցները: Այսօր համացանցային
շնորհաց դիրութիւնները մոռցնել տուած են անցեալի
հաղորդակցման դժուարութիւնները, եւ երկվայրկեանի մը մէջ,
այսօր նամակներու փոխանցում կ'ըլլայ համացանցի միջոցաւ:

Անցեալին նայելով, 1921-1930 տարիներուն,
նամակագրութեան հսկայ քանակ մը կայ՝: Մնչեւ օրս
նամակագրութեան այս դրութիւնը տակաւին կը շարունակուի:

Հայոց Եկեղեցիին պարագային նշանաւոր է Թուղթ Ընդհանրականը՝ մէկ անձէ աւելի, հաւաքականութեան ուղղուած կրօնական նամակ-խօսքը, ուղերձը, թելադրանք-խրատը:

Եկեղեցւոյ պարագային, պէտք է նաեւ ուշադրութիւն դարձնել Կոնդակին: Կոնդակ կը նշանակէ Կաթողիկոսութեան թուղթ, նամակ, շրջաբերական, պատգամ, ուղերձ, կտակ: Կոնդակները զանազան նիւթեր պարունակած են. անոնք ուղղութիւն տուած են, գովաբանած, արժեւորած են այս կամ այն դրուագը, իրադարձութիւնը, իրողութիւնը եւ մերժած՝ ուրիշը: Արդարեւ, կրօնա-բարոյական, պատմական, ազգային, մշակութային, կրթական, քաղաքական արժեհամակարգ յառաջադրած է կոնդակը:

Կոնդակներու եւ նամակներու ընդմէջէն, Կաթողիկոսութեան դիմագիծն է որ կ'արտացոլայ: Երբ ուշադրութեամբ ուսումնասիրենք գրուած կոնդակներն ու նամակները, պիտի տեսնենք, թէ տուեալ օրին ու պայմաններուն մէջ, ի՛նչ եղած է Կաթողիկոսութեան դիրքորոշումը, ի՛նչ ձեռով աշխատած ու գործած է ան:

Բ. Պատուիրակութիւն, Ներկայացուցիչ, Կաթողիկոսական Փոխանորդ

Ըլլալով հոգեւոր ու վարչական կեդրոն, արտաքին աշխարհին հետ Կաթողիկոսութեան կապը մնայուն է, ուստի տարբեր-տարբեր առիթներով վեհափառ հայրապետերուն հրաւերներ ուղղուած են, ու այսօր եւս կ'ուղղուին, մասնակցելու խորհրդաժողովներու, գիտաժողովներու, համագումարներու եւ երբեմն ալ նախագահելու տուեալ խորհրդաժողովը, համագումարը են.: Այսպիսի պարագաներու, երբեմն օրուան գահակալները անձամբ ներկայ եղած են, այլապէս՝ պատուիրակութիւն կամ ներկայացուցիչ դրկած: Օրինակ տալու համար, վերջերս Հռոմէական Եկեղեցւոյ Պապի ընտրութեան, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը մասնակցած էր պատուիրակութեամբ մը՝ հոգեւորականներէ եւ աշխարհականներէ բաղկացած:

1930ին Անթիլիասի մէջ կայք հաստատելէ ետք եւ կամաց-կամաց մօտիկ անցեալին կրած ծանր հարուածներուն ազդեցութիւնը թեթեւնալէ ետք, Կաթողիկոսութիւնը տակաւ սկսաւ աճիլ, կազմակերպուիլ ու տարածուիլ: Տարիներու ընթացքին, Սփիւռքի մէջ կազմուած տարբեր գաղութներ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան հովանաւորութիւնը խնդրեցին, որով կազմուեցան թեմեր, ուր Կաթողիկոսաբանէն միաբան հայրեր ղրկուեցան հովուութիւն կատարելու համար: Եկեղեցւոյ պատմութենէն գիտենք, թէ տարբեր-տարբեր շրջաններ ունեցած են իրենց առաջնորդները: Նոյնն էր պարագան նաեւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան. թեմերը սկսան ունենալ իրենց հոգեւոր առաջնորդները, ընդհանրապէս՝ եպիսկոպոսներ:

Կուգեմ անդրադառնալ նաեւ, որ յատկապէս Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան թեմերու պարագային, յաճախակի հրաւերներ կը ստացուին մասնակցելու զանազան համագումարներու, ժողովներու, նիստերու: Նման պարագաներու, երբ Կաթողիկոսաբանէն պատուիրակութիւն չկայ, տեղի թեմը ինք, յանուն Կաթողիկոսութեան իր ներկայացուցիչը կը դրկէ՝ հոգեւորական եւ կամ աշխարհական:

Գ. Միջ-Եկեղեցական Յարաբերութիւններու Բաժանմունք

Ներկայիս, Կաթողիկոսութեան ամենէն կարեւոր բաժանմունքներէն մէկն է Միջ-Եկեղեցական Յարաբերութիւններու Բաժանմունքը: Միջ-Եկեղեցական Բաժանմունքի գրասենեակին աշխատանքը կը ծաւալի այլ եկեղեցիներու հետ կապեր հաստատելով ու գործակցելով: Այս ծիրէն ներս, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը անդամ է զանազան շարժումներու ու խորհուրդներու, եւ գործօն մասնակցութիւն կը բերէ այդ առնչութեամբ տարուած աշխատանքներուն:

Այստեղ կարելի է նաեւ անդրադառնալ ՀԵՀՈՄին²՝ Հայ Եկեղեցւոյ Համալսարանական Ուսանողներու Միութեան, որ Միջ-եկեղեցական Յարաբերութիւններու Բաժանմունքին

միջոցաւ, կը ներկայացնէ Կաթողիկոսարանը՝ ուսանողական-երիտասարդական զանազան ժողովներու եւ հանդիպումներու:

Դ. Համացանցի Դրութիւն

Ներկայ աշխարհը մնայուն վազքի մէջ է ու ամէնօրեայ նորութիւններ կու գան աւելնալու արհեստագիտական հսկայ կալուածէն ներս: Այս ծիրին մէջ, ամէնէն կարեւոր դաշտը համացանցն է, որ այնքան դիրացուցած է հաղորդակցութեան ու փոխյարաբերութեան կապերը: Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը ունի իր կայքէջը (www.armenianorthodoxchurch.org): Կայքէջին վրայ զետեղուած են Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան պատմութիւնն ու գործունէութիւնը: Կայքէջին վրայ կը զետեղուին նաեւ Կաթողիկոսարանին լուրերը, գրասենեակներուն (Երիտասարդական, Քրիստոնէական Դաստիարակութեան, ՀԵՀՈՄ եւն.) գործունէութիւնը, միաբան հայրերու որպէս վեհափառ հայրապետին ու Կաթողիկոսութեան ներկայացուցիչ մասնակցած ժողովներուն ու համագումարներուն լրատուութիւնը: Կայքէջին վրայ կը գտնենք նաեւ.- Կաթողիկոս, Բաժանմունքներ, Դպրեվանք, Գրատուն, ՀԱՍԿ, Թանգարան, Լուրեր, Նկարներ բաժինները:

Ե. Ել-նամակ

Կաթողիկոսարանին լուրերը նաեւ կ'առաքուին Ել-նամակի միջոցաւ՝ թեմերուն, մամուլին, հաստատութիւններու եւ անհատներու, որոնք մօտէն կը հետեւին Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան տարած աշխատանքներուն ու գործունէութեան:

Զ. Ռատիօկայան

Վերջերս համացանցի վրայ ու ներկայիս Կաթողիկոսարանի մայր կայքէջին վրայ կը գործէ նաեւ Կաթողիկոսութեան ռատիօկայանը՝ Ռատիօ Կիլիկիան, որ տարբեր-տարբեր ծրագիրներու ամբողջութիւն մըն է, կրօնաբարոյական բովանդակութեամբ:

Է. Հասկ

1932ին, Երջանկայիշատակ Բարգէն Աթոռակից Կաթողիկոսի ջանքերով սկսած է հրատարակուիլ

Կաթողիկոսութեան պաշտօնական ամսաթերթը՝ *Հասկը*, որ մինչև այսօր ամսական դրութեամբ կը շարունակէ լոյս տեսնել: *Հասկը* կը բովանդակէ կրօնա-բարոյական, պատմական, սուրբ գրային, երիտասարդական ու լեզուական նիւթեր: Վերջին բաժինով կը ներկայացուին ամբողջ ամսուան ընթացքին Կաթողիկոսարանին լուրերը՝ մշակութային, միջ-եկեղեցական, դպրեվանքի եւն.:

Ը. Համագումարներ, գիտաժողովներ, Հայ Դատ

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը անմասն չի մնար նաեւ գիտական ոլորտի հարցերէն: Վերջին տարիներուն Կաթողիկոսարանին մէջ մեծ տարողութեամբ կազմակերպուեցան կրօնական համագումարներ: Կազմակերպուեցան նաեւ գիտաժողովներ ու խորհրդաժողովներ՝ արեւմտահայերէնի, Հայ Դատի, Կիլիկիոյ աղէտի հարիւրամեակի եւ այլ նիւթերով: Այս գիտաժողովներուն մասնակցեցան լիբանահայ թէ արտասահմանցի հայ թէ օտար մտաւորականներ եւ գիտնականներ:

Թ. Գիրք Եւ Տպագրութիւն

Հաղորդակցութեան իւրօրինակ ձեւ է նաեւ Կաթողիկոսութեան տպարանը³, որ տարեկան կրօնական, բանասիրական, գրական, հայագիտական ու արուեստի բազմաթիւ գիրքեր կը հրատարակէ: Այս գիրքերու հաղորդակցման իւրայատուկ ձեւ են տարեկան պարբերականութեամբ, Կաթողիկոսութեան շրջափակէն ներս կազմակերպուող «Հայ Գիրքի Ցուցահանդէս»ները: Նոյեմբեր 2012ին կայացաւ Հայ Գիրքի հերթական ցուցահանդէսը⁴:

Ժ. Եկեղեցական Արարողութիւններ

Եւ անշուշտ, հաղորդակցական անկրկնելի միջոց են եկեղեցական արարողութիւնները, միւռնօրհնէքը, ուխտի օրերը, նաեւ կիրակնօրեայ պատարագները եւ եկեղեցական բոլոր արարողութիւնները, տնօրհնէքները, որով հաւատացեալ ժողովուրդը կը հաղորդուի Քրիստոսի աւետարանին ու քրիստոնէական արժէքներուն...:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

Եզրափակելով, կարելի է ըսել, որ Մեծի Տանն Գիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը՝ Հայ Եկեղեցին, հիմնուած է իր հօտին հետ հաղորդակցութեան վրայ: Այդ հաղորդակցութիւնը ունի զանազան ուղիներ եւ արդի ու աւանդական միջոցներ:

ԾԱՆՕԹԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- ¹ *Թղթակցութիւն Սահակ Ա. Եւ Բարգէն Բ. Կաթողիկոսներու Եւ Պետրոս Արք. Սարաճեանի*, [խմբ.] Գրիգոր Շահինեան, Գիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Արխիւներ, թիւ 1, Անթիլիաս/Պէրոյթ, Մեծի Տանն Գիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Տպարան, 1999, 350 էջ; *Թղթակցութիւն Մեծի Տանն Գիլիկիոյ Երէք Կաթողիկոսներու Եւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Խորէն Ա. Սուրաղբէկեանի*, [խմբ.] Գրիգոր Շահինեան, Գիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Արխիւներ, թիւ 3, Անթիլիաս/Պէրոյթ, Մեծի Տանն Գիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Տպարան, 2002, 364 էջ; *Թղթակցութիւն Սահակ Բ. Կաթողիկոսի Եւ Պետրոս Արք. Սարաճեանի*, խմբ. Վարուժան Արք. Հերկելեան, Հայկական Մատենաշար Գալուստ Գիւլպէնկեան Հիմնարկութեան՝ Մեծի Տանն Գիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Արխիւներ, թիւ 4, Նիկոսիա Գիպրոս/Պէրոյթ, էջադրում եւ ձեւաւորում՝ Kayayan Publishing, Տպ. Համազգայինի «Վահէ Մէթեան», 2010, 480 էջ:
- ² ՀԵՀՈՄը հիմնուած է յետագային Գիլիկիոյ եւ հուսկ՝ Էջմիածնի կաթողիկոս Գարեգին Վրդ. Սարգիսեանի կողմէ 1963ին:
- ³ Գիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան տպարանը հիմնուած է 1933ին:
- ⁴ Նոյեմբեր 2013ին կայացաւ «Հայ Գիրքի 35րդ Ցուցահանդէս»ը:

THE COMMUNICATIONS NETWORK OF THE GREAT SEE OF
THE CILICIAN CATHOLICOSATE

(Summary)

Father Varant Kortmosian

Due to the Genocide perpetrated on the Armenians during WWI, the Great See of the Cilician Catholicosate was uprooted from Sis, its centuries-old seat in Cilicia. Between 1914 and 1919 the Catholicos was exiled to Aleppo, Idlib, and Jerusalem before it eventually returned to Sis during the armistice after the Ottoman Empire had lost the war. Yet, after the signing of the Franco-Turkish agreement in October 1921, once again the Catholicosate was forced to abandon its ancestral seat on November 25, 1921, and once again it had to wander from one place to another until finally settling down in Antelias, Lebanon, in the premises of the Armenian orphanage run by the Near East Relief.

The author describes how the Catholicosate had to start building a new network of communications in a totally new and different environment as only one (that of Aleppo) of its prelaties had survived the Genocide and forced uprooting.

The author notes that the first mode of communication of the newly settled Catholicosate was the traditional mode of letters, which had existed from Biblical times. Gradually, however, the communications network included other techniques of communications, like encyclicals and as of the 1950s when new prelaties were established in the Diaspora (Greece, USA, Iran, etc.) the communications network started to grow and go beyond the borders of Syria-Lebanon.

The author lists and describes a number of means of communication which the See of the Cilician Catholicosate currently uses. These include the official monthly *Hask* (published since 1932), encyclicals, participation in formal international religious events, organizing religious, spiritual conferences and other gatherings pertaining to Armenian issues, the Armenian Church Youth Association, the Catholicosate printing house, Sunday masses and other religious ceremonies whereby the parish and the church are in direct contact with each other, etc. The author notes that in addition to these diverse traditional modes of communication, the See of the Cilician Catholicosate has made good use of current technologies in establishing a website, an email-list whereby the Catholicosate disseminates information about the events and news and an on-line radio.

Հ.Բ.Ը.ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԸ ԵՒ
ՀԵՌԱՎԱՐ ԳՈՂԷՃԻ ԾՐԱԳԻՐԸ

ԱՐԹՈՒՆ ՀԱՄԱԼԵԱՆ
ahamalian@agbu.org

ՄՈՒՏՔ

Հայկազեան Համալսարանի Հայկական Մփիւոքի Ուսումնասիրութեան Կեդրոնի նախաձեռնութեամբ կազմակերպուած «Հայկական Անդրսահմանային Տարածականութիւնը Եւ Արդի Հաղորդակցական Միջոցները» խորագրով գիտաժողովի ծիրէն ներս, Հ.Բ.Ը. Միութեան կրթական համակարգի կառոյցին եւ գործունէութեան, ինչպէս նաեւ համացանցային Հեռավար Գոլէճի ծրագրի փորձին ամփոփ այս պատկերացումը, կ'արծարծէ հայ կրթութեան եւ դպրոցներու կապուած ընդհանրական խնդիրներ եւ մարտահրաւերներ:

ՀԱՅ ԴՊՐՈՑՆԵՐ ԱՇԽԱՐՀԻ ՏԱՐԱԾՔԻՆ

Մփիւոքի տարածքին, նկատի ունենալով Միջին Արեւելք, Հիւսիսային ու Հարաւային Ամերիկաներ եւ Եւրոպա, ընդհանուր տուեալներով կը գործեն շուրջ 275 հայկական ամէնօրեայ դպրոցներ ուր յաճախող աշակերտներուն թիւն է - մօտաւոր հաշուումներով - 45,000: Մօտաւոր տուեալներով նոյնպէս, դպրոցական տարիքի պատանիներու թիւը Մփիւոքի մէջ պէտք է ըլլայ 700-800,000: Այս տուեալներէն մեկնելով կարելի է առաջին իսկ ակնարկով հաստատել, թէ հայկական դպրոցները, որպէս հայեցի դաստիարակութեան ամենազոյս միջոց, անկախ իրենց արդիւնաւորութեան պայմաններէն, իրենց սահմանափակ թիւին պատճառով կրնան հասնիլ դպրոցական տարիքի պատանիներու համեմատաբար փոքր մէկ տոկոսին միայն:

ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ՏԱՐԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ ՀԱՍԱՐԱԿԱՑ
ԽՆԴԻՐՆԵՐ

Ա. Տեղական ուսումնական պահանջներ եւ չափանիշեր, եւ անդամակցություն՝ որակաւորումի շրջանային ընկերակցություններու.

Սփիւռքի տարածքին հայ դպրոցները կը գործեն իւրաքանչիւր երկրի քաղաքական, կրթական եւ մշակութային յատկանիշերով բնորոշուած իւրայատուկ պայմաններու համեմատ: Ընդհանուր առմամբ անոնք ներկայիս ունին ուսումնական բարձր մակարդակ, որովհետեւ կը հետեւին տուեալ երկիրներու ուսումնական ծրագիրներուն եւ անհրաժեշտ է որ պետական կամ համալսարան մուտքի քննություններու մէջ յաջողություն ապահովեն: Հայեցի դաստիարակություն ջամբելու նպատակը հասարակ յայտարարը կը հանդիսանայ բոլորին, բայց կը տարբերի իւրաքանչիւրի շրջանային բարենպաստ կամ նուազ-բարենպաստ տուեալներով, որոնք կ'ազդեն նպատակի արդինաւորութեան չափին, ինչպէս նաեւ՝ իրագործելի կարելիություններու սահմանումին: Այն իրողութիւնը, որ դպրոցներէն շատերը կ'անդամակցին որակաւորումի (accreditation) շրջանային ընկերակցություններու, զիրենք կը մղէ որդեգրուած չափանիշերու հիմամբ յստակացնել իրենց ուսումնական եւ կրթական նպատակները, պահպանել համապատասխան որակ եւ կազմակերպական կառոյց:

Բ. «Հայեցի դաստիարակություն»ը որպէս կրթական ծրագիրներու ընդհանուր յայտարար. «Սփիւռք», «ազգային դիմագիծ», «լեզու», «ժառանգություն» եւ «ոգի-գիտակցություն» հասկացություններու հոլովոյթը՝ տարբեր քաղաքացիություններու եւ պատկանելիություններու բերումով, նաեւ անկախ հայրենիքի իրականութեամբ.

Հայեցի դաստիարակութիւնը, որպէս հայ դպրոցներու գոյութեան նպատակ, կը գործադրուի լեզուի եւ պատմութեան դասաւանդումով, մշակութային գործունէություններու, նաեւ՝ արտադասարանային եւ համայնքային կեանքի մասնակցութեան առիթներու ստեղծումով, որոնք կը ձգտին

մշակել լեզուի գործածությունն նաև՝ ազգային դիմագիծ եւ ժառանգութեան գիտակցություն:

Հ.Բ.Ը.ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԸ

- 15 Դպրոցներ աշխարհի տարածքին.
- 4600 աշակերտություն.
- Տարեկան 250 շրջանաւարտներ՝ երկրորդական 9 վարժարաններէ.
- Տարեկան \$20 միլիոն ընդհանուր գործառնութեան պիտձէ.
- Տարեկան \$4 միլիոն օժանդակություն Հ.Բ.Ը.Մ.ի Կեդրոնէ՝ տրամադրուած կրթական ծրագիրներու համար:

Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան կրթական համակարգը այսօր իր բնոյթով, ծաւալով, աշխարհատարած կառոյցներով եւ համակարգուած գործունէութեամբ, իր տեսակին մէջ իւրայատուկ է հայ ազգային իրականութեան մէջ:

Միութեան նպատակներու իրագործումին համար կրթութիւնը կարեւոր գործօն մըն է եւ ինքնութեան մշակումի ու մշակոյթի փոխանցման միջոց կը հանդիսանայ: Միութեան կրթական համակարգը իր դպրոցներով եւ կրթական այլ միջոցառումներով, բազմաճիւղ եւ բարդ գործունէութիւն մըն է: Հետեւեալ համապատկերը այդ մասին ամբողջական պատկերացում մը կը ներկայացնէ.-

Միութեան կրթական գործունէութիւնը կ'ընթանայ երեք գլխաւոր ճիւղաւորումներով.

(Ա) Դպրոցներու ցանց.

(Բ) Բարձրագոյն ուսման կրթաթոշակներ.

(Գ) Համապարփակ բնոյթ ունեցող նախաձեռնութիւններ ու ծրագրեր:

Հ.Բ.Ը.Մ.ի Կրթական Կեդրոնական Բաժանմունքը իր Տնօրէնութեամբ եւ Ուսումնական Խորհրդատու Մարմինով, կը ղեկավարէ կրթական ընդհանուր համակարգը՝ կեդրոնացեալ դրութեամբ, ու կ'ապահովէ կրթական ծրագիրներու ուղղութիւնը, որակաւորումը եւ համակարգումը:

Ա) Ամենօրեայ դպրոցներու ցանցը ներկայիս կ'ընդգրկէ նախակրթարան, միջնակարգ եւ երկրորդական տասնհինգ վարժարաններ եւ միօրեայ կամ արտադասարանային ծրագրեր, որոնց գործունեութիւնը կ'երկարի անցեալ 80 տարիներուն վրայ, նորագոյնը ըլլալով Փասատինայի Վաչէ եւ Թամար Մանուկեան Երկրորդական Վարժարանը, որուն գործունեութիւնը սկսաւ 2006ի աշնան:

Դպրոցներու վերահսկողութեան, կրթական որակաւորումի եւ ուսուցման միջոցառումներու եւ փորձառութեան փոխանակումի ու համակարգումի աշխատանքները հետեւողականօրէն կը կատարուին Կրթական Կեդրոնական Բաժանմունքին կողմէ: Նկատի ունենալով նաեւ Սփիւռքի հոլովոյթը, աշխարհագրական վերադասաւորումը եւ ասոնցմէ բխող քաղաքացիական պատկանելիութեան, ընկերային-տնտեսական նոր իրականութիւնները, ծնողներու փոխուող ակնկալութիւններն ու այլընտրանքները՝ անհրաժեշտ է դիմագրաւել նոր հրամայականներ: Փոխուող պայմանները կ'ենթադրեն հայեցի դաստիարակութեան նոր միջոցառումներ՝ նոր սերունդի շրջապատին եւ առօրեային, հետաքրքրութիւններուն եւ ակնկալութիւններուն իրականութենէն մեկնելով: Միաժամանակ տնտեսական իրադրութիւնը, աշակերտութեան թիւի նուազումն ու պիտճեական դժուարութիւնները նիւթական ծանր պարտաւորութիւններ եւ վերակազմակերպական խնդիրներ կը ներկայացնեն Միութեան համար: Այս ուղղութեամբ Կրթական Կեդրոնական Բաժանմունքը եւ դպրոցներու ուսումնական յանձնախումբերը գործակցաբար, անհրաժեշտ ծրագրումը եւ աշխատանքները կը կատարեն, մինչ Հ.Բ.Ը.Ս.ը կը շարունակէ հաւասարակշռել դպրոցներու պիտճեակները:

Բ) Բարձրագոյն ուսման կրթաթոշակները որոնք անցնող տասնամեակներուն բարձրագոյն ուսման ուղղութեամբ կարելիութիւններ ընձեռած են սփիւռքահայ հազարաւոր ուսանողներու, Կրթական Կեդրոնական Բաժանմունքին եւ Կրթաթոշակներու Յանձնախումբին մշակած նոր կողմնորոշու-

Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միության Կրթական Համակարգը

մով, ներկայիս կը շեշտեն տաղանդներու յայտնաբերում, ուսումնական մրցունակ եւ բարձր կատարողութիւն, եւ մասնագիտական յատուկ ճիւղեր՝ ինչպիսիք են կատարողական արուեստները, հանրային ծառայութեան, հոգեւորականներու պատրաստութեան եւ քաղաքական գիտութիւններու մարզերը: Բաժանմունքը մասնաւոր յատկացումներ կը կատարէ նաեւ ուսուցիչներու վերապատրաստութեան եւ մասնագիտական ուսման ուղղութեամբ դասընթացքներու մասնակցութեան համար: Այս ծրագրէն կ'օգտուին տարեկան շուրջ 500 անհատներ՝ 1,200,000 ամերիկեան տոլար ընդհանուր գումարով:

Գ) Համապատկերին մէջ ներկայացուած համաշխարհայնական-համապարփակ ծրագրերու եւ հեռանկարներու ճիւղաւորումը, կը դրսեւորէ այն յատուկ եւ շեշտուած ուշադրութիւնը զոր Միութիւնը կը ցուցաբերէ ազգային եւ կրթական ասանդական կառոյցներէն դուրս գտնուող եւ սփիւռքահայ լայն զանգուածը գոյացնող նոր սերունդի իրականութեան նկատմամբ: Այս ուղղութեամբ հաղորդակցութեան համացանցային կարելիութիւններու օգտագործումով կարելի կը դառնայ լեզուի եւ մշակոյթի ուսուցման նոր միջոցառումներ ստեղծել եւ դպրոցներու աշակերտութեան եւ ուսուցիչներու միջեւ հեռակայ հանդիպումներ եւ տեղեկութիւններու, ծրագրերու եւ փորձառութիւններու փոխանակում կատարել:

Հեռավար Գոլէճը արդէն իրականութիւն դարձած է եւ ամբողջացուցած իր երկրորդ կիսամեայ համացանցային դասընթացքը, որ կ'ընդգրկէ վեց (հայերէն, անգլերէն, ֆրանսերէն, սպաներէն, ռուսերէն, թրքերէն) լեզուներով հայ լեզուի, պատմութեան եւ մշակոյթի նիւթեր: Աշխատանք կը տարուի շուտով ստեղծելու համար նոյն կայքէջին մէջ ուսուցիչներու հեռակայ հանդիպման վայր մը, ուր անոնք կարենան փոխանակել ուսուցման միջոցառումներ, ծրագրեր եւ աղբիւրներ, միաժամանակ օգտուելով Հեռավար Գոլէճի նիւթերէն՝ իրենց դասաւանդութեան համար: Յատուկ կարգադրութեամբ եւ պատշաճեցումով Հեռավար Գոլէճը իր

կարելիությունները կ'ընձեռնե նաև միօրեայ եւ ամենօրեայ դպրոցներու ծրագրերուն: Այս մարզի ծրագրային, մշակումի եւ դասաւանդութեան մասնագիտական եւ թեքնիք աշխատանքները կը կատարուին Երեւանի Պետական Համալսարանի մասնագետներու գործակցութեամբ՝ կեդրոնացած Հ.Բ.Ը.Մ.ի Երեւանի կառոյցէն ներս: Հեռավար դասաւանդութեան ու յարակից ճիւղերու մէջ մասնագետներու գործադիր մարմին մը կը ղեկավարէ այս աշխատանքները, գլխաւորութեամբ Դոկտ. Երուանդ Զօրեանի:

Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան կրթական համակարգի այս խտացեալ պատկերացումը ամբողջացնելու համար, անհրաժեշտ է ընդգծել թէ այս գործունէութիւնը, դպրոցներու 4500 աշակերտութեամբ, տարեկան երկրորդական վարժարաններէ 250է աւելի մրցունակ եւ փայլուն շրջանաւարտներով եւ իւրաքանչիւր դպրոցի շուրջ գործող միութենական եւ համայնքային շրջանակներու բազմահազար անհատներով՝ սփիւռքահայ իրականութեան կարելոր եւ կենսունակ մէկ մասնիկը կը հանդիսանայ:

ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ԴԻՄԱԳՐԱԻԱԾ ԿՐԹԱԿԱՆ-ԾՐԱԳՐԱՅԻՆ ԵՒ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՄԱՐՏԱՀՐԱԻԷՐՆԵՐԸ

Ա. Կրթական-Ծրագրային

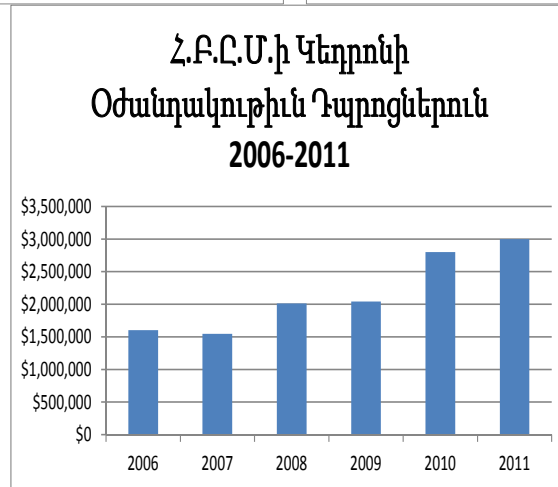
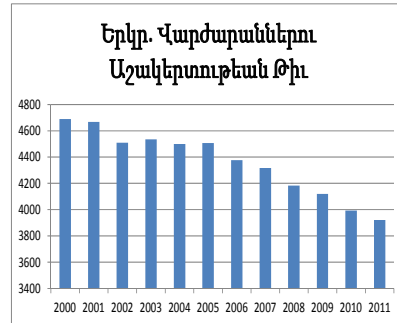
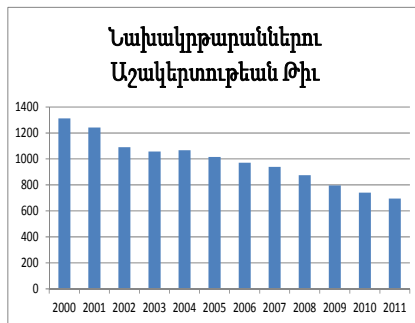
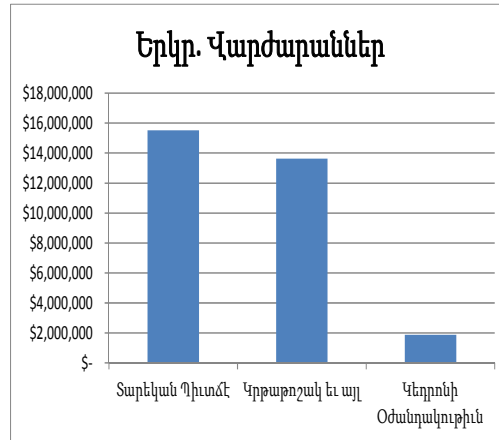
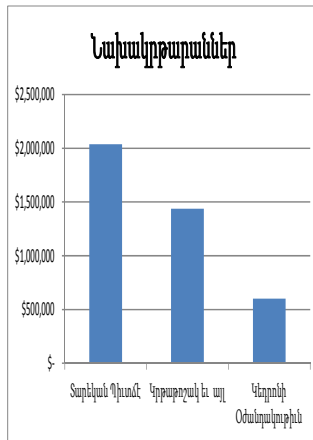
- Դասագիրքեր, համապատասխան լրացուցիչ նիւթերու ամբողջական համակարգ.
- Տարիքի, շրջապատի, ժամանակակից տուեալներու եւ հետաքրքրութիւններու յարմար կարելիութիւններ.
- Նիւթին հմուտ, մանկավարժ, նորարար ուսուցիչ.
- Աշակերտներու մասնակցութիւն սորվելու գործընթացին՝ համապատասխան միջոցներու հայթայթումով.
- Համակարգում-Հաղորդակցութիւն-Գործակցութիւն.
- Ուսուցիչներու պատրաստութիւն՝ արհեստագիտական միջոցներու օգտագործման ուղղութեամբ.
- Դասաւանդման միջոցներու ստեղծում եւ աշակերտներու մասնակցութիւն՝ սորվելու գործընթացին.

- Փորձառություններու փոխանակում:

Կրթական-ծրագրային իմաստով վերոյիշեալ անհրաժեշտ գործօնները մէկ ընդհանուր եւ համակարգուած ամբողջութեան մը մաս չեն կազմեր, այլ տարբեր դպրոցներէ ներս գործող ուսուցչական խմբաւորումներու ճիգերով եւ նախաձեռնութիւններով մշակուած ու ժամանակի պահանջներուն հետ փոխուող եւ պատշաճեցուող միջոցներ կը հանդիսանան: Ասիկա կրթական հասկացութեամբ դրական գործընթաց մը ըլլալով հանդերձ, կը ծանրաբեռնէ ուսուցիչները եւ կը մնայ անհատական ճիգերու սահմանին մէջ: Մասնագիտական ուսումնասիրական-հրատարակչական կառոյցներու բացակայութեան՝ նման նախաձեռնութիւններու համակարգումին, փորձառություններու փոխանակումին, ուսուցիչ-աշակերտ հաղորդակցութեան եւ ասոնց իրաքանչիւրին ներդրումը քաջալերելու, հաղորդակցական ճարտարարուեստի ընձեռած կարելիութիւնները եւ զանոնք օգտագործելու անհրաժեշտութիւնը ակնյայտօրէն կը շեշտուին:

Աւելի դժուար յաղթահարելի մարտահրաւերը սակայն տնտեսականն է, որուն պատճառով անցնող տասնամեակներուն Սփիւռքի հոլովոյթին հետ փոխուող եւ զարգացող աշխարհայեացքներուն առընթեր (որոնք նոր այլընտրանքներ կը ներկայացնեն ծնողներուն՝ իրենց զաւակներու կրթութեան ուղղութեամբ), հայկական դպրոցները կը դիմագրաւեն աշակերտութեան թիւի նուազում ու ասոր իբրեւ հետեւանք՝ տնտեսական ու պիտճէական դժուարություններ:

Հ.Բ.Մ.ի կրթական համակարգէն վերցուած հետեւեալ վիճակագրական տուեալները յստակ պատկերացում մը կու տան իրադրութեան եւ տնտեսական մարտահրաւերներուն մասին.-

Ոչ-հանրային դպրոցներու աշակերտության թիվ նուազումին վերաբերեալ տարբեր ուսումնասիրութիւններ - Միացեալ Նահանգներու վիճակագրական տուեալներով - կը պարզեն նոյնանման պատկեր մը՝ նոյնպէս մատնանշելով տնտեսական մարտահրաւերներու իրողութիւնը:

Համացանցի եւ ստեղծագործական ճարտարարուեստի (creative technologies) ընձեռած միջոցները աշխարհատարած հայութեան հասնելու եւ զիրենք հաղորդակից պահելու ճիգին ի նպաստ օգտագործելու իմաստով, Դոկտ. Ջօրեանի եւ Հ.Բ.Ը.Միութեան միացեալ նախաձեռնութիւնը՝ Հայկական Հեռավար Գոլէճի (*Armenian Virtual College*) ստեղծումը, կարելոր քայլ մը կը հանդիսանայ անկասկած: Տարբեր երկիրներէ աւելի քան երեքհազար մասնակիցներ արդէն կը հետեւին այս ծրագրին: Հեռավար Գոլէճին վիճակագրութիւնը կը պարզէ հետեւեալ պատկերը.-

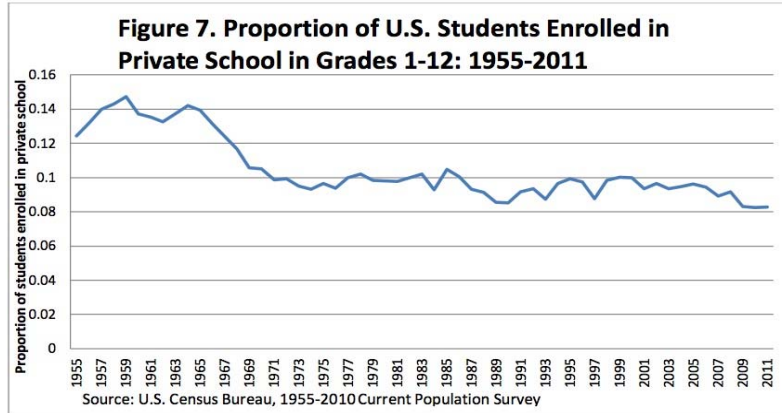
Մասնակիցներ.- Հայաստան՝ 21,9%, Մ. Նահանգներ՝ 16%, Ռուսիա՝ 12%, Վրաստան՝ 7%, Ֆրանսա՝ 5%, Արժանթին՝ 4,2%, Պրագիլ՝ 2,4%, Թուրքիա՝ 2,1%, Ուքրանիա՝ 2,1%, Քանադա՝ 1,9%, Սուրիա՝ 1,8%, Ուրուկուէյ՝ 1,3%, Սպանիա՝ 1,3%, Պելճիքա՝ 1,2%, Գերմանիա՝ 1,1%, Արաբական Միացեալ Էմիրութիւններ՝ 1%, Միացեալ Թագաւորութիւն՝ 1%, այլ երկիրներ՝ 16,7%:

Տարիքային պատկեր.- 20էն վար՝ 10%, 20-30 տարեկան՝ 41%, 31-40՝ 20%, 41-50՝ 14%, 51-60՝ 10%, 61-70՝ 3%, 71էն վեր՝ 2%:

Օգտագործուած լեզուներ.- թրքերէն՝ 1%, արեւելահայերէն՝ 5%, արեւմտահայերէն՝ 5%, ֆրանսերէն՝ 7%, ռուսերէն՝ 20%, սպաներէն՝ 24%, անգլերէն՝ 38%:

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Մփիւռքի աշակերտութեան նուազ քան 6 առ հարիւրը (շուրջ 45,000) կը յաճախէ սփիւռքահայ ամէնօրեայ վարժարաններ: Ասոնց շուրջ տաս առ հարիւրը կը յաճախէ ՀԲԸՄի վարժարանները, որոնք – Միութեան համալսարանական կրթանպաստի ծրագրին հետ – կը հանդիսանան կարելոր գործօն մը սփիւռքահայ կրթական կալուածին:

Մ. Նահանգներու սեփական եւ պետական վարժարաններու աշակերտութեան համեմատութիւնը՝ 1955-2011 շրջանին

Միութեան դպրոցական այս լայնատարած ցանցի կրթական յառաջադրանքները, անոնց համադրումը, դիմագրաւած պիւտճէական, տեղական-պարագայական եւ ենթակայական մարտահրաւերները դիմագրաւելու կողքին Միութիւնը, օգտուելով հաղորդակցութեան ժամանակակից արհեստագիտական միջոցներէն, հիմնած է Հեռավար Գոլէճի Ծրագիրը՝ հայագիտական նիւթը հասանելի դարձնելով սփիւռքահայ երիտասարդին:

THE ARMENIAN VIRTUAL COLLEGE PROJECT OF THE
ARMENIAN GENERAL BENEVOLENT UNION
(Summary)

Artoun Hamalian
ahamalian@agbu.org

Only some 6% (45,000) of the Armenian Diaspora student population attend Armenian daily schools. Of these some 10% attend the AGBU schools. Nevertheless, the AGBU university scholarship project and its school network constitute an important factor in the educational sphere of the Armenian Diaspora.

The author, Artoun Hamalian, director of the AGBU education sector explains that both these AGBU educational undertakings depend greatly on modern information technology and communications. This is particularly so for the challenges of coordinating, budgeting, addressing local circumstantial and subjective issues as well as following the day-to-day running and managing of the school affairs of this geographically broad network of AGBU schools.

Furthermore, the author sheds light on the Armenian Virtual College, an AGBU-financed project, which targets the Armenian Diaspora student population that does not attend Armenian schools.

Hamalian notes that modern communications technology has been of pivotal importance in realizing the Armenian Virtual College project which was launched in 2010.

ՄՓԻՌՔԱՀԱՅ ՀԱՂՈՐԴԱԿՑԱԿԱՆ
ԻՒՐՕՐԻՆԱԿ ՑԱՆՑ ՄԸ 1940-80ԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ.
ՄԻՄՈՆ ՄԻՄՈՆԵԱՆԻ
«ՍԵԻԱՆ» ՀՐԱՏԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ՏԱՆ
ՀԱՅԱԼԵԶՈՒ ԴԱՍԱԳԻՐՔԵՐԸ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՏԱԳԷՍԵԱՆ
adakessian@haigazian.edu.lb

ՄՈՒՏՔ

Որեւէ հաղորդակցութիւն կ'ենթադրէ երեք հիմնական նախադրեալ. ա) հաղորդակցութեան հումքը՝ նիւթը, եւ զայն փոխանակողները՝ բ) սկսնաւորող-յող-առաքողը եւ գ) ստացող-ընկալողը: Հաղորդակցութեան նպատակը, հասողութիւնը, տարածականութիւնը, ազդեցութիւնը, կշռոյթը եւ զարգացումը կարելոր չափով կախեալ են նիւթին շահեկանութենէն, անոր յառաջացուցած պահանջարկէն եւ կողմերուն շահագրգռութենէն:

Զեկոյցս կը վերաբերի 1930ականներու աւարտին Հալեպի մէջ սկիզբ առած, 1946ին Պէյրութ տեղափոխուած, 1950-60ականներուն իր վերելքը հաստատած, բայց 1975էն սկսեալ Լիբանանի պատերազմին հետեւանքով ծանրօրէն խաթարուած Միմոն Միմոնեանի հայալեզու դասագիրքերու շարքերուն: Դասագիրքերու հրատարակումը (եւ օգտագործումը իբրեւ այդպիսին) շարունակուեցաւ աւելի քան վաթսունամեակ մը, իր մահէն ետք եւս, եւ Ապրիլ 1995ին իր տպարանին փակումէն ետք ալ, երբ «Համազգային» Հայ Մշակութային եւ Կրթական Ընկերակցութիւնը հրատարակեց հայոց պատմութեան Ա. եւ Բ. տարիներու դասագիրքերը, իբրեւ միացեալ ձեռնարկ Լիբանանի Թեմի Ուսումնական Խորհուրդի եւ «Համազգային» Հայ Մշակութային եւ Կրթական Ընկերակցութեան: Զեկոյցիս մէջ դասագիրքերու այս շարքը հաղորդակցութեան նիւթը կը նկատեմ, զայն սկսնաւորողը՝ Միմոն Միմոնեան, իսկ ընկալողները՝ դպրոցներն ու աշակերտութիւնը:

ՄԵԹՈՏՈՒՆԻՔԻ ՀԱՐՑԵՐ

Յետ-եղեռնեան երեւոյթ չէ արեւմտահայ դասագիրքերու պարագան: Դասագիրքերու ցանց գոյութիւն ունէր Վենետիկէն ու Պոլիսէն: Պոլսոյ դասագիրքերը չունէին Միջին Արեւելքի, մանաւանդ Լիբանանի, հայկական դասագիրքի ծնունդին համար անհրաժեշտ թոյլատու պայմանները: Միջին Արեւելքի դասագիրքերն ալ չունէին պոլսահայ մտաւորական ներուժի աւագանը: Թերեւս, այդ պատճառով ալ, սկզբնական տասնամեակներուն պոլսահայ դասագիրքը՝ ըլլայ Ասլանեանի *Գիտութիւնը*¹ թէ Ասատուրներու *Թանգարանը*², լայն տարածում ունէին Միջին Արեւելքի հայկական դպրոցներուն մէջ, մինչեւ որ յառաջացան տեղական պայմաններուն առաւել պատշաճող դասագիրքերու շարքերը:

Ինչու՞ լուսարձակի տակ կ'առնենք Սիմոնեանի «Սեւան» Հրատարակչական Տան դասագիրքերու ցանցը եւ ոչ ուրիշը: Որովհետեւ, Սիմոնեանի իրագործումը իր ժամանակին համար անգերազանցելին է իբրեւ քանակ եւ որակ³: Կարելոր պատճառ է այն որ այս ցանցին վերաբերող բաւական հարուստ նիւթ ի պահ դրուած է Սիմոնեանի՝ ն իսկ կողմէ⁴: Ձեկոյցս գրեթէ ամբողջութեամբ հիմնուած է վերոյիշեալ նիւթերուն վրայ. յաւելեալ լուսաբանումներու համար խորհրդակցած եմ Սասուն Սիմոնեանին հետ⁵: Օգտագործած եմ կողմնակի աղբիւրներ եւս:

Ձեկոյցս կը բաժնուի հինգ մասի.-

Ա- Սիմոն Սիմոնեան անհատ-երեւոյթը, դասագիրքերու ցանցի յառաջացման համառօտ պատմութիւնը եւ «Սեւան» Հրատարակչական Տունը.

Բ- Հաղորդակցութեան նիւթը, անոր արժեւորումը եւ առնչեալ հարցեր.

Գ- Հաղորդակցութեան գործընթացը եւ առնչեալ հարցեր.

Դ- Հաղորդակցութիւնը ստացող կողմը եւ առնչեալ հարցեր.

Ե- Հարցադրումներ եւ եզրակացութիւն:

Ա. ՄԻՄՈՆԵԱՆ ԵՒ «ՄԵԻԱՆ» ՀՐԱՏԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ՏԱՆ
ԴԱՍԱԳԻՐՔԵՐՈՒ ՑԱՆՅԸ

Ա1. *Միմոն Միմոնեան Անհատ-Երեւոյթը*

Արձակագիր, հրապարակագիր, գրահրատարակիչ, դասագիրքերու հեղինակ, բանասէր, խմբագիր, դաստիարակ Միմոն Միմոնեան ծնած է Այնթապ, սասունցի հօրմէ, 24 Մարտ 1914ին: Ան 1921ին ընտանիքին հետ կը բռնագաղթուի Հալէպ, ուր 1921-30՝ իր նախակրթութիւնը կը ստանայ նախ գաղթակայանի՝ *քէմիի* լատինաց վարժարանը, ապա՝ 1926-27 կրթաշրջանէն՝ այնթապցիներու Կրթասիրաց Վարժարանը: 1930 Հոկտեմբերին կ'արձանագրուի Անթիլիասի՝ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան նորաբաց Դպրեվանքը, դառնալով անոր առաջին սաներէն: Դպրեվանքի կրթաշրջանը աւարտելէ ետք, 1935ին կը վերադառնայ Հալէպ, ուր 1935-46՝ ուսուցչութեամբ կը զբաղի տեղի Կիւլպէնկեան եւ Հայկազեան վարժարաններուն մէջ: Այդ շրջանին, բանասիրական ուսումնասիրութիւններով կ'աշխատակցի Զօպանեանի *Անահիտ*ին, Կաթողիկոսարանի *Հասկ* պաշտօնաթերթին, Հալէպահայ Ուսուցչական Միութեան հետ կը հիմնէ «Մեւան» տպարանն ու կը խմբագրէ Միութեան *Մեւան* պարբերագիրքի միակ երկու թիւերը: 1946ին կը փոխադրուի Պէյրութ՝ իբրեւ Գարեգին Ա. կաթողիկոս Յովսէփեանցիին գիտական աշխատակից, կը ստանձնէ *Հասկ* պաշտօնաթերթին խմբագրութիւնն ու նաեւ գործնապէս՝ *Հասկ Հայագիտական Տարեգիրք*ին խմբագրապետութիւնը՝ 1947էն 1955: Միաժամանակ ան կը դասաւանդէ Դպրեվանքին մէջ: 1951ին իր խմբագրութեամբ լոյսին կու գայ Գարեգին Ա. կաթողիկոսի *Յիշատակարանը Ձեռագրացը*: 1954ին կու տայ իր միակ այցելութիւնը Խորհրդային Հայաստան մասնակցելու Էջմիածնի Գէորգ Չ. կաթողիկոսի թաղման՝ Էջմիածնի մէջ:

1955ին Միմոնեան կը թողու Կաթողիկոսարանը: Նոյն տարին կը հիմնէ «Մեւան» Հրատարակչական Տունն ու նոյնանուն տպարանը⁶, պարբերաբար կը դասաւանդէ ՀԲԸՄ Դարուհի Յակոբեան եւ Յովակիմեան Մանուկեան երկրորդական վարժարաններուն մէջ: 1958ին կը հիմնէ *Սփիւռք* շաբաթա-

թերթը, որ իր գլխաւորութեամբ կը հրատարակուի մինչեւ 1974ի վերջը: Գրահրատարակչական իր եռուն գործունեութեան կողքին Սիմոնեան կը ծաւալէ նաեւ գրական-ստեղծագործական եւ բանասիրական լայն աշխատանք⁷: Սիմոնեան կը մահանայ 24 Մարտ 1986ին, Պէյրութ⁸:

Սիմոնեանի նպաստը շատ մեծ է լիբանահայ տպագրութեան, հրատարակչական ասպարէզին, լիբանահայ լրագրութեան, բանասիրութեան, արձակին եւ լիբանահայ մտայնութեան մէջ «երրորդ ուղի»ի յառաջացման: Դժուար է ըսել թէ պատմութիւնը Սիմոնեանի ո՞ր ոլորտի ներդրումը պիտի առաւել առանձնացնէ: Այս առումով հիմնական թեկնածու կրնայ ըլլալ իր հայալեզու դասագիրքերու գրահրատարակչական ճիգի առաջիններէն, բայց մանաւանդ ամէնէն երախատաւորն ըլլալու փաստը:

Սիմոնեան հանդիսացաւ թթխմորը «Սեւան» Հրատարակչական Տան հայալեզու դասագիրքերու ոգիին, ա՛ն յղացաւ ու մղում տուաւ ծրագրին, ոգի ի բռին պայքարեցաւ անոր իրականացման, եղաւ առաջին հեղինակն ու համահեղինակը այդ դասագիրքերէն առաջին շարքերուն, ապա յենեցաւ նաեւ Յարութիւն Այվազեանին (թուաբանութեան դասագիրք), Կարպիս Եսայեանին (թուաբանութեան դասագիրք), Պարոյր Խաչերեանին (գեղագրութեան դասագիրք), Բիւզանդ Կոճամանեանին (գծագրութեան դասագիրք), Յարութիւն Վրդ. Սուշեանին (աշխարհագրութեան դասագիրք), Սարգիս Պալեանին (քերականութեան դասագիրք), Երուանդ Պապայեանին (աշխարհագրութեան դասագիրք), Մեսրոպ Վրդ. Գրիգորեանին (կրօնի դասագիրք), Հրաչ Տասնապետեանին (գիտութեան դասագիրք), Արտաշէս Սարգիսեանին (թուաբանութեան դասագիրք), Օննիկ Սարգիսեանին (հայերէնի եւ աշխարհագրութեան դասագիրք), Սարգիս Փանոսեանին (երգի դասագիրք):

1955ին Սիմոնեան կը վերսկսի Հալէպի մէջ սկսնաւորած դասագիրքերու շարքին հրատարակման: Սեւան տպարանին ու հրատարակչական տան ընդհանուր բերքը դրսեւորուեցաւ հիմնականին մէջ 1955-1975 շրջանին, ապա նաեւ՝ Լիբանանի պատերազմի առաջին տարիներուն եւս, մինչեւ 1983⁹: Շուրջ

երեսուն տարիներու ընթացքին (1955-1983), ան հրատարակեց 190 հեղինակներու¹⁰ առնուազն 468 գիրք: Ասոնք կը կազմեն աւելի քան 16 առ հարիւրը՝ Լիբանանի մէջ 1955-1983 շրջանին լոյս տեսած շուրջ 2844 գիրքերուն¹¹:

Ա2. *Դասագիրքերու Յանցի Յառաջացման Համառոտ Պատմութիւն*

Յայտնի չէ առայժմ թէ ե՛րբ սկսած է Սիմոնեան հայերէն դասագիրքերու մատենաշարի երազը հիւսել: Յայտնի է սակայն, որ հայոց պատմութեան դասագիրքերու հրատարակման աշխատանքին ան լծուած էր արդէն 1939ի սկիզբին, բայց՝ դիմագրուած հրատարակչական դժուարութիւններ: Արդարեւ, գաղթահայ իրականութեան վերելքի շարժումին անխոնջ եւ կրքոտ փարելով, Հալէպի իր ուսուցչական տարիներուն ան յաջողած էր ժամանակ տրամադրել ու պատրաստել հայոց պատմութեան նախակրթարանի դասագիրքերու շարքին ձեռագիրը¹², սակայն նիւթականը կը պակսէր՝ զանոնք ամբողջապէս հրատարակելու: Խորքին մէջ, Հոկտեմբեր 1939ին արդէն հրատարակուած էր ու իբրեւ դասագիրք սկսած էր գործածուիլ հայոց պատմութեան դասագիրքին առջինէկը: Իր 24 Հոկտեմբեր 1939 թուակիրով, Դամասկոսի Մալիէ թաղամասի Ազգային Սահակեան Երկսեռ Վարժարանի տնօրէն Կարօ Սարրաֆեան կը գրէ Սիմոնեանին. «*Հաճոյքն ունեցայ ստանալու ընթացիկ ամսոյս 19 թուակիրդ՝ ինչպէս նաեւ 20 օրինակ Հայոց Պատմութեան դասագիրքերու ապսպրանքոց, որոնց փոխարժէքը եղած է 680 ս.դ.*»: Սակայն դասագրքային այս հատորին յաջորդող հրատարակութիւն չէ եղած հաւանաբար հրատարակման գումարի չգոյութեան պատճառով:

Հոս է որ օգնութեան կը հասնի Հալէպի առաքելական հայոց առաջնորդական փոխանորդ Դպրեվանքի իր դասընկեր Զարեհ Վրդ. Փայապեան: Ան ատենի լիբանահայ բարերար եւ ազգային գործիչ Մկրտիչ Մսրրլեանի հետ ունեցած խօսակցութեան մը թելադրանքով, իր 29 Մայիս 1941 թուակիրով վերջինիս կը տեղեկացնէ թէ ի պատասխան Մսրրլեանի՝ «*ազգօգուտ ձեռնարկի մը մեկենաս ըլլալու*»

փափաքին, անոր ուշադրության կը յանձնէ «երիտասարդ մտաւորական բարեկամ[ի]... տքնաջան աշխատանքի շնորհիւ գլուխ հանած... [եւ] շատ մեծ պակաս մը» լեցնող նախաձեռնութիւնը՝ հայերէն լեզուի եւ հայոց պատմութեան դասագիրքերու շարքը: Ու Ջարեհ վարդապետ կը հիմնաւորէ իր խօսքը. «... հայերէն լեզուի ու հայոց պատմութեան յարմար դասագիրքեր յաճախ ալ պակասած են, եւ այս պակասը զգալի դարձած է մանաւանդ այս օրերուն, երբ գիրք ներածելը բաւական դժուարացած է: Ազգը պահելու երկու ազդակները, հայերէն եւ հայոց պատմութիւն, այս կերպով ապահով հողի մը վրայ դրուած պիտի ըլլան»¹³: Ապա, ան կը մանրամասնէ Միմոնեանի նախաձեռնութիւնը, որ հայերէն լեզուի չորս (համապատասխանաբար 128, 128, 144 եւ 160 էջերէ բաղկացած) եւ հայոց պատմութեան չորս (համապատասխանաբար 112, 128, 144 եւ 144 էջերէ բաղկացած) դասագիրքերու երկու շարք է: Անոնց հրատարակութեան համար վարդապետը կը ներկայացնէ «մօտաւորապէս 500 ոսկի» ընդհանուր հաշիւ մը:

Ըստ էութեան, Մսրրլեան կը յատկացնէ գումարը եւ ընթացք կ'առնէ Միմոնեանի դասագիրքերու շարքը, որուն առաջին եօթ հատորներէն¹⁴ մէկական օրինակ Միմոնեան Մսրրլեանին ուղղած իր 12 Նոյեմբեր 1941 թուակիր նամակին կը կցէ¹⁵: Հետեւաբար, Միմոնեանի դասագիրքերու շարքը ծնունդ կ'առնէ Հալէպի մէջ, Մայիս-Նոյեմբեր 1941ին, 1939ին իր առջիննէկին ծննդոցէն ետք, հակառակ Բ. Համաշխարհայինին դժուարութիւններուն եւ թուղթի դժուարամատչելիութեան¹⁶:

Դասագիրքերու այս շարքը իր լրիւ ծաղկումին կը հասնի «Սեւան» Հրատարակչական Տան հիմնումէն ետք: Արդէն 1957 Մարտին, լոյսին եկած էին «հայերէնի, հայոց պատմութեան, կրօնի, թուաբանութեան, գիտութեան, աշխարհագրութեան, գծագրութեան եւ գեղագրութեան դասագիրքերու շարքերը...»¹⁷, որոնց վրայ շուտով պիտի աւելնային ուրիշներ՝ ընդհանուր թիւը հասցնելով 55ի:

Ըստ Ժիրայր Դանիէլեանի, ասոնք ունեցած են «շուրջ 150»¹⁸ տպագրութիւն: Հայոց պատմութեան դասագիրքերէն ոմանք

ունեցած են 12 տպագրութիւն, իսկ այլ դասագիրքեր՝ միայն մէկ տպագրութիւն: Գիրքերը տպուած են Հալէպի, Անթիլիասի, Պէյրութի եւ Երուսաղէմի մէջ: Յստակ թիւ մը չկայ անոնց տպաքանակին վերաբերեալ, բայց 8 Սեպտեմբեր 1941 թուակիրով, Մաքսուտ Մաքսուտեան Երուսաղէմէն կը յայտնէ Սիմոնեանին՝ *«Գիրքերդ լրացան եւ յանձնուեցան ըսածդ տեղը, 1500 օրինակ»*: Միւս կողմէն, իր «Մանրանկար Պետհրատը...» վերնագրեալ յօդուածին մէջ, «Սեւան» Հրատարակչական Տան գործունէութեան գնահատումը կատարելով, Եղիա Նաճարեան 1955ին կը խօսի դասագիրքերու արդէն *«նուագագոյնը 50000 ընդհանուր տպաքանակ»*ի մասին, այլ խօսքով իւրաքանչիւր դասագիրքի տպագրութեան տպաքանակ կը հաշուէ շուրջ 3000¹⁹: Սիմոն Սիմոնեանի զակին՝ Յովիկ Սիմոնեանի հետ մեր խօսակցութեան ատեն, վերջինս մատնանշեց իւրաքանչիւր տպագրութեան համար 4-5000 տպաքանակ: Այս տուեալները համադրելով կրնանք ենթադրել թէ դասագիրքերու ընդհանուր տպաքանակը կրնայ 200,000ը անցած ըլլալ:

Ըստ երեւոյթին, եթէ Սիմոնեան կրցած էր յառաջացնել այսպիսի հեղինակային թէ թեքնիք բազմամարդ աշխատուծ *«առանց որեւէ միութեան, կազմակերպութեան եւ կուսակցութեան կոնակ տալով, վստահած իր ձեռներէցութեան եւ հոգեկան սրբազան հուրին, առաջնորդուած՝ հայ գիրին ու գրականութեան հանդէպ ունեցած իր անհուն սէրէն եւ նուիրումէն»*, անդին նիւթապէս այս ձեռնարկը կքած էր զինք: Ահա թէ ինչու, 22 Մարտ 1957ին ՀԲԸՄ Ընդհանուր Տնօրէն Գրիգոր Կիրակոսեանին գրած իր նամակին մէջ, մատնանշելէ ետք թէ *«այս աշխատանքը, կազմակերպուած ու նախաձրագրուած այս հրատարակութիւններուն իրագործումը պարտքն էր ամենէն առաջ Հ.Բ.Ը.Միութեան, որպէս արտասահմանի մեր մեծագոյն կրթական կազմակերպութիւնը»*, իրեն յատուկ քննադատում մը կ'աւելցնէ. *«վերոյիշեալ աշխատանքին համար կա՛մ պէտք է պատժէք «Սեւան» Հրատարակչական Տունը, որ ձեր գործը ի կատար ածելու յանդգնութիւնն ունեցեր է, եւ կա՛մ պէտք է վարձատրէք զայն՝ այնքան ժամանակ, տաղտուկ եւ դրամագլուխ խնայել տուած ըլլալուն համար Հ.Բ.Ը. Միու-*

թեան»²⁰ եւ կ'առաջարկէ որ Կիրակոսեան «բարեացակամ» գտնուի «նաեւ մեր ձեռնարկին հանդէպ՝ յիսունական օրինակ ձեր հաշուոյն վերցնելով, ինչպէս սովոր էք ընելու այլ հրատակութեան հանդէպ»:

Բ. ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՆԻԻԹԸ, ԱՆՈՐ ԱՐԺԵԻՈՐՈՒՄԸ ԵՒ ԱՌՆՉԵԱԼ ՀԱՐՅԵՐ

Բ1. Ըստ Սիմոնեանի, դասագիրքերու մատենաշարը կը յառաջադրէր «սատարելու ... հայկական մշակոյթի ծաղկումին եւ տարածման, ինչպէս նաեւ ... կրթական հաստատութիւնները որակաւոր եւ մեթոտիկ, ժամանակի ոգիին եւ գիտութեան համապատասխան դասագիրքերով օժտելու»²¹: Ինք կը հաւաստէ նաեւ թէ այս «դասագիրքերը պատրաստուած են Լիբանանի, Սուրիոյ, Կիպրոսի, Եգիպտոսի, Իրաքի, Անդրյորդանանի եւ Հայեշխատանի կրթական ծրագիրներուն համադրութեամբ»: Այլ խօսքով, Սիմոնեան տեսիլքը ունէր դասագրքային նոյն ցանցով ջրդեղել վերոյիշեալ երկիրներուն հայկական դպրոցները, յառաջացնելով գաղութային իւրօրինակ ուստայն մը, որ ներդաշնակ մտայնութեան յառաջացման ալ պիտի սատարէր: Դեռ աւելին, ըստ *Մփիւռք Շարաթաթերթի* 9 Յուլիս 1960 թուակիրին մէջի ծանուցումին, «վերահրատարկութեան ընթացքին, իւրաքանչիւր դասագիրք հեղինակին կողմէ կ'ենթարկուի վերամշակման՝ ըստ պետական եւ ազգային նոր ծրագիրներու, ի նկատի ունենալով նաեւ դաստիարակներու եւ ձեռնհաս մասնագէտներու դիտողութիւններն ու թելադրութիւնները: ...Անոնք ենթակայ են տեւական կատարելագործման»:

Յիրաւի, ապսպրման նամակները ուղղակի եւ անուղղակիօրէն կը կատարեն դասագիրքերու այս նախաձեռնութեան գնահատումը: Այնտեղ կան գնահատանքի «ջերմ» խօսքեր՝ Սիմոնեանի «ազգասիրական եւ կրթասիրական» ոգիին, յաջողութեան մաղթանքներ՝ «ազգօգուտ» իր «բոլոր ձեռնարկներուն»: Նամակներէն մին կ'ըսէ. «Ձեր գալուստը քաղաքս՝ Յիսուսի երկրորդ գալուստին պէս սպասեցինք, բայց մինչեւ հիմա չեկաք...» թերեւս ակնարկելով Սիմոնեանի դասագիրքերուն շնորհիւ խաղացած փրկարար դերին: Նամակագիրներ կը գի-

տակցին Միմոնեանի նախաձեռնութեան ոչ-հեզասահ պայմաններուն՝ «կը զգամ ձեր դժուարութիւնները, կը գնահատեմ խորապէս ձեր ծառայութիւնները մեր մշակոյթին: Մեր պարտքն է օգնել ձեզի»:

Դժուար է սակայն տարբեր հայագաղութներուն յարմարող միօրինակ դասագիրքեր յառաջացնելը: Ահա թէ ինչու ումանց համար դասագիրքերուն մակարդակը կը նկատուի անմատչելի եւ կը վերադարձուին *Գիտութեան* դասագիրքերը, «որովհետեւ մեր վարժարանի Նախ. Զ. դասարանի աշակերտութեան համար անմատչելի է»: Կան նաեւ տպագրական որակի գանգատներ. օրինակ, Յարութին Ծ. Վրդ. Մուշեան, իր ապսպրանքները կատարելէ ետք, կը գանգատի որ «շատ մը գիրքեր կա՛մ պակաս պրակով եւ կա՛մ ալ ծուռ կազմուած կը դրկուին: Երբեմն ձերմակ էջով գիրքեր ալ կ'ըլլան ծրարներու մէջ»: Քիչ են սակայն նման գանգատները:

Մկրտիչ Պարսամեան, 9 Սեպտեմբեր 1953 թուակիր նամակով կ'ընէ պատմականը Փարիզի մէջ հայերէնի ասանդման. «Հայոց Պատմութեան դասերը մեր շրջանին մէջ պատահականութեան ձգուած է դժբախտաբար: Հայերէնի դասերը կը տրուին շաբաթը մէկ օր, Հինգշաբթի օրերը, երբեմն ալ Կիրակի օրերը: Եւ այդ դասերուն ընթացքին է, որ ուսուցիչ կամ ուսուցչուհի, կը փորձեն պատմութեան դասեր տալ, կամ պատմութեան պատմական դրուագներ պատմել: Ասկէ առաջ կը գործածուէին Լ[եւոն]. Աճեմեանի²² կողմէ պատրաստուածները, տարրականներուն համար՝ Ն[շան] Տեստէկիլի²³ պատրաստածը: Ումանք կը գործածէին Կ. [1 անընթ. բառ] եւ կամ Գ[էորգ] Մեսրոպի²⁴ պատրաստածները: Բացի Լ. Աճեմեանին հատորները եւ ձերիները, միւսները կանոնաւոր դասընթացքներու համար նպատակայարմար չէին», հուսկ՝ կը խոստանայ յանձնարարել Միմոնեանի պատմութեան դասագիրքերը²⁵: Այլ խօսքով, Միմոնեանի պատմութեան դասագիրքերը համակարգուած ծրագրի, կանոնաւոր դասընթացքներու համար պատրաստուած կը ճանչցուին: Նարեկ Քինյ. Վարդանեան կը գրէ. «[Վալանսի] մեր միօրեայ դպրոցի բացումը ամսոյս 16ին [է], միայն Եջ. օրերը կրնանք

աշակերտությունը ի մի հաւաքել եւ Մեսրոպեան մեր ոսկեղնիկ Ա.Բ.Գ.ը սորվեցնելու ճիգը թափել: Ճիշդ է որ Միջին Արեւելքի դպրոցներու արդիւնքը չենք ակնկալել, բայց զարմանալիօրէն կը սպասենք շատ արդիւնքի...»: Հալէպի Հայ Աւետ. Բեթել Բարձրագոյն Վարժարանի տնօրէն Վերապատուելի Լուիֆի Հայտօսթեան, կը գրէ թէ՛ «շատ մը դպրոցներու կարգին» իրենք ալ սկսած են գործածել Ջ. կարգերու հայոց պատմութեան դասագիրքը: Բայց ինք այդ կալուածին հեղինակաւորը չըլլալով կարծիք չի յայտնէր «գրքի պատրաստութեան շուրջ», սակայն կ'աւելցնէ՝ «դասատուներու կողմէն լուրջ դիտողութիւններ չեմ լսած ատոր մասին... անշուշտ իր առաւելութիւնները ունի, մանաւանդ լաւ ընդունելութիւն գտած դասագրքերու հեղինակին վերջին գործն ըլլալով լաւ կողմեր ունենալու է»:

Իր աշակերտներէն մին՝ Քամիշլիի մօտ Զուխա²⁶ գիւղէն, 23 Յունուար 1942 թուակիր նամակով «մեծ գոհունակութիւն» եւ «շատ ուրախութիւն» կը յայտնէ իմանալով «երկար ատենէ սպասուած հայերէն» դասագիրքերու ծնունդը, որ «կը լրացնէ այն մեծ պակասը զոր վերջին տարիներուն զգալի դարձած է հայ վարժարաններուն մէջ»: Ան զայն կը նկատէ «նուիրական ձեռնարկ»: Յաճախ, այս գիրքերուն շնորհիւ է որ աշակերտները «առանց գիրքի» չեն մնար: Այլ նամակագիր մը կը հաւաստէ. «Ձեր բոլոր հրատարակութիւնները ի պատուի են մեր քով»: Մուշեան վարդապետ Սիմոնեանը «անընկճելի պարհսպը» կը նկատէ դպրոցական հաստատութեան:

Երուսաղէմի Սրբոց Թարգմանչաց Վարժարանի տեսուչ Կիւրեղ Եպս. Գաբիկեան, իր 25 Յունիս 1983 թուակիրին մէջ Սիմոնեանը կը նկատէ. «Մշակ ... արժանի ձեր վարձքին», եւ կ'ափսոսայ որ անոր յոբելեանի տօնակատարութիւնը²⁷ «չ'ըլլար աւելի լայն բլանի վրայ, համազօղութային, աւելի ճիշտ ըլլար ըսել համասփիւռքային տարողութեամբ»: Իսկ այլ նամակով մը, մտահոգուելով Սիմոնեանի առողջութեան, ան կը գրէ. «Պէտք ունինք ընտիր Հայերու, մտաւորականներու: Դուք մին էք անոնցմէ»: Պարզ է, որ այս «եղբայրական ջերմանքի սիրոյ, յարգանքի եւ շատ խոր գնահատանքի զգացումներ»ը արդիւնքն

էին Միմոնեանի մանաւանդ՝ դասագիրքերու վաստակին: Զաւէն Եպս. Չինչինեան, իր 1 Մայիս 1985 թուակիրով, ակնարկելով Միմոնեանին, կը գրէ. «սասունցիներն ու մշեցիները հայկական կեանքին աղն են»:

Դասագիրքերու յաջողակութիւնը 1942էն կը սկսի գրգռել շուկայական ախորժակներ. ոմանք կը բանակցին անոնց անջատ հրատարակութեան իրաւունքի ձեռքբերման համար:

Բ2. Դասագիրքերու Օգտագործումը Իբրեւ Դասագիրք Եւ Այլապէս

Դասագիրքերու խնդրով յառաջացած հաղորդակցութիւնը երբեմն դուրս կ'ելլէր իր 'դասագրքային' սահմաններէն: Երբեմն այս դասագիրքերը կ'ուզուէին «մատենադարանս ճոխացնելու մտադրութեամբ»: Երբեմն դասագիրքերու կողքին կը վաճարուէին նաեւ հրատարակչատան այլ գիրքեր, ինչպէս օրինակ՝ Օրմանեանի *Ազգապատումը*, երբեմն նաեւ՝ ամանորեայ եւ գատկուան շնորհաւորական բացիկներ կ'ապսպրուէին: Երբեմն կը վերադարձուին դասագիրքեր, *Սփիւռքի թիւ մը*, կ'ապսպրուին գիրքեր որոնք «Սեւան» Հրատարակչական Տան արտադրութիւնը չեն, յաճախ՝ «Հայաստան տպագրուած ... այբբենարան», Մեսրոպ Մաշտոցի եւ այլոց նկարներ: Եւ անշուշտ կան նաեւ զանգատներ: Օրինակ, 6 Հոկտ. 1961 թուակիրով, Մուշեան վարդապետ կը զանգատի որ «աւելի քան երկու տարի է որ Մայիսսեանի բառարանէն ինծի համար օրինակ մը ուզած եմ եւ տակաւին չեմ ստացած»: Երբեմն կ'առաքուին նաեւ այլոց դասագիրքերէն, ինչպէս՝ հալէպահայ Գ. Չամիչի²⁸ ֆրանսերէնի գիրքերէն՝ *Méthode I Livre*էն եւ *Méthode II Livre*էն:

Գ. ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՅԸ ԵՒ ԱՌՆՉԵԱԼ ՀԱՐՑԵՐ

Գ1. Դասագիրքի Մասին Իմացում

Միմոնեան ջանացած է ըստ կարելոյն օգտագործել ատենի հաղորդակցման գրեթէ բոլոր միջոցները՝ սատարելու համար իր դասագիրքերու տարածման: Ան օգտագործած է **մամուլը**

ծանուցումներ հրատարակելով ատենի մամուլին մեջ, ինչպես՝ *Ազդակի, Այգի, Արարատի, Ջարթօնքի, Նայիրիի* եւ *Սփիւռքի*:

Երբեմն դիմած է **հեռագիրին** աջակցութեան: Երբեմն դժուար գործածելի եղած է **հեռաձայնը**:

Այլ կարելուք միջոց եղած է **նամակագրութիւնը**, զոր Սիմոնեան օգտագործած է առատօրէն, 1939-1986 շրջանին: Նամակները ունին տարբեր բովանդակութիւն: Երբեմն անոնք ծանրաբեռնուած են դասագիրքերու նմուշներով՝ առ ի քննութիւն, երբեմն միայն դասագիրքերուն մասին եղած ծանուցումը յղուած է դպրոցներու տնօրէնութեանց, կամ գրատուններուն: Երբեմն նամակագիրը մասնակիօրէն տեղեակ է հրատարակչատան դասագիրքերուն, ուստի կը փափաքի ունենալ ամբողջական ցանկը, կամ առանց իսկ քննութեան՝ օրինակներ կ'ուզէ: Կայ եւ հակառակը, թէ՛ եթէ ապսպրանքը այն չէ ինչ ապսպրողը կը կարծէր, ապա պէտք է ջնջել ապսպրանքը, մանաւանդ երբ ապսպրողը «*Ճշգրիտ գաղափար մը չունի*» իր ապսպրանքին մանրամասնութենէն²⁹: Երբեմն նամակով կը հարցապնդուի տակաւին անտիպ այս կամ այն դասագիրքի մասին. «*Լոյս տեսա՞՞ծ են, պիտի տեսնե՞ն, թէ՛ նման ծրագիր մը մշակած չէք երբեք*»՝ պատասխանը «*հեռագրաւ*» ակնկալելով:

Կարգ մը նամակներ **միջնորդաւորուած** են. Սուտանի նամակը օրինակ, յղուած է Եգիպտոսէն: Կամ բարեկամ մը կ'առաջարկէ որ Սիմոնեան դասագիրք կամ նմուշ դրկէ նորաբաց վարժարանի մը, կամ կիրակնօրեայ դպրոցի մը:

Հաղորդակցութեան այլ միջոց ծառայած է **անձամբ**, կամ ներկայացուցիչի միջոցով ներկայութիւնը (կամ յանձնումը նամակին). կան պարագաներ երբ ենթակաները գտնուելով Պէրուի, հանդիպում ունեցած են Սիմոնեանի հետ, եւ կամ՝ Սիմոնեան կամ հրատարակչատան ներկայացուցիչը ներկայացած եւ կատարած է հաղորդումը³⁰:

Բ2. Դասագիրքի Առաքման Կերպեր Եւ Հարցեր

Դասագիրքերու առաքումը ունէր զանազան տարբերակներ՝ ըստ ժամանակի, նիւթական միջոցներու, աշխարհագրական պայմաններու եւ պատուիրատուի փափաքին:

Երբեմն դասագիրքերը դրկուած են **ձեռամբ**՝ մելգոնեանցի սաներու, թէ սաղիմացի կրօնաւորներու միջոցով: Երբեմն փոխադրողը եղած է հարազատը՝ մօրաքրոջ տղայ, զաւակ, կամ տիկին:

Երբեմն դասագիրքերը դրկուած են **նամակատան միջոցով**՝ «*բոստին նետէ*», ընդհանրապէս՝ «*սպահովագրեալ թղթատարով*», կամ՝ «*յանձնարարեալ ծրարով*»: Յաճախ՝ ինքնաշարժով, ցամաքի ճամբով, փոխադրամիջոցներու ընկերութեան միջոցով: Իսկ երբեմն պահանջուած է որ գիրքերը դրկուին «*օղի ճամբով*», «*օղանաւով, անմիջապէս*», «*անմիջապէս... նկատելով, որ դպրոցը սկսած է եւ աշակերտները դասագիրք չունին*», «*անյետաձգելիօրէն պէտք ունինք*»: Ու երբեմն, օղի ճամբով կատարուած առաքումին գումարը կը զեղչուի Միմոնեանէն. 28 Հոկտ. 1968 թուակիրով, Նիւ Եորքի փոխառաջնորդ Վազգէն Եպս. Գըպրըսլեան, Միմիոնեանին կը դրկէ 20 տոլար եւ 88 սենթ՝ փոխան 37 տոլարի, նկատի առնելով որ 16 տոլար 12 սենթ զեղչուած է իբրեւ օղանաւով առաքման ծախք: Ու ան կը բացատրէ՝ «*անշուշտ ես չէի խնդրած որ գիրքերը օղանաւով դրկուին. ես պարզապէս ըսած էի որ շուտով դրկուին, այսինքն խանութի մէջ չձգձգուին... եթէ վերը յիշուած 16 տոլարն ալ վճարուի, գիրքերու գինէն աւելի վճարուած կ'ըլլայ առաքման համար*»: Ուրիշներ կը փափաքին որ կապոցները դրկուին «*ծովու ճամբով*»:

Սակայն մերթընդմերթ փոխադրամիջոցները կը դիմագրաւեն դժուարութիւններ՝ «*գիրքերը լաւ ծրարուած չըլլալուն, ծրարներ բոլորովին քայքայուած վիճակի մէջ եւ թրջուած*» կը հասնին: Կամ՝ դիւրին չ'ըլլար ստանձնումը օղի ճամբով առաքուածներուն՝ «*բաւական չարչարանքով եւ վերջապէս այսօր, բաւական օրեր յետոյ, ստացանք ձեր դրկած գիրքերը El-Alի միջոցով*»³¹: Երբեմն ուշացումներ կը պատահին փոխադրողին անփութութեան, կամ պատուէրն ստացողին փոխանցման ուշացման հետեւանքով: Առաքման հետաքրքրական պարագայ մը կը բացայայտէ Դեկտ. 1964 թուակիրը, որով Արժանթինի Խրիմեան Կրթ. Հաստատութեան Տնօրէնը կը զգուշացնէ. «... ձեր վարչութիւնը փոխանակ

դպրոցի հասցեին ուղարկելու իմ բնակարանիս հասցեով ուղարկած էր [գիրքերը]: ...Երբ անձնական հասցեով կ'ուղարկուի կրնայ մաքսատուն երթալ, ուրկէ հանել գրեթէ անհնար է», ու ապագայ սխալի մը պարագային նամակագիրը կը մերժէ պատասխանատուութիւն ստանձնել³²: Միշտ չեն սակայն ուշացման գանգատները, մանաւանդ որ պատուիրատուներ գոհ են եւ կը թելադրեն «նոյն միջոցով եւ նոյն հասցեով», «նախկին ձեւով դրկել» դասագիրքերը:

Երբեմն առաքման միջոցը կը ձգուի Սիմոնեանի վրայ, «պիտի խնդրենք որ ձեւը գտնէք եւ մեզ դրկէք կարելի փութով»: Բայց առաքման «փութացումը», սպասման «սկնդէտ»ութիւնը որոշ ճնշում կը դնեն Սիմոնեանի վրայ, երբ կը հաւաստուի որ ուշացման պարագային «տղաքը կը մնան առանց դասի», կամ նոյնիսկ կ'ազդարարուի պատուէրը չեղեալ նկատել:

Յատկանշական է Երուսաղէմի պարագան. 1967ի պատերազմին, երբ 3 ամիս «բոլոր կապերը խզուած են պատրիարքարանին հետ»: Իսկ այնուհետեւ, յաճախ Կիպրոսի վրայով, միջնորդաւորուած կը դրկուին դասագիրքերը՝ երբ կողմերէն մէկուն ծանօթը յանձն կ'առնէ Պէյրութէն Կիպրոս առաքուած ապսպրանքը իր կարգին առաքել Երուսաղէմ: Երբեմն, ապսպրողը գիտակցելով փոխադրութեան դժուարութեանց՝ կը թելադրէ դասագիրքերուն մաս առ մաս առաքումը, նախապատուութեան թելադրութեամբ:

Դ. ՀԱՂՈՐԴԱԿՅՈՒԹԻՒՆԸ ՍՏԱՅՈՂ ԿՈՂՄԸ ԵՒ ԱՌՆՉԵԱԼ ՀԱՐՑԵՐ

Դ1. Դասագիրքերու Տարածման Ծիր³³

Դասագիրքերու ցրումը կ'ունենայ լայն ծիր.-

Տրանսա, 1953էն՝ Փարիզ, Լիպրերի Ս. Պարսամեան, Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարան, Մերի Սամուէլ Մուրատեան Վարժարան եւ Վալանս՝ Ռոն-Ալփ:

Կիպրոս, 1941էն՝ Նիկոսիոյ Հայոց Վարժարան, 1960էն Մելգոնեան Կրթ. Հաստատութիւն, Լարնաքայի Հայ վարժարան:

Յունաստան, 1961էն՝ ՀԲԸՄ Յունաստանի Կեդր. Մասնաժողով:

Սուրիա, 1939-ին՝ Դամասկոս, Սալիհի Ազգ. Սահակեան Երկս. Վարժարան, Ազգ. Ս. Թարգմանչաց Դպրոց, Պապ Թումայի Նագովրեցի Հայ Աւետ. եւ Զուարեան վարժարաններ, Լուսֆիկ Եիրիքեան Գրատուն³⁴, 1941-ին՝ Քամիշլի, Քամիշլիի Հայ Ազգային Երկսեռ Վարժարան, Զուխա գիւղ, 1951-ին Հալէպ, Հայ Աւետ. Բեթէլ Բարձրագոյն Վարժարան:

Լիբանան, 1957-ին՝ Զահլէ, Հայ Աւետ. եւ Ազգ. Պալըզճեան վարժարաններ, 1962-ին՝ Թրիփոլի, Նուպարեան եւ Խրիմեան Ազգային Երկսեռ վարժարաններ, Պէյրութ՝ Ազգ. Մարտիկեան, Սուրէն Խանամիրեան, Աքսոր Գասարճեան, Արամեան, Սահակ Մետրոպեան վարժարաններ, ՀԲԸՄ Նագարեան Վարժարան, նաեւ գրատուներ:

Իրաք, 1959-ին՝ Պաղտատ, 1961-ին՝ Պասրա, 1968-ին՝ Մուսուլ, Մուսուլի Հայ Ազգային Երկսեռ Վարժարան:

Յորդանան, 1956-ին՝ Ամմանի Հեթումեան Ազգ. Վարժարան եւ Ամմանի Հայոց Հոգեւոր Հովուութիւն:

Երուսաղէմ, 1964-ին՝ Երուսաղէմի Ս. Թարգմանչաց Երկրորդ. Վարժարան:

Սուտան, 1956-ին՝ Հայ Ազգային Վարժարան:

Եգիպտոս, 1963-ին՝ Աղէքսանդրիա, 1966-ին՝ Պուլաք-Գահիրէի Գալուստեան Ազգ. Վարժարան, 1963-ին՝ Հելիոպոլսոյ Նուպարեան Ազգային Վարժարան:

Հնդկաստան, 1959-ին՝ Կալկաթա:

Խորհրդային Հայաստան, 1963-ին՝ Էջմիածին:

Մ. Նահանգներ, 1956-ին՝ Տիթթոյթ-Միշիկըն, Ս. Սարգիս Եկեղեցոյ Երիտասարդաց Միութեան Կրթական Յանձնախումբի Կիրակնօրեայ Դպրոց, 1968-ին՝ Նիւ Եորք, Առաջնորդարանի Շաբաթօրեայ Հայ Դպրոց, 1970-ին՝ Ուոթըրթաուն, Սուրբ Ստեփանոս Շաբաթօրեայ Հայ Դպրոց, 1971-ին՝ Քալիֆորնիա, Մետրոպեան Նախակրթարան եւ Երկրորդական Վարժարան, 1972-ին՝ Նիւ Ճրքի, Նարեկ Շաբաթօրեայ Հայ Վարժարան:

Քանադա, 1959-ին՝ Օնթարիօ, 1974-ին՝ Քեպլէքի Ս. Յակոբ Եկեղեցիի Կրթական Գործադիր Մարմին:

Արժանթին, 1961-ին՝ Խրիմեան Կրթ. Հաստատութիւն, 1972-ին՝ Պ. Այրէսի Պաղչէճեան Ամբողջօրեայ Վարժարան:

**Պրագիլ, 1966էն՝ Սան Փալօ:
Աւստրալիա, 1967էն՝ Մելպուրն³⁵:**

Երկիր	Թուական	Քանակ
Արժանթին	1961	1760
Աւստրալիա	1967	80
Եգիպտոս	1963	560
Եթովպիա	1961	2505
Երուսաղէմ	1964	2424
Իրաք	1959	2116
Լիբանան	1957	548
ԻՍ. Հայաստան	1963	10
Կիպրոս	1941	250
Հնդկաստան	1959	150
Մ. Նահանգներ	1956	1495
Յորդանան	1956	270
Յունաստան	1961	431
Սուտան	1956	115
Սուրիա	1939	1287
Քանադա	1959	47
Ֆրանսա	1953	375

Դասագիրքերու առաքման երկիրներ, քանակ եւ թուական

Դ2. Առաքման Նիւթ Եւ Քանակ

Առաքուած գիրքերուն քանակը գրեթէ անկարելի է հաշուել, պարզապէս որովհետեւ ապսպրանքները կը կատարուին դասագիրքերու շարքին հիմամբ: Օրինակ, Լուիֆիկ Եիրիքեան իր 21-10-1942 թուակիրով կ'ապսպրէ 50ական օրինակ եւս հայոց պատմութեան դասագիրքերէն, կամ՝ «*ձեր հրատարակած բոլոր դասագիրքերէն 20ական օրինակ դրկեցէք ...*»: Անհաշուելիութեան այլ պատճառ է այն որ ի ձեռի չունինք եւ չեն պահպանուած ապսպրանքի բոլոր փաստաթուղթերը, ոչ ալ ակնկալելի է անոնց ամբողջութեան գոյութիւնը³⁶: Այդուհանդերձ, նախնական թերի տուեալ մը տալու իսկ գնով, ահա կարգ մը թիւեր³⁷:-

Արժանթին. 690 *Արագած*, 680 *Հ. Պատմութիւն*, 35 *Քերականութիւն*, 205 *Կրօն*, 60 *Թուարանութիւն*, 80 *Գիտութիւն*, 10

Հայաստանի Աշխարհագրություն: Յատկանշական է որ Պուենոս Այրես առաքուած գիրքերուն գումարը 1966ին կը հասնի 830 տոլարի, 1967ին՝ 267 տոլարի, 1968ին՝ 341 տոլարի, 1969ին՝ 958 տոլարի եւ 1970ին՝ 690 տոլարի, ընդհանուրը առնուազն 3086 տոլար:

Աւստրալիա. 40 Հ. Պատմութիւն, 40 Արագած:

Մ. Նահանգներ. 494 Հայոց Պատմութիւն, 1000 Արագած, 1 Կրօն:

Քանադա. 41 Արագած, 6 Հ. Պատմութիւն:

Ֆրանսա, Փարիզ եւ Վալանս. 175 Արագած, 50 Այբբենարան, 50 Կրօն, 100 Հ. Պատմութիւն:

Յունաստան. 90 Թուարանութիւն, 10 Արագած, 220 Հ. Պատմութիւն, 26 Կրօն, 85 Քերականութիւն:

Կիպրոս. 215 Հ. Պատմութիւն, 22 Թուարանութիւն, 3 Արագած, 2 Կրօն, 1 Գիտութիւն, 8 Գեղագրութեան Տետրակ:

Եթովպիա. 235 Կրօն, 370 Արագած, 195 Թուարանութիւն, 400 Գեղագրութեան Տետրակ, 500 Գծագրութեան Տետրակ, 50 Քերականութիւն, 175 Գիտութեան, 280 Հ. Պատմութիւն, 300 Աշխարհագրութիւն:

Սուրիա. 750 Հ. Պատմութիւն, 521 Արագած, 20 Թուարանութիւն, 22 Գիտութիւն, 15 Կրօն, 107 Գծագրութեան Տետրակ, 102 Գեղագրութեան Տետրակ:

Եգիպտոս. 500 Գեղագրութեան Տետրակ, 40 Կրօն, 10 Գիտութիւն, 10 Հ. Պատմութիւն:

Երուսաղէմ. 195 Քերականութիւն, 225 Կրօն, 421 Արագած, 301 Հ. Պատմութիւն, 300 Աշխարհագրութիւն, 342 Թուարանութիւն, 145 Իրագիտութիւն, 95 Գիտութիւն, 300 Գեղագրութեան Տետրակ, 100 Գծագրութեան տետրակ:

Լիբանան. Չահլէ 106 Հ. Պատմութիւն, 35 Գիտութիւն, 155 Արագած, 40 Աշխարհագրութիւն, 107 Թուարանութիւն, 105 Կրօն:

Իրաք. 1048 Արագած, 613 Կրօն, 84 Հ. Պատմութիւն, 335 Այբբենարան, 36 Քերականութիւն:

Յորդանան. 70 *Արագած, 20 Գիտություն, 70 Հ. Պատմություն,*
65 *Կրօն, 10 Թուարանություն, 10 Քերականություն, 25*
Այբբենարան:

Սուտան. 25 *Կրօն, 25 Այբբենարան (ծաղիկ դասարան), 65*
Գծագրություն:

Հնդկաստան. 30 *Արագած, 120 Ատլաս:*

Էջմիածին` *Կրօն 10:*

Դ3. *Առաքման Ժամանակ Եւ Տեւոդոսիւն*

Ընդհանուր շտապանք մը նկատելի է ապսպրանքներուն ստացման առումով: Ընդհանրապէս ապսպրանքը կը դրուէր «*դպրոցներու վերաբացում*»ի օրերուն, երբեմն՝ տարեփակի շրջանին, եւ Օգոստոսին՝ «*յառաջիկայ վերամուտին համար*»³⁸, կամ՝ մինչեւ վերամուտ «*պատրաստ ... ունենալ*»ու համար: Նամակագիրներ կը թելադրեն՝ «*անմիջապէս, նոյնիսկ վաղը*» առաքել, «*առանց ուշացնելու*», «*որքան կարելի է արագ ճամբայ ..հանէք*», «*անյապաղ*», «*կարելի արագութեամբ*», «*ընդ փոյթ*», «*անհամբեր կը սպասենք*», «*առաջին պատեհութեամբ*», «*որքան շուտ... այնքան լաւ, որովհետեւ պահանջք կայ*», «*որքան կարելի է շուտ... որովհետեւ դպրոցները գիրքերը կը սպասեն*», «*աշակերտաց գիրքեր պակսեցան: Անմիջականօրէն պէտք ունինք գիրքերուն*»³⁹: Կամ անոնց առաքումը կատարուի «*մինչեւ 20 օր...- մանաւանդ որ- ...վարժարանը կը վերաբացուի 1 Սեպտեմբերին*», «*խնդրեմ աճապարեցէք մեր առուծախը կը սկսի Օգոստոս 10ին, գիտէք որ այստեղ դպրոցները կը բացուին Օգոստոսի վերջերուն*», կամ՝ «*ամէնաուշը մինչեւ յառաջիկայ Փետրուարի վերջը*»: Երբեմն նոյնիսկ նմուշները կը փափաքին որ շուտ դրկուին:

Իսկ առաքումը կը կատարուէր անմիջապէս. «*Վաղը՝ 3-10-55, դրկել*» մակագրած է Սիմոնեան ստացուած նամակներէն մէկուն: Ուրիշի մը վրան գրած է՝ «*փութով*»: Այլ պատասխան նամակով մը ան կը վստահեցնէ թէ, դասագիրքերը դրկուած են «*անմիջապէս*»: Երբեմն, սակայն, Սիմոնեան նամակին վրայ ձեռագրած է «*չկայ*» դասագիրքը սպառած ըլլալուն:

MAISON D'EDITION
SEVAN
 Reg. Com. 6549
 B. P. 2669
 BETHROUTH
 T61. 37433

ՍԵՎԱՆ
 ՀՐԱՏԱՐԱԿԶԱԿԱՆ ՏՈՒՆ
 Պ Է Ղ Բ Ո Ւ Բ
 Հծա. 37433
 Փաստաթիվ՝ 2669

محل النشر
سيفان
 س.ت.ب. ٦٥٤٩ - ص.ب. ٢٦٦٩
 شارع غلفول - بيروت
 تلفون ٣٧٤٣٣

ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ

№ 159

Ժամանակակից հայաստանի Պետրոս, 25-11-1977

Պատկերացում արժանիքներ	Գրքի էջերի քանակ	Ընդհ. գին	Պատկերացում արժանիքներ	Գրքի էջերի քանակ	Ընդհ. գին
Կրթի գիրք 11. Տարի	150		Արագած Ա. Տարի	200	
Կրթի գիրք Բ. »	200		Արագած Բ. »	200	
Կրթի գիրք Գ. »	250		Արագած Գ. »	250	
Կրթի գիրք Դ. »	275		Արագած Դ. »	300	
Կրթի գիրք Ե. »	300		Արագած Ե. »	350	
Կրթի գիրք Զ. »	400		Արագած Զ. »	400	
Գիտություններ Ա. Տարի	150		Թիսերու Ա. Գիրքս	300	
Գիտություններ Բ. »	200		Թիսերու Բ. Գիրքս	400	
Գիտություններ Գ. »	225		Լճոց. Պատմություն Ա. Տարի		
Գիտություններ Դ. »	250		Լճոց. Պատմություն Բ. »		
Գիտություններ Ե. »	300		Լճոց. Պատմություն Գ. »		
Գիտություններ Զ. »	400				
Թուարանություններ 11. Տարի	200		Գծագրություն ծաղիկ	50	
Թուարանություններ Բ. »	225		Գծագրություն 11. Տարի	50	
Թուարանություններ Գ. »	250		Գծագրություն Բ. »	50	
Թուարանություններ Դ. »	350		Գծագրություն Գ. »	50	
Թուարանություններ Ե. »			Գծագրություն Դ. »	100	
Թուարանություններ Զ. »	800		Գծագրություն Ե. »	100	
			Գծագրություն Զ. »	100	
Աշխարհագրություններ Ա. Տարի	150		Գեղարվեստներ Ա. Տարի	50	
Աշխարհագրություններ Բ. »	175		» Բ. »	50	10 000
Աշխարհագրություններ Գ. »			» Գ. »	50	20 000
Աշխարհագրություններ Դ. »			» Դ. »	50	30 000
Աշխարհագրություններ Ե. »			» Ե. »	50	40 000
Աշխարհագրություններ Զ. »			» Զ. »	50	50 000
Հայոց Պատմ. Տարր. Ա. Տարի	200				
Հայոց Պատմ. Տարր. Բ. »	200				
Հայոց Պատմ. Տարր. Գ. »	225				
» » Հին Երջան Ա. »	250				
» » Միջին » Բ. »	300				
» » Նոր » Գ. »	400				

ՁԱՆԱԶԱՆ ԳԻՐԲԵՐ

Ստացայ վերադրեալ գիրքերը, որոնց փոխարժեքը
Քանոնավար զուտ ոսկի պարտիտ վճարեւ:
 1/100

«Սեւան» Հրատարակչական Տան դասագիրքերու ցանկը, որմէ կը պակսին մի քանին եւ ծրագրային մնացած են մի քանի այլ դասագիրքեր, ինչպէս Ընդհանուր Պատմութիւնը

Երբեմն նամակագիրը մտահոգություն կը յայտնէ շուրջ երկամսեայ յապաղումին համար. *«անձկանօք կը սպասենք դասագիրքերու առաքումին: ...Ցարդ ոչինչ ստացած ենք: Կարճատենէ դպրոցը պիտի վերաբանանք եւ մենք մտահոգուած ենք գիրքերուն համար: Մասնաւորաբար Մանկապարտէզի 'Այբբենարանին' համար...»*, «բարի եղէք պէտք եղածը կարգադրել եւ սոյն դասագիրքերը մեզի հասցնել օր առաջ վասնզի շատ ուշացաւ», կամ՝ *«խնդրած էինք որ ջանաք զանոնք մեզի հասցնել մինչեւ Փետրուարի վերջը»*, մանաւանդ որ *«դպրոցը սկսած է իր աշխատանքներուն եւ անհրաժեշտ եղող գիրքերը կը պակսին»*:

Կան եւ դրական արարտներ. նամակագիրներ կը նշեն թէ՛ *«ուշ բայց անուշ»*, կամ՝ *«մի քիչ ուշ, սակայն ապահովապէս»*, կամ՝ *«ճիշդ օրին ստացայ ձեր ղրկած գիրքերը...»*, *«ճիշդ ժամանակին ստացայ ապսպրուած գիրքերու ծրարները, ճշդութեամբ...»* եւ շնորհակալութիւն կը յայտնեն *«փութաջանութեան»* համար:

Միջին հաշուով, մինչեւ մէկուկէսէն երկու ամիս, հազուադէպօրէն՝ աւելի, յաճախ ալ՝ նուազ ժամանակ կ'առնէ նամակի առաքումէն մինչեւ ապսպրանքին ստացումը: Կարգ մը նամակներ երկու-երեք շաբաթէն կը հասնին, երբեմն նոյնիսկ՝ շաբաթէ մը: Ուշագրաւ է որ Հելիոպոլսոյ Նուպարեան Ազգային Վարժարանի 9 Օգոստոս 1966 թուակիրին Միմոնեան կը պատասխանէ վեց օր ետք, իսկ Երուսաղէմէն միջնորդաւորուած ստացուած 8 Սեպտեմբեր 1984 թուակիրը կը ստացուի 22 Սեպտեմբերին: Նամակներու ուշացումը կը վերագրուի նաեւ Լիբանանի *«փոստի ծանօթ անկանոնութեան»*:

Երբեմն, գիրքերու ստացման ուշացումին պատճառով վճարումը կը յետաձգուի. Կիւրեղ սրբազան, իր 25 Մարտ 1985 թուակիրով կը գրէ. *«գիրքերը ստացայ բաւական ուշ, դպրոցական տարեսկիզբէն երեք ամիս անց Դեկտեմբերի սկիզբները, եւ հետեւաբար չի կրցի զանոնք ի գործածութեան դնելով ծախել աշակերտութեան եւ ի ձեռին չի կրցի ունենալ անոնց վճարելի փոխարժէքը: Ահա թէ ինչու ուշացաւ իմ վճարումը: Հազիւ 'ծայրը ծայրին' կը բերեմ, հոգալու համար այս կրթական հաստատութեան հսկայ պէտքերը, պաշտօնէութեան ամսա-*

կանները հասած են, մեզի համար, 'ահաւոր' համեմատութիւններու: ... մուրալով, մուրալով եւ ակոսներս սեղմելով ընթացք կու տամ մեր դպրոցական կեանքին»:

Դ4. Վճարումի Կերպ

Հաղորդակցութեան այլ հարց էին գանձումները. ե՞րբ, որո՞ւ եւ ինչպե՞ս յանձնել-վճարել:

Նամակագիրներէն մին կ'ընդունի՝ «անշուշտ մեր հայկական գործերը, մանաւանդ նիւթական վճարումները միշտ տեղի կ'ունենան կամաց-կամաց»: Բոլոր պատուիրատուները իբրեւ վճարման միջոց կը հետեւին Սիմոնեանի թելադրանքներուն, մանաւանդ որ ան կ'ընդգծէր՝ փոխարժէքը ոչ ոքի յանձնել: «Փոխարժէքը որուն որ կ'ուզէք կու տամ կամ մանտաբայթով անմիջապէս կը դրկեմ ձեզի», «փոխարժէքին փոխանցման համար կը կատարենք անհրաժեշտը ձեր թելադրած ձեւով: ... Կրնաք վստահ ըլլալ որ այդ գումարը ոչ ոքի կը փոխանցենք այլ ուղղակի կը դրկենք ձեզի ինչպէս որ թելադրէք», «վստահ եղիր որ իմ (դպրոցին) ունեցած պարտքը կը վճարուի միայն ձեզի եւ ուրիշ ոչ ոքի», «պատրաստ ենք վճարելու առաջին ձեր ցուցմունքին», «վճարման ձեւին մասին ... խնդրեմ իմացուցէք մեզ», «գիրքերուն փոխարժէքը սնտուկին մէջ պատրաստ է...: ... Հազիւ թէ գիրքերը հոս հասնին, փոխարժէքը հոս ձեր փափաքած անձին կրնանք վճարել եւ գիրքերը առնել», «գիտնալ՝ ձեր ճշգրիտ հասցէն եւ գումարի առաքման եղանակը»:

Երբեմն վճարումները կը կատարուին դրամատան միջոցով, կամ պարզապէս նամակին մէջ դրուած չէքով, կամ՝ ուղղակի թղթադրամով: Երբեմն սակայն, դրամատունը դժուարութիւններ կը յարուցանէ⁴⁰: Վճարումի կամ առաքումի համար երբեմն կարիքը կը զգացուի արաբերէն կամ անգլերէն փաստաթուղթի՝ մաքսատան կամ դրամատան համար: Երբեմն գումարը կ'ուղարկուի ձեռամբ, կամ կը յանձնուի անձամբ. «Դրամը հետս կը բերեմ... երբ արձակուրդով Պէրուրէն պիտի անցնիմ»: Միշտ չէ սակայն որ վստահելի փոխադրողներ կան եւ վճարումը կը յապաղի. «կը ցաւինք որ ուշացուցինք մեր

կամքն անկախ, որովհետեւ, գումարը փոխադրող յարմար ճամբորդ չի կրցինք գտնել»: Երբեմն փոխանցում կը կատարուի հաստատութենէ հաստատութիւն, կամ անհատէ անհատ:

Վճարումները երբեմն կը կատարուէին անմիջապէս, ուրիշներ՝ ամսուն վերջաւորութեան կամ սկիզբին, կամ՝ յաջորդ տարեշրջանին՝ *«մինչեւ Օգոստոս՝ երբ գիրքերը կը ծախուին»* *«բաւական կարելոր մթերք մը ունինք ձեր դրկած գիրքերէն»*, *«ունեցած հաշիւս յաջորդ տարեշրջանին պիտի կարգադրեմ, որովհետեւ դպրոցի բոլոր հաշիւներս չեմ փակած. երկու եւ կէս ամիս հիւանդանոցն էի եւ հիմա ալ կազդուրման շրջան կը բոլորեմ»:* Երբեմն ալ կը պատահին ուշացումներ՝ հաշուապահի անհանգստութեան պատճառով, կամ՝ հաշուական տարբերութիւններու ու նաեւ՝ ներքին խնդիրներու: Այսպէս, Պուենոս Այրէսի Հայց. Առաք. Եկեղեցւոյ Կեդր. Վարչ. Քարտուղարութեան 10 Հոկտ. 1978 թուակիրը կը հաւաստէ թէ իրենք փոխարինած են հին վարչութիւնը, առանց որեւէ փոխանցումի: Նամակը կը նշէ որ վարչութիւնը կ'ուզէ գիտնալ թէ *«մինչեւ օրս ինչ վճարումներ կատարուած են նախորդ վարչութեանց կողմէ»:* Վճարման դանդաղեցման այլ պատճառ է Միջին Արեւելքի քաղաքական անկայունութիւնը, եւ *«դրամական գործառնութիւնը դժուարացած կրնան ըլլալ բնականօրէն»:*

Վճարման առանձին փակագիծ մըն է գեղջի պարագան: Մեծ թիւով նամակագիրներ կը փափաքին գեղջ ունենալ. *«անշուշտ չէք մոռնար յարմարագոյն գեղջ մ'ընել վարժարանին համար»*, *«վստահ եմ պատշաճ գեղջը պիտի ընէք»*, *«կարելի առաւելագոյն գեղջը, ըստ ձեր ընկալեալ ազնուութեան, կատարէք»*. Ոմանք *«ջերմօրէն»* կը խնդրեն որ Միմոնեան *«բարի ըլլայ»* *«գեղջ մը ընելու այդ գումարին վրայ, նկատելով որ գիները չափազանց բարձր ըլլալուն, եւ դժուար ըլլալուն այդ գինը աշակերտներէն առնել, յաճախ վնասի կ'ենթարկուինք»:* Իսկ գրատուները կ'ակնկալեն կրկնակի գեղջ: Ոմանք նախորդ տարուան գիները կ'ուզեն պահել, յաւելեալ գեղջ ալ ակնկալելով, որովհետեւ *«թաղիս վարժարանը յաճախողներն են միայն այն աշակերտները, որոնք ՉՔԱԻՈՐ ԸՆՏԱՆԻՔԻ*

ԶԱԻԱԿՆԵՐ ԵՆ...: Ես քիչ ըսեմ դուն շատ հասկցիր», կամ՝ «նկատի ունենալով մեր անարժեք դարձած դրամին սակագիրը, որ մեր թաղին համար չափէն աւելի ծանրակշիռ է»: Ումանք պատուէրը տալէ առաջ իսկ կը փափաքին իմանալ՝ «... որչափ զեղչ կրնաք ընել»: Կան եւ յատուկ պարագաներ. 6 Մարտ 1972 թուակիրը կ'ուզէ որ Սիմոնեան նկատի առնէ «տոլարի անօրինակ սղումը, որու առաջ շուարած ենք ուղղակի, մենք առաջուան գիրքերը ծախած ենք ու գանձած երբ տոլարը 350-400 փեսօ էր, իսկ այսօր 1100-1200 փեսօ է ան ալ չի ճարուիր»: Երբեմն նոյնիսկ կ'առաջարկուի Սիմոնեանին ձրի դասագիրք դրկել. «...վարժարանը ի վիճակի չէ փոխարժէք վճարելու: Եթէ ձեր պայմանները չեն ներեր որ այդ գիրքերը յատկացնէք որպէս նուէր... ապա մենք պատրաստ ենք ձեր պահանջքին գոհացում տալու»:

Արձանագրութիւններուն մէջ կը հանդիպինք 17, 25 եւ 35 առ հարիւր զեղչերու: Իր 19 Օգոստոս 1975 թուակիրով Սիմոնեան կը յայտնէ որ Լիբանանի բոլոր հրատարակչատուները այդ տարի 33 առ հարիւրի յաւելում դրած են, մինչ ինք նոյնը պահած է զինները:

Իբրեւ վճարման դրամանիշ, նամակներուն մէջ կը հանդիպինք ամերիկեան տոլարի, ֆրանսական ֆրանքի, յորդանանեան տինարի, սուրիական թղթոսկիի, անգլիական փաունտի:

ՀԱՐՑԱԴՐՈՒՄՆԵՐ ԵՒ ԵԶՐԱԿԱՅՈՒԹԻՒՆ

Անտարակոյս, Սիմոնեանի փորձը ատենին ձեռնարկուած մեծագոյն եւ յաջողագոյն նախաձեռնութիւնն է: Թերեւս կային այլ դասագիրքեր, որոնք աւելի յաջող էին: Բայց իբրեւ դասագիրքերու շարք, ժամանակային տեւողութիւն եւ արդիւնաւէտութիւն՝ անգերազանցելի են Սիմոնեանի դասագիրքերու շարքը եւ ցանցը:

Ինչպէ՞ս բացատրել այս անգերազանցելիութիւնը. ինչպէ՞ս բացատրել արձանագրուած աննախընթաց այս յաջողութիւնը՝ հաղորդացկութեան 'աւանդական' պայմաններու տակ: Արդեօ՞ք որակի, Սիմոնեանի կեդրոնական կերպա՞րի (իբրեւ

տպագրիչ, հրատարակիչ, ուսուցիչ-գործակից) գործօնով եւ իր զանազան հանգամանքներով յառաջացած ծանօթ-բարեկամներու լայն ցանցի օգտագործումով: Արդեօք Միմոնեան մարդն էր իր խառնուածքով, մղումով, զգացումներով, սրատեսութեամբ, երազներով, առաքելութեամբ: Իր անկուսակցականութիւնն էր, Սուրիայէն Լիբանան տեղափոխութեամբ երկրորդ շունչով նոր թափ ստացումը շարքին, դասագիրքերուն նկարները, ոգին, հեղինակներու տարբեր խմբաւորումներու պատկանելիութիւնը: Արդեօք կարիքն ու պահանջարկը կային, որոնք շեշտաւորուեցան Երկրորդ Համաշխարհայինով ծայր առած ներածումներու կրճատումով: Արդեօք նիւթական քաջալերանք-մղումը՝ Մարրիւեանին, թէ՛ ՀԲԸՄ Նուպարեան մրցանակին՝ 1947ին⁴¹, զեղջե՞րը, արդեօք փոխադրութեան արագութիւնը:

Վստահաբար, ասոնք գործօններ էին որոնք խաղացին իրենց էական դերը եւ որոնք ուսանելի են նման կամ նմանատիպ որեւէ նախաձեռնութիւն-յանձնառութեան համար: Այդուհանդերձ, այս բոլորին մէջ անհատն էր՝ Միմոնեան երեւոյթը իր ազգային արժեհամակարգով:

ԾԱՆՕԹԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- ¹ Մ. Ասլանեանի *Գիտութեան Դասեր* դասագիրքերու շարքը (Ա.-Ե. գիրքեր) լոյս տեսած է նաեւ Պէյրութ, 1939-1954 շրջանին:
- ² Հրանդ եւ Զապէլ Ասատուրներու հեղինակած *Նոր Թանգարան Հայերէն Լեզուի* դասագիրքերու շարքը լոյսին եկած է 1920ականներու վերջաւորութեան:
- ³ Նիւթեւ դուրս է դասագիրքերու բովանդակային արժեւորումը:
- ⁴ Այդ նիւթերուն շուրջ յաւելեալ պրպտում-մէկտեղում կատարելով, Սասուն Միմոնեան ազնուօրէն մեզի տրամադրեց ներկայացուցչական փունջ մը անոնցմէ: Մեզի տրամադրուածը, սկզբունքօրէն պիտի ծառայէր խորունկ, քան թէ՛ ամբողջական պատկերացում յառաջացնելու:
- ⁵ Շնորհակալութիւն իրեն, առանց որուն թէ՛ նիւթէն եւ թէ՛ փորձառու խորհրդակիցէ մը պիտի գրկուէի եւ այս ուսումնասիրութիւնը պիտի չծնէր:
- ⁶ Միմոնեանի տպարանը սկիզբէն եւեթ հաստատուած է Պէյրութի կեդրոնական շուկաներուն շրջագիծին մէջ, Խանտաք Ղամիք շրջան, Ղալղուլ փողոց: Ըստ հաւաստի տուեալներու, տպարանը ունեցած է շուրջ

- 200 քառ. մեթր տարածք: Անոր հանդիպակաց շենքին յարկերէն մին եղած են գրասենեկային եւ մարանի բաժինները, շուրջ 170 քառ. մեթր տարածութեամբ: Նոյն փողոցին վրայ կը գտնուէին նաեւ հայկական ԷՏՎԱ եւ Ղազարեան տպարանները, ինչպէս եւ *Տէյի Սթար* ու *Հայասթ* թերթերու խմբագրատուններն ու տպարանը:
- ⁷ Այս առնչութեամբ տե՛ս՝ մամուլի տակ գտնուող գիրքը՝ Ասատուր Կիւզելեան, *Գը Խօսին Նամակները (Ասատուր Կիւզելեան-Սիմոն Սիմոնեան Եւ Ասատուր Կիւզելեան-Վահրամ Մավեան)*:
- ⁸ Աւելի մանրամասն տե՛ս՝ Ռոզէթ Ալեմեան-Մահսերէճեան, «Ուսուցիչ եւ Հեղինակ Սիմոն Սիմոնեանի Ծննդեան 100-Ամեակ», *Ջանասէր*, Յունուար-Փետրուար 2014, էջ 24 եւ մամուլի տակ եղող Կիւզելեանի հատորը:
- ⁹ Տպարանը գիրք լոյս չէ ընծայած 1984ին:
- ¹⁰ Դանիէլեան, «Բանասէրն Ու Հրատարակիչը», *Սփիւռք Գրական Հասարակական Շարժաթերթ*, Նոր Երջան, Պարբերագիրք թիւ 2, Դեկտեմբեր 1986, էջ 43:
- ¹¹ Antranik Dakessian, Armen Urneshlian, “Lebanese Armenian Books and Printing Houses”՝ 2015ին Պէյրուսի մէջ Սէն ժոզէֆ Համալսարանին կողմէ լոյս ընծայուելիք *Les Armeniens, la Quête d'un Identité*, յօդուածներու ժողովածուին մէջ:
- ¹² Նախակրթարանի դասագիրքերու ամբողջական այս շարքէն ետք, 1950ականներու աւարտին, Սիմոնեան կը հրատարակէ մանկապարտէզի կոկոն եւ ծաղիկ կարգերու համար թուաբանութեան դասագիրքեր՝ Յարութիւն Այվազեանի եւ Կարպիս Եսայեանի հեղինակութեամբ, իսկ երկրորդականի կարգերուն համար՝ Յարութիւն Աստուրեանի *Հայոց Պատմութիւնը*:
- ¹³ Զաւէն Մսրըլեան, *Սկրտիչ Մսրըլեանի Ազգային-Քաղաքական Գործունէութիւնը*, Պէյրուս, Տպ. Արագ, 1981, էջ 343:
- ¹⁴ Ասոնք Սիմոնեանի հեղինակած *Հայոց Պատմութիւն* եւ Օսնիկ Մարգիսեանի համահեղինակութեամբ պատրաստուած հայերէն լեզուի ու գրականութեան *Արագած* շարքն էին:
- ¹⁵ Մսրըլեան, էջ 345: Ութերորդ հատորը լոյսին պիտի գար մինչեւ նոյն տարուան Ծնունդը:
- ¹⁶ Էլի Նազարեան, «Սիմոն Սիմոնեան (Ծննդեան 84-Ամեակ) Եւ Այնթապցի Քոյր Ֆիլոմէն», *Ջարթօնք*, 6 Յունիս 1998: Նոյնը՝ Էլի Յ. Նազարեան, *Հայ Գիրի Ճանապարհին*, Պէյրուս, Սիփան Հրատ., 1999, էջ 141:
- ¹⁷ 22 Մարտ 1957 թուակիր նամակ, ուղղուած ՀԲԸՄ Ընդհանուր Տնօրէն Գրիգոր Կիրակոսեանին: Սիմոնեան նման բովանդակութեամբ, ֆրանսերէն 15 Մայիս 1957 թուակիր նամակ մը կը յղէ Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան, ուր համառօտ տալէ ետք «Մեւան» Հրատարակչական Տան հիմնումին պատումը, հրատարակչական բերքն ու գրական հրատարակութիւնները, կը ներկայացնէ հայ գրողներու 150-200 հատորանի մատենաշարի մը՝ եւ տասնհատորեայ հանրագիտարանի

- (ընդհանուր տասնագար էջ) ծրագիրերը, որոնց համար կը յուսա աջակցությունը Հիմնարկության:
- ¹⁸ Դանիելեան, էջ 42:
- ¹⁹ Ե. Նաճարեան, «Մանրանկար Պետհրատը...», *Այգ*, 28 Օգոստոս 1955, էջ 2:
- ²⁰ Միմոնեան խորապէս կը յաւակնէր «պետական չափանիշով գործ կատարած...[ըլլալը]՝ հայերէն դասագիրքերու հրատարակութեան մարզին մէջ» (*Սփիւռք Շարաթաթերթ*, 6 Յուլիս 1960):
- ²¹ Նամակ յղուած Կիրակոսեանին, 22 Մարտ 1957:
- ²² Լեւոն Աճեմեան (1888-1951), խմբագիր, թարգմանիչ: Եղեռնէն ետք հաստատուած ու գործած Եգիպտոսի մէջ: 1947ին ներգաղթած Հայաստան:
- ²³ Նշան Տեստէկիլեան, ծնած է Բալուի Հաւալ գիւղը, 1889ին: Յաճախած է Խարբերդի Մեզրէի Կեդրոնական Վարժարանը: Ատեն մը նոյն դպրոցին մէջ ուսուցչութիւն ըրած, ապա վարած Խուլուի Ներսէսեան վարժարանի տեսչութիւնը: 1910ին կը հաստատուի Մ. Նահանգներ, Փրովիտընս, ուր կը հետեւի Պրատոն Համալսարանի գրականութեան եւ ընկերային գիտութեան դասընթացքին, զոր կ'աւարտէ 1917ին, Մագիստրոս Արուեստից աստիճանով: 1918-1922՝ կը ստանձնէ *Հայրենիքի* խմբագրութիւնը: Թատերագիր Տեստէկիլ մահացած է Ուոթըրթաուն:
- ²⁴ Գեորգ Մեարոպ (Տէր Մարտիրոսեան, 1881-1948), մանկավարժ, պատմաբան: 1913-14ին լոյս տեսած են հայոց պատմութեան իր դասագիրքերու Ա. եւ Բ. մասերը:
- ²⁵ Շահեկան այլ նկարագրական մըն է 1 Փետրուար 1964ի Տիրան Ակիմեանի նամակը, ուր վերջինս կը նկարագրէ Աւստրալիոյ մէջ հիմնումը կիրակնօրեայ դպրոցի մը, ուր *«հայ մանուկներ շարաթը անգամ մը հնարաւորութիւն պիտի ունենան հաւաքուելու եւ ծանօթանալու մայրենի Ա. ու Բ.ին եւ ազգային պատմութեան»*:
- ²⁶ Դժբախտաբար ստորագրութիւնը անընթեռնելի է: Ըստ նոյն նամակին, այդ օրերուն, Զուլիան 20-25 տուն հաշուող գիւղ մըն էր, 27-30 քրտախօս հայ աշակերտներով, որոնք այս աշակերտին ջանքերով դարձած են հայախօս:
- ²⁷ Միմոնեանի յոբելեանը կը տօնուի 1983ին նախ Լոս Անճելըս, ապա՝ Նիւ Եորք:
- ²⁸ Իր մասին չկրցանք տուեալներ գտնել:
- ²⁹ Ասիկա կը խօսի այն մասին որ թերեւս Միմոնեան գիրքի բովանդակութեան ծաւալուն ծանուցումը չէր կատարեր:
- ³⁰ Այդպիսի անձերէն էին Նորայր Գաբրիէլեան, Պօղոս Մարտիրոսեան, Գրիգոր Վարդանեան, Գրիգոր Կեօվշէնեան-Շէնեան, Յովիկ, Վարդան եւ Տարօն Միմոնեաններ:
- ³¹ Իսրայէլեան օդանաւային ընկերութիւնը:
- ³² 1 Մայիս 1985 թուակիրով Առաջնորդ Զաւէն Եպս. Չինչինեան Միմոնեանին կը յայտնէ. *«Գիրքերը եւ դասագիրքերը մեծ դժուարութեամբ եգիպտական մաքսատան դժոխքէն ազատեցինք (150 եգ. ոսկի մաքսատան վճարելէ ետք)»*:

-
- ³³ Այստեղ դրուած թուականները վերջնական չեն: Յարաբերութիւնները կրնան աւելի կանուխ հաստատուած ըլլալ: Մենք իբրեւ տուեալ հիմնուած ենք մեր տրամադրութեան տակ եղած նամակներուն վրայ:
- ³⁴ Որ տպարան-գրատուն ունէր Դամասկոսի մէջ, Հարէթ Պընտոք, թիւ 21, հիմնուած 1933ին:
- ³⁵ Ըստ Սասուն Սիմոնեանի դասագիրքեր դրկուած են նաեւ Քուէթ:
- ³⁶ Ջանց կ'ընենք ստացման այն տուեալները, որոնք քանակ չեն նշեր: Լիբանանի վերաբերեալ մեր տուեալները շատ թերի են:
- ³⁷ Այստեղ դրուած թիւերը նուազագոյնն են, քանի որ հիմնուած ենք ի ձեռի ունեցած նամակներուն վրայ միայն:
- ³⁸ Սիմոնեան նամակին վրայ նշած է ապսպրանքէն շատ աւելի նուազ թիւեր՝ հաւանաբար չունենալուն պատճառով:
- ³⁹ Որուն պատճառով ալ երբեմն աշակերտները իրարմէ կը փոխառնեն գիրքերը:
- ⁴⁰ Գումարը պիտի ստացուէր Գահիրէի Ալ Կոմհորիյէ եւ Պէյրութի Պանք ալ Ահլիի միջեւ կատարուելիք գործառնութեամբ:
- ⁴¹ Դժբախտաբար այս մասին յաւելեալ տեղեկութիւն չգտանք:

AN ORIGINAL COMMUNICATIONS NETWORK IN THE DIASPORA:
THE ARMENIAN TEXTBOOKS OF
SIMON SIMONIAN'S "SEVAN" PUBLISHING AND PRINTING HOUSE
(1940-1980S)

Antranik Dakessian
adakessian@haigazian.edu.lb

The author narrates the story of the unsurpassed Armenian textbook series of the "Sevan" Publishing and Printing House, a series which was initiated by the founder of the Publishing House, Simon Simonian, long before he established his publishing house and printing press.

Simonian started writing his Armenian history textbook series in the late 1930s. These series were well accepted due to the spread of the Armenian school network in Middle Eastern Armenian communities and the blockade on importing Armenian school textbooks from Egypt and Istanbul.

Simonian, the son of an exiled Sassoun family, was born in Aintab in 1914 and grew up in Aleppo. He was among the first recruited for the seminary of the Catholicosate of the Great See of Cilicia in Antelias, in 1930. After graduating in 1935, he started teaching in Aleppo, where he observed the difficulties of the schoolchildren and the need for proper textbooks. Eventually Simonian authored, co-authored and recommended others to author a number of series of textbooks on Armenian history, literature, geography, religion, arithmetic, science, and general history as well as drawing books, books of numbers and handwriting. Thus, a total of forty books were already published by 1957. He had moved to Lebanon in 1946, and established his own printing press and publishing house in 1955.

Thanks to the prudent publicity of Simonian, the quality of the textbooks and the strategic recruiting of the authors (who came from all the three conventional Armenian parties), the books by-passed the factional antagonism within the Armenian communities and caught the attention of Armenian school administrators all over the Diaspora and Soviet Armenia. Dakessian notes that the geographic distribution of these textbooks extended from the Armenian Diaspora communities of Australia to India, Sudan, Egypt, Iraq, Syria, Jordan, Jerusalem, Lebanon, Cyprus, France, the USA, Canada, Brazil, Argentina and even to Soviet Armenia.

The author notes that between the mid-1950s and 1980s these textbooks conditioned generations of Diaspora Armenians who were networked to each other by an intangible mindset and value system about matters related to Armenian concerns.

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԻԱՑԵԱԼ ՀԱՅԿԱԿԱՆ
ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ ՄԱՐԴԱՍԻՐԱԿԱՆ
ԱՐԴԻԻՆԱԻԷՏ ՕԺԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆԸ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ՝
ԱՌԱՆՅ ՕԳՏԱԳՈՐԾԵԼՈՒ ԱՐԴԻԱԿԱՆ
ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ

ՅԱՐՈՒԹ ՍԱՍՈՒՆԵԱՆ
sassoun@pacbell.net

ՄՈՒՏՔ

Պիտի փորձեմ ներկայացնել պարագայի սերտողություն (case study) մը, որ կը ջանայ պատկերը տալ երկու տեսակի առցանցումի. մեկը՝ ներհայկական, թե՛ ինչպես կրնան զանազան հայկական կազմակերպություններ քով քովի գալ եւ աշխատիլ միասին, երկրորդը՝ ներամերիկեան, թե՛ ինչպես կրնանք կամուրջ ըլլալ հայկական առցանցին եւ ամերիկեան առցանցին միջեւ եւ այդ երկու ցանցերը օգտագործել Հայաստանի Հանրապետութեան օգնութեան համար:

ՆԱԽԱՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

1988ի Մայիտակի երկրաշարժէն մօտ մէկ տարի ետք, ամերիկահայ համայնքը չէր յաջողած տակաւին կազմակերպուած եւ համադրուած ձեւով օգնութիւն ուղարկել երկրաշարժէն տուժածներուն: Այդ մէկ տարուան ընթացքին ականատես եղայ բազմաթիւ դէպքերու եւ նկատեցի որ աշխատանքի եւ համադրումի պակասի պատճառով որոշ անհրաժեշտ կարիքներ, ինչպէս՝ դեղեր եւ բժշկական այլ իրեր ոչ ոք կ'ուղարկէր: Միւս կողմէն՝ կային ապրանքներ որ միքանի անգամ կ'ուղարկուէին՝ վատնելով մեր նիւթական միջոցները:

Անյաջող փորձեր կատարուած էին դիմելու Պրն. Գըրգ Գըրգորեանին, որպէս մեծահարուստ մը, որ կրնար հսկայական նպաստ ունենալ աղէտեալներուն օժանդակութեան գործին: Որպէս *Քալիֆորնիա Քուրիըր*¹

թերթին խմբագիր եւ լրագրող, այդ ժամանակ, տեսնելով մէկ կողմէն՝ համայնքին անկազմակերպութիւնը եւ միւս կողմէն՝ կրկնակի առաքումները, որոնք կը վատնէին մեր սահմանափակ միջոցները, որոշեցի եւ ալ փորձ մը կատարել իմ բաժինս բերելու Հայաստանի Հանրապետութեան օժանդակութեան: Տեսնելով վատնումները՝ համադրութեան պակասի պատճառով, մտածեցի փորձել համադրուած ուժերով օժանդակելու ծրագիր մը ներկայացնել պարոն Գրըգորեանին (այն ատեն Գրըգորեան նոր հիմնած էր իր Լինսի Հիմնարկը), եւ եթէ առաջարկս ընդունուէր՝ դիմել ամերիկահայ վեց գլխաւոր բարեսիրական եւ եկեղեցական կազմակերպութիւններու:

Պարոն Գրըգորեանին լաւ ծանօթ չէի, միակ բանը որ գիտէի՝ ամերիկահայ *Քալիֆորնիա Քուրիըր* թերթին իր երկար տարիներու բաժանորդ ըլլալն էր: Մէկ անգամ զինք տեսած էի, եւ ինծի ըսած էր որ ամէն շաբաթ ուշադրութեամբ կը կարդար իմ յօդուածներս: Այս մատնանշումը զիս շատ զարմացուց, որովհետեւ չէի կարծեր որ ինք քաղաքական վերլուծութիւնով եւ ազգային հարցերով այդքան կը զբաղի: Իր մէկ կարճ խօսքը մղեց զիս որ իրեն հեռաձայնեմ, քաջ գիտնալով որ ինձմէ առաջ, երկրաշարժին յաջորդող տասնմէկ ամիսներուն, շատեր դիմած էին եւ բոլորն ալ մերժում ստացած՝ զանազան պատճառներով: Յամենայն դէպս, ըսի՝ եւ ալ փորձեմ, եւ քանի որ տեղեակ էի թէ ինչու միւս փորձերը ձախող աւարտած էին, փորձեցի նախորդներուն մօտեցումը չկրկնել:

Ուրախացայ՝ երբ ընդունեց ինծի ժամադրութիւն տալ:

Գացի իր գրասենեակը, եւ իրեն ներկայացուցի ծրագիրս: Ըսի որ ոչ մէկ անձնական բան կ'ուզեմ, ո՛չ պաշտօն, ո՛չ դրամ, ո՛չ մէկ բան. պարզապէս կ'ուզէի գաղափար մը իրեն փոխանցել: Գաղափարը այն էր որ եօթը գլխաւոր հայկական բարեսիրական եւ եկեղեցական կազմակերպութիւններ քով քովի գան, որոնցմէ որեւէ մէկուն բան չէի ըսած անշուշտ, պարզապէս իմ առաջարկս էր, ներառեալ անշուշտ պարոն Գրըգորեանի Լինսի Հիմնարկը, եւ միացեալ ուժերով

բեռնատար օդանավեր վարձելով Հայաստանի Հանրապետություն օգնություն ուղարկենք:

Գիտեի որ իրեն համար միշտ ցաւ էր որ ամերիկահայ համայնքը բաժնուած էր կողմերու եւ ներքին վէճեր կային, մինչ ինք կը սիրէր որ հայութիւնը համախմբուած աշխատի: Քանի որ առ էր իր նախասիրութիւնը, զոր բոլորս ալ կը բաժնենք անշուշտ, իրեն փորձեցի ներկայացնել համադրուած աշխատանքի, համահայկական միացեալ աշխատանքի ծրագիր: Գիտեի նաեւ որ ինք տարիներով օդանաւի զանազան ընկերութիւններու տէր եղած է եւ մտածեցի որ եթէ օդանաւերու օգնութիւն առաջարկեմ՝ հաւանաբար իրեն աւելի իմաստ կ'ունենայ եւ դրական արդիւնք կու տայ քան թէ, ըսենք՝ ուրիշ մէկ ձեւով: Տեսայ որ ինք անմիջապէս շատ դրական արձագանգեց առաջարկիս եւ ըսաւ թէ ինք պատրաստ է ամէն ձեւով օժանդակելու: Բազմաթիւ հարցումներ հարցուց ինծի, թէ ինչ պիտի ընենք եւն.:

Ծրագիրս նիւթ մըն էր որուն մասին ես ոչ մէկ բան գիտէի: Բարեսիրական օգնութեան աշխատանքը յատուկ մասնագիտութիւն է: Կեանքիս մէջ երբեք չէի զբաղած այդ հարցով: Պարզապէս կ'ուզէի այդ գաղափարը տալ՝ յուսալով որ մասնագէտներ կը գտնենք որոնք այս գործը կը կատարեն: Բայց, պարոն Գրըգորեանը ուզեց որ այս գործը ես ղեկավարեմ, քանի որ առաջարկը ինձմէ եկաւ: Ուստի, հետեւեալ համաձայնութեան եկանք այդ մէկ ժամու հանդիպման ընթացքին: Առաջարկեցի որ եօթը կազմակերպութիւնները՝ Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութիւն, Հայկական Համագումար, Ամերիկայի Հայ Աւետարանչական Ընկերակցութիւն, Հայ Օգնութեան Միութիւն, Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Կիլիկիոյ եւ Էջմիածնի թեմեր, եւ Լինսի Հիմնարկ² միացեալ մարմին մը կազմեն: Այս եօթը կազմակերպութիւններուն անունները առաջարկեցի առանց իրենց լուր տուած ըլլալու, որովհետեւ - այդ ալ ուրիշ մէկ կարելոր հարց մըն էր պարոն Գրըգորեանին համար - ան չէր սիրէր որ նախքան որեւէ բան մը կատարուիլը՝ աջ ձախ, ամէն տեղ խօսուի, որովհետեւ վարկ շինելու հարց կը ծագի այնտեղ,

քան թե՛ գործ ընելու: Հետեւաբար, ոչ մէկուն բան ըսած էի: Մանաւանդ գիտէի որ եթէ որեւէ մէկուն բան ըսէի՝ պիտի ըսէին որ «*եօթը հատ հայ կազմակերպութիւն տարբեր կողմերէն երբեք քով քովի պիտի չգան, ժամանակդ մի՛ վատնէր*»: Ինք հարցուց թէ ի՛նչ կ'ուզեմ իրմէ:

Ես գիտէի որ ինձմէ առաջ անոնք որոնք գացած էին երկրաշարժէն ետքը՝ յիսուն միլիոն տոլար, հարիւր միլիոն տոլար՝ այսպիսի հսկայական գումարներ ուզած էին եւ բոլորին ալ ստացած պատասխանը «ո՛չ» եղած էր: Այդ դիմողները երկրորդ սխալ մըն ալ ըրած էին ըսելով որ՝ «*խնդրեմ այդ գումարը փոխանցեցէք մեր կազմակերպութեան, որովհետեւ մենք միակ, իսկական հայ կազմակերպութիւնն ենք, որ անկեղծ ենք, մտահոգ ենք Հայաստանի Հանրապետութիւնով, չըլլայ որ միւս կողմին տաք, միւսներուն տաք եւն.:*» Ասոնք բաներ էին զորս պարոն Գրքգորեանը իսկապէ՛ս շատ կ'ատէր: Ես ըսի որ ոչ մէկ գումար կ'ուզեմ ինձի համար, ոչ ալ պաշտօն կ'ուզեմ: Պարզապէս կ'ուզեմ որ եօթը կազմակերպութիւնները միասին ըլլան, իսկ թէ ի՛նչ գումար կ'ուզեմ իրմէ՝ գործին համար, ըսի որ քանի որ եօթը միութիւն են, եւ եօթէն մէկը դուք էք, եթէ օդանաւ պիտի վարձենք եւ ապրանք պիտի դրկենք Հայաստանի Հանրապետութիւն մէկ անգամուան համար, մօտաւորապէս օդանաւին եւ ապրանքներուն ծախսը պիտի ըլլար 350,000 տոլար, որ եթէ եօթով բաժնենք՝ 50,000 տոլար պիտի ըլլայ իւրաքանչիւրին ծախսը:

- Ուրեմն,- ըսաւ,- ինձմէ յիսունհազար ր կը խնդրես:

- Այո:

- Լաւ, հասկցայ առաջարկդ: Հիմա լսէ ես ի՛նչ կ'առաջարկեմ քեզի: Օդանաւին լման ծախսը ես կը վճարեմ: Քանի՞ օդանաւ կ'ուզես:

- Մէկ օդանաւի համար եկած եմ:

- Մէկ օդանաւը դրկէ, բայց եթէ Հայաստանի Հանրապետութիւնը օգնութեան պէտք ունի՝ շարունակէ՛ տարիներով, որքա՛ն որ օդանաւ պէտք է՝ բոլորին ծախսերը ես կը հոգամ: Միակ խնդրանք մը ունիմ՝ որ ես օդանաւին

ծախսերը կը հոգամ իսկ հայ համայնքը թող օղանաւերը լեցնելով զբաղի, ապրանքները դու՛ք գտէք:

Օղանաւի փոխադրածախսը հսկայ գումար էր: Այն ատեն դեռ աժան էր. 110,000 տոլար՝ իւրաքանչիւր բեռնատար օղանաւի երթուդարձի ծախսը: Վերջին տարիներուն բազմացան ծախսերը՝ ապահովագրութիւն, պենզին. հիմա 250,000 տոլար է օղանաւի փոխադրածախսը:

Շնորհակալութիւն յայտնեցի իրեն:

- Միւսները հաւանութիւն տուա՞ծ են որ պիտի միանան գաղափարիդ,- հարցուց:

- Ոչ, միւսները տեղեակ չեն:

- Շատ լաւ,- ըսաւ,- բայց ինչէ՞ն գիտես որ միւսները 'այո' պիտի ըսեն, որովհետեւ ընդհանրապէս քով քովի չեն գար հայերը:

- Չեմ գիտեր, բայց մեծ գումար մը չէ որ *ըհաք* ընեն: Պիտի կապուիմ իրենց հետ այսօր եւ առաջարկեմ. եթէ ոչ ըսեն՝ իրենց որոշումն է:

- Լաւ,- ըսաւ եւ անզլերէն ըսաւ՝ - now that you brought this headache on yourself:

Մեկնելու ատենս իրեն ըսի որ զինք տեղեակ կը պահեմ զարգացումներէն:

Մեկնեցայ իր գրասենեակէն դէպի թերթիս գրասենեակը: Անմիջապէս հեռաձայնեցի մնացեալ վեց կազմակերպութիւններու նախագահներուն կամ առաջնորդներուն եւ մէկ ժամուան ընթացքին, զարմանալիօրէն, հրաշքի համազօր բան մը պատահեցաւ՝ վեցն ալ անմիջապէս «այո՛» ըսին, առանց որեւէ մէկ պայմանի, առանց որեւէ բան ուզելու՝ քուէ կամ այս, այն եւն.: Համահաւասար մէկ ծրագիր մըն էր ուր բոլորը միասին նոյն ու հաւասար գետնի վրայ են:

Պարոն Գըրգորեանին լուր տուի որ եղաւ, վեցն ալ «այո՛» պատասխանեցին:

- Սկսէ աշխատանքի,- ըսաւ:- Ե՞րբ կրնաս ամենէն կանուխ առաջին օղանաւը ուղարկել:

Ես գաղափար չունեի օդանավ ուղարկելու մասին. ո՛չ ապրանք ունեի, ո՛չ ալ օդանավ փարձելու ձեւը գիտեի:

- Օդանավը ես կ'ապահովեմ,- ըսաւ,- դուն ապրանքով զբաղիր,- կրկնեց:

Բախտաւոր էինք, որովհետեւ երկրաշարժին պատճառով հայկական զանազան կազմակերպութիւններ ահագին ապրանք հաւաքած էին. մեր դպրոցներուն, կեդրոններուն, ակումբներուն սրահները ամբողջ ապրանք լեցուն էր: Մեծ մասը՝ հագուստ, կօշիկ եւ նման բաներ էին եւ այդ ապրանքներուն մեծ մասը մնացած էր, մանաւանդ որ մեծ արժէք չունէին. առաքումը ինքնին հսկայական արժէք է: Ուստի, անմիջապէս փորձեցինք գոնէ ա՛յն ինչ որ արդէն հաւաքուած էր՝ դրկել, տեղէ մը սկսելու համար: Մտածեցինք՝ աստոնք դրկենք, մինչեւ որ սկսինք դրամ հաւաքել, նոր ապրանք գնել, որ ժամանակ խլող գործ էր: Եօթ օր ետք, 8 Նոյեմբեր 1989ին, եօթ կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչները, ղեկավարները եկան, հաւաքուեցան եւ հիմնեցինք United Armenian Fund բարեսիրական, սուրբէ զօրկ, ամերիկեան կազմակերպութիւնը, հայերէնով՝ Միացեալ Հայկական Հիմնադրամը: Ասիկա դէպի Հայաստանի Հանրապետութիւն բարեսիրական ապրանք դրկելու առաջին փորձն էր Միացեալ Նահանգներէն: Տակաւին «Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամը գոյութիւն չունէր: Առաջին փորձն էր որ զանազան կողմերէ զանազան կազմակերպութիւններ հաւաքուին, քով քովի գան եւ միասին փորձեն հայրենիքին օժանդակել: Եւ ինչպէս գիտէք արդէն, ատիկա միակ փորձը չեղաւ, այլ այդ փորձը յաջողեցաւ եւ ահաւասիկ այսօր մօտ քառորդ դար ետք, տակաւին կը շարունակենք մեր աշխատանքները:

ՄԻԱՅԵԱԼ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ

Միացեալ Հայկական Հիմնադրամի առաքելութիւնը կը բաղկանայ հետեւեալ երեք կէտերէն.-

Ա- Յայտնաբերել Հայաստանի Հանրապետութեան ժողովուրդին կարիքները.

Բ- Հարկ եղած ապրանքները ձեռք բերել նուազագոյն ծախսով.
Գ- Յարմարագոյն եւ ամէնէն արագ ձեւով այդ ապրանքները Հայաստանի Հանրապետութիւն հասցնել եւ բաշխել կարիքաւորներուն:

Գիտէի որ պարոն Գըրգորեան շատ խիստ է ժամադրութեանց եւ խոստումներու խնդրով: Ուստի, երբ հարցուց թէ ե՛րբ կրնանք առաջին օդանաւը դրկել՝ չուզեցի խոստում տալ իրեն եւ չկարենալ խոստումս յարգել, մանաւանդ որ չէի գիտեր թէ ինչպէ՛ս այս բոլորը պիտի կարենամ ընել: Ըսի իրեն որ ամէնէն արագ ձեւով որ կրնամ՝ պիտի փորձեմ առաջին օդանաւը դրկել: Բարեբախտաբար շատ արագ յաջողեցանք: Առաջին օդանաւը ճամփայ ելաւ 2 Դեկտեմբեր 1989ին: Երկրաշարժի առաջին տարելիցէն միքանի օր առաջ:

Առաջարկէն երեսուն օր ետք առաջին օդանաւը ճամփայ ելաւ, մինչ շատեր չէին հաւատար որ եօթը հայկական կազմակերպութիւններ քով քովի գալով կրնան որեւէ բան միասին ընել: Բայց այդ փորձը յաջող անցաւ:

Ծրագրեցինք որ օժանդակութիւնները միայն Լոս Անճելըսէն չըլլան: Օդանաւը Լոս Անճելըսէն վարձեցինք. օժանդակութեան մէկ երրորդը հոն բեռնեցինք, ապա հասանք Նիւ Եորք, որպէսզի Արեւելեան Ամերիկայի կողմն ալ մասնակից դառնայ: Օժանդակութեան մէկ երրորդը Նիւ Եորքէն առինք, հուսկ իջանք Փարիզ. ֆրանսահայ համայնքէն ալ օժանդակութեան մէկ երրորդը առինք եւ հասանք Երեւան: Փաստօրէն ընդգրկեցինք օժանդակութիւններ՝ Արեւմտեան Ամերիկայէն, Արեւելեան Ամերիկայէն եւ Ֆրանսա-Եւրոպայէն: Ընդհանուրը 30 թոն ապրանք էր:

Ես եւ հինգ-վեց այլ կամաւորներ նոյն բեռնատար օդանաւով մեկնեցանք Երեւան, որպէսզի բաժնենք օգնութիւնը: Գացինք եւ - քիչ մը զգացական է ասիկա ինձի համար - եզակի առաջին թռիչք մըն էր որ չի բաղդատուիր անկէ ետք մեր կատարած բոլոր թռիչքներուն, որովհետեւ մէկ բան է հայրենիքին մասին գուրգուրալ, օգնել, չէք մը գրել, կամ բան մը ուղարկել, եւ ուրիշ բան է անձնապէս երթալ: Եւ զացինք:

Բեռնատար կառքերով լեցուցած ապրանքները տարինք Մպիտակի շրջան: Մպիտակի ետեւ, լեռներուն մէջ գիւղեր կային՝ Սարալանջ եւ միքանի գիւղեր, որոնք հիմնայատակ կործանած էին. ժողովուրդը մէկ մեթր բարձրութեամբ ձիւնի վրայ, վրաններու տակ, գերոյէն վար ցուրտին մէջ կ'ապրէր: Վրաններուն մէջ, ուր ընտանիքներ, երեխաներ նստած՝ երբ կ'երթաս ոգնութիւն կու տաս, հագուստեղէն կամ տուփեղէն՝ մարդիկ ապշած մեզի կը նայէին թէ ուրկէ աս մարդիկը եկան: Կ'ըսէինք Ամերիկայէն ենք, որ ձեզի ոգնենք:

Բոլորիս ալ աչքերուն արցունք կար. ե՛ւ մենք ե՛ւ ժողովուրդը որ կը ստանար ապրանքը: Անհաւատալի զգացում մըն էր: Շատ արագ հասկցանք որ այդ տուփը որ կու տայինք, թէեւ այդ տուփը կեանքի համար անհրաժեշտ ապրանքներ ունէր բայց ա՛յն ինչ տեղի կ'ունենար շա՛տ աւելի կարելոր էր քան այդ տուփին մէջ եղածը: Երբ տուփ մը կու տայինք ընտանիքին, կարծես թէ այդ տուփին հետ առանց բառ փոխանցելու խորհրդանշական պատգամ կը փոխանցէինք այդ հայ ընտանիքին թէ՛ *«նայեցէ՛ք, դժբախտ վիճակի մատնուած էք ներկայիս, աղէտին պատճառով, բայց առանձին չէ՛ք, ձեր դժբախտութեան մէջ առանձին չէ՛ք, լքուած չէ՛ք. ձեր քոյրերն ու եղբայրները Սփիւռքէն, Ամերիկաներէն, Եւրոպայէն կամ ուրիշ տեղերէն կը հոգան ձեր մասին եւ ձեր կողքի՛ն կը կանգնին»*:

Ասիկա բարոյական նեցուկ կանգնելու պէս բան մըն էր, աւելի՛ արժեքաւոր քան այդ տուփ մը ոգնութիւնը որ կու տայինք իրենց:

Օժանդակութիւնները բաժնեցինք, վերադարձանք, զեկուցեցինք պարոն Գըրգորեանին եւ վեց այլ կազմակերպութիւններուն ու խնդրեցինք որ իրենց որոշումը տան թէ ի՛նչ կ'ուզեն որ ընենք: Իրենք հոյակապ գտան կատարուածը եւ թելադրեցին որ շարունակենք: Պարոն Գըրգորեան ըսաւ թէ ինք կը շարունակէ հոգալ օդանաւին ծախսերը եւ թէ՛ մենք շարունակենք ապրանք գտնել:

Միքանի օդանաւ այդպէս դիրութեամբ կրցանք լեցնել հաւաքուած օժանդակութիւններով: Բայց անմիջապէս խնդիր ունեցանք՝ երբ այդ հին հագուստները, կօշիկները,

կուտակուած օժանդակութիւնները վերջացան. վերջացաւ նաեւ առաջին օդանաւին թռիչքէն ետք մեր ստացած օժանդակութիւններուն առաքումը:

Ի՞նչ կրնայինք ընել: Ես գաղափար չունէի թէ այս գործը ինչպէ՛ս կը ղեկավարուի, ոչ ալ գումարներ ունինք՝ որ հարիւրհազարաւոր տոլարի ապրանք գնենք ու դրկենք:

Խանդավառուած առաջին օդանաւերուն յաջողութենէն, որպէսզի բան մը կարենամ իրագործել, նամակ գրեցի միքանի հարիւր մեծ ընկերութիւններու եւ նուիրատուութիւն խնդրեցի որ ապրանքներ տան որպէսզի Հայաստանի Հանրապետութիւն դրկենք: Այդ երկուհարիւր ընկերութիւններուն մեծ մասը կա՛մ մերժեց, կա՛մ երբեք չպատասխանեց: Մէկ տուփ ձրի ապրանք չկրցայ ստանալ Ամերիկայի ոչ մէկ ընկերութենէ: Յետոյ հասկցայ թէ ինչու՛: Որովհետեւ, ամերիկեան ընկերութիւններ ատանկ նորելուկ, անծանօթ կազմակերպութիւններու չեն կրնար օժանդակութիւն տալ: Իրենք իրենց յատուկ վստահուած միջոցները ունին:

Բարեբախտաբար, հաճելի եւ անակնկալ գուգադիպութիւն մը պատահեցաւ. *սթէյթ տիւիարթմընթը* խորհրդածոդովի մը հրաւիրեց հարիւրաւոր ոչ-կառավարական կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչները՝ Ուաշինկթըն: Հրաւերը բոլորին էր: Այդ հրաւերը ես ալ ստացայ՝ պատասխանեցի որ կը փափաքիմ մասնակցիլ: Ընդառաջեցին եւ հրաւեր դրկեցին: Գացի Ուաշինկթըն՝ գաղափար չունենալով թէ ինչու՛ համար է ժողովը, չգիտնալով թէ ի՛նչ օգուտ կրնայ ունենալ մեզի: Հսկայ սրահի մը մէջ էր ժողովը. հարիւրաւոր մասնակիցներ կային Ամերիկայի տարբեր կողմերէն: Անակնկալը այն էր որ ժողովի ընթացքին կողքիս ամերիկացի մարդ մը նստած էր. օրուան ընթացքին բարեւեցինք եւ ծանօթացանք: Յայտնեց թէ իր անունը Լերի Կլաս է, եւ թէ ինք Ճորճիա Նահանգի Մէփ Ինթըրնէշընըլ Ֆրանսական Ընկերութեան պաշտօնէայ է:

Այս Լերի Կլասը որ բախտով քովս նստած էր հարիւրաւոր մարդոց մէջէն, ըսաւ որ ինք բարեսիրական միութեան մը ղեկավարն է եւ թէ իրենք քառասուն տարի է այս գործը կ'ընեն՝

Ամերիկայի հարիւրաւոր ընկերութիւններէն միլիոնաւոր գումարի ապրանք կը ստանան ձրիաբար եւ աշխարհի չորս կողմը կը բաժնեն: Մտածեցի թէ գտայ աղբիւրը զանձին: Հարցուցի՝ եթէ կրնան Հայաստանի Հանրապետութեան համար ալ տալ: Հարցուց թէ ի՛նչ կը փափաքիմ:

- Ինչ որ ունիք, ամէն ինչ կ'ուզեմ, որովհետեւ ամբողջ երկիրի մը կ'ուզեմ օգնել:

- Մենք այդպէս չենք աշխատիր. մեզի ցանկը դրկէ՛ ապրանքներու:

- Ցանկ չունիմ. Հայաստան երկիր մըն է որ ամէն ինչի պէտք ունի: Կրնամ ձեզի տարբեր ձեռով աշխատելու առաջարկ մը ընել՝ ինչ որ ունիք ձեր պահեստին մէջ, համակարգչային վիճակով, անոնց ցանկերը դրկեցէք՝ եւ մէջէն կը գատեմ:

- Չեմ գիտեր եթէ ատանկ բան մը կ'ընենք: Ատանկ չենք աշխատիր մենք, բայց հարցնեմ,- ըսաւ:

Յաջորդ օր երբ Լոս Անճելըս եկայ *Ֆետքսի*³ հաստափոր պահարան մը հասաւ. հարիւրաւոր տպագիր էջ, որոնք ցանկերն էին առկայ ապրանքներուն եւ անոնց քանակին: Միլիոնաւոր տոլարի ապրանք: Ես Հայաստանի Հանրապետութեան կարիքներուն ծանօթ չէի. չէի գիտեր Հայաստանի Հանրապետութիւնը ինչի՛ պէտք ունէր, չէի ալ ուզեր ընդհանուր բաներ դրկել: Մեկնեցայ Հայաստանի Հանրապետութիւն՝ ստացած ցանկերովս: Գացի նախարարութենէ նախարարութիւն՝ Առողջապահութեան, Կրթութեան, այցելեցի մանկատուններ, հիւանդանոցներ, դպրոցներ, ցանկը տուի իրենց, որ իրենց կարիքները ընտրեն: Իրենք իրենց կարիքներուն քով խաչ մը դրին եւ նշեցին քանակը: Ցանկը բաւական լեցուեցաւ: Վերադարձայ Մ. Նահանգներ, ցանկը դրկեցի Լերի Կլասին՝ Ճորճիա Նահանգ, ըսելով թէ՛ «ասոնք են մեր ուզածները»: Անշուշտ ամբողջ պահեստը մեզի պիտի չտար, որովհետեւ աշխարհի 70 երկիրներ օժանդակութիւն կը դրկէին: Բայց բաւական բան դրկեց: Հսկայական բան դուրս եկաւ. բազմամիլիոն տոլարի օժանդակութիւն. բոլորն ալ նոր ապրանքներ էին: Հագուստ-կօշիկ չկար, մե՛ծ մասը դեղորայք, եւ՝ օդանաւը լեցուեցաւ:

Օժանդակությունները բերինք Նիւ Եորք, ապա դարձեալ գացինք Փարիզ, ապա Երեւան:

Ասիկա մեծ իրագործում մը եղաւ մեզի համար: Մենք տեղեակ չէինք թէ այսպիսի ընկերություն կայ Մ. Նահանգներու մէջ, եւ թէ՛ պետքը չունիս երկուհարիւր տեղ դիմելու. կրնաս կեդրոնը երթալ: Ատկէ յետոյ սկսանք սորվիլ մեր չզիտցած գործը: Ի յայտ եկաւ որ Մէփ Ինթըրնէշընըլի նման միքանի այլ կազմակերպություններ ալ կան, որոնք ապրանքին արժէքին միքանի տոկոսը կ'առնեն՝ իրենց անձնակազմի, պահեստարանի վարձքի ծախսերը ապահովելու համար: Անգամ մը որ այս գաղտնիքը իմացանք այլեւս մեր գործը դիւրացաւ:

Այսօր 24 տարիէ ի վեր ոչ մէկէն օժանդակություն կ'ուզենք այլեւս. ո՛չ հայերէն, ո՛չ ամերիկացիներէն: Այս մարդիկը ամէն օր մեզի կը կապուին, սկիզբը՝ *ֆաքսով*, յետոյ՝ *իսէլըով* եւ մեզի կը տեղեկացնեն թէ ի՛նչ ունին եւ ի՛նչ կ'ուզենք: Մենք իրենց դրկած դեղօրայքի ցանկերը կը փոխանցենք Երեւան. Հայաստանի Հանրապետութեան Առողջապահութեան Նախարարութիւնը ի՛նք կը նայի ցանկերուն, կը ճշդէ կարիքները, քանակը, տեսակը եւ մեզի կ'ուղարկէ: Իսկ մենք ցանկը կ'ուղարկենք նուիրատուին:

Այս ընկերություններուն ներկայացուցիչներուն մեծ մասը մենք Հայաստանի Հանրապետութիւն այցելութեան տարած ենք, որպէսզի ծանօթանան կատարուած աշխատանքներուն:

ՀԱՇՈՒԵՅԱՐԴԱՐ

Այսպէ՛ս է որ կ'աշխատինք վերջին 20 տարիներուն: Այս ընկերությունները Նիւ Եորք, Քընթըիքըթ նահանգներուն մէջ կը գործեն: Օրինակ, միայն *Ամերիքերզ* ընկերութենէն ստացած ենք աւելի քան հարիւր միլիոն տոլարի օժանդակություն, *Քէթըլիք Միշըն Պորտէն*՝ 80 միլիոն տոլարի օժանդակություն, *Մէփէն*՝ 50 միլիոն: Հետեւաբար, միքանի հարիւր միլիոն տոլարի օժանդակություն ստացած ենք միայն այս ընկերություններէն: Կը ստանանք նաեւ աւելի փոքր նուիրատուություններ՝ աւելի փոքր հաստատություններէ:

Երբեմն փոքր նուիրատուություններ կը ստանանք նաեւ հայերէ ու հայկական կազմակերպություններէ:

Ընդհանրապէս հայերէն հեռու կը մնամ երկու պատճառով՝ մէկը այն՝ որ հայկական կազմակերպությունները Ամերիկայի մէջ իրենք իրենց ծախսերը հազիւ կրնան փակել, հետեւաբար չենք ուզեր իրենց վրայ յաւելեալ բեռ դնել: Միւսը այն է, որ կ'ապրինք հսկայ՝ Ամերիկայի պէս երկրի մը մէջ, ուր միլիոնաւոր տոլարի ապրանք կարելի է ձեռք ձգել ձրիաբար եւ պէտքը չկայ արդէն իսկ բեռնաւորուած հայկական կազմակերպություններու վրայ բեռ մը եւս աւելցնել: Հիմա որ վարկ շինած խմբակցութիւն ենք, վստահելիութիւն վաստակած ենք՝ մէկ հանդիպումով, մէկ հեռախօսով 5-10 միլիոնի ապրանք կարելի է առնել, որովհետեւ այսպիսով իրենք թէ՛ իրենց բարեսիրական ծրագիրը կը գործադրեն եւ թէ՛ տուրքերէն կը նուազեցնեն:

ՅԻՇԱՐԺԱՆ ԴԷՊՔԵՐ

Ամփոփելու համար ըսեմ, թէ 24 տարիներու աշխատանքի տեւողութեան Հայաստանի Հանրապետութիւն ուղարկած ենք 158 բեռնատար օդանաւ օժանդակութիւն: Առաջին տարիներէն ետք յաջողեցանք նաեւ ծովային ճամփով կապ ստեղծել Հայաստանի Հանրապետութեան հետ՝ Վրաստանի միջոցաւ եւ 2100 ծովային *քընթէյնըր*՝ 20 եւ 40 խոռանարդ ոտք մեծութեամբ, որկեցինք Հայաստանի Հանրապետութիւն: Այս փոխադրածելը շատ աւելի աժան է քան՝ օդային ճամփան: Մինչեւ այսօր Հայաստանի Հանրապետութիւն ուղարկած եւ բաշխած ենք մօտ 670 միլիոն տոլարի բարեսիրական օժանդակութիւն:

Բացառիկ առաքումներէն՝ այն օժանդակություններէն, որոնցմով բոլորս ալ կը հպարտանանք, պէտք է յիշել հետեւեալները.-

Ա) Տարի մը երբ շատ ցուրտ էր՝ կարողացանք 12,000 ձմեռնային վառարաններ ձրիաբար առնել Հարաւային Քորէայէն եւ Ամերիկայի ռազմական ամէնամեծ C5 երկու օդանաւերով զանոնք ձրիաբար փոխադրել Հարաւային

Քորեային Հայաստանի Հանրապետություն: Ասոնք բաժնեցինք կարիքատր ընտանիքներու:

Բ) Առիթով մը, երբ իմացանք որ նորածին երեխաներու համար փոշի կաթ չկար, անմիջապէս Հոլանտային հսկայ քանակութեամբ երախաներու փոշի կաթ գտանք, բեռնատար օդանաւ վարձեցինք, որ ութ օր ամէնօրեայ թոխչ կատարեց Հայաստանի Հանրապետություն՝ փոշի կաթ հասցնելով երախաներուն:

Գ) Երբ 1993 Ապրիլ 1ին Թուրքիան սահմանը փակեց Հայաստանի Հանրապետութեան հետ, այդ օրը Ամերիկեան Կարմիր Խաչը ծրագրած էր Թուրքիայէն շոգեկառքով մէկուկէս միլիոն տուփ ուտեստեղէն փոխադրել Հայաստանի Հանրապետություն: Ասիկա Ամերիկեան Կառավարութեան կողմէ նուիրատուութիւն մըն էր: Սահմանը փակուեցաւ եւ օժանդակութիւնը մնաց Թուրքիա: Ամերիկեան Կարմիր Խաչը մեզի դիմեց, եւ վերջիվերջոյ յաջողեցանք այդ օժանդակութիւնները բեռնատար կառքերով տանիլ Յունաստան՝ Սալոնիկ, ուր օդանաւ մը վարձեցինք որ 18 օր ամէնօրեայ թոխչ կատարեց Երեւան՝ մէկուկէս միլիոն բեռ հասցնելով Հայաստանի Հանրապետություն:

Դ) 1993ին Հայաստանի Հանրապետութեան շատ ցուրտ ձմեռն էր, երբ Հայաստանի Հանրապետութեան հիւանդանոցները, դպրոցները եւ ժողովուրդը ցրտահար վիճակի մէջ էին. յաջողեցանք 21 միլիոն տոլար հաւաքել, որուն 7 միլիոնը հաւաքեցինք միասնաբար՝ Միացեալ Հայկական Հիմնադրամին ջանքերով: Հայաստանի Հանրապետութեան կառավարութեան կողմէ Հայաստանի Հանրապետութեան փոխնախագահ Պրն. Գագիկ Յարութիւնեանը եւ ես միասին 11 օրուան ընթացքին 7 երկիր շրջեցանք՝ Ֆրանսա, Անգլիա, Արժանթին, Պրագիլ, Վենեզուելա, Քանատա եւ Միացեալ Նահանգներ ու հաւաքեցինք 7 միլիոն տոլար: Պարոն Գըրգորեանը նախապէս խոստացած էր հաւաքուած գումարը կրկնապատկել: Տասնչորս միլիոն ինք տուաւ եւ ընդհանուր գումարը եղաւ 21 միլիոն տոլար: Այդ գումարով մենք կրցանք, մեծ դժուարութիւններով, մագութ հասցնել Հայաստանի

Հանրապետություն, որպեսզի ժողովուրդը ձևերը ջերմություն ունենայ:

Ե) 26 Մեպտեմբեր 1998ին կատարեցինք մեր օժանդակութեանց 100րդ թոփչքը: Այդ առիթով պարոն Գրրգորեանը խնդրեց որ յատուկ միջոցառում մը ըլլայ եւ նշենք յոբելեանը: Այդ մեծ միջոցառումին ներկայ եղան մեր զոյգ վեհափառները՝ Կիլիկիոյ Հայոց Կաթողիկոս Արամ Ա. եւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գարեգին Բ. վեհափառները, ներկայ էին պարոն Գրրգորեանը, տիկին Էլիզապէթ Տոլը, նախագահ Քոչարեանը, Արտաքին Գործոց նախարար պարոն Օսկանեանը, Ճէյ Լենօ եւ 2000 հիւրեր: Հարիւրերորդ բեռնատար օդանաւը կը հանդիսանար համշխարհային պատմութեան մէջ հռչակաւոր Պերլինի օդային կամուրջէն ետք ամէնամեծ օժանդակութիւնը որ ուղղուած է մէկ երկիր:

Զ) Վերջին տարիներուն (2006) յաջողեցանք գումար բերել Լիբանան, երբ Լինսի Հիմնարկը մեր Հիմնադրամին փոխանցեց 4,5 միլիոն տոլար զոր անձամբ բերինք Լիբանան եւ բաշխեցինք, անխտիր, լիբանահայ բոլոր դպրոցներուն: Նաեւ վերջին տարուան ընթացքին աւարտեցինք 6 միլիոն տոլարի դպրոցներու շինարարութիւնը՝ աղէտի գօտիին մէջ:

ԱՅԼԵԻԱՅԼՔ

Ընկերութիւններէ օժանդակութիւններ ստանալէ զատ մեզի կը դիմեն նաեւ հայ եւ օտար հարիւրաւոր անհատներ եւ կազմակերպութիւններ, մասնաւորաբար՝ օտար, որպէսզի իրենց օժանդակութիւնները Հայաստանի Հանրապետութիւն փոխադրենք: Ճիշդ է որ անոնց մեծ մասը Մ. Նահանգներէն է, բայց կան նաեւ օժանդակութիւններ՝ Քանատայէն, Ֆրանսայէն, Հարաւային Ամերիկայէն ու նոյնիսկ Աւստրալիայէն: Ասոնց փոխադրածախար մենք կը հոգանք: Այսպիսով օգնած եւ քաջալերած կ'ըլլանք բոլոր անոնց, որոնք կ'ուզեն օժանդակութիւն ուղարկել կամ բարեսիրական ծրագրեր իրագործել Հայաստանի կամ Արցախի Հանրապետութեան մէջ:

Մեր ուղարկած բոլոր օժանդակութիւնները նախօրօք՝ ճշդուած հասցեատերեր ունին. ունինք երկու պաշտօնէաներ՝

Հայաստանի Հանրապետության մեջ, որոնք կը հետեւին մեր օժանդակութիւններու բաշխման եւ օգտագործման: Մտացուած գումարներուն մէկ տոկոսը կը տրամադրուի գրասենեկային ծախսերուն, իսկ 90 տոկոսը՝ Հայաստանի Հանրապետության օգնութեան, իսկ մեր գրասենեակը ունի երկու պաշտօնեայ՝ պաշտօնեայ մը եւ ես:

ԵԶՐԱԿԱՏՈՒԹԻՒՆ

Միացեալ Հայկական Հիմնադրամը կու գայ փաստելու, թէ ի՛սկապէս միութիւնը զօրութիւն է եւ թէ՛ հաւաքաբար աւելի՛ կրնանք իրագործել քան թէ իւրաքանչիւրս առանձինն:

ԾԱՆՕԹԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- ¹ Թերթը հիմնուած է Ֆրեզնոյի մէջ 1958ին, ճորճ Մէյսըն անուն ամերիկահայու մը կողմէ:
- ² Հայ Կաթողիկէները սկիզբը չէին ընդգրկուած:
- ³ Նամակներ ու փաթեթներ արագօրէն տեղ հասցնող ամերիկեան համաշխարհային ընկերութիւն:

THE EFFECTIVE HUMANITARIAN ASSISTANCE TO THE REPUBLIC OF
ARMENIA OF THE US-BASED UNITED ARMENIA FUND,
WITHOUT THE USE OF MODERN MEANS OF COMMUNICATIONS
(Summary)

Harout Sassounian
sassoun@pacbell.net

The author, Harout Sassounian, details the inception, formation, mission and achievements of the US-based United Armenia Fund, a humanitarian venture which provides humanitarian aid and assistance to the Republic of Armenia.

Sassounian, the initiator of the project, narrates how almost a year after the catastrophic earthquake of north-western Armenia in 1988, the US Armenian community had contributed very little humanitarian assistance to Armenia in a coordinated and concerted manner.

Sassounian notes that after observing the unsuccessful attempts of the US Armenian community, he asked for an appointment with the US Armenian multimillionaire Kirk Kerkorian and proposed his plan, which was to pull together 7 US-based Armenian organizations and, in a coordinated manner, set up a humanitarian assistance project for ravaged areas of then Soviet Armenia. The project was to cost

---

some \$ 350,000 and intended to transport the diverse collected materials which filled the clubs and community buildings of these organizations.

Kerkorian agreed to the project and promised to cover the cost of the plane flight to Armenia while Sassounian had to take care of filling the charter with materials needed for the devastated areas. Sassounian describes how he contacted six organizations, namely the Armenian Missionary Association of America, the Armenian General Benevolent Union, the Armenian Relief Cross, the Armenian Assembly, and the two prelacies that fall under the separate jurisdictions of Echmiadzin and Antelias. To the surprise of so many skeptics who doubted that different Armenian organizations would join their efforts and work together for a common cause, Sassounian had positive answers to his proposal from these six organizations in a few hours.

Sassounian, after having the approval of the organizations and the endorsement of Mr. Kerkorian, narrates how the plane was loaded with the collected aid. A third of the plane was loaded with materials from LA, another third of the load was loaded in New York and the remaining third in Paris – a symbolic act that the whole Diaspora was involved. Thus, thirty days after the presentation of the project to Kerkorian, the first flight took off on December 2, 1989.

Sassounian describes how after the success of the first flight the stakeholders recommended that the undertaking should continue. Sassounian details how eventually he was able to get hold of a number of philanthropic companies which collect materials and send them to needy destinations. The 100th flight was celebrated in 26 September 1998.

Sassounian highlights a number of outstanding achievements the United Armenia Fund has fulfilled since its inception. He concludes that with a handful of staff, good organization, and a well established communication system developed between the health and other authorities in the Republic of Armenia, the donor conglomerates in the USA and the parent organizations, the UAF has so far carried out 158 flights with goods worth several hundred million dollars during the 24 years of its existence.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԻ ՏԵՂԱՊՏՈՅՏԸ

ԱՐԹՈՒՐ ԲԱԽՏԱՄԵԱՆ
abakhtamyan@yahoo.com

Մենք՝ խորհրդային կայսրությունում ծնուածներս, գիտէինք միայն մէկ հեռուստատեսութիւն՝ Կենտրոնական: Այն միագոյն էր, քարոզ էր առաւօտից-երեկոյ, եւ եթէ այդ քարոզարշաւի ժամանակ խօսում էին մեր քաղաքի՝ Երեւանի, կամ հանրապետութեան՝ Խորհրդային Հայաստանի մասին, մեզ հպարտ էինք զգում: Ուրիշ հեռուստատեսութիւն չէինք տեսել, ոչ էլ լսել էինք, պատմող էլ չկար:

Խորհրդային միագոյն «գիշատիչը» պէտք է ունենար տեղական՝ ազգային դրսեւորումներ. ինչպէս լոգունգում էր ասում՝ «ձեռով ազգային, բնոյթով սոցիալիստական», որպէսզի պայծառ ապագայի գովքը արուէր նաեւ ոսկեղնիկ հայերէնով:

Սակայն, մեր հանրապետական հեռուստատեսութիւնը խիստ ինքնուրոյն էր եւ չէր կապկում 'վերադաս'ին: Բացի միքանի ընդհանրութիւններից՝ Կոմկուսի համագումարի որոշումները, գիտամթերքների բարձր ցուցանիշներն ու արդիւնաբերութեան աննախադէպ աճը, առկայ էին եւ սեփական ձեռագիր եւ համարձակ որոնումներ:

Յիշեցնեմ միքանի անուններ.-

Ընկերային, կենցաղային, ընտանեկան բազմաթիւ կնճռոտ թեմաներ էր արծարծում գրող-հրապարակախօս Արտաշէս Քալանթարեանի «Իմ Տունը, Քո Տունն Է» շարքը.

Արտասահմանեան դասական շարժանկարների ամենշաքաթեայ ցուցադրութիւնը իսկական հրավառութիւն էր. Չտեսնուած երեւոյթ էր հրապարակախօս Արմէն Յովհաննիսեանի «22:30» երաժշտական շարքը, որը ըստ էութեան «երկաթէ վարագոյր»ի առաջին մեծ ձեղքումն էր:

Այս ամէնին պէտք է աւելացնել ազգագրական, ժողովրդական, դասական համերգերը, սեփական հեռուստաներկայացումները, ֆիլմերը, ուսումնական ծրագրերը:

Հեռուստատեսությունում, որպես բեմադրիչ, իր առաջին քայլը կատարեց Ռուբեն Հախվերդեանը («Մատանայի Ջրաղացը» 1975): Ճանաչման եւ փորձառութեան ճանապարհին էին սկսում Երաժշտանոցի եւ Թատերական Ինստիտուտի բազմաթիւ շրջանաւարտներ: Նոյնիսկ առկայ էին հետաքրքիր քաղաքական դրսեւորումներ. ցանկանալով լսարանին կտրել այն ժամանակ տարածում գտած Բաքուի ռադիոյի գեղգեղուն մուղամներից, նոյն ժամին հեռարձակում էր «Լաւ Երաժշտութիւն Ձեր Սեղանին» ժամանցային ծրագիրը:

Հեռուստառադիոպատկումը սեփական թողարկումներ ունեցող հսկայ գործարան էր, որի արտադրանքը նաեւ մրցունակ էր: Մէկ տասնեակի հասնող տաղաւարներն ու շարժակայանները (ի դէպ, ՀՀՌՊԿՆ¹ այն ժամանակ Մոսկուայից յետոյ ամենաարդիականն էր) օրն ի բուն զբաղուած էին:

Հեռուստաֆիլմերի «Երեւան»² ստուդիայում ծնուեցին Արտաւազդ Փելեշեանի «Տարուայ Եղանակները» (1975), «Մենք» (1969), «Մեր Դարը» (1983) շարժանկարները, որոնք առ այսօր համաշխարհային կինոյի անգերազանցելի կոթողներից են:

Հեռատեսիլը բազմազան էր, համարձակ հեղինակներով եւ ուներ ձեռագիր: Պատահական չէ, որ հեռուստատեսային ծրագրերի *Եթէր* շաբաթաթերթը, անկախ մեծ տպաքանակից, հնարաւոր չէր գնել եւ վաճառում էր յաւելեալ գնով:

Համակարգը փլուզուեց:

Անկախութեան հեռուստատեսութիւնը դուրս եկաւ տաղաւարից, յղկուած, խմբագրուած, սրբագրուած նախադասութիւններից: Փորձի պակասը լրացնում էր համարձակութիւնը, նորը ստեղծելու անզուսպ ցանկութիւնը: Խորհրդառուսական ազդեցութիւնը փոխարինելու էր գալիս եւրոպա-ամերիկեան չափորոշիչը:

Պաստառը հեղեղուեց էժանագին բրազիլական *սերիալներով*, իսպերի նմանակումներով, երաժշտական մրցոյթներով, զանազան *չոյչ* տեսահոլովակներով: Փողոցը, իր ողջ «բոյրերով» մտաւ պաստառ, դուրս մղեց օսլայած

հաղորդավարներին, լեզուն վերամբարձ ոճից դարձաւ գաւառային՝ արեւմտեան շեշտադրութիւններով:

Սկսեցինք դիտել ուրիշներին, կապկել, բարդոյթաւորուել, որովհետեւ բաւարար միջոցներ չունէինք լիարժէք ընդօրինակելու: Արհեստագիտական նորոյթները կրնկակոխ հետապնդում էին, շուկան փակ էր, գնորդ չունէինք:

Հայկական հեռատեսիլը յայտնուեց մեծ շրջափակման եւ տեղեկատուական յարձակումների կիզակետում: Երկիրը պատերազմի ու երկրաշարժի փլատակների առջեւ կանգնած էր մէնակ: Մենք ցանկանում էինք մեր մասին պատմել բոլորին, բայց չգիտէինք՝ ինչպէս: Հայաստանը լի էր արտասահմանեան թղթակիցներով եւ նկարահանող խմբերով: Միակ տարբերակը նրանց հետ համագործակցելն էր կամ նիւթեր տրամադրելը:

Տեղեկատուական դաշտը ազատականացում էր. ստեղծում էին մարգային, անկախ եւ մասնաւոր հեռուստարձկերութիւններ, լրատուական ծառայութիւններ, որոնք մասամբ ֆինանսաւորուելով դրամաշնորհներով կամ գովազդատուների միջոցներով, փորձում էին ձեւաւորել նոր, այլընտրանքային լրատուամիջոցներ՝ օր օրի վերածուելով տեղային ու նեղ լսարանի խօսափողի:

Այդ ժամանակ շրջապտոյտից դուրս գալու մի փորձ արուեց՝ Ազգային, յետագայում Հանրային Հեռուստարձկերութիւնը սկսեց հեռարձակել արբանեակային ցանցով: Աշխարհի տարբեր երկրներում ապրող հայերին հասանելի դարձաւ Հայաստանի Հանրապետութեան հեռատեսիլը: Սկզբում մեծ էր հպարտութիւնն ու խանդավառութիւնը: Շղթան քանդուած էր, անջրպետը՝ յաղթահարուած: Բացուեցին նաեւ թղթակցական կետեր հայաշատ խոշոր քաղաքներում: Թւում էր տեղեկատուական պարապը, դատարկութիւնը յաղթահարուած է, իրար հետ հաղորդակցուելու հնարաւորութիւնը մեծ հեռանկարներ է բացելու: Այս ամէնի հետ մէկտեղ՝ ի յայտ եկան բազմաթիւ խնդիրներ.-

Ա) Լեզուական անըմբռնելիութիւն: Խօսքը ոչ միայն արեւելահայերէնի մասին է, այլ նաեւ այն, որ ռուսական,

ամերիկեան, եւրոպական միջավայրում գտնուող եւ Հայաստանի Հանրապետութեան իրավիճակին ու մտածողութեանը անձանօթ մարդիկ դժուարանում էին ընկալել, երբեմն նոյնիսկ ի վիճակի չէին հասկանալ ցուցադրուող նիւթը: Այն, ինչ մեզ թւում էր կարելոր հասցէատէր չէր գտնուի:

Բ) Կարծիքներ եղան, որ հաղորդումները պէտք է թարգմանուեն... արեւմտահայերէն, ռուսերէն, անգլերէն... զուցէ նաեւ... թուրքերէն: Հայկական հեռատեսիլը հսկայ, բազմաշերտ, միջազգային հեռուստատեսութեան դաշտում էր, բայց շարունակում էր մնալ տեղական:

Միառժամանակ յետոյ արբանեակային կապուղով սկսեցին հեռարձակել «Արմենիա» (1997), «Շանթ» (1994), «Երկիր Մեդիա» (2004) հեռուստաընկերութիւնները: Սկսեցին ձեւաւորուել *մեդիա հոլդինգներ*, սնկի նման սկսեցին բուսնել առցանց հեռուստակայքեր: Այսօր հայկական տեղեկատուական դաշտը գերյագեցած է, սակայն գրեթէ իրարից չեն տարբերում «սենսացիա՝ ցնցիչ», «հրատապ ու հաւաստի» լուրեր առաջարկողները, էլ չսասած որակեալ արտադրանքի մասին:

Հեռարձակուող հեռուստաընկերութիւնների մեծ մասը միակողմանի քարոզչական եւ առեստրային բնոյթ ունի: Մոռացուել են ճանաչողական, ուսումնական, կրթական, լեզուի, երկրի, անցեալի վերաբերեալ վերլուծական ծրագրերը, իսկ եղածն էլ ներկայացում է անպատեհ ժամերի (*փրայմ թայմի*ց դուրս), եւ այնքան քիչ միջոցներ են տրամադրում, որ հնամաշութեան հոտ է բուրում դրանցից: Արդիւնքում, բազմահազար լսարանը աստիճանաբար հեռանում ու օտարանում է:

Հայկական հեռուստաընկերութիւնների արտադրանքը այսօր մրցունակ չէ, այն չի ներկայանում որեւէ ծանրակշիռ ստուգատեսում, ներգրաւուած չէ միջազգային համաարտադրական գործընթացում (բացառութեամբ Եւրատեսիլի) եւ միտում չունի խօսելու, երկխօսելու, ներգրաւելու աշխարհի տարբեր երկրներում ապրող

բազմալեզու, բազմակրօն, բազմաշերտ հայ հանրութեանը: Այնինչ նա պէտք է դառնար եւ լինէր նախաձեռնութիւնների ու առաջարկութիւնների հրապարակ:

Անցած տարիների ընթացքում իրականացուած բազմաթիւ համապետական ձեռնարկների ժամանակ՝ «Հայաստանի Տարին Ֆրանսիայում» (2006), «Երեւանը՝ Գրքի Համաշխարհային Մայրաքաղաք» (2012) եւն., հեռատեսիլը մնաց միայն դիտորդի կարգավիճակում: Մենք չգտանք ոչ մի տեսաֆիլմ, որ ներկայացնէնք միջազգային հանրութեանը. նոյնիսկ ֆրանս-գերմանական *Arte*³ հնարաւորութիւն էր տուել ցուցադրութեամբ հանդէս գալ, բայց դարակները դատարկ էին: Բաւարարուեցինք միքանի եւրոպացի պրոֆեսորի բարեհաճ հարցազրոյցներով, որը կրկին միայն մեր լսարանի համար էր նախատեսուած: Այս կապակցութեամբ արժէ յիշել, որ կինօաշխարհում վերջին նշանակալից ձեռքբերումներից մէկը՝ Կաննի «Ոսկէ Արմաւենի» ստացած Սերժ Աւետիքեանի *Chiennes d'Histoire* (2010) շարժանկարը, իրականացուել էր «Անատոլու Կուլտուր»ի ֆինանսաւորմամբ:

Աշխարհի բազմաթիւ համալսարաններում եւ մեղիա ոլորտում աշխատող յայտնի հայեր կան, որոնք անհաղորդ են հայկական հաղորդակցական գործընթացի զարգացումներից, քննարկումներից, խնդիրներից, համատեղ ծրագրերից: Եղած սակաւ օրինակներն էլ հեռու են լայն լսարանից: Նրանք մնում են կինօփառատօների փոքրիկ լսարաններում եւ կորում են մէկ տողով հաղորդուող լրահոսի յորձանուտում:

Հայկական առանձնայատկութիւններից մէկն է՝ արագ համարկուել այն երկրին, որտեղ ապրում ես, սակայն չպէտք է մոռանալ, որ եթէ գերպետութիւններն ունեն իրենց շահերը, փոքրաքանակ ազգերն էլ պէտք է ստեղծեն հակադրման իրենց մեխանիզմները:

Առաջարկում եմ առարկայական մի քանի դրոյթ.-

Ա. Ստեղծել բազմամեղիայի համահայկական գործնական ֆորում եւ շտեմարան:

Բ. Ստեղծել համատեղ իրականացման ծրագրեր:

Գ. Քննարկուող ընդհանուր հետաքրքրության հարցերի շուրջ՝ կրթություն, ներգաղթ, արտագաղթ, մշակույթ, եկեղեցի, *բիզնես* եւն. ձեւաւորել իրական, գործնական դաշտ:

Հայաստանի Հանրապետութեան անկախութեան առաջին օրից վերը նշուածի մասին խօսուում է բարձր ամբիոններից, խօսողներն էլ պետական այրեր են. գործին կարծես թէ լծուած են առնուազն չորս նախարարութիւն, բազմաթիւ հասարակական-քաղաքական-մշակութային կառոյցներ: Երկխօսութեան համար ամէն տարի տրամադրուում են միջոցներ, կազմակերպուում են միջոցառումներ:

....

134 տարի առաջ, 1879ին Գրիգոր Արծրունին Ռուսահայաստանի առաջին ազատական թերթ *Մշակում* գրում էր.

«Հայր բոլորովին գուրկ է ընկերական ոգուց: Այն գործերը, որոնք պէտք է կատարուեն ընկերակցութեամբ, երբեք չեն յաջողուում հայերի մէջ:

Վեր առնենք, օրինակի համար, մեր բոլոր ընկերութիւնները, մեր զանազան յանձնաժողովները եւ մասնաժողովները,- նրանցից ո[՞]րը յաջողուեցաւ, կամ կարողացաւ փոքր ի շատե օրինաւոր գործ կատարել... ոչ մինը:

Որտեղ երեք, չորս հայ են հաւաքուում, այնտեղ պէտք է անպատճառ կռիւ, անբաւականութիւն, երկպառակութիւն, թշնամութիւն ծագի:

Բայց առանց ընկերակցութեան, առանց խմբովին գործելու երբեք ոչ մի հասարակական գործ առաջ տանել չի կարելի: Հայի զգուելի, հակաընկերային բնաւորութեան շնորհիւ մեզանում երբեք չեն յաջողուում որեւէ ընկերութիւններ, ընկերակցութիւններ, մասնաժողովներ:

Վեր առնենք, օրինակի համար, մեր հայոց լրագրութիւնը, մեր թէ՛ Ռուսաստանի եւ թէ՛ Թուրքիայի մամուլը: Լրագրերից կամ ամսագրերից իւրաքանչիւրը առանձին կեանքով է ապրում, թէ՛ ուղղութեան, թէ՛ լեզուի կողմից: Ո՛չ մի համերաշխութիւն, ո՛չ մի շփման կէտ չկայ:

Մենք՝ գրողներս, երբեք միմեանց հետ չենք հանդիպում, մեր մամուլի ներկայացուցիչները իրար հետ չեն հանդիպում, չեն գումարում, որ կարողանան շատ խնդիրների վերաբերեալ համաձայնել ու մի քանի հարցերի վերաբերեալ պրոգրամ կազմել»:

Միայն ցաւով եմ նշում, որ այս տողերից անցել է մօտ մէկուկէս դար, բայց մենք նոյն խնդիրների, մարտահրաւերների առաջ ենք կանգնած: Եւ անկախ այս գիտաժողովի վեհ նպատակներից, եթէ մենք այսուհետ էլ շարունակենք նոյն գործելաճը՝ կը մնանք նոյն քարանձաւում՝ շարունակ որոնելով մեղաւորների եւ սեփական անզօրութիւնը արդարացնելով մանկական պոռոտախօսութեամբ ու ամբարտաւանութեամբ:

ՅԵՏ ԳՐՈՒԹԵԱՆ

Առաջիկայում հայկական հանրութեան պատասխանատու շրջաններից մէկն է՝ Մեծ Եղեռնի հարիւրամեայ տարելիցը: Կրկին գիտաժողովներ, հայամէտ եւրոպացիներ, ամերիկացի ծերակուտականներ, նոյնիսկ թուրք գրողներ կը գան Հայաստանի Հանրապետութիւն կամ դասախօսութիւններ կը կարդան հայաշատ քաղաքներում: Աւելորդ չէ նշել՝ կլորիկ պատուագումարներ ստանալով: Ինչպէս հարիւր տարի առաջ՝ կը ստեղծուեն հայամէտ բարեկամների ակումբներ, կը տպուեն գրքոյկներ, եւ հայերէն չիմացող պատանի սկաւառները աշխարհի քաղաքների խաչմերուկներում, ազգային իրենց պարտքի գիտակցութեամբ, այն կը բաժանեն անցորդներին: Կարող են լինել նաեւ ստեղծարար-ժամանակակից մօտեցումներ՝ ասենք Սպիտակ Տան առաջ իւրայատուկ *Ֆլէշ-մոյլ*: Մեծ Եղեռնի հարիւրամեակի առթիւ ստեղծուել է նաեւ Պետական Յանձնաժողով, որը մէկ «պատմական» նիստից բացի ուրիշ բան չի արել⁴:

...

«Ի՞նչ անել»ը՝ մեզ հետապնդող հարցերից է: Համարկուել՝ անմիջապէս տարալուծում ենք: Մնալ հեռու՝ նշանակում է կրկին փակուել ու անհաղորդ մնալ գոռոզ միայնութեան մէջ:

Կարծում եմ, պետությունը եւ հայկական ընդարձակ լրահաղորդակցական ոլորտը պէտք է վերածուի անխափան գործնական ցանցի: Մենք ժամանակ չունենք մասնաժողովների ու ոգեկոչությունների, երթերի ու մոմավառությունների: Մարտունակ ու մրցակից հայ տեսակից (որը իր առեստրանաւերով հատում էր ովկիանոսներ եւ կտրում էր ռուսական բիրտ տափաստանները) վերածուել ենք զգացական, խորհրդապաշտ, շքանշանակիր ժողովրդի: Պէտք է համախմբուել մէկ նախագծի շուրջ, ոչ թէ ազգային տուրքի սկզբունքով, այլ մասնագիտական նշաձողից ելնելով: Սթիւրն Զայիլեանի բեմագիրով նկարուած Սպիլբերգի «Շինդլերի Ցուցակը»⁵, ցնցեց աշխարհը, ոչ թէ թեմայի առումով, այլ թէ ինչպէ՛ս էր արուած: Երուանդ Օտեանի *Անիծեալ Տարիները*⁶ կարող է լաւագոյն ատաղձը դառնալ նմանօրինակ աշխատանքի համար:

Ժամանակ չկայ, մենք պէ՛տք է սկսենք:

ԾԱՆՕԹԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

¹ Հայաստանի Հեռուստատեսութեան եւ Ռատիոյի Պետական Կոմիտէ:

² Հայկական ֆիլմարտադրութեան հնագոյն հիմնարկը, հիմնուած 1930ականներու երկրորդ կէսին:

³ Ֆրանքո-գերմանական հեռուստաընկերութիւն, որ հեռարձակել սկսաւ 1992ին:

⁴ 26 եւ 27 Մայիս 2014ին, Ցեղասպանութեան Հարիւրամեակի Պետական Ցանձնաժողովը գումարեց իր չորրորդ նիստը Երեւանի Կարէն Դեմիրճեանի Անուան Մարգահամերգային Դահլիճին մէջ:

⁵ 1993ին հրապարակուած ֆիլմ, բեմադրուած եւ համաարտադրուած Սթիւրն Սփիլպըրկի եւ Սթիւրն Զայիլեանի կողմէ:

⁶ Երուանդ Օտեան, *Անիծեալ Տարիներ, 1914-1919, Անձնական Յիշատակներ*, Երեւան, 2004:

THE STAGNATION OF ARMENIAN TV
(Summary)

Arthur Bakhtamian
abakhtamyan@yahoo.com

The author, a renowned Armenian TV anchor, critically views the current status of Armenian TV and its stagnation.

Bakhtamian broadly describes the strategies of Armenian TV and its status and conditions in the Soviet era highlighting the exceptional position it had, distinguishing itself from formal Soviet TV. He notes that Soviet Armenian TV paid lip service to the official requirements and directives but adopted an unconventional track covering Western movies, programs, pop concerts, etc. Bakhtamian concludes that Soviet Armenian TV made inroads into the hearts and souls of the young, defiant generations of Soviet Armenians by providing materials, which pierced the iron curtain and went beyond.

Bakhtamian contrasts this revolutionary attitude with the post-Soviet independence era and underlines certain aspects of the tracks taken by the Armenian TV networks after the liberalization of TV. The author laments the tiny successes Armenian TV has achieved during the independence era and argues that after copying Western programs, translating Latin American serials, opening up to the Armenian Diaspora, Armenian TV has not come up with a single prize-winning program. Furthermore, it has not made good use of international opportunities like that of “Yerevan World Book Capital of 2012” or the “Armenian Year” in France.

In his concluding note, Bakhtamian warns that the Armenians are soon to encounter the 100th anniversary of the Armenian Genocide and are not yet properly prepared for it beyond conventional and usual programs/conferences/gatherings. He calls for better use of Armenian soft power and stresses that time is running out and Armenian TV has to come out of its stagnation, take the challenge, become innovative and creative and live up to its new role and expectations.

ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՀԱՂՈՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ՈՒԺԸ.

ԳՈՀԱՐ ՀԱՄՈՅԹԻՆ ՓՈՐՁԸ

ԱՐՄԷՆ ԻԻՐՆԷՇԼԵԱՆ

urneshlian@yahoo.com

ՄՈՒՏՔ

Մոյն զեկոյցին նպատակն է ցոյց տալ թէ երգարուեստը ունի հաղորդակցական մեծ ներուժ եւ կրնայ զօղել ժամանակով ու տարածութեամբ իրարմէ հեռու գտնուող նոյնազգի հաւաքականութիւնները, եւ՝ ոչ միայն՝ նոյնազգի:

Վերոյիշեալ վարկածին հաստատումն է 2000 թուականին Գիւմրիի մէջ հիմնուած ԳՈՀԱՐ Միմֆոնիք Նուագախումբն ու Երգչախումբը, որ 12 տարուան ընթացքին ելոյթներ ունեցած է 11 երկիրներու մէջ, ուր յառաջացուցած է ազգային խանդավառ մթնոլորտ, երգի ուժով հասարակաց յայտարար մը գտնելով մշակութային ու ընկերային տարբեր ենթահողեր ունեցող հայերու միջեւ:

I. ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ

I-Ա. Մշակոյթը Հաղորդակցական Գործունէութիւն

Ազգի մը կամ անհատի մը մշակութային դրսեւորումները կրնան դիտարկուիլ ամէնատարբեր մեկնակէտերէ: Ըլլա՛ն անհատական, ըլլա՛ն բանահիւսական ստեղծագործութիւններ՝ անոնք առաջին հերթին ինքնադրսեւորման միջոցներ են, ճանաչողական կամ զգացական գեղարուեստական արտայայտութիւններ՝ անձնական կամ ընկերային մակարդակներու վրայ:

Մակայն մշակութային ստեղծագործութիւնները (երգ-երաժշտութիւն, նկարչութիւն, գրականութիւն եւն.) ունին ներուժը անդրանցնելու **ստեղծագործ** Եսին սահմանները եւ դառնալու **ընկալող** բազմութիւններուն սեփականութիւնը: Այդպիսով՝ ժամանակով եւ տարածութեամբ իրարմէ հեռու գտնուող հաւաքականութիւններու միջեւ կը գոյանայ համաժամանակեայ (*synchronic*) եւ տարժամանակեայ (*diachronic*) հաղորդակցութիւն մը, որ միջավայրի եւ

Ժամանակի ազդեցությամբ որոշ փոփոխություններ կրելով հանդերձ, կը պահե իր էութենական կորիզը, որ իր հերթին տուեալ մշակութային ստեղծագործութեան կը հաղորդէ յարատեւութիւն, այնքան ժամանակ որ ստեղծագործ-ընկալող կապը գործուն կը մնայ եւ տուեալ ստեղծագործութեան յառաջադրած մտածումներն ու զգացումները կը պահեն որոշ թարմութիւն, կամ կը զգենուն նոր տարագում: Հետեւաբար, ինչպէս դանիացի երաժշտագէտ Էւա Ֆոք կը գրէ՝ «... *Գարեւոր է մշակոյթը դիտարկել իբրեւ **հաղորդակցական գործընթաց, կիզակէտին պահելով տարբեր անհատներու եւ տարբեր ընկերութիւններու միջեւ յարաբերութիւնը, իբրեւ **յարատեւ փոխներգործումի աշխուժ գործընթաց*****»¹ (այս եւ յաջորդող բոլոր թարգմանութիւնները եւ ընդգծումները ինձմէ են - Ա.Բ.):

I-Ա1. Երգ-Երաժշտութեան Հաղորդակցական Առանձնայատկութիւնները

Գերմանացի Մայք Հեյլըրը իր “Performances, Souvenirs and Music: The Diamond Jubilee of Queen Victoria 1897” յօդուածին մէջ հետաքրքրական դիտարկում մը կը կատարէ Հնդկաստանի մէջ Մեծն Բրիտանիոյ Վիքթորիա թագուհիին գահակալութեան 60ամեակի տօնակատարութիւններուն կապակցությամբ: Ան կը գրէ. «*Մշակութային ներկայացումները... ոչ միայն գրաւիչ էին բազմութիւններուն համար եւ **պատկանելիութեան գրգիռներ** յառաջացուցին, այլեւ խթանեցին կայսերական յիշողութեան հաստատման գործընթացը: Ժողովրդական*

հաղորդակցական միջոցները, ինչպես՝ երաժշտությունը, քաջալերեցին եւ դիրացուցին անդրազգային հաղորդակցությունը եւ հաւաքական յիշողութեան համաժամանակեայ գործընթացները»²: Ի հետեւումն իր ուսումնասիրութեան, Հեօլշըր կ'եզրակացնէ թէ այդ տօնակատարութիւնները ինքնին նպատակ ունեցած են Բրիտանական Կայսրութեան բոլոր բաղադրիչներուն եւ Կայսրութեան կեդրոնին միջեւ անուղղակի հաղորդակցութիւն յառաջացնել:

Անուրանալի է երաժշտութեան հաղորդակցական կարողութիւնը: Անիկա *«Ֆիզիքական, զգացական եւ ճանաչողական մակարդակներու վրայ ունի ազդեցիկ ուժ»*³: Ոչինչ կրնայ այնքան արագ եւ առատ զգացումներ փոխանցել, որքան՝ երաժշտութիւնը: Բեմ-սրահ տարբերութիւնը կ'իջնէ նուազագոյնի, երբեմն՝ զերոյի, եւ ինչպէս գերմանացի երաժիշտ Ալեքսանդր Կեօր կը նկատէ՝ *«կողմնակի ունկնդիրը կրնայ թէկուզ փոքր, բայց գործուն մասնակցութիւն ունենայ երաժշտաստեղծման գործընթացին մէջ: Կատարողին պէս, անիկա կը զգայ, կ'ըմբռնէ երաժշտութեան ենթախորքի չափն ու կշռոյթը, արտայայտելով այդ զգացողութիւնը կամ ըմբռնումը կշռոյթի ներքին զգացողութեամբ ու արտայայտութեամբ, կամ արտաքին ձեւերով (հարուածելով, ծափելով կամ երգին ընկերակցելով)»*⁴:

Եթէ վերոյիշեալ կարծիքները ճշմարիտ են անհատական հարթութեան վրայ, ապա երգ-երաժշտութեան հաղորդակցական ուժը նկատելի է նաեւ հաւաքական հարթութեան վրայ: Ըստ Ֆոքի՝ *«երաժշտութիւնը հասարակաց տարածք կը ստեղծէ նոյն «շրջանակ»ին մէջ եղողներուն համար»*⁵: Այդ սկզբունքէն մեկնելով, երաժշտութիւնը ազգային փոխ-հաղորդակցութեան կարեւոր գործօն է: Մինչ կրնան շատ ըլլալ սփիւռքածին ու սփիւռքացած ժողովուրդի մը տարբերակիչ գործօնները, միաւորիչ տարրերուն մէջ մեծ ժողովրդականութիւն կը վայելէ երգ-երաժշտութիւնը իր մատչելիութեան, հաղորդականութեան եւ տարածումին շնորհիւ:

Եթե **երաժշտությունը** կամ մեղեդին (ըլլա՛յ դասական թե՛ ժողովրդային, ճա՛գ թե՛ *հարտ ըոք*), անբարբառ արտայայտչամիջոց ըլլալով մատչելի է բազմազգ հասարակություններու, ամենատարբեր մշակույթներու ազդեցությունը կրողներու եւ ընկերային, կրօնական ու ազգային իւրայատուկ ըմբռնումներու տէր անձերու, ապա երգը սահմանափակ ոլորտ ունենալով հանդերձ, ունի նոյն լեզուակիր հաւաքականությունները համախմբելու, զանոնք նման տրամադրութեամբ համակելու գերազանց ուժ, որ ի յայտ կու գայ հայ երգի ուսումնասիրութեամբ, որ դուրս է մեր նիւթէն ու իմ կարողություններէս: Սակայն, կ'ուզեմ թեզս ամրագրել անձնական դիտարկումներէ բխող միջանի մատնանշումներով:

I-Բ1. Հայ Երգ-Երաժշտութեան Տարժամանակեայ Հաղորդակցականությունը

Զիս միշտ ալ հետաքրքրած, նոյնիսկ ապշեցուցած է ԺԹ. դարուն ստեղծուած հայկական յեղափոխական երգերուն բուռն ժողովրդականությունը այսօր: Կայ ունկնդիրներու որոշ խաւ, առաւելաբար՝ կուսակցականներ կամ համակիրներ (ի մէջ այլոց տարբեր տարիքի, ընկերային եւ ուսման մակարդակի), որոնց համար սրբազան արարողություն է յեղափոխական երգերու ունկնդրումը: Ներկայ եղած եմ իրախճանքներու, ուր

օրուան գերագոյն պահը՝ «քէֆ»ի գագաթնակէտը, եղած է յեղափոխական երգերու ունկնդրութիւնն ու մանաւանդ անոնց ընկերակցութիւնը: 21րդ դարու հայու ինչպիսի՞ կացութեան կամ ո՞ր կենսափիլիսոփայութեան արտայատութիւնը կրնան ըլլալ այդ - յաճախ նախնական - երգերը, երբեմն՝ նոյնքա՛ն նախնական կատարումներով: Պարզ է որ արուեստը չէ այն ուժեղ գործօնը որ գրաւչութիւն կը հաղորդէ անոնց. ոչ ալ մեր օրերու ազգային-գաղափարական դաշտն է յեղափոխական երգերուն յարատեւման գրաւականը (թերեւս՝ բացառութեամբ 1988-1994 ժամանակաշրջանին, երբ տաք էր արցախեան ճակատը): Ըստ ինծի, այդ երգերը ունկնդիրը կը տանին ետ՝ դէպի այն **Ժամանակաշրջանը, երբ ստեղծուած են** անոնք: Բառ ու երաժշտութիւն՝ երկու զօրաւոր հաղորդակցական գործօններ, միաձուլուելով, մեզ կը փոխադրեն այն օրերը, ուր կային հերոսներ, առասպելացած կերպարներ, որոնց նոյնիսկ մահուամբ կը հպարտանանք (օրինակ՝ Գէորգ Չաւուշի մահուան նուիրուած Ռուբէն Զարդարեանի

Հազար ինն հարիւր եօթ թուականին,

Չքնաղ Մայիսի քսանըեօթին,

Տօն է բազմաշխատ մահուան Գէորգի

Մասնոյ հարազատ մեծանուն քաջին

տունով սկսող երգը, կամ հայդուկապետ Խանի մահուան նուիրուած երգը, ուր ի մէջ այլոց կ'երգուի՝

Արտասուքս հեղեղ դարձաւ,

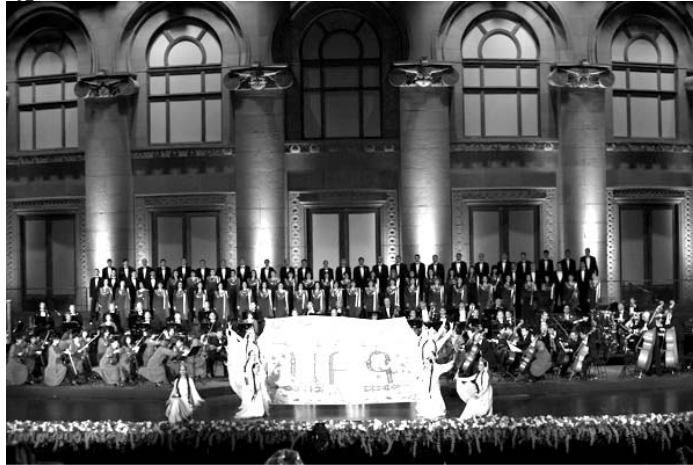
Պայծառ օրս խաւարեցաւ,

Լեռներ, ձորեր արիւն լացաւ,

Խանի պէս քաջը զոհուեցաւ:

Իմ խորին համոզումով, այս երգերը, որոնք 2013ին կ'երգուին նմանատիպ ոգիով ինչպէս կ'երգուէին 1907ին կամ 1897ին, տարժամանակեայ հաղորդակցականութեան ուժը կը կրեն, միաձուլելով տարբեր ժամանակներ, միջավայրեր ու մարդիկ, որոնք հասարակաց քիչ բան ունենալով, ունին հերոսի ու հերոսականութեան չյագեցող ծարաւ, եւ ինչպէս «Երիտասարդական Գրասենեակ» կայքի սիւնակագիրը կը նշէ՝ «Այս հայկական զուլալ երգերը քանդակուած պիտի մնան մեր

միտքերուն մէջ: Պիտի միախառնուին մարտունակութիւն ներշնչող այս երգերը, պիտի միաձուլուին մեր անցեալին ու ներկային հետ»⁶:

Տարժամանակեայ հաղորդակցականութեան գործօն կը տեսնեմ նաեւ Հայաստանեայց Եկեղեցոյ դարաւոր հոգեւոր երգերուն մէջ (պատարագ, շարականներ եւն.), որոնք զանազան խառնուածքի, համոզումի կամ կրթութեան տէր մարդոց կողմէ կ'ընկալուին տարբեր ձեւերով. ոմանք խորապէս եւ իսկապէս հոգեւոր զգացողութիւններ կ'ապրին անոնցմէ, շատերու՝ սոսկ գեղարուեստական հաճոյք կը պատճառեն անոնք: Կը հաւատամ թէ կայ նաեւ խաւ մը, որոնք «կը վերանան» մեր հոգեւոր երգերու ունկնդրութեամբ, մանաւանդ եթէ արտաքին գործօններ (միջավայր, կատարողական արուեստ, ունկնդիրի հոգեվիճակ եւն.) «նպաստեն» ատոր: Այդ վերացումը, որ միջնորդաւորուած է երգ-երաժշտութեան հաղորդակցական մեծ ուժով, անհատը հաղորդակից կը դարձնէ կա՛մ գերբնական ոլորտներու, կա՛մ՝ անցեալին: Լսած եմ քանիներէ, թէ շարականի մը յաջող կատարումով իրենք փոխադրուած են մեր անցեալի վանքերը, ուր ստեղծուած են մեր հոգեւոր երգերը դարեր առաջ ու երգուած՝ դարեր շարունակ: Նման վկայութիւն ունի նաեւ *Հայրենիք Շարաթաթերթի* յօդուածագիր Սարգիս Մահսերէճեան, որ Վաչէ Պարսումեանի ԼԱՐՔ Ընկերութեան

«Գեղարդ» երգչախումբին հոգևոր համերգին թղթակցութեան մէջ կը գրէ. «Երգահանդէսը պարզ երգչախմբային կատարում մը չէր, այլ հանդիսականը հայկական երգի դարաւոր մշակոյթին եւ անոր ակունքներուն հետ հաղորդակցութեան մէջ դնող նախաձեռնութիւն մըն էր ըստ ամենայնի»⁷:

I-Բ2. Հայրենիք-Սփիւռք Եւ Միջգաղութային Երաժշտական Համաժամանակեայ Հաղորդակցականութիւնը

Հայ երգը իր մէջ կը կրէ Հայրենիք-Սփիւռք կամ միջգաղութային կամուրջ հանդիսանալու ամբողջ կարողականութիւնը: Այդպիսով, ինչպէս նախապէս ըսուեցաւ, արուեստը - այս պարագային հայ երգը - կը դադրի սոսկ երկու անհատներու՝ ստեղծագործողի եւ ընկալողի միջեւ շաղկապ մը ըլլալէ, այլ կը վերածուի ազգային կամրջումի եւ/կամ միութեան գործոնի:

Հայաստանեան ռատիոյի արտասահմանեան սփռումները՝ հանրաձանօթ «Երեւանն է խօսում» ազդականչին ներքոյ, համոյթներու, նուագախումբերու ու երգչախումբերու, անհատ կատարողներու հիւրախաղերը՝ Սփիւռք, Հայաստանի Ազգային Հեռուստատեսութեան Առաջին Ալիքի «Երգ Երգոց» հաղորդումը են. արժանացած են ու կ'արժանանան խանդավառ ընդունելութեան եւ յառաջացուցած՝ մեծ ոգևորութիւն, դառնալով վարակիչ:

Երկաթեայ վարագոյրին անհետացումէն ետք, Հայրենիք-Սփիւռք հաղորդակցութեան մէջ ոչ մէկ այլ ասպարէզ ունեցաւ այն ժողովրդականութիւնը, զոր վայելեց երգը:

1959 Նոյեմբեր-Դեկտեմբերին Միջին Արեւելք՝ Լիբանան, Սուրիա, Եգիպտոս այցելած է Հայաստանի Երգի-Պարի Պետական Անսամպլը, ղեկավարութեամբ Թաթուլ Ալթունեանի: Լիբանանահայ գաղութի պատմութեան մէջ աննախընթաց եւ չկրկնուող երեւոյթ մը եղած է ատիկա: 23 ելոյթ՝ UNESCOի սրահին մէջ, որուն 1700 աթոռները միշտ լեցուն եղած են հանդիսականներով: Հաւատալով թէ մէկ գաղթօճախը կրնայ նմուշ ծառայել գրեթէ բոլորին, լիբանանահայութենէն պիտի բերեմ միքանի օրինակ՝ հայ երգի

համաժամանակեայ հաղորդակցականությունը ապացուցող: Մեր Նշանաբանն է Յառաջ թերթի 20 Դեկտեմբեր 1959ի թիւին մէջ կը կարդանք. «Դժուար է բառերով վերարտադրել այն, ինչ տեղի ունեցաւ 13 Դեկտեմբեր 1959 (հրաժեշտի համերգի օրը - Մ.Դ.) Եունեսքոյի սրահին մէջ: Իւրաքանչիւր կատարում, ըլլայ այն երգ կամ պար, այլեկոճեց մեր հոգիները, տեղափոխեց մեզ հայրենիք, Արագածի հայրենի զեփիւտը շոյեց մեր դէմքերը, շրջեցանք Երեւանի գիշերներու աստղածորան լոյսերուն տակ, խմեցինք հայրենի լեռներու սառնորակ աղբիւրներէն ու վերջապէս ապրեցանք հոգեկան հզօրութիւնն ու անպարտելիութիւնը հայրենիքին ու անոր կենսուրախ երիտասարդութեան»⁸: Ջարթօնքի խմբագրականը նոյն առիթով կը գրէ. «Մեր հայրենիքը էլեր է այցի՝ ցրուած ու պանդուխտ իր զաւակներուն»⁹: Հաղորդակցականութեան առումով աւելի խօսուն է Ջարթօնքի հետեւեալ պատկերաւոր խօսքը՝ «Մինչեւ այդ (Անսամպլի ելոյթները - Ա.Բ.) Հայրենիք եւ Գաղթահայութիւն կը նմանէին երկու սիրահարներու, որոնք կը գոհանային միայն իրարու ձայնով, առանց վայելելու իրարու ներկայութիւնը»¹⁰:

Մշակոյթը նաեւ կամրջող դերակատարութիւն ունի զաղութներու միջեւ: Որքան անհրաժեշտ՝ հայրենիքի հետ կապը, նոյնքան էական էր եւ է հայկական տարբեր զաղթօճախներու միջեւ յարաբերութիւնը, որուն մէջ նոյնպէս մեծ դեր ունին մշակութային կապերը: Հաւանաբար այս մտասեւեռումով է որ Կ. Խաչատուրեան, անդրադառնալով «Համազգային» Կրթական եւ Մշակութային Ընկերակցութեան առաքելութեան, կը գրէ. «Համազգային մշակութային ընկերակցութեան հայ մշակոյթի բոցավառ ջահը, նման այն ողիմպիական ջահերուն, որոնք անձնուէր մարզիկներու ձեռամբ Յունաստանի Ողիմպոս լեռան գագաթէն ճամբայ ելլելով՝ անսահման տարածութիւններ կը կտրեն յաճախ անցնելով ցամաքամասէ ցամաքամաս իբրեւ մարզական մշակոյթի խորհրդանիշ, փոխանցուելով ձեռքէ ձեռք եւ սահմանագլուխէ սահմանագլուխ, հանդիսանալով բոլորը նոյն նպատակին շուրջ միացնող ազդակ հայկական

արտասահմանի ազգային մշակույթի ջերմութեան եւ կարօտը ունեցող շրջաններուն...»¹¹:

Կենթադրեմ թէ բերուած օրինակները բաւարար են հիմնաւորելու հայ մշակույթին - յատկապէս երգերաժշտութեան - հաղորդակցական հսկայ ներուժը, որուն գիտակցութիւնը ունեցած են տարբեր ժամանակներու ազգային ղեկավարներ ու արուեստի գործիչներ, եւ անշուշտ Խորհրդային Հայաստանի օրուան ղեկավարութիւնը, թէկուզէի փայփափելով նաեւ քաղաքական-գաղափարախօսական նկրտումներ:

II. ԳՈՆԱՐ ՀԱՄՈՅԹԸ

II-Ա. Նախապատմութիւն

1988ին Հայաստանի հիւսիսը՝ Լենինական (այժմ՝ Գիւմրի), Սպիտակ, Կիրովական (այժմ՝ Վանաձոր) եւ այլ բնակավայրեր հարուածած ու պաշտօնական տուեալներով 35,000 հայերու կեանքը խլած երկրաշարժը 20րդ դարավերջի մեծագոյն բնական աղէտներնէն մին էր: Արցախեան արդար պահանջատիրութեան դիմաց ազրպէյճանական ջարդերն ու բռնագաղթերը, ազգային-ազատագրական պատերազմը, 1993ի թրքական շրջափակումը եւ նորանկախ Հայաստանի Հանրապետութեան դիմագրաւած անցումային հանգրուանի ընկերային-տնտեսական վերիվայրումները գումարուելով երկրաշարժին, երկիրն ու անոր բնակիչները դրին տնտեսական ահաւոր կացութեան մը դիմաց: Ժամանակն էր

որ Մփիւոքը գործով ապացուցէր իր հայրենասիրութիւնը: Եւ ան ըստ կարելւոյն կատարեց իր պարտքը:

Հայաստանի Հանրապետութեան, մանաւանդ Լենինականի մէջ օգտակար նախաձեռնութիւն մը կատարելու փափաքը ունէր նաեւ լիբանանահայ Խաչատուրեան ընտանիքը:

Խաչատուրեան ընտանիքը կազմուած է հաճընցի արմատներով Արամ Խաչատուրեանի եւ Գոհար Թօփալեանի զաւակներէն՝ Յարութ, Շահէ եւ Նար: Արամ Խաչատուրեան եղած է լիբանանահայ ծանօթ վաճառական եւ գործարար, որուն ասպարէզը ստանձնած եւ ուռճացուցած են երեք որդիները:

1996ին Տիկ. Գոհար Խաչատուրեան կ'այցելէ Գիւմրի: Իր իսկ վկայութեամբ, մեծապէս կը ցնցուի տեղւոյն թշուառութենէն: Ատկէ՝ իր զաւակներուն մէջ կը ծնի Գիւմրիի բնակչութեան բարոյապէս եւ նիւթապէս սատարելու փափաքը: Կը գնուի հիմնովին աւերակ վիճակի մէջ գտնուող ու աշխատելէ դադրած յոկող հաստոցներու գործարանը, որ 1997-1999ին կը ձեւափոխուի 10,000 մ² տարածութեամբ հիւրանոցի, առետրական կեդրոնի եւ մանաւանդ՝ երաժշտանոցի, ուր 1999ին կը բացուին առաջին դասարանները, եւ սաներուն – անհատոյց - կը տրուի երաժշտական բարձրորակ կրթութիւն: Ձրիօրէն կը տրամադրուին նաեւ նուագարաններ՝ ուսման տեւողութեան: ԳՈՀԱՐ համալիրին կառուցումը, ըստ կարգ մը տուեալներու, կ'արժէ 2,5 միլիոն ամերիկեան տոլար եւ ցարդ կը հայթայթէ 250 աշխատատեղեր:

Երաժշտանոցը ունեցած է 86 շրջանաւարտ՝ 14 գործիքային եւ ձայնամարզութեան բաժիններէ: Անոնցմէ 20 հոգի արդէն ԳՈՀԱՐ Համոյթի արուեստագետներէն են: Ներկայիս, ձայնամարզութեան եւ 15 գործիքային դասարաններուն մէջ կ'ուսանին 77 աշակերտներ: 34 սան արժանացած է Հանրապետական, իսկ 30 սան՝ Միջազգային մրցոյթներու դափնեկիրի կոչումին: ԳՈՀԱՐի սաներէն 37 հոգի իրենց բարձրագոյն ուսումը կը շարունակեն Երեւանի Կոմիտասի անուան Պետական Երաժշտանոցին մէջ:

II-Բ. Միմֆոնիք Նուագախումբի Եւ Երգչախումբի Ստեղծումը

2000 թուականին կը հիմնուի ԳՈՀԱԲ Միմֆոնիք Նուագախումբն ու Երգչախումբը՝ 150 երաժիշտներով, խմբավարութեամբ կիպրահայ բազմավաստակ երաժիշտ ու մանկավարժ՝ մայեսթրո Սեպուհ Աբգարեանին¹², որ միեւնոյն ատեն կը նշանակուի ԳՈՀԱԲի գեղարուեստական ղեկավար: Մփիւռքահայ երաժիշտի ու հայրենի պատկառելի նուագախումբ-երգչախումբի մը համագործակցութիւնը, որ արդէն 13 տարուան կարճատեւ բայց հարուստ պատմութիւն մը ունի, ինքնին խօսուն ապացոյց մըն է արուեստի տրամադրած եւ յառաջացուցած հաղորդակցական հնարատրութիւններուն:

II-Գ. Շրջագայութիւններ (Թիւեր Եւ Տուեալներ)

2002էն մինչեւ 2012 ԳՈՀԱԲ Միմֆոնիք Նուագախումբն ու Երգչախումբը 11 երկիրներու մէջ (ներառեալ Հայաստանի Հանրապետութիւնը) ունեցած է 36 ելոյթ, որոնց ներկայ եղած են մօտաւորապէս 70,000 հանդիսատեսներ:

Համերգերը սկիզբ կ'առնեն Կիպրոսէն, ուր ԳՈՀԱԲի խմբավար եւ գեղարուեստական ղեկավար Սեպուհ Աբգարեան տասնամեակներ շարունակ վարած է հանրային ու մանկավարժական գործունէութիւն յատկապէս՝ Մելգոնեան Կրթական Հաստատութեան մէջ: Նոյն հիւրախառնին յաջորդ հանգրուանը կ'ըլլայ Խաչատուրեան եղբայրներու ծննդավայրը՝ Լիբանանը, ուր BIELի մէջ, 3 ելոյթներու ընթացքին 5000 հանդիսատեսներ ներկայ կ'ըլլան համերգերուն: 2002ի պէլրութեան համերգերուն առթիւ, *Կանչ թերթի թղթակիցը կը գրէ. «Անցեալին, երզն ու ազգային երաժշտութիւնը կը հանդիսանային հայութեան մէկտեղման ու միաւորման օղակները, հայ զանգուածները իրարու զօդող մոզական ուժերը: Եւ այս անգամ այդ երախտաշատ ու պատուաբեր պարտականութիւնը վիճակուեցաւ «Գոհար» Միմֆոնիք համոյթին»*¹³: Ուշադրութիւն դարձուցէք «իրարու զօդող» արտայայտութեան, որ հաղորդակցականութեան արդիւնքին գերագոյն մակարդակն է:

Հիւրախաղերը կը շարունակուին 2005ին: Բսթանպուլի 4 համերգերուն ներկայ կ'ըլլան 4000 հանդիսատեսներ: Օրուան պոլսահայ մամուլը կը գրէ. «Մեպուհ Աբգարեանի խումբը յաջողեցաւ **վառ հաղորդակցութիւն մը ապահովել հանդիսատեսներուն հետ եւ այս հիման վրան արձանագրուեցան բեմական իրերայաջորդ յաղթանակներ**»¹⁴: Յաջորդ հանգրուանը կ'ըլլայ 2006ին՝ Մոսկուա, Քրեմլինի Մեծ Դահլիճ. 2 ելոյթ, 12,000 հանդիսատես: Այս առիթով հայրենի լրագրող Արամ Յարութիւնեան կը վկայէ. «Այս անգամ էլ, **թեկուզ՝ աշխարհի ամենախիստ համերգասրահում, վերացել էին բաժանարար գծերն ու իրար էին խառնուել բեմի երգն ու դահլիճի պարը: Պարում էր ամբողջ դահլիճը՝ ձեռք ձեռքի տուած ու մի ամբողջութիւն դարձած**»¹⁵:

2007ին ԳՈՀԱԸ կ'այցելէ Հիւսիսային Ամերիկա: Միացեալ Նահանգներու 6 նահանգներու եւ Քանատայի 2 քաղաքներու մէջ խումբը ելոյթ կ'ունենայ 8 անգամ՝ հայ երգ-երաժշտութեան շուրջ բոլորելով 14,000 հանդիսատեսներ:

2009ին՝ Դամասկոս եւ Հալէպ. 4 ելոյթ, 7500 հանդիսատես: Լիբանանահայ *Ծաղիկ* թերթի խմբագիր Ասպետ Ռուբինեան այս առթիւ կը գրէ. «[ԳՈՀԱԸ] 15, 16 եւ 17 Յուլիսին Հալէպի վեհաշուք ու պատմական բերդին մէջ գումարելով իր անկրկնելի նուաճումները, հեռաւոր Աւստրալիայէն ու աշխարհի այլ ոստաններէ Սուրիա ժամանած հայութիւնը զօղեց Միջին Արեւելքի հայութեան բազկերակին...»¹⁶:

Պէյրութը արտասահմանի միակ քաղաքն է ուր ԳՈՀԱԸ կ'այցելէ երկրորդ անգամ: 2010ին, Զուքի Ամփիթատրոնին մէջ 3 ելոյթներ իրախճանական տրամադրութիւններ կը ստեղծեն 5000 հանդիսականներու հոգիներուն մէջ:

28 Մայիս 2011ին, Երեւանի Ազատութեան Հրապարակի համերգը անկիւնադարձային կ'ըլլայ ԳՈՀԱԸի կենսագրութեան մէջ: Հայաստանցի 12 երիտասարդ երգիչներու մասնակցութեամբ համերգին ներկայ կ'ըլլայ Հայաստանի ամբողջ պետական եւ հոգեւոր աւագանին. 3000 նստած եւ 1500 ոտքի հանդիսականներ ներկայ կ'ըլլան երգահանդէսին, մինչ հազարաւորներ Հայաստանի

Հանրապետության Հեռատեսիլի Առաջին Ալիքին կամ համացանցի ուղղակի սփռումով կը հետեւին երգերուն: Haynews կայքը այս առթիւ կ'եզրակացնէ, թէ «ԳՈՀԱՐ յաւերժական հետք է թողում հայ մշակութային կեանքում, որը կը յարատեւի տարիներ շարունակ...»¹⁷:

2012ի Աշնան ԳՈՀԱՐ կը մեկնի Հարաւային Ամերիկա: Մոնթեվիտեօ, Պուենոս Այրէս, Քորտոպա, Սաօ Փաօլօ ականատես կ'ըլլան աննախընթաց հայկականութեան. 9 ելոյթ, 12,000 հանդիսատես:

ԳՈՀԱՐի միջոցով հայ երգը իր հաղորդակցական ուժը կը պահպանէ նաեւ լսողական եւ տեսողական խտասալիկներու միջոցով:

ԳՈՀԱՐ ցարդ հրապարակած է 5 փաթեթ տեսասկաւառակ (DVD)՝ 61,000 ընդհանուր քանակով: Անոնք կը ներկայացնեն իր համերգերէն 6ը՝ Պէյրութ 2002, Պոլիս, Մոսկուա, Սուրիա, Հիւս. Ամերիկա եւ Պէյրութ 2010: Քանի մը շաբաթէն կը հրապարակուի Երեւան 2011ի տեսասկաւառակը՝ 2500 տպաքանակով¹⁸:

III. ԳՈՀԱՐ ԵՐԵՒՈՅԹԸ

III-Ա. Առանձնայատկութիւններ

Վերոնշեալ «համաձուլում», «վառ հաղորդակցութիւն», «բաժանարար գիծերու վերացում», «զօդում», «յարատեւում» եւ նմանատիպ այլ արտայայտութիւնները, տարբեր դիտանկիւններէ եւ տարբեր պարունակներու մէջ կը բնորոշեն հայ երգի տարժամանակեայ եւ համաժամանակեայ հաղորդակցականութիւնը: Արդ, այդ բոլորը կարելի է վերագրել ընդհանրապէս բոլոր բարձրորակ կատարումներուն: Ի՞նչն է որ ԳՈՀԱՐը կ'առանձնացնէ միւսներէն.

1. Նախաձեռնութիւն

ԳՈՀԱՐ ամբողջովին անհատական, ընտանեկան նախաձեռնութիւն մըն է, որ սակայն ունի կազմակերպական լայն ցանց եւ ենթակառոյց, բաժնուած Լիբանանի, Կիպրոսի եւ Հայաստանի վրայ: Առաւել՝ նկարահանման, ձայնագրութեան

եւ համերգերու լսատեսողական ամբողջ համակարգը յանձնուած է գերմանական եւ անգլիական մասնագիտացած ընկերութիւններու: Ըլլալով այդպիսին, այնտեղ կը բացակային վարչարարական եւ թղթաբանական ժամավաճառութիւնները, կարծիքներու զանազանութենէ բխող քաջքշուքները եւն.:

2. Փորձառութիւն

Իբրեւ գեղարուեստական խումբ, ԳՈՀԱՐ հազիւ 13 տարուան փորձառութիւն ունի, սակայն եթէ նկատի առնենք Սեպուհ Աբգարեանի լայն վաստակը եւ երաժիշտներուն մասնագիտական կարողութիւնը, ապա խումբը արդէն իր խօսքը ունի հայ արուեստի մարզին մէջ: Ասիկա տեսանելի իրողութիւն մըն է, որ բացայայտ կ'երեւի խումբին տասնամեայ զարգացումին մէջ: 2002 Պէյրութէն մինչեւ 2012 Հարաւային Ամերիկա, ԳՈՀԱՐ կատարողական եւ կազմակերպական առումով մեծ յառաջընթաց արձանագրած է:

3. Հայաստանի յետ-անկախական ժամանակաշրջանին (այսինքն կարճատեւի մէջ) աշխարհագրական ամէնատարածուն մշակութային ծրագիր

Խորհրդային Հայաստանի իբրեւ պետական-վարչական միաւոր դադրումէն ետք, պետական միջոցներու նուազեցումով Հայաստանի Հանրապետութիւնը նուազագոյնի իջեցուց «պետական պատուէր»ով մշակութային խումբերու առաքումը Մփիւռք: Այդ պարտականութիւնը ինկաւ միութիւններու, ոչ-կառավարական կազմակերպութիւններու ուսերուն: Այս առումով, ԳՈՀԱՐ՝ նաեւ շնորհիւ իր վայելած նիւթական լայն նեցուկին, կրցաւ ընդլայնել իր աշխարհագրական ծիրը եւ հասնիլ գրեթէ ամէն տեղ ուր հայկական կեդրոնացեալ ներկայութիւն կայ, բացի՝ եւրոպական կարգ մը երկիրներէ:

4. Լայն ժողովրդականութիւն վայելող իւրայատուկ մշակութային ձեռնարկ եւ համակիրներու բազմազանութիւն (ըստ տարիքային, ընկերային, մշակութային, լեզուական, նիւթական դիրքի) եւն.:

ԳՈՀԱՐ ու՛ր որ այցելեց, դարձաւ այդ գաղութին գլխաւոր առանցքը: Խօսուն է հանդիսականներուն անդրադարձը արցունք եւ գերագոյն հրճուանք, ինքնաբուխ պար եւ երգերու

ձայնակցում, բուռն ծափողոյններ եւ անընդհատ «պիս»եր: Այս բոլորը վկայութիւնն են այն իրողութեան, որ ԳՈՂԱՐ կրցաւ հաղորդակցութիւն հաստատել ամէն հայու հոգիին ու մտքին մէջ, առանց լեզուական, տարիքային, մշակութային ազդեցութեան, ընկերային դիրքի խտիրի:

III-Բ. ԵԶՐԱԿԱՅՈՒԹԻՒՆ

ԳՈՂԱՐի փորձը ինչպէ՞ս կրնայ ուսանելի ըլլալ բոլորիս:

Ըստ դիտարկումներուս, ԳՈՂԱՐ Համոյթի հաղորդակցականութիւնը ապահովող ու զայն նոր մակարդակներու վրայ դնող հիմնական ազդակները հետեւեալներն են.-

1. Բոլոր ժամանակներու հայկական սիրուած երգեր, արդիական մատուցումով

Կատարող-ընկալող կամ բեմ-հանդիսատես հաղորդականութեան ստեղծման կարեւորագոյն գործօնը հանդիսատեսին պահանջարկին հետագօտումն ու անոր կարիքներուն գոհացում տալն է: ԳՈՂԱՐ առաջին օրէն իսկ, իր երգահանդէսներուն կարգախօս յայտարարեց «*Բոլոր ժամանակներու Հայկական Սիրուած Երգեր*» լոգունգը: ԳՈՂԱՐի ընդհանուր երգացանկը կը բաղկանայ գործիքաւորուած 700 երգերէ, որոնցմէ ցարդ կատարուած են 250 ընտրանի երգեր: Բոլոր այդ երգերը սերտուած ընտրութիւններ են: Անոնք, տարբեր ժամանակներ, տարբեր միջոցներով, երբեմն ամէնօրեայ դրութեամբ, եղած են հայութեան մէկ ստուար զանգուածին ուղեկիցը: Եւ ամէնակարեւորը, չհինցող այդ երգերը՝ սիրային, ազգագրական, խրախճանական, կոմիտասեան, էսթրատա, ճագ, դասական են., արդիականացած են նորովի եւ իւրովի գործիքաւորումով, չկորսնցնելով երբեք հարազատ մեղեդիին առանձնայատկութիւնները:

2. Ժամանակակից հնարքներու մուծում

2Ա. Ի վերջոյ, ամէնամեծ համերգն իսկ սահմանափակ է իր ժամանակին մէջ եւ հանդիսականներու թիւով: ԳՈՂԱՐի խտասալիկներուն միջոցով, հայ երգին կ'ընձեռուի

հաղորդակցականության լայն դաշտ: Չանտեսելով այդ խտասալիկներուն ճարտարագիտական բարձրագույն յատկությունները, կը կեդրոնանամ երկու երեւոյթի վրայ.

ա. Խտասալիկի մանրամասն բաժիններ (մայր ցուցակ, երգերու ընտրութիւն, ձայնի որակի ընտրութիւն, տողատակի լեզուի ընտրանք եւն.): Ասոնք յատկություններ են, որոնք այսօրուան պատանին եւ երիտասարդը կը տեսնեն ամերիկեան կամ եւրոպական իրենց սիրած երգիչներուն կամ խումբերուն համերգային տեսագրութիւններուն առընթեր: Հայերէն երգն ալ մատուցուելով այդ արդիականութեամբ, կը զգենու նոր փայլ:

բ. Երգերու բառերուն մատուցումը տողատակի հայերէն եւ լատինատառ տառադարձումով, ԳՈՀԱՐԻ հաղորդակականութեան կարեւորագոյն գործօններէն մին է, որով հայ երգը իր ամբողջութեամբ յստակ է, տեսանելի ու հասկնալի ունկնդիրին, նոյնիսկ եթէ ան հայերէն չի կրնար կարդալ (իսկ այդպիսիք՝ հազարաւորներ են): Այսպէսով, հայ երգի հաղորդականութիւնը կ'անդրանցնի լեզուական ալ սահմանները ու հայ արուեստի շունչը կը տոգորէ նաեւ այդ ունկնդիրը:

ՉԲ. ԳՈՀԱՐԻ արագ ու անմիջական հաղորդակականութեան գործօններէն է նաեւ անոր կայքը, որ անընդհատ կը թարմացուի: Այլ կարեւոր գործօն մըն է բջիջային հեռաձայններու եւ նուագարկիչ այլ արդիական գործիքներու վրայ անոր երգերուն տեղադրման դիւրութիւնը *application*ի միջոցաւ:

IV. ՎԵՐՋԱԲԱՆ

ԳՈՀԱՐ կրցաւ ապացուցել թէ արուեստը սահմանափակումներ չճանչցող հաղորդակցական ասպարէզ մըն է: Երբ լիբանանահայ թէ հայաստանցի, պոլսահայ թէ պրագիլահայ հանդիսատեսները իրերանման անդրադարձը կ'ունենան միեւնոյն երգին կատարումին հանդէպ, ինքնաբերաբար հաղորդակցութեան մէջ մտած կ'ըլլան իրարու հետ: Հետեւաբար արուեստի հաղորդակցական ուժը աւելի լաւ

ուսումնասիրությունը եւ անելի ճիշդ հիմունքներու վրայ դնելով կրնանք համաժամանակեայ հաղորդակցութեան մէջ դնել Հայրենիքն ու Սփիւռքը եւ գաղութները իրարու հետ:

ԾԱՆՕԹԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- ¹ Eva Fock, *Music-Intercultural Communication? Micro Musics, World Music and the Multicultural Discourse*, էջ 63, www.nordicom.gu.se/common/publ_pdf/6_055_066.pdf :
- ² Meike Hölccher, ‘Performances, Souvenirs and Music: The Diamond Jubilee of Queen Victoria 1897’, *Mediation, Remediation and the Dynamics of Cultural Memory*, Atrid Erll & Ann Rigney (eds.), Walter de Gruyter GmbH & Co., Berlin, 2009, էջ 184, <http://books.google.com.lb/books?id=9OGsGKuOqG8C&pg=PA184&dq=transnational+communication+through+music&hl=en&sa=X&ei=B97UYbWG4fKswb35oDYDg&ved=0CGEQ6AEwCQ#v=onepage&q=transnational%20communication%20through%20music&f=false> :
- ³ James Lull, ‘On the Communicative Properties of Music’, <http://crx.sagepub.com/content/12/3/363> :
- ⁴ Alexander Goehr, ‘Music as Communication’ – ways of Communication, edited by D.H. Mellor, Cambridge University Press, 1990, http://books.google.com.lb/books?hl=en&lr=&id=yPkTXNkbFPUC&oi=fnd&pg=PA125&dq=music=and=communication&ots=DWxv8kRCyY&sig=GufW7Tgr2Bn2RLzza65k8P2G3G4&redir_esc=y :
- ⁵ Fock, էջ 56:
- ⁶ «Հայ Յեղափոխական Երգերուն Տեղը հայ Երաժշտութեան Պատմութեան Մէջ» <http://www.ayo2006.com/?p=960> :
- ⁷ Ս. Մահսերէճեան, «Լարք»ի Համերգին Առիթով.- «... Ուր Շուշաններ Կը Օտարին Գետին Սօս», Երեւան, 2012, էջ 25, <http://www.hairenikweekly.com/archives/11675> :
- ⁸ «Խալտէի Օղակայանին Մէջ Բազմահազար Լիբանանահայեր Արցունքով Բաժնուեցան Երգի-Պարի Անսամպլի Թանկագին Հարազատներէն», *Մեր Նշանաբանն է Յարազ*, 20 Դեկտեմբեր 1959, էջ 7:
- ⁹ «Ողջոյն Հայրենիքի Համբարաբեր Կռունկներուն», *Չարթօնք*, 22 Երեւան 1959, էջ 1:
- ¹⁰ *Չարթօնք*, 28 Երեւան 1959, էջ 3:
- ¹¹ Կ. Խաչատուրեան, «Համազգային Մշակութային Ընկերակցութեան Հայ Բեմարուեստի Ջահակիները», *Ազդակ*, 14 Ապրիլ 1962, էջ 2:
- ¹² Արգարեան իր մահկանացուն կնքեց 5 Օգոստոս 2014ին, Կիպրոս:
- ¹³ Թղթակից, «ԳՈՀԱՐ» Սիմֆոնիք Նուագախումբը Հմայեց Լիբանանահայութիւնը», *Կանչ* (Պէրոյթ), 15 Յունիս 2002, էջ 7:
- ¹⁴ *Տամանակ* (Պոլիս) 13 Հոկտեմբեր 2005 (հմմտ.՝ Պոլսոյ համերգի տեսակաւառակին ընկերակցող գրքոյկը):

---

¹⁵ Արամ Յարութիւնեան, «ԳՈՀԱՐԻ Ելոյթները Մոսկուայի Մէջ», *Ազդակ*, 4 Մայիս 2006, էջ 4:

¹⁶ Ասպէտ Ռուբինեան, «Փառաշուք Բերդին Բարձունքն Ի Վեր», *Ծաղիկ*, 6 Օգոստոս 2009, էջ 5:

¹⁷ <http://haynews.am/hy/archive-55188> :

¹⁸ Այս մէկը հրատարակ հանուեցաւ:

THE COMMUNICATIVE POWER OF CULTURE: THE EXPERIENCE OF THE
GOHAR ENSEMBLE
(Summary)

Armen Urneshlian
urneshlian@yahoo.com

Based on his observations of the GOHAR Ensemble, the author argues that personal expressions of cultural forms, like songs and music, painting and literature have the power to transcend the individual, acquire group ownership and may establish bonds between groups far apart in distance and time.

Urneshlian notes that the Armenian song has the power of becoming a bridge between the fatherland and the Diaspora as well as between the different communities of the Diaspora. As such, it stops being the link between merely two individuals, one of whom is the composer and the other the receptor. Rather, it is transformed into a national unifying factor.

Urneshlian narrates the story of the GOHAR Ensemble, which was founded in Gumri, devastated by the earthquake of 1988. He notes that in 2002 the GOHAR Symphonic and Choir Ensemble started its journey to the Armenian Diaspora. Initiated, sponsored and thoroughly financed by the Beirut-based Khatchadourian brothers, the ensemble's experience, wide-spread visits and popularity have been an unprecedented and unique phenomenon. Urneshlian suggests that the Experience of GOHAR may become a showcase and a case study in the strategic development of Armenia-Diaspora relations and the promotion of intra-Diaspora cultural communications as well as the spread of cultural values.

ՀԱՄԱՑԱՆՑ, ՊԼՈՎ,
TWITTER, FACEBOOK ԵՒ YOUTUBE

ՊԵՏՐՈՍ ԹՈՐՈՍԵԱՆ

bedig_94@live.com

Վերջին երկու տասնամեակներուն, համացանցը իր բոլոր բաժիններով կարելոր դեր կը խաղայ մարդոց կեանքին մէջ եւ դարձած է անբաժան մասնիկը անոնց կեանքին: Առանց անոր՝ մարդիկ անհանգիստ կը դառնան: Բոլորս կը գանգատինք, որ համացանցը սկսած է հեռաւորութիւն ստեղծել մարդոց միջեւ եւ անոր բացասական յատկանիշերը օրէ օր կը բազմանան:

Համացանցը կը պարունակ է պլոկները, *twitter*ը, *facebook*ը, *youtuber*ը եւ այլ ընկերային կայքէջեր: Ինչպէս օտար ժողովուրդներ կ'օգտագործեն համացանցը տարբեր նպատակներու համար, նոյնպէս ալ հայերը մուտք գործած են համացանցային աշխարհ, իրականացնելու համար զանազան նպատակներ, նաեւ՝ պաշտպանելու կամ քննարկելու հայութիւնը յուզող հարցեր:

Ի՞նչ է թուային պատկերը պլոկներու եւ այլ ընկերային կայքէջերու: Համացանցը ծնունդ առած է 1957ին՝ երբ Սովետական Միութիւնը արձակեց «Մփութնիք» արբանեակը, զայն օգտագործելու համար ԱՄՆի դէմ: 1958ին՝ իբր պատասխան, ամերիկացիք զարգացուցին սովետներուն կատարած ստեղծագործութիւնը: Պլոկները աշխարհ եկած են 1990ականներէն սկսեալ: 1993ին էր երբ *World Wide Web (WWW)* ստեղծուեցաւ: *Facebook*ը յառաջացած է 2004ի Փետրուարին եւ սկիզբը կ'օգտագործուէր որպէս աշակերտներու միջեւ ծանօթանալու միջոց ԱՄՆի Հարվըրտ Համալսարանին մէջ: Գալով *youtuber*ին, ան ստեղծուած է Փետրուար 2005ին: *Twitter*ը հանրութեան հրամանին տակ դրուած է Յուլիս 2006էն սկսեալ: 2009ին *facebook*ը աշխարհի ամենէն ժողովրդական ընկերային կայքէջն էր, մինչ *twitter*ը 2012ին ունեցած է շուրջ 500 միլիոն գործածող: Մինչեւ 16 Փետրուար 2011 շուրջ 156 միլիոն *պլոկներ* գոյութիւն ունէին: *Պլոկներ* գոյութիւն ունին զանազան

նիւթերու համար՝ անձնական, առեւտրական, կրթական, քաղաքական, պատերազմական, մարզական են։

Ըստ alexa.com-ի Հայաստանի մէջ առաջին դիրքը գրաւող կայքէջը *facebook*ն է իսկ երրորդը՝ *youtube*ը։ *Twitter*ը 31րդն է։

INTERNET, BLOG, TWITTER, FACEBOOK AND YOUTUBE
(Summary)

Bedros Torossian
bedig_94@live.com

After noting that the information technology revolution has immensely changed the world communications system, Torossian defines the role and function of the internet, blogs, twitter, facebook and youtube, their history and the popularity of each.

ՀԱՄԱՑԱՆՑԱՅԻՆ ԽՈՒՄԲԵՐԸ

ՎԱՀԱԳՆ ՔԷՇԻՇԵԱՆ
vahaknk@gmail.com

Կը կարծեմ հարկ չկայ ներկայացնել համացանցի եւ մանաւանդ՝ համացանցային հասարակական ցանցերու կարեւորութիւնը: Երբ գործակիցներուս հետ այսօրուան ներկայացումին համար կը պատրաստուէինք, որոշած էինք որ ամէն մէկս իր փորձառութենէն խօսի: Փորձառութենէն՝ այո, քանի որ իրականութեան մէջ իւրաքանչիւր անհատ տարբեր փորձառութիւն ունի համացանցին մէջ եւ հետ. այս առցանց փորձառութիւնը այլեւս օտարելի չէ մեր անհատական ինքնութենէն: Իսկ ինքնութիւնը մեկնակէտն է յարաբերութիւններ հաստատելու, առցանց յարաբերութիւններ, կապե՛ր ունենալու, առցանց կապեր, եւ մաս կազմելու խումբի մը, կամ խումբերու, առցանց խումբերու:

Խումբերու գաղափարը համացանցի մէջ շատ հին է, թերեւս նոյնինքն՝ համացանցին հնութեան չափ, քանի որ համացանցը սկսած է արդէն իբրեւ պզտիկ խումբերու ցանց՝ անհատական համակարգիչներէ կազմուած:

Առաջին լայնատարած օգտագործումը համացանցային խումբերու կարելի է առնչել *չէթի* խումբերուն. *չէթի* սենեակներ կը կազմուէին, *եահուի*, *էմէսէնի*, *էմայարսի*, այսինքն *չէթի* եւ այլ հարթակներու վրայ: Այս *չէթերու* սենեակները առիթ կու տային երկխօսութենէ անդին երթալու եւ զանազան նիւթերու շուրջ մարդիկ համախմբելու:

Աւելի ետք համատարած դարձան *ֆորումները*, ուր մարդիկ յատուկ ինքնութեան կողքին, ունէին նաեւ դասակարգում՝ **նոր** անդամ, **համակարգող** անդամ, *ֆորումի ղեկավար* եւն.: Այս դասակարգման շնորհիւ կարելի դարձած էր ստեղծել այնպիսի միջավայրեր, ուր կարելի էր ամենէն բարձր ակադեմական հարթակի, արհեստավարժ մակարդակի եւն. կիսամնայուն կապեր հաստատել:

Ապա եկաւ *կուկը*, եւ ինչպէս որ փոխեց ամէն ինչ՝ համացանցին մէջ, այնպէս ալ փոխեց խումբերու հասկացութիւնը: *Կուկը* միացուց *իմէյլի* ինքնութիւնը եւ խումբի անդամ դառնալու ինքնութիւնը, այդպիսով յատկապէս անհատականութիւն եւ վստահութիւն ներշնչելով խումբ կազմել փափաքողներուն:

Շո՛ւ է, որ կ'ուզեմ իմ անձնական փորձառութենէս խօսիլ: 2007 թուականն էր, Հայկազեան Համալսարանի նախաւարտական տարիս: Ամէն ամառ ճամփորդութիւններ կ'ընէի Երկիր եւ Մշակոյթ¹ հասարակական կազմակերպութեան հետ: Տակաւին *Ֆէյսպուքը* չկար, եւ կամ տարածուած չէր: Անկեղծ ըսած, չէինք ալ գիտեր անոր մասին: Բայց բոլորս *իմէյլ* ունէինք: *Կուկը* խումբերու դրութեան ծանօթացած էի՝ անդամակցած ըլլալով խումբի մը, որ 20 անդամ ունէր: Խումբը Պոլսոյ մէջ հիմնուած էր. բացի ինձմէ՛ բոլոր անդամները պոլսահայ էին: Անոնք համախմբուած էին Հրանդ Տինքի սպանութեան յաջորդող օրերուն, եւ իրարու միջեւ լուրեր կը կիսէին: Գաղափարը ունեցայ նման խումբ մը հիմնելու՝ Երկիր եւ Մշակոյթ կազմակերպութեան բարեկամներուս հետ մնայուն կապ հաստատելու համար: Խումբը սկսայ 8 հոգիով. ժամանակի ընթացքին շատեր 'մտան', այսինքն՝ միացան եւ 'ելան', այսինքն՝ հեռացան խումբէն: Այսօր խումբը կը հաշուէ 50 հոգի: Անշուշտ մեծ թիւ չէ. *կուկը* խումբեր կան որ 100,000, անդամ ունին: Կարելոր է, սակայն, նշել թէ *կուկը* խումբերուն 90 տոկոսը ունի առաւելագոյնը 10 անդամ, իսկ անոնց կեանքը մէկ տարիէն աւելի չ'երկարիր: **Լրահոսը**՝ մեր *կուկը* խումբը, շատ աշխուժ խումբ մը չէ, բայց նաեւ պէտք է ընդունիմ որ ես եւ ուրիշ անդամներ կ'օգտուինք այդ խումբին անդամ ըլլալու առաւելութենէն: Գլխաւորը այդտեղ տեղադրուած նորութիւններէն կամ կարծիքներէն օգտուիլն է: Ոչ-նուազ կարելոր են անոր ընծայած ծանօթութիւններու առիթները:

Լրահոսը ունեցած է իր լաւ ու վատ օրերը. օր եղած է մինչեւ 10 *իմէյլ* կը ստանայինք, իսկ այժմ ամիսը միքանի հատ կը ստանանք: Եղած են օրեր, երբ կոիւներ ըրած ենք, ընկերներով

զժտուած ենք եւ կամ շատ օգտակար գրոյցներ եւ վէճեր ունեցած ենք: Գլխաւոր հարցը որ ունեցած ենք կը վերաբերէր այն հանգրուանին երբ *Ֆէյսպուքը* սկսաւ համատարած դառնալ, աւելի գրաւիչ եւ աւելի առիթներ ընծայող: Ուրեմն որոշում մը պէտք էր կայացնել *Ֆէյսպուքին* առնչութեամբ: Խումբին մեծամասնութիւնը որոշեց *Ֆէյսպուք* չերթալ, եւ մնալ *կուլըլի* մէջ: Ես ալ այդպէս որոշած էի, բայց այսօր կարծեմ երկմտանքի մէջ եմ, եւ կը մտածեմ որ արդեօ՞ք զլացած ենք յառաջդիմութեան հետ քայլ պահել, եւ պարզապէս եղած ենք պահպանողական. վարժութիւնները պահպանելու սիրոյն կորսնցուցած ենք արդիականութեան անխուսափելի գնացքին ցատկելու առիթը: Արդեօ՞ք անձնական փառքի ետեւէն իյնալով, վախցած ենք փոփոխութեան բերելիք նորութեան արդիւնքներէն, վախցած որ նորին մէջ մենք պիտի չըլլանք զօրաւորը:

Հաւանաբար **Լրահոսը** դադրի գոյութիւն ունենալէ. թերեւս այսօր գործնապէս դադրած է նոյնիսկ: Իր մեծ գործը իր ժամանակին տեսած է, 50-60 հոգի իրարու ծանօթացուցած է, եւ կապեր պահած 11 երկիրներ ապրող մարդոց միջեւ՝ Անգլիա, Գերմանիա, Եգիպտոս, Թուրքիա, Իտալիա, Լիբանան, Հայաստանի Հանրապետութիւն, Մ. Նահանգներ, Սուրիա, Վրաստան եւ Ֆրանսա:

Եթէ դաս մը ունինք քաղելիք այս յաջող կամ ձախող փորձառութենէն, այն է որ պէտք չէ խուսափիլ փոփոխութենէն: Այսօր աշխարհի մեծագոյն թերթերը կը նկատեն որ իրենց ապագան *էռլթիուլի* մէջ է, քանի որ կը տեսնեն թէ իրենք իւրաքանչիւր թիւին համար ինչպէս միլիոնաւոր տոլարներ կը ծախսեն, մինչայդ աշխարհի խուլ անկիւնէն մէկը, վիտեօ մը կը շինէ եւ մէկ միլիառէ աւելի հանդիսատես կ'ունենայ:

Իմ ալ եկող ծրագիրս *էռլթիուլի* մէջ նոր ալիք մը մշակելն է:

ԵԶՐԱԿԱՅՈՒԹԻՒՆ

Այս դասը կ'երթայ նաեւ մեր կազմակերպութիւններուն, մեր մտաւորականներուն, գրողներուն եւ

արուեստագետներուն: Մեր լրատուամիջոցներուն: Պէտք է արդիականութեան հետ քայլ պահել ամէն գնով: Այո՛, ամէն գնով, քանի որ եթէ արդիականութեան փոխարէն ընտրենք պահպանողականութիւնը, արդիականութիւնը կու գայ կ'անցնի, մենք կը մնանք ետեւ, մեր թերթերը չեն կարդացուիր, եւ գրողներն ալ անգործ կը մնան, չեն ստեղծագործեր:

ԾԱՆՕԹԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

---

¹ Ֆրանսայի մէջ 1977ին հիմնուած կազմակերպութիւն:

INTERNET GROUPS (Summary)

Vahakn Keshishian
vahaknk@gmail.com

Keshishian outlines his experience with the internet, Yahoo, MSN, MIRC, and chat room forums. He notes that with a group of friends he established a chat group in 2007, which grew but failed to move to a newer medium, namely Facebook. This doomed the group to failure because it was hesitant in moving to the next level of IT communications.

Keshishian thus concludes that his experience is a good example of the necessity to move forward, adopt new modes of IT communication or face irrelevance.

«ՄԱՀՄԱՆՆԵՐԷՆ»

ԱՆԴԻՆ...

ԵՂԻԿ ԹԱՇՃԵԱՆ

yeghia_77@hotmail.com

Այս կարճ զեկուցումով կ'ուզեմ խօսիլ «The New Eastern Politics» *Ֆէյսպուքի* խումբին եւ *պլոկին* մասին: Հետեւաբար զեկուցումս պիտի բաժնուի 3 գլխաւոր մասերու: Առաջին մասին մէջ պիտի անդրադառնամ խումբին եղափոխութեան՝ ինչու՞ եւ ինչպէ՞ս հիմնուեցաւ, ինչ էին գլխաւոր նպատակները հիմնադրութեան, ինչ նպատակներու կը ծառայէ այս խումբը: Երկրորդ մասին մէջ պիտի անդրադառնամ հաղորդակցութեան կապերուն, ինչպէ՞ս կապեր կը հաստատուին տարբեր երկիրներէ՝ խումբին անդամներուն միջեւ եւ ինչ նիւթեր կ'արծարծուին, ինչ պայմաններով կ'ընթանան անդամներու միջեւ քաղաքական-ընկերային քննարկումները: Փակագիծերու մէջ ըսեմ, թէ խումբին *պլոկին* մէջ առիթ կը տրուի անդամներուն որ հրապարակեն իրենց յօդուածները եւ ակադեմական աշխատանքները: Երրորդ մասին մէջ պիտի անդրադառնամ թէ ինչպէ՞ս այս խումբը կը հետապնդէ Հայ Դատի շահերը, ծանօթացնելով ոչ-հայ անդամներուն՝ Հայկական Հարցը: Վերջապէս, պիտի եզրափակութիւն մը ընեմ խումբին ապագայ ծրագիրներուն մասին:

«The New Eastern Politics» *Ֆէյսպուքի* խումբը հիմնուեցաւ Մեպտեմբեր 2010ին: Սկզբնական շրջանին անհատական աշխատանք կը տարուէր, այսինքն ամէն շաբաթ նիւթ կ'որոշէի եւ այդ նիւթին շուրջ յօդուածներ կամ նկարներ կը տեղադրէի: Այդ ժամանակաշրջանի հրատապ հարցերէն էր հայ-թրքական փրոթոքոլներու խնդիրը: Հետեւաբար կ'ուզէի նաեւ գիտնալ ինչ կը մտածէր թուրք երիտասարդ ուսանողական եւ մտաւորական խաւը: Այդ ժամանակաշրջանին (2010-2011) գրեթէ միայն կ'արծարծուէին հայ-թրքական յարաբերութիւն-

ները, Հայկական Ցեղասպանութիւնը, Արցախեան տագնապը եւն.: Խումբը ունէր մօտ 700 անդամ, որոնց մօտ 70%ը հայեր էին, իսկ մնացեալը՝ թուրք եւ քիւրտ: Այդ հանգրուանին նաեւ ծանօթացայ պելուճ մտաւորականներու, որոնք ազատագրական պայքար կը մղէին իրանեան եւ փաքիստանեան իշխանութիւններուն դէմ: Մեծ թիւով պելուճներ անդամակցեցան խումբին, իսկ 2012ին երբ «Արաբական Գարուն»ը սկսաւ՝ մեծ թիւով արաբներ, ասորիներ, հրեաներ, քիւրտեր, թուրքեր անդամակցեցան: Ասոնցմէ մաս մը կը պատկանէր մտաւորական եւ քաղաքական տարբեր հոսանքներու: Այսպիսիսով անդամներուն թիւը այսօր կը հասնի մօտ 1800ի, որոնք մեծ մասամբ կը պատկանին երիտասարդ տարիքի: Խումբը ունի 5 **ատմիւն**ներ որոնք կը հսկեն խումբի անդամներու վիճաբանութիւնները: **Ատմիւն**ներէն չորսը ժողովրդավարական ձեւով կ'ընտրուին, տարին մէկ անգամ՝ բոլոր անդամներուն կողմէ եւ կը պատկանին տարբեր ազգային-կրօնական եւ քաղաքական հոսանքներու: Այս խումբին հիմնական նպատակն էր քննարկել հայթորքական յարաբերութիւնները, սակայն ներկայ հանգրուանին հիմնական նպատակը դարձաւ Միջին Արեւելքի, Կովկասի եւ Հիւսիսային Ափրիկէի անդամներու միջեւ կապ հաստատելը: Այս խումբը ցարդ միակն է որ կը կապէ այս երեք շրջանները իրարու՝ համացանցին մէջ եւ կ'արծարծէ քաղաքական, ընկերային, տնտեսական, մշակութային եւ կրօնական հարցեր, որոնք երբեմն կարելի չէ քննարկել հրապարակայնօրէն: Խումբը նաեւ իրարու կը ծանօթացնէ տարբեր երկիրներէ անդամներ, նոյնիսկ բարեկամական կապեր կը ստեղծուին իրարու միջեւ: Պարագաներ եղած են երբ անդամներ ճամփորդած են երկրէ երկիր որպէսզի մօտէն ծանօթանան իրարու: 2011ին *պլոկ* մը հիմնուեցաւ (neweasternpolitics.wordpress.com) ուր անդամները ամսական դրութեամբ յօդուածներ կամ համալսարանական ակադեմական աշխատանքներ կը հրատարակեն: Նման հրատարկութիւններ առիթ կը դառնան որ ոչ-անդամներ կարդան եւ անդամակցին խումբին:

Խումբին մէջ հաղորդակցութեան կապերը կը հաստատուին *ֆէյսպուքի* նամակներով, այսինքն նամակներ

կ'ուղարկուին անձերու եւ կը հրաւիրենք զիրենք խումբին միանալու: Նամակին մէջ նաեւ կը ծանօթացնենք իրենց՝ խումբին մասին եւ օրէնքներուն մասին: Ինչպէս նաեւ այլ խումբերու մէջ մեր խումբին մասին, ծանուցումներ կ'ընենք: Խումբը աշխուժացնելու համար քուէարկութիւն կ'ընենք տարբեր նիւթերու շուրջ: Վերջին նիւթը օրինակ միասերականներու ամուսնութեան հարցումն էր, ուր մասնակիցներէն մօտ 60%ը ի նպաստ քուէարկեց, 30%ը դէմ, եւ 10% չէզոք էր եւ մօտ 300 «comment» կատարուեցաւ այս հարցին շուրջ: Երբեմն պատահած է որ աւելի քան 650 «comment» ունենանք քաղաքական նիւթերու շուրջ: Երբ արաբական տագնապը սկսաւ, որոշ թիւով թղթակիցներ եւ քաղաքագէտներ միացան խումբին ու սկսան իրենց յօդուածները գետեղել եւ քննարկել իրենց կարծիքները անդամներուն հետ:

Ազգ	Հայեր	Արաբներ	Թուրք Թիւրտեր	եւ	Հրեաներ
Քանակ	50%	30%	10%		5%

Պլոկին մասնակիցներու ազգագրական պատկերը

Տարածք	Միջին Արեւելք/ Հիւսիսային Աֆրիկէ	Կովկաս	Եւրոպա/Մ. Նահանգներ	Այլ
Քանակ	65%	10%	20%	5%

Պլոկին մասնակիցներու աշխարհագրական պատկերը

Մենք կը քաջալերենք նաեւ որ անդամները տեղադրեն իրենց մշակութային եւ ազգային տօնակատարութիւններու նկարները կամ պատմութիւնները: Այս մէկը առիթ կ'ընծայէ անդամներուն՝ իրարու մօտէն ծանօթանալու եւ փոխադարձ յարգանք ցուցաբերելու: Հետաքրքրական է, երբ կրօնական տօնակատարութիւններու ժամանակ քրիստոնէաները, իսլամները եւ հրեաները զիրար կը շնորհաւորեն եւ կը պատմեն ինչպէ՛ս եւ ինչո՛ւ կը տօնեն իրենց աւանդական տօները: Խումբին մէջ կ'արծարծուին բազմաթիւ նիւթեր՝ Հայկական Հարց, հրէական-արաբական հակամարտութիւն, փոքրամասնութիւններու իրաւունք, իսլամիզմ, Թուրքիոյ

ներքին եւ արտաքին քաղաքականություն, արաբական երկիրներու տազնապները եւն.: Անշուշտ երբեմն ծայր կ'առնեն գաղափարական վեճեր: Հակառակ այս բոլոր վիճաբանություններուն, խումբը կը մնայ գրեթէ միասնական՝ որոշ նիւթերու շուրջ: Օրինակ, նամակարշաւ կատարած ենք ՄԱԿին եւ այլ միջազգային ստեաններուն՝ թիկունք կանգնելու համար ազգային եւ կրօնական փոքրամասնություններուն: Նամակ ուղարկած ենք Հայաստանի Հանրապետութեան Արտաքին Գործոց Նախարարութեան՝ ճանչնալու համար Պաղեստինեան անկախ Պետությունը: Նամակ յղած ենք թրքական մտաւորականութեան՝ որ ճանչնայ Հայկական Յեղասպանութիւնը. նաեւ կոչ ըրած ենք զօրավիգ կանգնելու Կազայի ժողովուրդին՝ Կազայի 2012ի պատերազմին ժամանակ: Այս նամակներուն եւ կոչերուն պատասխաններ ստացած ենք եւ կապեր հաստատած մարդկային իրաւունքներու կազմակերպություններու հետ՝ տարբեր երկիրներու մէջ: Վերջերս մեր *սլոկի* յօդուածներէն մէկը՝ “The Uprising of Women in the Arab World” տարածուած էր *Ֆէյսպուքի* էջերուն միջոցով: *Ֆէյսպուքը* օգնեց մեզի, որ կապեր հաստատենք արաբական երկիրներու մէջ գործող կանանց իրաւունքներու պաշտպան կազմակերպություններու հետ:

Խումբին հայ անդամները կը փորձեն հայանպաստ քարոզչություն կատարել Հայ Դատին: Օրինակ՝ արաբներուն եւ պելուճներուն կը ծանօթացնենք արցախեան ազատագրական շարժումը:

Որոշ նմանություններ կը գտնենք պաղեստինեան եւ պելուճական ազատագրական շարժումներուն միջեւ եւ կը ստանանք այդ շարժումներու անդամներուն զօրակցությունը: Նմանություններ կը գտնենք նաեւ հրէական ողջակիզման, Պաղեստինի մէջ ցեղային մաքրագործման եւ հայկական ու արորական Յեղասպանություններուն միջեւ: Կը բաղդատենք համաթուրանական գաղափարախօսութիւնը նացիականութեան հետ, կը զետեղենք թրքական արխիւներ որոնք կը փաստեն Յեղասպանութեան իրողութիւնը:

Հոս կարելու է նշել որ կան թուրք եւ քիւրտ անդամներ որոնք կը ճանչնան Հայոց Յեղասպանութիւնը: Ասոնցմէ մաս մը ծանօթ է մեզի ինչպէս՝ Թանէր Աքչամ եւ Սայիթ Չեթինօղլու, Մուսթաֆա Արսլան նաեւ ուրիշներ, որոնք կը մասնակցին ապրիլեան ձեռնարկներուն՝ Իսթանպուլի մէջ: Այս մէկը պատճառ կը դառնայ որ վիճաբանութիւններ ծագին իրենց եւ թուրք ազգայնականներու միջեւ: Ասիկա առիթ կը դառնայ որ խումբին ոչ-հայ անդամները աւելի՛ համոզուին Հայկական Յեղասպանութեան իրողութեան: Իսկ Ապրիլ 24ի շաբաթը տարբեր վերլուծումներ կ'ըլլան հայկական եւ ասորական ցեղասպանութիւններուն շուրջ, բազմաթիւ նկարներ, արխիւային նիւթեր եւ տեսերիզներ կը տեղադրուին եւ ծանօթութիւններ կը կատարենք օգտագործելով ՄԱԿի որոշումները՝ Յեղասպանութեան շուրջ:

Խումբին անդամներուն թիւը հետզհետէ կը բարձրանայ, իսկ գործունէութիւնը կ'աշխուժանայ. հետեւաբար, որպէսզի մեր հաղորդակցութեան միջոցները աւելի զարգացնենք, կը փորձենք կարելի եղածին չափ շատ յօդուածներ հրատարակել *պշտկին* մէջ, որպէսզի մեր ձայնը աւելի՛ լսելի դառնայ նաեւ ոչ-անդամներուն: Ուշագրաւ է նաեւ խումբին հայ անդամներուն աշխուժութիւնը: Ասոնցմէ շատերը առաջին անգամ առիթ ունեցան ծանօթանալու թէ ինչպէ՛ս թուրք մը կը դիտէ Հայկական Հարցը եւ թէ՛ ոչ-բոլոր թուրքերը կ'ուրանան Հայկական Յեղասպանութիւնը:

Խումբը նաեւ օգտակար դարձաւ արաբական աշխարհին, այն առումով որ սկսան քննարկուիլ արաբական ներքին տագնապները, քննարկողները վարժուեցան իրարու հետ ըլլալ հաշտ՝ յարգելով ուրիշ անդամներու հակառակ կարծիքները: Խումբը նաեւ ծանուցումներու միջոցով կը մղէ իր անդամները որ մասնակցին մարդկային իրաւունքներու ի նպաստ ցոյցերուն: Այս ցոյցերուն ընթացքին, անդամներ կը ծանօթանան թղթակիցներու եւ *աքթիլիսթ*ներու, եւ կը հրաւիրեն զիրենք մեր խումբին: Աւելին, կը մտադրենք նաեւ դասախօսութիւններու շարք մը կազմակերպել գալիք ամիսներուն՝ Հայկական Հարցին եւ արաբական տագնապին

շուրջ: Այսպիսով մեր համացանցային սահմանները աւելի ընդածակած կ'ըլլանք:

Բնականաբար խումբը ունեցաւ դժուարութիւններ. քաղաքական վիճարանութիւններ եւ տարակարծութիւններ կային, սակայն սկզբունքային հարցերու շուրջ գրեթէ միշտ միասնական էին անդամները: Հայկական առումով բաւական աշխուժութիւն կար. անդամներ աշխարհի տարբեր շրջաններէն տեղեկութիւններ ունեցան հայոց դէմ գործուած Ցեղասպանութեան եւ Հայ Դատին մասին: Այս աշխատանքին նաեւ թուրք մտաւորականներ օգտակար դարձան:

ԵԶՐԱԿԱՅՈՒԹԻՒՆ

*New Eastern Politics*ը օրինակ մը դարձաւ համացանցի միջոցաւ Հայկական Հարցը միջազգայնացնելու եւ կապեր հաստատելու ակադեմականներու, մտաւորականներու եւ թղթակիցներու հետ: Այլ խօսքով, ժամանակակից կայքերը կարելի է լաւապէս, եւ կարեւորապէս օգտագործել իբրեւ քարոզչամեթոտ:

BEYOND BORDERS (Summary)

Yeghig Tashjian
yeghia_77@hotmail.com

The founder of the New Eastern Politics blog and Facebook group, Yeghig Tashjian, narrates his experience of how, when and why he started the movement 'Beyond Borders'.

It all started in September 2010 and grew in size so that currently it numbers 700 members and promotes contemporary political issues of national liberation movements, humanitarian causes and the Armenian Genocide.

Tashjian highlights the basic objectives of the group and notes that the blog enables members to meet individually, to connect, communicate and discuss diverse political topics pertaining to the causes close to their hearts.

Finally, Tashjian notes that his experience is solid proof that IT can be adequately used to promote national causes, including the issue of recognition of the Armenian Genocide.

CHANITZ.ORG Ի ՊԱՏՄԱԿԱՆԸ

ՌԱՖՖԻ ԶԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ
raffichil@hotmail.com

Մարտ 2006ին, սկսայ Chanitz.org կայքէջի աշխատանքը՝ անհատական ջանքերով, անմիջականորեն իմ պատկանած եկեղեցիիս՝ Հայ Առեւտրական Էմմանուէլ Եկեղեցիի երիտասարդական Քրիստոնէական Չանից խումբին հետ առնչուած նիւթերով: Ապա՝ «վրանները լայնցուցի» ու սկսայ նաեւ մեր քոյր երիտասարդական Չանից խումբերուն նիւթերը զետեղել: Միացան ինծի երեք այլ անհատներ՝ որոնք տեսնելով աշխատանքը գործի անցան:

Շաբաթական դրութեամբ առաքեցինք մեր յօդուածները տարբեր երկիրներ (Անգլիա, Արաբական Էմիրութիւններ, Արժանթին, Աւստրալիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Թուրքիա, Կիպրոս, Հայաստանի Հանրապետութիւն, Միացեալ Նահագներ, Յորդանան, Յունաստան, Շուէտ, Պելճիքա, Պուկարիա, Պրագիլ, Ռուսիա, Սէուտական Արաբիա, Սուրիա, Քանատա, Ֆրանսա) բնակող հազարէ աւելի անհատ ընթերցողներու ել-նամակներուն:

Ստացանք քաջալերական եւ շնորհակալական ել-նամակներ՝ տարբեր գաղութներու մէջ բնակող անհատներէ եւ եկեղեցիներէ: Այս բոլորը կատարեցինք երբ *Ֆէյսպուքը* տակաւին ընդհանրացած չէր:

Կազմեցինք «Չանադբիւր»ը, տարբեր անձերու հետ հարցազրոյցներ ձայնագրելով՝ հոգեւոր ու հայկական նիւթերու շուրջ, եւ զանոնք զետեղեցինք մեր կայքէջին վրայ:

Կազմեցինք «Ճիշդ Հայերէն Խօսինք»ի ենթայանձնախումբը, որ կատակերգական անեկդոտներով հայերէնի ճիշդ բառերու գործածութիւնը քաջալերեց: Ետքը՝ զանոնք *Էնթիուսի* միջոցով հանրութեան տրամադրութեան տակ դրինք: Այս անեկդոտները մինչեւ իսկ տարբեր երկիրներու մէջ ներկայացուեցան եւ հայերէն լեզուի պահպանման համար օգտագործուեցան:

Հայերենի *unicode*ը առաջինը օգտագործողներին եղանք, այն ատեն՝ երբ տակաին ընդհանրացած չէր եւ նոյնիսկ չէր որդեգրուած Լիբանանի հայ մամուլի կայքէջերուն կողմէ: Հնու կ'ուզեմ յիշել որ իրանահայ *պլոկները* առաջիններէն էին, որոնք սկսան հայերէն *unicode*ը օգտագործել: Այսպիսով ձերբագատեցանք տարբեր տառատեսակներէ (*Arasan, Ararat, եւն.*), որոնք շատ անգամ դժուարութիւններու կը մատնէին ընթերցողը:

Առաջին հարցազրոյզը կատարեցինք Սերուժ Ուրիշեանին հետ, երբ դեռ նոր սկսած էր իր *Nayiri* բառարանի կայքէջը:

Հայկական *պլոկ* մը ըլլալով, գրեցինք Հայկական Դատին մասին, քաջալերեցինք հայերէն *unicode*ի օգտագործումը, եւ զանազան հայկական լուրեր ու յօդուածներ արտատպեցինք:

Ունեցանք յօդուածագիրներ: Հոգեւոր եւ ակտարանական երիտասարդական *պլոկ* մը ըլլալով, արտատպեցինք քարոզներ, հոգեւոր յօդուածներու վերլուծումներ, ինչպէս նաեւ ակտարանչական բնոյթ ունեցող լրատուութիւններ:

Ունեցանք յանդուգն գրողներ, որոնք երիտասարդական դիտանկիւնէ արտայայտեցին իրենց մտքերը, շատ անգամ նրբութիւնները նկատի չառնելով, ինչ որ երբեմն դժգոհութեան արձագանգներ յառաջացուցին:

2006էն ի վեր Ջանից *պլոկը* կը վայելէ Հայ Աւետարանական Էմմանուէլ Եկեղեցիին հովանաւորութիւնը, նախ՝ բարոյապէս, ապա՝ 2012ին կազմակերպական գետնի վրայ եւս, երբ եկեղեցին պաշտօնապէս ընդունեց զայն իբրեւ եկեղեցիին մէջ գործող խումբ, պատրաստեց եւ վաւերացուց անոր Ծրագիր-Կանոնագիրը, եւ ապա՝ կազմեց Ջանից Պլոկի Յանձնախումբը:

ԵԿԱՄՈՒՏԻ ՄԻՋՈՏՆԵՐ (*MONETIZATION*)

Եկամուտ ապահովելու 3 տարբեր ձեւեր օգտագործեցինք.-

1- Ուղղակի հովանաւոր.

Կապուեցանք տարբեր հաստատութիւններու եւ գործատւներու հետ, ներկայացնելով իրենց՝ մեր տարած աշխատանքը, նպատակները եւ յաջողութիւնները:

Ընդհանրապես, ստացանք դրական պատասխաններ՝ հովանավորելու մեր աշխատանքները տարեկան դրութեամբ: Իսկ մենք մեր կարգին խոստացանք իրենց վահանակները տեղադրել մեր *պլոկ*ին վրայ, ու անոնց լուրերը արտատպել:

Հովանավոր ունենալու առաւելութիւնն այն է, որ ուղղակի կապը փոխադարձ վստահութիւն ստեղծեց եւ կապերը ամրապնդեց: Իսկ ժխտական կողմը այն է, որ շատ աւելի գործ կ'ենթադրէ՝ համոզել, եւ որոշել թէ ի՛նչ պարբերականութեամբ պիտի արտատպուին լուրերը:

2- Google AdSense

Յաջողեցանք օգտագործել *Google AdSense*ի մատուցած դրութիւնը, այն ատեն, երբ տակաւին հայկական գաղութներու մէջ, եւ ընդհանրապես, Միջին Արեւելքի մէջ ան ծանօթ չէր: *Google AdSense*ը արտօնութիւն կու տայ ծանուցանելու կայքէջեր եւ կապեր, որոնք երբ այցելուի մը կողմէ «սեղմուին», *պլոկ*ը կը ստանայ շահաբաժին մը: Այս միջոցէն օգտուելու առիթը կախեալ է *պլոկ*ին այցելուներու թիւէն եւ ծանուցումներու նկարներուն եւ կապերուն վրայ «սեղմել»էն:

*Google AdSense*ի դրական կողմը այն է, որ ան նոր միջոց մըն էր որով կարելի է փոքր շահաբաժին մը ապահովել: Իսկ ժխտական կողմը այն է որ, միշտ պետք է հետեւիլ որ ծանուցումները *պլոկ*ին նպատակներուն, համոզումներուն ու գաղափարախօսութեան անյարիր չըլլան:

3- Այլ Ծանուցումներ Ու Կայքէջեր

Կան այլ տեսակի ծանուցումներ հաւաքելու միջոցներ, ինչպէս՝

- Գրել արտադրութեան կամ գործիքի մը մասին դրական յօդուածներ.

- Ծանուցանել արտադրութիւն մը եւ երբ քու միջոցովդ ծախուի՝ շահաբաժին ստանաս:

Այս երկու միջոցները ընդհանրապէս ձախողութեան մատնուեցան, որովհետեւ մեր *պլոկ*ին նիւթերուն եւ իւրայատկութեան անյարիր էին:

ՀԵՏԵՒԱՆՔՆԵՐԸ

1- Ցանց մը ունեցանք, կապեր հաստատեցինք մեր անմիջական միջավայրէն եւ ծովերէն անդին նման նիւթերով հետաքրքրուող անհատներու եւ գաղութներու հետ:

2- Շատ անգամ հանդիպեցանք անձերու, որոնց միայն համացանցին միջոցաւ կը ճանչնայինք:

3- Լիբանանահայ գաղութին մէջ մեր ձայնը լսելի դարձուցինք, եւ հարցազրոյցներու մասնակցեցանք, որոնցմէ՝ *Ազդակ* օրաթերթի հարցազրոյցը մեր *սլոկ*ի յանձնախումբին հետ, 2009ին:

4- Հովանաւորներու եւ ծանուցումներու եկամուտը օգտագործեցինք այլ ծրագիրեր մշակելու, ինչպէս նաեւ Էմմանուէլ Եկեղեցիի տարբեր գործունէութիւններուն ու խումբերուն օգնելու: Վերջերս նաեւ որոշեցինք մասամբ մը հոգալ եւ օգնել սուրիահայ ընտանիքի մը զաւկին դպրոցական ծախսերուն:

5- Աւետարանչութեան սատար հանդիսացանք, հասցնելով Քրիստոսի բարի լուրը եւ քաջալերելով բոլոր անոնք՝ որոնք տկարացած են իրենց հաւատքին մէջ:

6- *Պլոկը* եղաւ նաեւ կապը գաղութիս բոլոր Հայ աւետարանական թէ՛ եկեղեցական եւ թէ՛ երիտասարդական Քրիստոնէական Չանից Ընկերակցութիւններուն նիւթերուն, լուրերուն եւ գործունէութիւններուն միջեւ:

7- Դարձաւ արխիւային միջոց, ուր կրնայ ռեւէ անձ այցելել եւ տեսնել 2006էն սկսեալ նիւթերը, գործունէութիւնները, լուրերը, յօդուածները եւ քարոզները:

8- Շատեր կապուեցան եւ հարցուցին հայերէն *unicode*ին մասին ու անոնց ստիւգուցինք օգտագործելու ձեւը: Ուրիշներ սկսան հայերէն *unicod*ով գրել եւ նամակներ փոխանակել: Այսպիսով՝ համացանցին վրայ քաջալերեցինք որ հայ երիտասարդը հայերէն գրէ, հայերէն մտածէ ու հայերէն խօսի:

ԹԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ ԴԺՈՒԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ընդհանրապէս այս *սլոկ*ները, մանաւանդ անձնապէս տնօրինուող *սլոկ*ները ենթակայ են անկայուն եւ կարճատեւ

ըլլալու: Անոնք շատ անգամ կախեալ են անձին քմահաճոյքէն, եւ վարչական կազմ մը չունենալով՝ կրնան չնորոգուիլ:

Դժուարութիւնները

Մեր դժուարութիւնները ընդհանրապէս աշխատակից գտնելու մէջ կը կայանան, այն իմաստով որ բոլորս կամաւոր կ'աշխատինք՝ առանց վարձատրութիւն ակնկալելու: Մեր բազմազբաղ ըլլալը եւ մեր առօրեայ գործին երկար ժամերը կրնան *սլոուլի* աշխատանքէն խլել:

ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐ ԵՒ ԲԱՐԵԼԱԻՄԱՆ ՈՒՂԻՆԵՐ

Երազ ունինք տարբեր երկիրներու մէջ երիտասարդներու հետ կապ հաստատելու փորձ մը կատարել՝ *video conferencing*, որպէսզի նոյնանման թեմաներով եւ նիւթերով հետաքրքրուող երիտասարդներ իրարու ծանօթանան:

Մեր գաղութին կը պակսին տարբեր նիւթերով երիտասարդական *սլոուլի*ներ, որոնք կրնան արտայայտել, ստեղծագործել, գրելու փորձեր կատարել եւ հայկական ու այլ նիւթերով թեմաներ արծարծել ու միասին անոնց լուծումներու միջոցներ գտնել:

HISTORY OF THE CHANITZ.ORG

(Summary)

Raffi Chilingirian
raffichil@hotmail.com

Chilingirian narrates his own experience with the internet and how in March 2006 he initiated the Chanitz.org . He notes that at the beginning it involved only his local Armenian Evangelical Emmanuel Church and its community, posting materials and sending them to different states in Europe, the Americas, and the Arab World. Gradually the Chanitz.org website grew in size and geographically. Furthermore it went far beyond covering church news and started posting materials on the Western Armenian language, sketches that promoted the better usage of the language, etc.

Chilingirian details how they even started monetizing through posting advertisements on their webpage. He lists a set of advantages and disadvantages of advertising. Finally, he underlines the fact that IT can be used effectively to promote a cause, but needs professionalism and may require full-time staff.

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ
ԼԻԲԱՆԱՆԻ ԳՈՐԾԱԴԻՐ ՄԱՐՄԻՆԻՆ ՓՈՐՁԸ
ԼՈՐԻԿ ՍԱՊՈՒՆՃԵԱՆ-ԾԱՏՈՒՐԵԱՆ
lorsab@hotmail.com

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ ԿԱՌՈՅՑ,
ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՇԽԱՏԵԼԱՈՃ

1988ի երկրաշարժին եւ Արցախեան Պատերազմին պատճառով ու Հայաստանի Հանրապետութեան շրջափակման հետեւանքով ծագած հարցերը համահայկական ջանքերով լուծելու նպատակով, 1992ին Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահին հրամանագրով, «Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամի կառոյցը յառաջացաւ: Այնուհետեւ, Լիբանանի մէջ նոյնպէս հիմնուեցաւ Հիմնադրամի Լիբանանի Գործադիր Մարմինը, որ կազմուեցաւ Հիմնադրամի կանոնագրին համաձայն: Լիբանանի Գործադիր Մարմինի անդամ դարձան մէկական ներկայացուցիչ՝ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութենէն, Լիբանանի Ազգային Իշխանութենէն, Հայ Կաթողիկէ եւ Հայ Աւետարանական համայնքներէն, հայ քաղաքական երեք կուսակցութիւններէն՝ ՀՅԴ, ՄԴՀԿ, ՌԱԿ, բարեսիրական երկու կազմակերպութիւններէ՝ ՀԲԸՄ եւ ԼՕԽ, ինչպէս նաեւ գաղութի գործօն անհատ ազգայիններէ, որոնք կը ներգրաւուին Մարմինն համամտութեամբ, եւ որոնք իրենց մասնագիտութիւններու համաձայն կը նպաստեն Մարմինին աշխատանքներուն:

Մարմինին ներկայ կազմը կը գործէ 2005 Օգոստոսէն ի վեր. այդ թուականէն առաջ գործած են այլ կազմեր: Այսինքն, «Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամի հիմնադրութեան առաջին օրերէն, Լիբանան ունեցած է իր համապատասխան մարմնի կազմերը, որոնց անդամները ժամանակի ընթացքին փոփոխութեան ենթարկուած են: Գործած է նաեւ Երկրաշարժի Աղէտեալներուն Օժանդակութեան Մարմինը: Այնուհետեւ, պայմաններու բերումով, երբ Լիբանանի մէջ գործօն մարմնի կազմ մը չէր աշխատեր, «Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամի աշխատանքներուն եւ դրամահաւաքներուն

նպաստած են անջատ կազմակերպություններ, ինչպես Լիբանանի ՀՅԴ կառույցը, որ օրին մեծ ներդրում ունեցած է Գորիս-Ստեփանակերտ մայրուղիի կառուցման աշխատանքներուն:

Հիմնադրամի ներկայ մարմինը իր ժողովները կը գումարէ, աշխատանքային գլխաւոր առանցք ունենալով դրամահաւաքները, որոնց նախապատրաստական աշխատանքները կը սկսին դրամահաւաքի թուականէն քանի մը ամիս առաջ, իսկ հետապնդման աշխատանքները կը շարունակուին դրամահաւաքի իրագործումէն քանի մը ամիս ետք եւս:

Մարմինը իր որոշումները կ'առնէ միաձայնութեամբ, իսկ ընդհանուր գործունէութիւնը կը վարէ իր անդամներու սերտ եւ ամբողջական գործակցութեամբ:

Մարմինին բոլոր անդամները կը ծառայեն կամաւոր: Նկատի առնելով աշխատանքի լրջութիւնն ու տարողութիւնը, հաշուապահական կամ գործավարական որոշ աշխատանքներ կը կատարուին կիսաժամ եւ ժամանակաւոր պաշտօնէաներու աջակցութեամբ:

«Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամի Լիբանանի կառույցը չունի գրասենեակ: Անցեալին, տարիներով, իր աշխատանքային հանդիպումները գումարած է Ազգային Եղիշէ Մանուկեան Գոլէճին մէջ (Տպայէ): Ներկայիս, նկատի առնելով վայրի յարմարութիւնը, Մարմինը իր ժողովները կը գումարէ Հայ Կաթողիկէ Մեսրոպեան Բարձրագոյն Վարժարանին մէջ (Պուրճ Համուտ):

Լիբանանի Գործադիր Մարմինը իր կազմութեան առաջին օրէն կը գործակցի գաղութիս եկեղեցական, քաղաքական, հասարակական, բարեսիրական կազմակերպություններուն, եւ տեւական կապի մէջ է անոնց հետ: Ամէն տարի, տարեկան դրամահաւաքի նախօրեակին, Մարմինը պաշտօնական նամակներով կը դիմէ հոգեւոր պետերուն եւ պատկան մարմիններուն, տեղեկութիւններ փոխանցելով տարուան ծրագիրներուն մասին: Այցելութիւններ կը տրուին Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Արամ Ա. կաթողիկոսին, Գերերջանիկ Ներսէս

Պետրոս ԺԹ. Հայ Կաթողիկէ պատրիարքին եւ Մերձաւոր Արեւելքի Հայ Աւետարանական Եկեղեցիներու Միութեան նախագահ Վերապատուելի Մկրտիչ Գարակեօզեանին, ինչպէս նաեւ Լիբանանի մէջ Հայաստանի Հանրապետութեան դեսպանին: Կապ կը հաստատուի նաեւ լիբանահայ երեք համայնքապետերուն հետ, խնդրելով անոնց օրհնութիւնն ու օժանդակութիւնը՝ իրենց հովանիին ներքոյ գործող դպրոցներուն եւ մարմիններուն ճամփով դիւրացնելու Մարմինն աշխատանքները:

Մարմինը իր յղած պաշտօնական նամակներուն կողքին, դրամահաւաքի նախօրեակին կը հրապարակէ պաշտօնական հաղորդագրութիւն, կը պատրաստէ թերթիկներ, պրակներ, որմագդեր եւ քարոզչական նիւթեր, ինչպէս՝ տեսանիւթեր, եւ զանոնք հանրութեան սեփականութիւնը կը դարձնէ: Թերթերուն մէջ լոյս կը տեսնեն յօդուածներ, ծանուցումներ եւ տեղեկատուական գրութիւններ: Գաղութիւս բանաւոր մամուլը տեղ կու տայ նաեւ Հիմնադրամի գործունէութեան, եւ զանազան յայտագիրերով, հարցազրոյցներով, ծանուցումներով եւ երգերով լուսարձակի տակ կ'առնէ Հիմնադրամին տուեալ տարուան ծրագիրը:

Ինչպէս արդէն ծանօթ է, Մարմինը տարեկան պարբերականութեամբ կը կատարէ մէկ դրամահաւաք, որ կ'իրականայ Լիբանանի մէջ գործող բոլոր հայկական վարժարաններուն, եկեղեցիներուն եւ համալսարաններու մէջ տեղի ունեցող հանգանակութեամբ: Վերջին վեց-եօթ տարիներուն, գլխաւոր դրամահաւաքը կը կատարուի ռատիօթոնի ճամփով եւ անհատ բարերարներու դիմելով: 2005էն սկսեալ ռատիօթոնը կը կազմակերպուի Լոս Անճելըսի մէջ ընթացող տարեկան թելեթոնին օրը, որ կը զուգադիպի գոհաբանութեան կամ *thanksgiving*ի տօնին: Լիբանահայութեան հաւաքական ջանքերով հանգանակուած ընդհանուր գումարը կը յայտարարուի նոյն օրը՝ համահայկական թելեթոնի ընթացքին, որ կը պատկերասփռուի հայկական արբանեակային պատկերասփիւռի բոլոր կայաններէն:

Իրաքանչիւր տարի, նախորդ տարուան ստացուած տուեալներուն եւ ձեռք ձգուած փորձառութեան համաձայն, ինչպէս նաեւ «Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամի որդեգրած տարեկան գլխաւոր ծրագիրը նկատի ունենալով, Մարմինը կը կողմնորոշուի եւ կ'որդեգրէ իր տարեկան իրագործելի ծրագիրը՝ ըստ գաղութի նիւթական կարողականութեան եւ ռատիօթոնէն ակնկալուած հասոյթին:

Սոյն աշխատանքը հեզասահ ամբողջացնելու համար, Մարմինը տեւական կապի մէջ կը մնայ Հիմնադրամի կեդրոնական՝ Երեւանի գրասենեակին հետ, որ երբեմն յարմարագոյն ծրագիրը Մարմինիս ներկայացնելու համար կը կատարէ քանի մը առաջարկներ: Առաջարկ-ծրագիրերը կը քննուին Մարմինին կողմէ, որ խորհրդակցութիւններէ ետք կը կատարէ ընտրութիւնը:

Ծրագրի իրագործման հանգրուաններուն անմիջականօրէն կը հսկեն Երեւանի գրասենեակի աշխատակիցները, իսկ Մարմինը անոր հետապնդումը կը կատարէ հեռակայ կարգով, նամակագրութեամբ, համացանցով, հեռաձայնով եւն.: Մարմինը ընթացող աշխատանքներու մասին հերթաբար տեղեկագիրեր կը պահանջէ Երեւանի գրասենեակէն, որ իր կարգին լուսանկարներով եւ հաշուական պատկերներով պարբերաբար Մարմինիս կը ներկայացնէ ծրագրի զարգացման հոլովոյթը եւ նորագոյն տեղեկութիւնները: Նիւթական բոլոր գործառնութիւնները կը կատարուին դրամատուներու ճամփով, օրինական ստացագիրերու եւ ընկալագիրերու վաւերականութեամբ:

Մարմինի անդամներէն մէկը, ամէն տարի ներկայ կը գտնուի Հիմնադրամի Հոգաբարձուներու Խորհուրդի նիստին, եւ այդ առիթէն օգտուելով կ'այցելէ Մարմինին ստանձնած ծրագիրերու վայրերը, ուր ականատես կը դառնայ իրականացուող աշխատանքին: Ի հարկին, Մարմինը իր անդամներէն մէկը կը գործուղէ՝ զինք ներկայացնելու պաշտօնական հանդիպման, կամ իր որդեգրած ծրագրի մը աւարտէն ետք՝ բացման պաշտօնական հանդիսութեան մասնակից դառնալու համար:

«Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամի Լիբանանի Գործադիր Մարմինը, որդեգրած է թափանցիկ աշխատելաճանհիկա ամէն տարի մամուլով, յօդուածներու եւ հարցազրոյցներու ճամփով, հրապարակային գեկուցումներով, թէ հրատարակուած պրակներով կամ յատուկ տեսագրութիւններով իր տարեկան հաշուետուութիւնը կը կատարէ իր լուման իրեն վստահած ժողովուրդին:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ ԳՈՐԾԱԴԻՐ ՄԱՐՄԻՆԻ ԻՐԱԳՈՐԾԱԾ ԾՐԱԳԻՐԵՐ

«Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամը իր գործունէութիւնը սկսաւ առաջին հերթին 1988ի երկրաշարժի աղէտեալներու օժանդակութեամբ եւ աղէտի գօտիի վերակառուցման աշխատանքներով: Այնուհետեւ, Հիմնադրամի գլխաւոր ծրագիրներէն հանդիսացաւ ճանապարհաշինութիւնը, որուն զուգընթաց՝ ան ստանձնեց նաեւ համայնքային զարգացման ծրագրեր՝ կառուցելով ու վերակառուցելով դպրոցներ, բժշկական հաստատութիւններ, ջրամատակարարման ու կազմատակարարման համակարգեր եւն.:

Հիմնադրամը 2005ին Հոգաբարձուներու Խորհուրդի նիստի ընթացքին հաստատեց տարածքային զարգացման «Արցախի Վերածնունդ» ծրագիրը: Խորհուրդը որոշեց 2005ին եւ 2006ին հանգանակուած գումարները յատկացնել Արցախեան Պատերազմին պատճառով մեծ վնասներ կրած ԼՂՀ շրջաններէն Մարտակերտի եւ Հադրութի վերականգնման ու զարգացման: Այսպէս, 2006ին գործնականօրէն սկսան Արցախի Մարտակերտի շրջանի վերականգնման աշխատանքները, որոնք կը ներառէին գիւղատնտեսութիւն, ջրամատակարարում, առողջապահութիւն, դպրոցաշինութիւն: Նման ծրագիրեր նաեւ մշակուեցան Մարտունիի շրջանին համար:

Աւելի ուշ, որդեգրուեցաւ «Սահմանամերձ Գիւղերու Բարգաւաճման Ծրագիր»ը, որ կը ձգտի բնականոն կեանք ապրելու հնարաւորութիւնները ստեղծելով ժողովուրդը կապել

հողին եւ այդ շրջանները վերաբնակեցնելով ապահովել Հայրենիքի անվտանգութիւնը:

«Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամի Լիբանանի Գործադիր Մարմնի ստանձնած ծրագիրներն ալ կ'ընթանան նոյն ուղեգիծով: Այսինքն, Մարմինը իւրաքանչիւր տարի կ'որդեգրէ ծրագիր մը, որ կ'իյնայ Հիմնադրամի նոյն տարուան գործունէութեան ընդհանուր ծիրին մէջ:

Ինչպէս ըսինք, Հիմնադրամի Լիբանանի Գործադիր այս մարմնի կազմութենէն առաջ լիբանահայութիւնը մեծ ներդրում ունեցած է Հայաստանի ու Արցախի բարգաւաճման նպաստող ծրագիրներուն, որոնցմէ կ'ընդգծենք 1988ի երկրաշարժէն անմիջապէս ետք օժանդակութիւններն ու աղէտեալ գօտիին մէջ բնակելի շէնքերու կառուցումը, ինչպէս նաեւ 1999-2004 տարիներուն ընթացքին, Հայաստանը Արցախին կապող Գորիս-Ստեփանակերտ մայրուղիի կառուցումը, որուն իրագործման համար լիբանահայութիւնը հարիւր հազարաւոր տոլարներու մասնակցութիւն ունեցած է: Պէտք է անպայման նաեւ նշել Արցախի Հիւսիս-Հարաւ Մայրուղիի կառուցումը, որ «Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամին կողմէ սկսած էր 2000ին: Մայրուղին կ'անցնի Արցախի հինգ շրջաններէն եւ մայրաքաղաք Ստեփանակերտի մօտ կը միանայ Գորիս-Ստեփանակերտ մայրուղիին: 160,3 քլմ. երկարութեամբ մայրուղին կառուցուած է «Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամի, բոլոր տեղական մարմիններու (ներառեալ Լիբանանի) հովանաւորութեամբ եւ օժանդակութեամբ:

Այնուհետեւ, 2005-2013 տարիներուն (բացառեալ 2006 թուականէն, երբ Լիբանանի դէմ շղթայազերծուեցաւ իսրայէլեան պատերազմը) Լիբանանի մէջ կատարուած տարեկան դրամահաւաքներուն հանգանակուած գումարները յատկացուեցան հետեւեալ նպատակներուն.-

2005՝ Արարատի Մարզի Մարմարաշէն Գիւղի նոր թաղամասին ջրամատակարարման ցանցի կառուցում: Սոյն նպատակին համար, լիբանահայութեան ջանքերով հանգանակուեցաւ 117,920\$ գումար, որուն 57,780\$ը

յատկացուցաւ այդ ծրագրի իրագործման, իսկ մնացեալ գումարը պահ դրուեցաւ այլ ծրագիրներու յատկացման համար: Տրուած ըլլալով որ առաջին տարին էր, որ կը դիմուէր ռատիօթոնի ճամփով դրամահաւաքի, ժողովուրդին ընդառաջումը ակնկալութիւններէն շատ աւելի մեծ էր, հետեւաբար կարելի եղաւ հանգանակել մօտաւորապէս ծրագրի իրագործման համար յատկացուելիք գումարին կրկնապատիկը: Սակայն վրայ հասաւ 2006ի Իսրայէլի յուլիսեան պատերազմը, որուն հետեւանքով 2006ին Լիբանանի մէջ չկատարուեցաւ տարեկան դրամահաւաքը:

2007 տարուան դրամահաւաքին համար ընտրուեցաւ Արցախի Մարտակերտի Մարզի Մատաղիս Գիւղի մանկապարտէզի նորոգութեան եւ կահաւորման ծրագիրը: Տրուած ըլլալով, որ յետ-պատերազմեան այս տարուան ընթացքին, Լիբանանը կը պարզէր ապահովական եւ քաղաքական ոչ-նպաստաւոր վիճակ, որոշուեցաւ սոյն թուականին, ռատիօթոնը կազմակերպել խորհրդանշական ձեւով միայն երեք ժամ, որուն ընթացքին հաւաքուեցաւ 44,153\$ գումար: Ան ամբողջութեամբ յատկացուեցաւ այս ծրագրին իրագործման: Հանգանակուած այս գումարին կողքին, ծրագրի իրագործման համար յատկացուեցաւ նախորդ տարուան հանգանակուած գումարէն:

2008 տարուան դրամահաւաքին թիրախն էր Տաւուշի Մարզի Նոյեմբերեան Քաղաքի հիւանդանոցի ամբողջական նորոգութեան մասնակցութիւնը, Գերմանիոյ եւ Զուիցերիոյ մարմիններու կողքին: Հաւաքուեցաւ 210,051\$ գումար, որուն 200,000\$ը՝ հիւանդանոցին ամբողջական նորոգութեան: Այս գումարին 100,000\$ը նուիրատուութիւնն էր Լիբանանի օրուան վարչապետ Մաստ Հարիրիին:

2009 տարուան ծրագիրն էր Շուշիի Մեծ Շէն Գիւղի համայնքային կեդրոնի կառուցումը, որուն համար հաւաքուեցաւ մրցանշային 194,753\$ գումար, որուն 100,000\$ը նոյնպէս վարչապետ Մաստ Հարիրիին նուիրատուութիւնն էր որ յատկացուեցաւ 2009ին Սիւնիքի Մարզի Գորիս Քաղաքի «Զանգեզուր» սրտաբանական կեդրոնի կառուցման:

2010 թուականին կարելի եղավ հանգանակել 141,012\$՝ ի նպաստ Արցախի Մարտունիի Մարզի Սարգսաշէն Գիւղի ջրամատակարարման ցանցի կառուցման:

2011ին Մարմինը որդեգրեց Արցախի Մարտունիի Մարզի Աշան Գիւղի ջրամատակարարման ծրագրի իրագործումը, որուն համար կարելի եղավ գոյացնել 80,000\$:

2005-2013 Շրջանին Գործադիր Մարմնին Հաւաքած Գումարները (\$)

Տարի	2005	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Գումար	117,920	44,153	210,051	194,753	141,012	80,000	108,000	100,000
Ընդհ. Գումար	995,889							

2012ին Հիմնադրամի տարեկան համահայկական դրամահաւաքին հասոյթը պիտի տրամադրուէր Արցախի սահմանամերձ գիւղերու համայնքային կեդրոններու կառուցման ծրագրին, ինչպէս նաեւ սուրիահայութեան, նկատի առնելով սուրիական տագնապն ու սուրիահայութեան բազմազան կարիքները: Արդարեւ, Մարմինը դրամահաւաքէն գոյացած 108,000\$ գումարին 100,000\$ը յատկացուց սուրիահայութեան: Մարմինը իր մօտ ունեցած պահ դրուած գումարները աւելցուց մնացեալ գումարին վրայ եւ յաւելեալ 50,000\$ յատկացուց Արցախի սահմանամերձ գիւղերու համայնքային կեդրոններու կառուցման ծրագրին, մասնակցելով Ասկերանի Շրջանի Խաչմաչ Գիւղի համայնքային կեդրոնի կառուցման ծախսերուն, իսկ 28,000\$ գումար մըն ալ յատկացուց լիբանահայ կրթական հաստատութիւններու, որոնք ընդունած էին մեծ թիւով սուրիահայ աշակերտներ եւ ուսանողներ:

2013ին Հիմնադրամի դրամահաւաքի հասոյթը յատկացուեցաւ Հայաստանը Արցախին կապող Վարդենիս-Մարտակերտ մայրուղիի կառուցման: Սոյն նպատակին համար լիբանահայութիւնը հանգանակեց 100,000\$:

Վերջին ութ տարիներուն՝ 2005, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013 լիբանահայութեան հաւաքած ընդհանուր գումարը կը կազմէ 995,889\$: Նշենք, որ իւրաքանչիւր տարուան դրամահաւաքի ընդհանուր գումարի 10% առ հարիւրը Մարմինը կրնայ օգտագործել իր ծախսերը հոգալու համար,

ինչպես՝ տպագրական, լռճիսթիք, գործավարական, քարոզչական, հրատարակչական կամ այլ: Իսկ այլ 10% մը կրնայ յատկացնել գաղութի կամ շրջանի կարիքներուն:

Բնականաբար հնարաւոր չէ յստակ թիւ մը փոխանցել, իւրաքանչիւր տարուան դրամահաւաքի մասնակիցներուն կամ նուիրատուներուն շուրջ, որովհետեւ իւրաքանչիւր վարժարանի, կազմակերպութեան կամ հաստատութեան, հարիւրաւոր կամ տասնեակներով աշակերտներու եւ անդամներու անունները չեն յիշուիր, սակայն անոնց մասնակցութիւնը կ'ըլլայ նշեալ վարժարանի, կամ հաստատութեան անուան տակ, այսինքն իբրեւ մէկ նուիրատու դրամահաւաքին մասնակցած կ'ըլլան հարիւրաւոր հայորդիներ:

Բնական տարուան մը դրամահաւաքի ընթացքին նուիրատուներուն թիւը կ'անցնի հազար անունը:

ՎԵԼՈՒԾՈՒՄ

Վերջին ութ տարիներու փորձառութիւնը մեզի եզրակացնել կու տայ, որ հաղորդակցութեան եւ մասնաւորաբար լսատեսողական միջոցները մեծ ազդեցութիւն ունին դրամահաւաքի ընդհանուր արդիւնքին վրայ:

Պետք է առանձնացնել երեք յատկանշական թուականներ.

Ա. 2005 տարուան ռատիօթոնը: Առաջին անգամ էր որ ռատիօթոն կը կազմակերպուէր գաղութէն ներս: Ժողովուրդը առաջին անգամ նման զօրաշարժի ենթարկուեցաւ: Նախորդ տարուան 33,000\$-ի փոխարէն հանգանակուեցաւ աւելի քան 100,000\$ անսպասելի գումար մը: Պատճառը՝ ձայնասփիւռով կարելի եղած էր հասնիլ համաժողովրդային խաւին:

Բ. 2010ը հետաքրքրական տարի էր, որովհետեւ ռատիօթոնին թուականը զուգադիպեցաւ Թուրքիոյ վարչապետին Լիբանան այցելութեան եւ լիբանահայութեան բողոքի ցոյցերուն, որոնց որպէս արդիւնք Հիմնադրամի նուիրատուներուն թիւը կրեց քառասուն առ հարիւրի աճ մը, հանգանակուած գումարը հասաւ 141,012\$-ի՝ մրցանիշ մը մեր

դրամահաւաքի պատմութեան մէջ: Պատճառը շատ պարզ էր, հակա-Էրտողան քարոզչութիւնը նպաստած էր ռատիօթոնի յաջողութեան: Եղան պարագաներ, երբ մէկ անգամ նուիրատուութիւն կատարողը, անգամ մը եւս նուիրատուութիւն կատարեց, ցոյցէն վերադարձին՝ ընդհանուր մթնոլորտէն ոգէւորուած:

Գ. 2012ի Մ. Նահանգներու տարեկան թելեթոնը զուգադիպեցաւ Լիբանանի անկախութեան տօնին: Մարմինս որոշեց, շաբաթով մը յետաձգել ռատիօթոնը: Մեր ռատիօթոնը տեղի պիտի ունենար Մ. Նահանգներու թելեթոնէն ետք՝ երկրաշարժի տարելիցին զուգադիպող Դեկտեմբեր 7ին: Այլ խօսքով, ընդհանուր մթնոլորտը սերտելու ժամանակ կար: Կացութիւնը ինքզինք պարտադրեց եւ ժողովուրդին փափաքով դրամահաւաքին արդիւնքը ուղղուեցաւ առաջին հերթին սուրիահայութեան՝ հակառակ որ Մարմինը տատամսումի մէջ էր այս առնչութեամբ, քանի որ Մարմինիս համար Արցախն ու Հայրենիքը մի՛շտ եղած էին առաջնահերթութիւն: Ռատիօթոնին նախորդող շաբաթներուն, մասնաւորաբար Մ. Նահանգներու մէջ բողոքի ալիք մը բարձրացած էր, գոր փոխանցողներէն մէկն ալ եղաւ Յարութ Սասունեանը, իր հռչակաւոր յօդուածով՝ «Հալէպը Կ'այրի, Իսկ Մենք Ջութակ Կը Նուագենք. Սթափութեան Կոչ Համայն Հայութեան»¹: Մենք ծանուցումը փորձեցինք շատ չէզոք կերպով կատարել: Սակայն, երբ արդիւնքը եղաւ 108,000\$ի նուիրատուութիւններ եւ նուիրատուութեան խոստումներ, արդէն ունէինք շատ յստակ պատասխան՝ մեր շաբթ մը հարցումներուն: Մարմինը հանրութեան ծանուցած էր նաեւ, որ այս գումարին պիտի աւելցնէ նախորդ տարիներու դրամահաւաքներէն իր մօտ ունեցած պահեստի՝ խնայողական դրամահաշիւէն գումար մը, որպէսզի կարենայ կատարել իր որոշած բոլոր յատկացումները:

Առ այդ, «Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամի Լիբանանի Գործադիր Մարմինը որոշեց լիբանահայութեան կողմէ 100,000\$ յատկացնել սուրիահայութեան, 50,000\$՝ Արցախի սահմանամերձ գիւղերու համայնքային կեդրոններու

կառուցման ծրագրին, իսկ 28,000\$՝ լիբանահայ կրթական հաստատություններուն: 14 Փետրուար 2013ին Մարմինը այցելեց Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոս ՆՍՕՏՏ Արամ Ա. վեհափառին եւ անոր յանձնեց սուրիահայութեան ի նպաստ հանգանակուած գումարին չէքը՝ սուրիահայութեան օժանդակութեան յատուկ դրամատնային հաշիւին փոխանցելու համար:

Վեհափառ Հայրապետը մեծ գոհունակութեամբ ընդունեց «Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամի Լիբանանի Գործադիր Մարմինին նախաձեռնութեամբ, սուրիահայ իրենց քոյրերուն եւ եղբայրներուն համար լիբանահայութեան նուիրաբերած այս գումարը: Ան յոյս յայտնեց, որ լիբանահայութեան այս քայլը, օրինակ կը ծառայէ բոլորին՝ նուիրական նոյն ոգիով օժանդակութեան ձեռք երկարելու տազնապահար սուրիահայութեան:

ԻՐԱԳՈՐԾՈՒՄ, ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ԸՆԴԱՌԱՋՈՒՄ ԵՒ ՅԱՋՈՂՈՒԹԵԱՆ ԳՈՐԾՕՆՆԵՐ

Ա. Հիմնադրամը վաստակած է վաւերականութիւն: Վստահելի աղբիւր է: Ամէն տարի հանրային հաշուետուութիւն կը կատարուի եւ արդիւնքը լուսանկարներով կամ տեսանիւթերով ժողովուրդին սեփականութիւնը կը դառնայ:

Բ. Արցախն ու Հայաստանը միշտ սրտի խօսող թեմա են: Սփիւռքահայութեան եւ մասնաւորաբար լիբանահայութեան համար, հայրենիքի բարգաւաճման նպաստելը թէ՛ ազգային գիտակցութեան դրսեւորում է, եւ թէ՛ զգացական է. լիբանահայութիւնը նոյնիսկ նահատակներ տուած է Արցախի ազատագրութեան համար:

Գ. Մարմինին կառոյցը շատ յստակ է. Մարմինը բաղկացնող իւրաքանչիւր կազմակերպութեան ներկայացուցիչ իր կազմակերպութեան հետ կապն է, ըստ այդմ ալ կը դիւրանայ հաղորդակցական աշխատանքը:

Դ. Մարմինին քարոզարշաւի ձեւը ուղղուած է բոլորին. հոգեւոր պետերուն, դեսպանին՝ յատուկ այցելութիւններով, աշակերտներուն՝ տեղեկատուական պրակներով եւ

որմագրերով (որոնց վրայ գետեղուած իւրաքանչիւր պատկեր վաւերական է):

Ե. Իւրաքանչիւր տարուան դրամահաւաքին կ'որդեգրուին շատ պարզ ու ժողովուրդին համար հասկնալի եւ դիւրընկալ կարգախօսներ: Տեսանիւթերուն կամ պատրաստուած տեսերիզներուն մէջ օգտագործուած լեզուն կ'ըլլայ դիւրամատչելի:

Զ. Սովորական նուիրատուներուն կողքին, կան նաեւ մեծ նուիրատուութիւններ կատարող բարերարներ, որոնց՝ Մարմինի անդամները անձամբ կ'այցելեն կամ ի հարկին կը դիմեն յարգելի միջնորդներու ճամփով:

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ

Հիմնադրամի մարմինը այս ամբողջ աշխատանքը կը կատարէ ոչ թէ համացանցի միջոցով, այլ գրաւոր, բանաւոր, լսատեսողական մամուլով, հեռաձայնով կամ դէմ առ դէմ հանդիպումով: Այսինքն, Մարմինը հիմնականին մէջ նորագոյն ընկերային ցանցերը չէ որ կ'օգտագործէ իր քարոզչութեան համար, այլ ասանդական միջոցները, իսկ իր տարեկան դրամահաւաքին համար գլխաւորաբար կը կեդրոնանայ բանաւոր մամուլին վրայ:

Մարմինը համացանցի իր առանձին կայքէջը չունի, որովհետեւ www.himnadram.org կայքէջը կը համարուի Հիմնադրամի պաշտօնական կայքէջը, որուն մէջ յատուկ բաժինով ներկայացուած է Լիբանանը:

Ի տարբերութիւն այլ շրջաններու, *Ֆէյսպուքի* կամ ընկերային այլ ցանցի վրայ Մարմինը իր սեփական էջը չունի: Այդուհանդերձ, Մարմինը ունի այլ կարելոր գործօններ՝ վարկ, վատահութիւն: Այս գործօններուն շնորհիւ ունի ինքնակոչ համակիրներու երիտասարդական խմբակներ, որոնք իրենց նախաձեռնութեամբ կը կատարեն ողջունելի աշխատանք: Արդարեւ, ուսանողներ եւ ազգային գիտակցութիւն ունեցող երիտասարդներ, որոնք հետաքրքրուած են հայրենիքի բարգաւաճման ու զարգացման հիմնահարցերով, ինքնաբոլի նախաձեռնութեամբ, կամաւորաբար համացանցային

քարոզչությունը կը կատարեն Հիմանդրամին եւ ինքնակամ կը նպաստեն Հիմանդրամին գործունեության իրենց *աշուններով*, կամ զանազան ցանցերու վրայ կատարած գրառումներով: Ասոնք կ'ողողեն համացանցը, ինչպէս որեւէ համահայկական այլ հարցի շուրջ գիտակցութիւն զարգացնելու նպատակով կատարուած գրառումներ (օրինակ Ապրիլեան ոգեկոչումներ, հայ-թրքական արձանգրութիւններու կամ Հրանդ Տինքի սպաննութեան դէմ բողոք եւն.):

Պետք է ընդգծել, նաև, որ Մարմինի ներկայացուցիչը կապի մեջ կը մտնէ համալսարաններու հայկական ուսանողական ակումբներու ներկայացուցիչներուն հետ, եւ իւրաքանչիւր համալսարանի հայ ուսանողութիւն իր հայեցողութեամբ, ուսանողներ՝ իրենց ընտրած ձեւով դրամահաւաքի աշխատանք կը տանին: Վերջին ութ տարիներուն Հայկազեան Համալսարանի մէջ կատարուած կանոնաւոր դրամահաւաքներու կողքին, վերջին քանի մը տարիներուն նկատառելի են մասնաւորաբար Պէյրութի Ամերիկեան Համալսարանի (AUB) եւ Լիբանանեան Ամերիկեան Համալսարանի (LAU) ուսանողական հայկական ակումբներու անդամներուն գործօն դերակատարութիւնն ու ողջունելի աշխատանքը, որոնց որպէս արդիւնք կարելի կ'ըլլայ գոյացնել նկատառելի գումար՝ համալսարաններու հայ թէ օտար ուսանողներու կատարած նուիրատուութիւններուն շնորհիւ:

ԴԺՈՒԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Բնականաբար, ինչպէս իւրաքանչիւր նախաձեռնութիւն՝ Հիմնադրամի Լիբանանի Գործադիր Մարմնի աշխատանքը կ'ազդուի երկրի քաղաքական, ապահովական, ընկերային եւ տնտեսական պայմաններէն եւ Մարմինը կ'ունենայ եկամուտի ելեւէջ: Ամէն տարի, մինչեւ վերջին պահը, դրամահաւաքներուն ճակատագիրը կ'ըլլայ անորոշ, իսկ ժողովուրդի ընդառաջման ակնկալութիւնները կ'ըլլան անստոյգ (ինչպէս էր պարագան 2007ին, երբ երկրի ապահովական կացութիւնը չէր ներեր միօրեայ դրամահաւաք կատարել):

Այլ դժուարութիւն մըն է, նոր նուիրատուներ գտնելու աշխատանքը՝ տրուած ըլլալով որ լիբանանահայ գաղութի նուիրատուները նոյն անհատներն են: Լիբանանահայութիւնը աշխուժ գաղութ է, նոյն անհատները ստիպուած են իրենց նիւթական ու բարոյական պարտականութիւնները կատարել մէկէ աւելի կազմակերպութիւններու, առաւել՝ «Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամին: Համայնքային կեանքէն դուրս ապրող հայերուն, կամ հայամէտ, հայասեր անհատներու

հասանելի դառնալու հարց գոյություն ունի, որուն վրայ կ'աւելնայ նուիրատուներու խոստումները գանձելու հարցը: Մարմինը կ'ապաւինի ժողովուրդին գիտակցութեան:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

Վերոյիշեալ դժուարութիւնները յաղթահարելու համար, թերեւս ժամը հասած է ժողովուրդին դիմելու դարու՛ն լեզուով: Պարտադրուած պայմաններուն յարմարելով պէտք է աւելի՛ այժմեականանալ, ներկայ ժամանակի լեզուով խօսիլ, ի հարկին գործածել բջիջային հեռաձայններու կարճ պատգամներ եւ sms ուղարկելով նուիրատուութիւն կատարելու միջոցը օգտագործել: Կամ նոյնիսկ պատրաստել ինտելիքս հեռաձայններու յատուկ ծրագիրներ՝ smartphone appsը, որոնցմէ կարելի է ուղղակի նուիրատուութիւն կատարել:

Այս դժուարութիւններով հանդերձ, Մարմինը կը շարունակէ իր նուիրական գործը, ոչ միայն նեցուկ կանգնելով Հայաստանի Հանրապետութեան եւ Արցախի տարածքին իրագործուող զանազան ծրագիրներու, այլեւ մեկնելով «Հօր Սփիւռքը երաշխիքն է հօր Հայրենիքին» սկզբունքէն:

«Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամի Լիբանանի Գործադիր Մարմինը, իր կանոնագրին սահմանած իրաւասութեանց համաձայն, իր ներդրումը կը բերէ նաեւ զաղութի հայկական վարժարաններուն եւ լրատուամիջոցներուն՝ անոնց տրամադրելով իր տարեկան հասոյթէն խորհրդանշական գումարներ:

Շնորհիւ «Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամի Լիբանանի Գործադիր Մարմնի որդեգրած այս աշխատելառճին, կարելի է հաստատել որ տարուէ տարի նուիրատուներու թիւը Լիբանանի տարածքին արձանագրած է զգալի աճ: Միւս կողմէ, հայ իրականութեան մէջ համահայկական այս դրամահաւաքները վերածուած են դրական երեւոյթի, որմէ անմասն չ'ուզեր մնալ մասնաւորաբար ներկայ երիտասարդութիւնը:

¹ “Aleppo Burns While We Fiddle: A Wake-up Call to All Armenians”, *The California Courier*, 7 Nov. 2012:

THE EXPERIENCE OF THE HAYASTAN ALL-ARMENIAN FUND
LEBANON CHAPTER EXECUTIVE COMMITTEE

(Summary)

Lorig Sabounjian-Dzadurian
lorsab@hotmail.com

The author, a member of the Hayastan All-Armenian Fund Lebanon Chapter Executive Committee, narrates that both the earthquake of north-western Armenia in 1988 and the proclamation of independent Armenia in 1991 created the ground for President Levon Ter-Petrossian to decree the establishment of the Hayastan All-Armenian Fund.

Sabounjian states that after the decree was issued a local Lebanese chapter executive committee was formed, based on the guidelines of the central by-laws of the Hayastan All-Armenian Fund. The Committee was composed of one representative from each of the traditional Armenian parties (the ARF, SDHP and ADL), the Armenian Apostolic, Catholic and Evangelical communities, the Catholicosate of the Great See of Cilicia, the AGBU, and the Armenian Relief Cross, as well as individuals of the community who were invited according to their expertise.

The author details the functioning of the local executive body, its meetings, its decision making process and the strong coordination and cooperation between the central body and the Lebanon chapter. She states how the projects to be funded are chosen, how the community is informed, how fund-raising and results are publicized and the means used to propagate this once-in-a-year project. Sabounjian reports on the amounts raised every year and the reasons behind the upward surge of the amount in certain years.

Finally, after arguing that the use of radio and publicly running the fund-raising campaigns through direct radio communications has led to an increase both in participants and the amounts raised, Sabounjian points to a number of new communication technologies that can and should be used to get better results in this one-day fund raising project.

ՀԱՅԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒԱԾՈՒԹԵԱՆ
ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՀԱՄԱՅԱՆՑՈՒՄ

ՄՇԵՐ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

mh@armin.am

ՄՈՒՏՔ

Հայագիտութիւնը, որպէս գիտութիւնների համակարգ, կոչուած լինելով ուսումնասիրելու հայոց պետականութեան եւ հայ ժողովրդի պատմութեան, մշակոյթի, արուեստի, լեզուի, գրականութեան, կրօնի, ընկերահոգեբանութեան, տնտեսութեան, քաղաքականութեան հիմնահարցերը՝ արդի քաղաքակրթական փուլում առաջին հերթին որպէս ազգապահպան գործօն հանդէս գալու խնդիր ունի: Նման գործօնի անուան տակ ոչ միայն պէտք է հաշուի առնել հայագիտութեան գիտակրթական, այլ նաեւ ճանաչողական-քարոզչական գործառոյթները: Մակայն մինչեւ վերջերս հայ իրականութեան մէջ այդ գործառոյթներից միայն գիտակրթական մատուցման ձեւաչափն էր առաւել ընդգծուած: Հրաւիրում էին եւ հրաւիրում են ոլորտի շուրջ գիտաժողովներ, հրատարակում գրքեր, յօդուածներ, քարտէզներ, կազմակերպում կրթական ծրագրեր, սակայն այդ ամէնը զանգուածայնացնելու, թիրախային հարցերին ծառայեցնելու համար անհրաժեշտ քայլերը այսօր էլ երկրորդ ոլորտ են մղուել: Այնինչ հայագիտութեան արտադրանքը ճանաչողական-քարոզչական նպատակներով կիրառելը ոչ-պակաս կարեւոր, աւելին՝ հայկական կողմի համար ներկայ համաշխարհային զարգացումների եւ մարտահրաւերների պարագայում առաւել եւս պահանջուած քայլ է: Հետաքրքիր է, որ դեռեւս 18րդ եւ 19րդ դարերում հայ իրականութեան մէջ բացի հայկական մամուլում տեղ գտած յօդուածներից, նման ճանաչողական-քարոզչական գործառոյթներ հետապնդող աշխատութիւններ են հրատարակուել: Առաջինը Շահամիրեանների 1772ին հրատարակած *Նոր Տեսրակ*, Որ *Կոչի Յորդորակն* է¹: Գիրքը հասցէագրուած էր հայկական լսարանին եւ նպատակ ուներ հայոց պատմութեան դասերը հանրամատչելի ներկայացնելու

միջոցով հայրենիքի ազատագրության գաղափարը քարոզել: Միւսը՝ Լազարեանների հովանու ներքոյ 19րդ դարի ականաւոր ռուս մտաւորական Մերգէյ Գլինկայի հեղինակած *Obozreniye Istorii Armianskogo Naroda Ot Nachala Bitya Ego Do Vozrojdeniya Oblasti Armianskoy V Rossiiskoy Imperii* (Հայ ժողովրդի պատմութեան դիտարկումը նրա սկզբնաւորումից մինչև Ռուսական Կայսրութեան կազմում Հայկական Մարզի վերածնունդը)² գիտաճանաչողական աշխատութիւնն է (1832): Այն իր հերթին հասցէագրուած էր օտար՝ մասնաւորապէս ռուսական լսարանին եւ նպատակ ուներ ռուս ընթերցողին ներկայացնել հայերի բազմադարեան պատմութիւնն ու մշակոյթը: Սակայն թէ՛ այս գրքերի, թէ՛ առհասարակ տպագիր հրատարակութիւնների մատուցման մեթոդը այնուամենայնիւ մնում էր նոյնը, իսկ քարոզելու, ներկայացնելու նպատակը ընկալելու ունակ լսարանի թուի աճի հետ զուգահեռ մատուցման նոր արհեստամիջոցներ էր պահանջում:

21րդ դարում ի յայտ եկած համակարգիչն ու համացանցը, յաւակնում են դառնալ այդ գործընթացի լաւագոյն միջոցը: Արդիւնքում դրանց շնորհիւ հնարաւոր է դարձել հայագիտական նիւթերը տարաբնոյթ ձեւաչափով ներկայացնել հնարաւորինս մեծ լսարանի: Եւ իսկապէս, արդի արհեստամիջոցների նման զարգացումը չըջանցեց հայագիտութեան դաշտը: Այն եւս ներառուեց համացանց, որն էլ իր հերթին ոչ միայն դարձաւ հայապահպանութեան հարցում արդի մօտեցման բանաձեւ, այլ նաեւ հակահայկականութեան օրաւոր աճող մի շտեմարան:

ՀԱՅԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՄԱՅԱՆՅՈՒՄ

Մեր վերջին հետազօտութիւնների արդիւնքում, ընդհանուր առմամբ համացանցում հայագիտութեան ներկայացուածութեան պատկերը ըստ կառոյցների եւ թեմաների հետեւեալ տեսքն ունի:

- Հայագիտական ինստիտուտներ եւ կենտրոններ.
- Գրադարաններ.

- Արցախեան Հիմնահարց.
- Հայոց Ցեղասպանութիւն.
- Հայկական սփիւռք:

Հետագօտելով դաշտը, մօտեցումների տեսանկիւնից վեր ենք հանել համացանցային պաշարներից երկու հիմնական խմբեր՝ **ոչ-մասնագիտական եւ մասնագիտական:**

Ոչ-մասնագիտական խմբի մեջ կարելի է ներառել **հասարակական հիմունքներով կամ անհատ օգտատերերի, պետական կառոյցների** կողմից ստեղծուած կայքերը: Այս խմբի ներքոյ դիտարկել ենք այն կայքերը, որոնցում հայագիտական նիւթերը թէ՛ քանակական, թէ՛ խմբաւորման, թէ՛ մատուցման տեսանկիւնից առաւել ընդգրկուն եւ հաստատուն տեղ են զբաղեցրել: Եթէ հասարակական հիմունքներով կամ անհատ օգտատերերի կողմից ստեղծուած կայքերը կարող են ունենալ հայագիտական ուղղութիւնների թէ՛ առանձին, թէ՛ ընդհանուր թեմատիկ բովանդակութիւն, ապա պետական կայքերի պարագայում առաւել յաճախ գործ ունենք հայագիտութեան ուղղութիւնները համահաւաք ընդգրկող երկու հիմնական խնդիրների՝ Հայոց Ցեղասպանութեան եւ Արցախեան Հիմնահարցի արծարծման հետ: Այս երկուսը ոլորտի առաջամարտիկներն են եւ ամենահնարակները:

Հասարակական հիմունքներով կամ անհատ օգտատերերի ստեղծած կայքերը ոլորտի ամենահնարակներն են: Հայաստանում համացանցի ի յայտ գալուն զուգահեռ, աւելի որոշակիօրէն՝ 1990ականների 2րդ կէսից, թէ՛ հայկական, թէ՛ օտարերկրեայ համացանցային տիրոյթներում միմեանց ետելից սկսեցին ստեղծուել հայագիտութեան այս կամ այն խնդիրը արծարծող կայքեր, ինչպէս օրինակ՝ Armenianhouse.org, Genocide.ru, Sumgait.info: Այս կայքերը, լինելով առաջամարտիկներ, սկզբնական շրջանում կարողանում էին տեղեկատուական պատերազմի գիտական դաշտում որոշակի քայլեր ձեռնարկել, տեղադրել իրենց հասու գրքեր, յօդուածներ՝ առանց լուրջ մասնագիտական քննութեան ենթարկման: Մակայն ժամանակի ընթացքում նման կայքերում նիւթերի յագեցման *դինամիկան* սպառուեց, որի հետեւանքով

Էլ դաշտում նրանց *ակտիվությունը*, վերածուելով *պասսիվության*, լուրջ խթան հանդիսացաւ դաշտում հակադիր ճամբարի կայքերի աշխուժացման համար: Պարզ է, առաջինները առանց համապատասխան գիտահետազոտական աջակցութեան զարգանալ չէին կարող:

Պետական կառոյցների կայքերի պարագայում մասնագիտական եւ ոչ-մասնագիտական դաշտերի համագործակցութեան շուրջ առաջընթացը ակնյայտ է: ՀՀ Արտաքին Գործերի Նախարարութեան կայքը³ դրա վառ օրինակն է: Կայքի «Արտաքին Քաղաքականութիւն»⁴ բաժնում տեղ գտած «Ցեղասպանութեան Ճանաչում» եւ «Լեռնային Ղարաբաղ» ենթաբաժինները ներկայացում են Հայոց Ցեղասպանութեան Թանգարան-Ինստիտուտի եւ «Հայկական Ճարտարապետութիւնն Ուսումնասիրող» Հայաստանի կառավարութեան տրամադրած նիւթերի հիման վրայ: Այստեղ առկայ են եւ թեմատիկ գրականութիւն եւ փոխկապակցուած յղումներ: Նիւթերը ներկայացուած են երեք լեզուներով (հայերէն, ռուսերէն, անգլերէն): Աւելին՝ վերջին երկու տարուայ ընթացքում Սփիւռքի Նախարարութեան ցանցային ծրագրերի զարգացման շրջանակներում ստեղծուեց lib.mindiaspora.am ենթադոմէյնային կայքը: Այն իր մեջ ներառում է հայաստանեան եւ Սփիւռքի հեղինակների գեղարուեստական, առանձին դեպքերում նաեւ ընդհանուր հայագիտական գրականութիւն:

Առանձին կայքերի փաթեթով է հանդէս գալիս ՀՀ Կրթութեան Եւ Գիտութեան Նախարարութիւնը (ktak.am, armedu.am , lib.armedu.am , learning.armedu.am , studyinarmenia.org , նոյն նախարարութեան *էնթիլոբի* պլիքը):

Մասնագիտական խմբի մեջ հիմնականում կարելի է ընդգրկել թէ՛ Հայաստանի Հանրապետութիւնում, թէ՛ Հայաստանի Հանրապետութիւնից դուրս գործող հայագիտութեան ուղղուածութեան գիտահետազոտական կառոյցները: Սակայն սրան զուգահեռ կարելի է յիշատակել Սփիւռքի հայագիտական համացանցային տիրոյթը ներկայացնող առանձին համացանցային նախագծեր,

ինչպիսիք են օրինակ houshamadyan.orgը եւ hayazg.infoն: Այս խմբի մասնաւորապէս հայագիտական գիտակրթական կառոյցների կայքերը համացանցային քարոզչութեան մեթոդաբանութեան իւրացման առումով դանդաղ են առաջ գնում: Դրան զուգահեռ, համացանցային արհեստամիջոցների իւրացման դաշտում այդ կառոյցներից առաւել *ակտիւն*երը, վերջին երկու տարիների ընթացքում սկսեցին կտրուկ զարկ տալ հայագիտական գրականութեան թուայնացման գործընթացին: Հիմնական շարժիչ ուժը դարձան Մատենադարանը⁵, ՀՀ ԳԱԱ Հիմնարար Գրադարանը⁶, Հայաստանի Ազգային Գրադարանը⁷, Երեւանի Պետական Համալսարանի Գրադարանը⁸, Հայաստանի Ամերիկեան Համալսարանի թուանշային գրադարանի նախագիծը⁹: Նշուած կառոյցների կողմից, սակայն, մեծ մասամբ թուայնացում եւ հասանելի տեղադրում է հիմնականում մինչ-20րդ դարի սկիզբը լոյս տեսած եւ սկզբնաղբիւր հանդիսացող հայագիտական գրականութիւնը:

Այս հարցում նոր մօտեցում ցուցաբերեց ԵՊՀ Հայագիտական Հետազոտութիւնների Ինստիտուտը: 2008ին ՀՀԻի կազմում ստեղծուեց «Վիրտուալ Հայագիտութեան Եւ Տեղեկատուութեան» բաժինը, որը պարբերաբար իրականացուող համացանցային մշտադիտարկման արդիւնքում սկսեց մշակել եւ իրագործել համացանցային տիրոյթում հայագիտութեան ներկայացուածութեան ու հակահայագիտական քարոզչութեան դէմ պայքարի ռազմավարութիւն: Հաշուի առնելով կուտակած փորձը՝ պետք է նշել, որ օգտատերերի մեծ մասը շատ աւելի հակուած է դիտարկելու սկզբնաղբիւրների վրայ յենուած ոչ միայն գիտահետազոտական աշխատութիւնները, այլ նաեւ համառօտ յօդուածները, գիտահանրամատչելի տեսանիւթերը: Սրա կողքին Հայաստանում կան կառոյցներ, ինչպէս ՀՀ կառավարութեան կողմից ստեղծուած «Նորավանք» Գիտահետազոտական Կենտրոնը, ՀՀ նախագահի աշխատակազմին կից «Հանրային Կապերի Եւ Տեղեկատուութեան Կենտրոն» Պետական Ոչ-Առեւտրային

Կազմակերպությունը, Պաշտպանության Նախարարության կից Դրաստամատ Կանայեանի Անուան Ազգային Ռազմավարական Հետազոտությունների Ինստիտուտը, որոնք քաղաքագիտական բնոյթի լուրջ հետազոտական աշխատանքներ են իրականացնում համացանցում հայագիտության ներկայացուցածության ասպարեզում մեր կողմից մատնանշած ուղղությունների շուրջ՝ կապակցելով այդ աշխատանքները համացանցային տիրոյթի հետ: Այս ամէնին կից պետք է յիշել նաեւ հայկական *բլոգոսֆերան*:

ԽՆԴԻՐՆԵՐ

1. Ոլորտի ընդհանուր համակարգման անհրաժեշտութիւն.
2. Նիւթերի անվճար եւ հասանելի կարգավիճակի ապահովման անհրաժեշտութիւն.
3. Փոխներկայացուցածութեան պակաս.
4. Կայքերի կառուցուածքային եւ բովանդակային բաղադրիչների արդիւնաւէտ պատրաստման անհրաժեշտութիւն.
5. Կայքերի PR:

2. ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՔԱՐՈՉՉՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Ելնելով ժամանակակից պահանջներից, հայագիտութեան քարոզչութեան մէջ հարկ է առանձնացնել երկու հիմնական ուղղութիւն՝ ***մատուցման ձեւի հարց*** եւ ***արհեստագիտական հնարքների ու հնարատրութիւնների հարց***.

Ինչպէ՛ս քարոզել հայագիտական նիւթը՝ տալով համապատասխան մատուցման ձեւ.

1. *Թեմայի Ընտրութեան Խնդիրը*

Աշխատանքը գրելուց առաջ անհրաժեշտ է ուսումնասիրել ապագայ լսարանի պահանջմունքները, վեր հանել այն թիրախային թեմաները, որոնք այս կամ այն չափով պտտուում են դաշտում: Դրանք մեծ մասամբ ոչ-կողմնապահ ուժերի, կամ էլ սեփական կողմի թերի արտադրանք են:

2. *Հեղինակի Ընտրութեան Հարցը*

Եթե լսարանը, որը ենթարկուելու է քարոզչության, հիմնականում բազմազգ է, ապա, ելնելով գործի համար նախատեսուած հնարաւորութիւններից, աշխատանքը պէտք է կա՛մ պատուիրել օտարազգի հեղինակի (հնարաւոր է նաեւ համահեղինակի տարբերակը), կա՛մ պարզապէս հրատարակել ընդունուած օտար լեզուով:

3. Աշխատանքի Ձեւաչափը

Համապատասխան հետաքրքրութիւնների շրջանակ ստեղծելու համար պէտք է իրականացնել այսպէս ասած նախապատրաստական քայլեր, որն էլ հետզհետէ կը հասունացնի ապագայ աշխատանքի անհրաժեշտութիւնը: Այդ քայլերից հիմնականներն են՝

- հանդէս գալ գիտական յօդուածներով.
- մասնակցել եւ հնարաւորութեան դէպքում կազմակերպել գիտաժողովներ տուեալ թեմայի շուրջ.
- օգտագործել զանգուածային լրատուամիջոցները՝ այդ թում հեռուստատեսութիւնը եւ ռադիօն՝ համապատասխան նիւթը ներկայացնելու համար:

4. Աշխատանքի Բովանդակութեան Կառուցում.

- ա. Աշխատանքը գրելուց առաջ պէտք է խիստ ուշադրութիւն դարձնել լեզուամտածողութեան վրայ.
- բ. Ցանկալի է թիրախային օրինակները զուգահեռ բերել համաշխարհային օրինակների հետ.
- գ. Ըստ հնարաւորութեան սահմանների՝ սկզբնաղբիւրների ընտրութեան հարցում բերել նաեւ օտարալեզու աղբիւրներ:

1. ԱՐՀԵՍՏԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀՆԱՐՔՆԵՐԻ ՈՒ ՀՆԱՐԱԻՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ՀԱՐՑ

Արդի համակարգչային արհեստամիջոցները եւ համացանցը շատ աւելի մեծ հնարաւորութիւններ են ստեղծում ներկայացրած մատուցման ձեւաչափի արդիւնաւետութիւնը բարձրացնելու համար:

Համացանցային Աղբիւրի Ընտրութեան Հարցը

Այս խնդիրը հաւասարազօր է աշխատանքի քարոզչութեան խնդրին: Համապատասխան ռեսուրս ընտրելու համար պէտք է

ծանօթանալ դրա այցելութեան վարկանիշին, բովանդակային եւ ընդհանուր պատկերին, արհեստագիտական հնարաւորութիւններին: Միայն այս հարցերի բաւարարման դէպքում աշխատանքը տեղադրել համապատասխան կայքէջում:

ԵԶՐԱԿԱՅՈՒԹԻՒՆ

Հայագիտական քարոզչութեան առումով, հաղորդակցման արդի արհեստագիտական միջոցները արդէն օգտագործոււմ են հայ իրականութեան մէջ: Անհրաժեշտ է դրանց հետեւողականօրէն առաւել մշակումը, առցանցումը, ծաւալումը եւ խորացումը:

ԾԱՆՕԹԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- ¹ Մ. Բաղրամեան, *Նոր Տետրակ Որ Կոչի Յորդորակ*, Մադրաս, 1772
http://greenstone.flib.sci.am/gsd/collect/armenian/Books/yordorak1772_index.html
:
- ² *Обозрение Истории Армянского Народа От Начала Бытия Его До Возрождения Области Армянской в Российской Империи*, Կ.1-2. Մ., 1832:
- ³ <http://www.mfa.am/> :
- ⁴ <http://www.mfa.am/hy/foreign-policy/> :
- ⁵ www.matenadaran.am :
- ⁶ www.flib.sci.am :
- ⁷ www.nla.am :
- ⁸ lib.y-su.am :
- ⁹ www.digilib.am :

CORE ISSUES OF THE PRESENCE OF
ARMENIAN STUDIES ON THE INTERNET
(Summary)

Mher Hovhannissian
mh@armin.am

The *raison d'être* of Armenian Studies as a scientific research discipline is the study of the Armenian nation and its civilization, its history and statehood, culture and arts, language and literature, religion and socio-culture, politics and economy, and its contribution to world civilization. Nonetheless, the author suggests that currently Armenian Studies has the primary role of preserving the nation. Accordingly, one should take into consideration the dual role of Armenian Studies as a research-oriented discipline and soft power which contributes to the preservation and promotion of the Armenian nation.

The author notes that until recently mostly the scientific-educational aspect of Armenian Studies was highlighted and functioned adequately. He notes, however, that with the advance of the cyber age of communications a broad array of technological means are made available to further the other role of Armenian Studies, namely using it as a means of propagation and dissemination.

Hovhannissian lists four major fields of Armenian Studies which are highlighted on the internet: a) Centers and Institutes of Armenian Studies; b) Armenian Libraries; c) Artsakh affairs; d) the Armenian Genocide.

The author notes that the diverse websites of these four fields, based both in the Republic of Armenia and the Diaspora, are of two types: professional and non-professional. Hovhannissian describes the professional websites as state- or institution-run websites, which came after the self-managed, individually run websites were established. He comments on the quality of these websites both content-wise and in terms of upgrading and uploading, and underlines that state or institution-run websites are more professional and of better quality.

In the end, based on extensive observations, Hovhannissian recommends a set of actions and steps to enhance the role of Armenian Studies as soft power that promotes Armenian interests.

Համառոտ Կենսագրություն Գիտաժողովին Մասնակիցներու

Արթուր Բախտամեան

Ծնած է 1963ին, Երեւան: Հայաստանի Վաստակաւոր Լրագրող, Տրիտիոֆ Նանսէնի Ոսկեայ Յուշամետալի Ասպետ, Թեքէեան Մշակութային Միութեան մրցանակակիր: Աշխուժ եւ արդիւնաւէտ ներկայութիւն է հայկական հեռատեսիլի բեմերուն վրայ:

Բախտամեան հանրաժանօթ է հայկական հեռատեսիլի իր երկարամեայ գործունէութեամբ:

Վաչէ Բրուտեան

Աւարտած է Պէյրութի Հայ Աւետարանական Կեդրոնական Բարձրագոյն Վարժարանը 1972ին: 1978ին Հայագիտական Ուսմանց Պսակաւոր Արուեստից վկայականով վկայուած է Հայկազեան Համալսարանէն (այն ատեն Գոլէճ):

1977ին մաս կազմած է ՀՅԴաշնակցութեան Մամլոյ Դիւանին, միաժամանակ՝ հայոց լեզու, գրականութիւն եւ պատմութիւն դասաւանդած լիբանահայ զանազան վարժարաններու մէջ: 1986-1988՝ ստանձնած է Պէյրութի Վանայ Չայն ձայնասփիւռի կայանի տնօրէնութիւնը: 1988-93՝ վարած է Պոսթընի *Հայրենիք* օրաթերթի օգնական խմբագիրի պաշտօնը: 1995ին ստանձնած է *Սուսարեզ* օրաթերթի քաղաքական բաժնի պատասխանատուութիւնը: Յետագային վարած է թերթին օգնական խմբագիրի, իսկ 2001 Հոկտեմբեր-2008 Յունուար խմբագիրի պաշտօնը: Նոյն տարին նշանակուած է ՀՅԴ Արխիւներու Հիմնարկի տնօրէն:

Իբրեւ երկարամեայ խմբագիր եւ հրապարակային գործիչ, Բրուտեան հեղինակ է հարիւրաւոր յօդուածներու եւ խմբագրականներու:

Եղիկ Թաշճեան

Ծնած է Պէյրութ, 1990ին: Հայ Աւետարանական Կեդրոնական Բարձրագոյն Վարժարանը աւարտելէ ետք, 2013ին աւարտած է Հայկազեան Համալսարանի քաղաքական գիտութիւններու ճիւղը, Պսակաւոր Արուեստից վկայականով: Կ'աշխատակցի *Ռազմիկին*, *Ազդակին*: Ընկերային-միութենական գործունէութիւն ծաւալած է 2002էն: Աշխուժ ներկայութիւն ունի երիտասարդական ընկերային համացանցերու ոլորտին մէջ:

Դոկտ. Վահէ Թաշճեան

Ծնած է Լիբանան: Համալսարանական ուսումը ստացած է Երեւան, Լուվէն Լա Նեով (Պելճիքա) եւ Փարիզ: Աշխատած է եւրոպական հետազօտական կեդրոններու մէջ՝ Փարիզ եւ ներկայիս՝ Պերլին:

Հեղինակ է *La France en Cilicie et en Haute-Mésopotamie: Aux Confins de la Turquie, de la Syrie et de l'Irak, 1919-1933* գիրքին: Համահեղինակ է *Ohannès Pacha Kouyoumdjian: Le Liban à la Veille et au Début de la Guerre: Mémoires d'un Gouverneur, 1913-1915; Les Arméniens, 1917-1939: La Quête d'un Refuge; Les Arméniens de Cilicie: Terroir, Mémoire et Identité* գիրքերուն:

Հրատարակութեան կը պատրաստէ նոր գիրք մը, որ կը վերաբերի տեղահանութեան առօրեայ կեանքի վերականգնումին՝ հիմնուած երկու հայ տարագիրներու պահած օրագիրներուն վրայ:

Աւելի քան երկու տարիէ ի վեր գլխաւոր խմբագիրն է Պերլինի մէջ հիմնուած *Յուշամատենան Կայքէջին*:

Պետրոս Թորոսեան

Ծնած է Պուրճ Համուտ, 1994ին: Յաճախած է աւարտած է Հ.Բ.Ը.Միութեան Դարուհի Յովակիմեան Երկրորդական Վարժարանը: 2012ին ընդունուած է Հայկազեան Համալսարան, ուր կը հետեւի մանկավարժութեան: Կ'աշխատակցի *Խօսնակին*: Անդամ է ԹՄՄ Երուանդ Օտեան թատերախումբին:

Դոկտ. Արմէն Իւրնէշլեան

Ծնած է Պէյրութ: Երկրորդական ուսումը ստացած է Կիպրոսի Մելգոնեան Կրթական Հաստատութեան մէջ: 1992ին աւարտած է Երեւանի Պետական Համալսարանի Բանասիրութեան Բաժանմունքը: 2011ին Երեւանի Բարձրագոյն Որակաւորման Յանձնաժողովէն ստացած է Բանասիրական Գիտութիւններու Թեկնածուի գիտական աստիճան՝ պաշտպանելով «Ազգային Հիմնախնդիրները Սփիւռքահայ Թատրերգութեան Մէջ» նիւթով աւարտաճառը:

Հեղինակ է սփիւռքահայ գրականութեան նուիրուած գիտական յօդուածներու, իսկ Անդրանիկ Տազէսեանի համահեղինակութեամբ աշխատասիրած է *Լիբանանահայ Գիրքը 1894-2012, Մատենագիտական Յանկ* հատորը: Կը դասաւանդէ Հայ Աւետարանական Գոլէճին մէջ: Ան սփիւռքահայ գրականութեան եւ

արդի հայ գրականության այցելու դասախօս է Հայկազեան Համալսարանին ներս: 2001ին ի վեր անդամ է *Հայկազեան Հայագիտական Հանդէսի* խմբագրակազմին: Մասնակցած է կրթական եւ հայագիտական խորհրդաժողովներու Լիբանանի, Կիպրոսի եւ Հայաստանի մէջ: Լիբանանի մէջ կը ծաւալէ նաեւ ազգային-հասարակական գործունէութիւն:

Արթուն Համալեան

Տնօրէնն է ՀԲԸՄ Կրթական Բաժնին: Վկայուած է Պէրյուրի Ամերիկեան Համալսարանին հոգեբանութեան եւ ուսուցչութեան ճիւղերէն, ապա՝ Մագիստրոս Արուեստից վկայականով՝ կրթական ծրագրումի եւ վարչագիտութեան ճիւղերէն՝ Նիւ Ճրրզիի Ուիլիըմ Փէթրըսըն Համալսարանէն:

1970ականներուն վարած է ՀԲԸՄի Հայ Երիտասարդաց Ընկերակցութեան Վարիչ Քարտուղարի եւ Ալէք Մանուկեան Կեդրոնի տնօրէնութիւնը: 1980ականներուն ստանձնած է Հայ Աւետարանական Կեդրոնական Բարձրագոյն Վարժարանի տնօրէնութիւնը: 1988ին ընտանեօք հաստատուած է Ս. Նահանգներու շրջան մը վարած Նիւ Ճրրզիի Յովնանեան Վարժարանի տնօրէնութիւնը: Ապա միացած Nobel Learning Communities ամերիկեան կազմակերպութեան դպրոցներու ցանցին, Փենսիլվանիայի եւ Նիւ Ճրրզիի մէջ ստանձնելով տնօրէնութեան եւ կրթական ծրագրումի վերահսկողութեան պաշտօններ: Ներկայիս կը զլիսաւորէ Middle States Association for Accreditation of Schools and Colleges դպրոցներու որակաւորումի յանձնախումբեր:

Համալեան ծանօթ է իր երկարամեայ կրթական ծառայութեամբ: Ունի բազմակողմանի ծանօթութիւն եւ փորձառութիւն՝ գաղութահայ կեանքի, հայեցի դաստիարակութեան եւ մանկավարժական վարչագիտութեան մարզերուն մէջ:

Վեր. Դոկտ. Փօլ Հայտօսթեան

Ծնած է Պէրյուր: 1984ին աւարտած է Հայկազեան Համալսարանի հոգեբանութեան ճիւղը, միաժամանակ խորանալով հայագիտական ուսմանց մէջ: 1987ին վկայուած է Մերձաւոր Արեւելքի Աստուածաբանական Ճեմարանէն, Մագիստրոսի տիտղոսով: 1988ին ստացած է աստուածաբանութեան Մագիստրոսի վկայական՝ Փրինսթընի Աստուածաբանական Ճեմարանէն, ուր պաշտպանած է իր դոկտորականը 1994ին:

Քարոզչական ասպարեզ անցած է 1988ին եւ վերապատուելի օծուած 1994ին: 1988-93՝ այցելու քարոզիչն է Նիւ Եորքի Հայ Աւետ. Եկեղեցիին: 1983-2002՝ ծաւալած է մանկավարժական եւ դասախօսական գործունէութիւն: 1994-2000՝ եղած է Մերձաւոր Արեւելքի Աստուածաբանական Ճեմարանի *Theological Review* պարբերաթերթի խմբագրութեան անդամ: 2009էն Խորհրդատու անդամ է *Reformed World* պարբերաթերթի խմբագրակազմին: 1990էն իվեր ուսումնասիրութիւններով աշխատակցած է հայ եւ օտար կրօնա-աստուածաբանական թերթերու, գիտական հանդէսներու:

2002ին նշանակուած է Հայկազեան Համալսարանի նախագահ: 1997-2004՝ եղած է անդամ World Alliance of Reformed Churchesի Գործադիր Խորհուրդին, 1996էն իվեր անդամ է Միջին Արեւելքի Աւետարանական Եկեղեցիներու Ընկերակցութեան Գործադիր Խորհուրդին եւ ատենապետած է զայն՝ 1996-2009 շրջանին: 1995էն անդամ է Պայպըլ Սոսայիթիի Լիբանանի Խնամակալութեան: 1998էն ՄԱՀԱԵՄի ներկայացուցիչն է Միջին Արեւելքի Եկեղեցիներու Խորհուրդին մօտ:

Իր կրօնա-ազգային եւ ընկերային լայնածիր գործունէութեան համար Վեր. Դոկտ. Հայտօթեան Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահին կողմէ, 2011ին արժանացած է Մովսէս Խորենացի շքանշանին, ինչպէս նաեւ Երեւանի Պետական Համալսարանի ոսկէ շքանշանին: 2011 Նոյեմբերին, Մ. Նահանգներու ծերակուտական Էտրմ Շիֆի կողմէ իրեն տրուած է «համայնքին մատուցուած յատկանշական եւ անգին ծառայութեան» պատուոգիրը: Մեպտեմբեր 2012ին արժանացած է Պատուոյ Դոկտորայի աստիճանի եւ ոսկէայ շքանշանի՝ Հայաստանի Հանրապետութեան Հանրային Վարչակառավարման Ակադեմիայէն:

Վեր. Դոկտ. Հայտօթեան ծանօթ անուն է եւ աշխուժ ներկայութիւն ունի Լիբանանի եւ առհասարակ սփիւռքահայ իրականութեան մէջ:

Դոկտ. Միքէլ Յովհաննիսեան

Ծնած է 1982ին, Հայաստանի Հանրապետութեան Կապան քաղաքը: Աւարտելով միջնակարգը, 2000-2004՝ կ'ուսանի Երեւանի Պետական Համալսարանի Պատմութեան Ֆակուլտէտին մէջ: 2006ին կը վկայուի Մագիստրոս Արուեստից վկայականով՝ նոյն բաժնէն, իսկ 2009ին կը պաշտպանէ թեկնածուական: 2009ին կը նշանակուի Երեւանի Պետական Համալսարանի Հայագիտական Հետազօտութիւններու Ինստիտուտի *Վիրտուալ* Հայագիտութեան եւ

Տեղեկատվության բաժնի վարիչ: 2010ին կ'անցնի նաև մանկավարժական ասպարեզ, իսկ 2012ին կը դառնայ Համալսարանի Հայագիտական Հետազոտություններու Ինստիտուտի փոխտնօրէն:

Հեղինակ է գիտական յօդուածներու: Յովհաննիսեան խորացած է հայագիտութեան համացանցային ծիրի խնդիրներուն մէջ:

Ռաֆֆի Զիլինկիրեան

Ծնած է Պէրոյթ, 1981ին: Հայ Աւետարանական Շամլեան-Թաթիկեան Երկրորդական Վարժարանը աւարտելէ ետք, 1999ին Հայկազեան Համալսարանի մէջ կը հետեւի համակարգչային գիտութեան ճիւղին: 2003ին կ'աւարտէ ուսումը եւ տարի մը իբրեւ ուսուցիչ գործելէ ետք աշխատանքի կ'անցնի համակարգիչի ընկերութեան մը մէջ իբրեւ ծրագրաւորող: Ընկերային-միութենական գործունէութիւն ծաւալած է փոքր տարիքէն: Աշխուժ գործունէութիւն ունի երիտասարդական ընկերային համացանցերու ոլորտին մէջ: Ան Հայ Աւետարանական Քրիստոնէական Ջանից Ընկերակցութեան ներկայացուցիչն է Հայոց Ցեղասպանութեան 100ամեակի Լիբանանի Երիտասարդական Կեդրոնական Մարմնին:

Լորիկ Սապունճեան-Ծատուրեան

Ծնած է Հալէպ: Աւարտած է Հալէպի Ազգ. Քարէն Եփփէ Ճեմարանը: Վկայուած է Հայկազեան Համալսարանի ընկերային ծառայութեան ճիւղէն: Մշակած եւ վարած է անհատական ու համայնքային բարգաւաճման ծրագիրներ: Ուսանողական առաջին տարիներէն միացած է Վանայ Ձայնին, ուր կը պաշտօնավարէ մինչեւ այսօր: 2004ին նշանակուած է Երկիր Մետիա պատկերասփիւռի կայանի Լիբանանի գրասենեակի պատասխանատու-թղթակից: 2009էն իվեր լիբանանեան Օ.Թի.Վի. պատկերասփիւռի կայանի հայերէն լուրերու բաժնի հաղորդավար է: 2006էն իվեր մաս կը կազմէ «Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամի Լիբանանի Գործադիր Մարմնին:

Լորիկ Սապունճեան-Ծատուրեան ծանօթ անուն է լիբանահայ ընկերային-մշակութային, միութենական եւ լրատուական կեանքին մէջ:

Հիլտա Սապունճեան-Չոպոյեան

Ծնած է Հալէպ: Երկրորդական կրթութիւնը ստացած է Հալէպի Ազգ. Քարէն Եփփէ Ճեմարանի եւ Կրքնուպլի Լիսէ Սթանտալի մէջ:

Բարձրագույն կրթությունը ստացած է Կրքնուպլի Ընկերային Գիտություններու Համալսարանին մէջ, իսկ տնտեսագիտութեան Մագիստրոսի վկայականը՝ Սթրազպուրկի Մարդկային Իրաւունքներու Միջազգային Հաստատութեան մէջ: Եղած է Եւրոպայի Հայ Դատի Եւրոպական Պատուիրակութեան պատասխանատու, Հայ Դատի Կեդրոնական Վարչութեան, ապա՝ Հայ Դատի Կեդրոնական Խորհուրդի անդամ եւ ՄԱԿի Մարդկային Իրաւանց Բարձր Գործակատարութեան մօտ Խորհրդատու՝ կառավարութիւններու հետ համագործակցութեան ծրագիրներու գծով: 2001-2011՝ եղած է Արդարութեան եւ Ժողովրդավարութեան Եւրօ-Հայկական Դաշնութեան նախագահ, Կովկաս Կեդրոնի նախագահ: 2011ին ընտրուած է ֆրանսական 8 նահանգներ ընդգրկող Ռոն-Ալփի Շրջանային Խորհուրդի անդամ:

Չոպոյեան հրատարակած է *Covcas Bulletin* երկլեզու ամսաթերթը, 1996-2004:

Յարութ Սասունեան

Ծնած է Հալէպ: Մագիստրոս Արուեստից վկայականով վկայուած է Քոլումպիա Համալսարանի Միջազգային Յարաբերութիւններու Բաժինէն, իսկ Առեւտրական Վարչագիտութեան Մագիստրոսի իր վկայականը ստացած է Փեփըրտայն Համալսարանէն:

Հիմնադիր նախագահն է United Armenian Fundին, որ աւելի քան 650 միլիոն տոլարի մարդասիրական օգնութիւն փութացուցած է Հայաստանի Հանրապետութիւն, 1989էն ի վեր:

Իբրեւ աւագ փոխնախագահ Գըրգ Գըրգորեանի Լինսի Հիմնարկին, Սասունեան վերահսկեց յաջող իրագործումը Հայաստանի Հանրապետութեան եւ Արցախի մէջ 242 միլիոն տոլար արժողութեամբ ենթակառոյցներու ծրագրին:

Սասունեան հրատարակիչն է *The California Courier*ին: Իր շաբաթական մեկնաբանութիւնները կը թարգմանուին բազմաթիւ լեզուներու եւ լոյս կը տեսնեն շուրջ 200 հրատարակութիւններու եւ կայքէջերու մէջ, ներառեալ՝ *Huffington Post*ը:

1978-82՝ աշխատած է Procter & Gambleի Ժընեւի գրասենեակը, իբրեւ միջազգային շուկայացման գործադիր-վարիչ: 1978-1988՝ Ժընեւի մէջ ծառայած է իբրեւ ՄԱԿի Մարդկային Իրաւանց պատուիրակ: 1985ին ան ղեկավար դեր խաղաց Խտրականութեան Արգիլման եւ Փոքրամասնութեանց Պահպանման ՄԱԿի Ենթայանձնախումբին կողմէ Հայկական Յեղասպանութեան ճանաչման:

Անդամ է University of Southern Californiaի Հայագիտական Ամբիոնի խնամակալության եւ ստացած է Էլիս Այլընտի *Medal of Honor*ը:

Սասունեան հեղինակն է անգլերէն եւ արաբերէն հրատարակուած *The Armenian Genocide: The World Speaks Out, Documents and Declarations, 1915-2005* գիրքին:

Վաղինակ Վարդանեան

Ծնած է 1958ին, ՀՀ Գեղարքունիքի Մարզի Գեղարքունիք Գիւղը: 1985ին աւարտած է Երեւանի Պետական Համալսարանի Փիլիսոփայութեան եւ Սոցիոլոգիայի Ֆակուլտետը: 1985-1990՝ աշխատած է հասարակական կազմակերպութեան մէջ, միաժամանակ ծաւալած մանկավարժական գործունէութիւն: 1990-2000՝ վարած է զանազան պաշտօններ՝ Կամոյի պատգամաւորներու, Շրջանային Խորհուրդի Գործադիր Կոմիտէի, Գեղարքունիքի Մարզպետարանի Քարտուղարութեան բաժիններուն մէջ, հունկ՝ ստանձնած է Տարածքային Կառավարման Վարչութեան պետի պաշտօնը: 2000-2001՝ եղած է ՀՀ Տրանսպորտի եւ Կապի Նախարարութեան կապի եւ տեղեկատուացման գլխաւոր վարչութեան աշխատակազմի ղեկավար, 2001-2008՝ Հայփոստի աշխատակազմի ղեկավար, 2009-2012՝ չեխական People in Need կազմակերպութեան Հայաստանի Հանրապետութեան մասնաճիւղի ծրագրերու համակարգող: 2012 Յունիսին պաշտօնակոչուած է իբրեւ ՀՀ Սփիւռքի Նախարարութեան Աշխատակազմի Տեղեկատուութեան եւ Հեռահաղորդակցութեան Վարչութեան պետ:

Դոկտ. Անդրանիկ Տազեան

Ծնած է Պէրյութ: 1983ին Մագիստրոս Արուեստից վկայականով աւարտած է Երեւանի Պետական Համալսարանի Բանասիրական բաժինը: 1988ին՝ Մագիստրոս Արուեստից վկայականով աւարտած է Պէրյութի Ամերիկեան Համալսարանի Քաղաքական Գիտութիւններու բաժինը: 2002ին Գիտական Հետազոտութեան եւ Վերլուծութեան Մագիստրոսի վկայական ստացած է Էպրտինի Համալսարանէն: 2011ին պաշտպանած է դոկտորական աւարտաճարը՝ Ուէյլի Համալսարանին մէջ: 1983-1989՝ եղած է *Ջարթօնք* օրաթերթի, իսկ 1991-96՝ *Շիրակ* ամսագրի խմբագրակազմի անդամ: 1983-1993՝ ծաւալած է մանկավարժական գործունէութիւն՝ Յովակիմեան Մանուկեան, Հայ Աւետարանական Կեդրոնական

Բարձրագույն Վարժարաններու եւ Մելգոնեան Կրթական Հաստատութեան մէջ: 1993էն իվեր պատասխանատու քարտուղարն է *Հայկազեան Հայագիտական Հանդէսին*: 2011ին ստանձնած է տնօրէնութիւնը Հայկազեան Համալսարանի Հայկական Սփիւռքի Ուսումնասիրութեան Կեդրոնին, միաժամանակ լիբանանահայ պատմութիւն եւ հայ ընկերային-քաղաքական միտքի պատմութիւն կը դասաւանդէ Հայկազեան Համալսարանին մէջ: 2014էն անդամ է Երեւանի Պետական Համալսարանի *Հայագիտութեան Հարցեր* հանդէսի խմբագրակազմին:

Խմբագրած եւ հրատարակած է Լիւսի Ղուկասեան-Եագուպեանի *Ողբերգ Ձեռնարկ 1914-1922* (1987), Օննիկ Սիւրմէլեանի *Կեանքիս Գուպարը Ջութակիս Հետ* (1988), Խաչիկ Քարուկեանի *Տխուր Յուշեր Անցեալէն* (1989), Հրանդ Գեորգեանի *Կէս Դար Երաժշտա-Մանկավարժական Ծառայութիւն (1937-1987)* (1990), Գերսամ Ահարոնեանի *Հատընտիր Խմբագրականներու* (1996), *Յուշամատեան Հայ Աւետարանական Կեդրոնական Բարձրագույն Վարժարան* (1995), *Փրոֆ. Խաչեր Գալուստեան Մարդն Ու Դաստիարակը* (2005), Յակոբ Սերոբեանի *Եղեռնի Յուշերս* (2005) հատորները: Փրոֆ. Եւրի Աւետիսեանի հետ խմբագրած է *Սփիւռքագիտութիւն Տարեգիրք. Տեսութեան Եւ Պատմութեան Հարցեր* (2012) հատորը: Կազմած եւ խմբագրած է *Հաճնոյ Հերոսամարտի 90Ամեակի Գիտաժողովի Եւ Վաւերաթողութիւն Ու Փաստաթողութիւն* (2013) գիրքը: Հեղինակած է *Պատմութիւն ՌԱԿ Լիբանանի Շրջանակի, 1922-1937* (1993) եւ *Վահան Պետէլեան. Երաժիշտ-Մանկավարժը* (2004) գիրքերը: Արմէն Իւրնէշլեանի հետ կազմած է *Լիբանանահայ Գիրքը 1894-2012, Մատենագտական Ցանկ* հատորը (2013):

Վարանդ Վրդ. Քորթնոսեան

Ծնած է Քեսապ, 1985ին: Նախնական ուսումը ստացած է Քեսապի Ազգային Ուսումնասիրաց Միացեալ Վարժարանին մէջ (ներկայիս՝ Ճեմարան): 2000-2008՝ ուսանած է Մեծի Տանն Կիլիկիոյ դպրեվանքը, 22 Յունիս 2008ին ստացած է քահանայական օծում եւ արեղայական ձեռնադրութիւն: Ձեռնադրուած է վարդապետ՝ 2009ին: 2008-2012՝ պաշտօնավարած ու դասաւանդած է Դպրեվանքին մէջ: 2012 Յունուարէն ստանձնած է Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան պաշտօնաթերթ *Հասկ Անսագիրքի* խմբագրութիւնը: 2012 Մեպտեմբերին նշանակուած է Կաթողիկոսարանի Տեղեկատուական Բաժանմունքին փոխտնօրէն:

Վահագն Քեշիշեան

Ծնած է 1985ին: Ապրած է Հալէպի եւ Երեւանի միջեւ: 2004ին փոխադրուած է Լիբանան, Հայկազեան Համալսարանի մէջ հետեւելու համար քաղաքական գիտութիւններու ճիւղին, զոր աւարտած է 2008ին: 2013ին, Պէյրութի Ամերիկեան Համալսարանէն վկայուած է Հանրային Կառավարութեան Մագիստրոսի վկայականով: Աշխատակցած է Փարիզի *Յամաջին* եւ Երեւանի *Հէտփին*: 2012էն ի վեր «Ապագայի Գրութիւններ» սինակով հանդէս կու գայ Պոլսոյ *Ակօսին* մէջ:

Վահագն Քեշիշեան աշխուժ գործունէութիւն ունի երիտասարդական ընկերային համացանցերու ոլորտին մէջ:

**ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՆԴՐՄԱՀՄԱՆԱՅԻՆ
ՏԱՐԱԾԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ
ԱՐԴԻ ՀԱՂՈՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ
ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԸ ԱԻԱՐՏԵՅ ԻՐ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԸ**

Հայկազեան Համալսարանի Հայկական Մփիւռքի Ուսումնասիրութեան Կեդրոնի կազմակերպած «Հայկական Անդրսահմանային Տարածականութիւնը Եւ Արդի Հաղորդակցական Միջոցները» գիտաժողովը յաջողութեամբ աւարտեց իր աշխատանքները:

Արդարեւ, 15 Մայիս 2013ի երեկոյեան պաշտօնական բացումէն ետք, յաջորդող երկու օրերուն՝ 16 եւ 17 Մայիս 2013ին, Հայկազեան Համալսարանին մէջ, գիտաժողովը գումարեց չորս նիստեր՝ 14 զեկոյցներով: Ընդհանուր առմամբ եղան քսաներկու ելոյթներ՝ իբրեւ ներածական խօսք, արժեւորում, զեկոյց եւ գիտական ուսումնասիրութիւններ:

Ներկայացուած նիւթերը քննեցին հայկական անդրսահմանային տարածականութեան ծիրին համար օգտագործուող հաղորդակցական դասական-աւանդական թէ նորագոյն միջոցները, անոնց արդիւնաւէտութիւնը, դիմագրաւած դժուարութիւնները, խոչընդոտները:

Զեկուցողները բացայայտեցին հայկական տարբեր նիւթերու՝ Հայ Դատի, կրթութեան, հայագիտութեան, եկեղեցական հաղորդակցութեան, երիտասարդական խմբաւորումներու, բարեսիրական գործունէութեան, դրամահաւաքի, Հայաստանի Հանրապետութեան պատկերի

(իսկ), նախաեղեռնեան օսմանեան հայութեան առօրեայի վերականգնումի, հայկական հեռատեսիլի, մշակոյթի, դասագիրքերու, արխիւային նիւթերու հաւաքումի եւ նման այլ ձեռնարկներու համար օգտագործուող հաղորդակցական միջոցները եւ ռազմավարութիւնը:

Ազատ, անմիջական, երկար ու խորունկ քննարկումներու եւ վերլուծումներու ընդմէջէն պարզուեցան վերոյիշեալ կալուածներու իրայատկութիւնները, ընդհանրութիւնները, փոխգործակցութեան գործնական կարելիութիւնները:

Գիտաժողովին ամբողջ ընթացքին մնայուն հարցադրում դարձան ներհայկական հաղորդակցական նիւթերը եւ այն շարժառիթները որոնք կը մղեն ներհայկական հաղորդակցութեան: Ի յայտ եկաւ որ կան տակաւին շատ հին, նորացուած եւ նոր նիւթեր ու պարագաներ, որոնք հայութիւնը իրար կը միացնեն եւ կը շաղկապեն:

Մասնակիցները լաւապէս կը տիրապետէին իրենց արձարձած նիւթերուն, մանաւանդ որ անոնք այդ նիւթերու երկարամեայ փորձառութիւնը ունէին: Այդ առումով, գիտաժողովը կարելոր մէկտեղում մը եղաւ փորձագէտներու եւ մասնագէտներու, որոնք համադրեցին ամէնօրեայ փորձը գիտական վերլուծութեան հետ:

Յատկանշական այլ երեւոյթ էր Հայկազեան Համալսարանի ուսանողներու եւ շրջանաւարտներու մասնակցութիւնը, որոնք իրենց փորձառութիւնը կիսեցին մասնակիցներուն հետ: Այս առումով, անհրաժեշտութիւն նկատուեցաւ թէ՛ սերնդափոխութեան, թէ՛ միջոցներու որդեգրման եւ թէ՛ մօտեցումներու-մեթոտներու երեւոյթները:

Յառաջիկայ տարուան գիտաժողովի նիւթ որոշուած է «Լիբանանի Հայերը» թեման: Ծրագրային նախապատրաստական աշխատանքները արդէն իսկ ընթացքի մէջ են այս առնչութեամբ:

Հայկազեան Համալսարանի
Հայկական Սփիւռքի Ուսումնասիրութեան Կեդրոն

CONTENTS OF THE BOOK

The book is the compilation of the proceedings of the conference entitled "Armenian Trans-nationalism and the Modern Age of Communications". The conference was organized by the HU-based Armenian Diaspora Research Center and was held at Haigazian University on May 15-17, 2013.

The book includes the program of the conference, the papers presented, and biographies of the contributors, few photos, and a comprehensive press release, as well as a brief outline of the mission, purpose and activities of the Center and its inauguration in January 2012.

The 16 papers presented during the conference touch upon issues of archiving, and heritage; matters religious, ministerial, educational, philanthropic, political, and social; youth and culture; news disseminating and fund-raising; as well as matters pertaining to the Armenian Cause and Armenian Studies. Furthermore the papers highlight the actors who promoted these issues, namely individuals, philanthropists, circles, offices, groupings, unions, organizations, parties, institutions, scientific centers, the church, media networks, the Ministry of Diaspora and others. Alongside these papers the opening speeches of the conference are also presented and a summary of each paper is given in English.

The book is the first in a series dedicated to Armenian Diaspora issues.

محتويات الكتاب

يغطّي هذا الكتاب المؤتمر الذي انعقد في جامعة هايكازيان بين 15-17 أيار 2013. وكان مركز البحوث للشتات الأرمني، ومقرّه جامعة هايكازيان، قد نظم أولى مؤتمراتها تحت عنوان "الانتشار الأرمني العابر للأوطان وعصر الاتصالات الحديث". ويحتوي الكتاب برنامج المؤتمر والمحاضرات التي أقيمت والسيرة الذاتية للمحاضرين، وصوراً من المؤتمر والبيان الصحافي. كما يضمّ الكتاب أيضاً معلومات عن مركز البحوث للشتات الأرمني وأهدافه ونشاطاته والكلمات التي أقيمت في مناسبة افتتاحه في يناير 2012. أما المحاضرات السنتّة عشرة التي أقيمت خلال المؤتمر فهي تتطرق الى مواضيع تتعلق بالأرشفة وحفظ التراث والقضية الأرمنية والدراسات الأرمنية، وكيفية نشر مواضيع وأخبار دينية، تعليمية، شبابية، سياسية، ثقافية، اجتماعية، مساعدات إنسانية، وحملات تبرّع. فالمحاضرات ألفت الضوء على دور الشخصيات والمكاتب والمنظمات والأحزاب والمؤسسات ومراكز البحوث والكنيسة ووزارة الشتات وآخرين في إنتاج الخبر وطرق نشره من خلال الشبكات الاجتماعية والتواصل الاجتماعي.

**Հայկազեան Համալսարանի Եւ
Հրատարակչատան Հրատարակած
Գիրքերու Ցանկը**

- 1) *Armenians of Lebanon: From Past Princesses and Refugees to Present- Day Community*, edited by Aida Boudjikianian, Beirut, Chirak Printing Press, 2009, 505 էջ, 35\$:
- 2) Alfred de Zayas, J.D., Dr. Phil, *The Genocide Against the Armenians 1915-1923 and the Relevance of the 1948 Genocide Convention*, Beirut, Chirak Printing Press, 2010, 108 էջ, 10\$:
- 3) *Towards Golgotha: The Memoirs of Hagop Arsenian, A Genocide Survivor*, translated and annotated by Arda Arsenian Ekmekji, Beirut, Chirak Printing Press, 2011, 238 էջ, 30\$:
- 4) هرانت دينك, امتان قريبتان... جاران بعيدان
translated into Arabic by Dr. Alexan Keshishian, Beirut, Chirak Printing Press, 2012, 160 էջ, 10\$:
- 5) *Հաճնոյ Հերոսամարտի 90ամեակի Գիտաժողովի Նիւթեր Եւ Վաւերագրեր Ու Լուսանկարներ*, կազմեց եւ խմբագրեց Դոկտ. Անդրանիկ Տազէտեան, Պէյրութ 2013, 228 էջ, գին՝ 10\$:
- 6) *Լիբանանահայ Գիրքը 1894-2012. Մատենագիտական Ցանկ*, աշխատասիրեցին Դոկտ. Անդրանիկ Տազէտեան եւ Դոկտ. Արմէն Իւրնէշլեան, Պէյրութ, Տպ. Գրիգոր Անթունեան, 2013, 440 էջ, 20\$:
- 7) *Հայկազեան Հայագիտական Հանդէս, Հտր. ԼԳ./Haigazian Armenological Review, Vol. 33*, Պէյրութ, Տպ. Գրիգոր Անթունեան, 2013, 566 էջ, 20\$:
- 8) Dr. Zaven Messerlian, *Armenian Participation in the Lebanese Legislative Elections 1934-2009*, Beirut, Chirak Printing Press, 2014, 544 էջ, 25\$:
- 9) *Հայկազեան Հայագիտական Հանդէս, Հտր. ԼԴ./Haigazian Armenological Review, Vol. 34*, Պէյրութ, Տպ. Գրիգոր Անթունեան, 2014, 656 էջ, 20\$:
- 10) *Հայկազեան Համալսարան. Հայ Տպագրութեան 500-Ամեակի Ձեռնարկներ. 5 Մայիս 2012-22 Մարտ 2013*, Պէյրութ, Համագրային Տպ., 2014, 104 էջ:

Մանրամասնութիւնները՝ www.haigazian.edu.lb

Ստանալու համար դիմել՝ Հայկազեան Համալսարանի Հայկական Մփիւռքի Ուսումնասիրութեան Կեդրոն